

B

315.

16

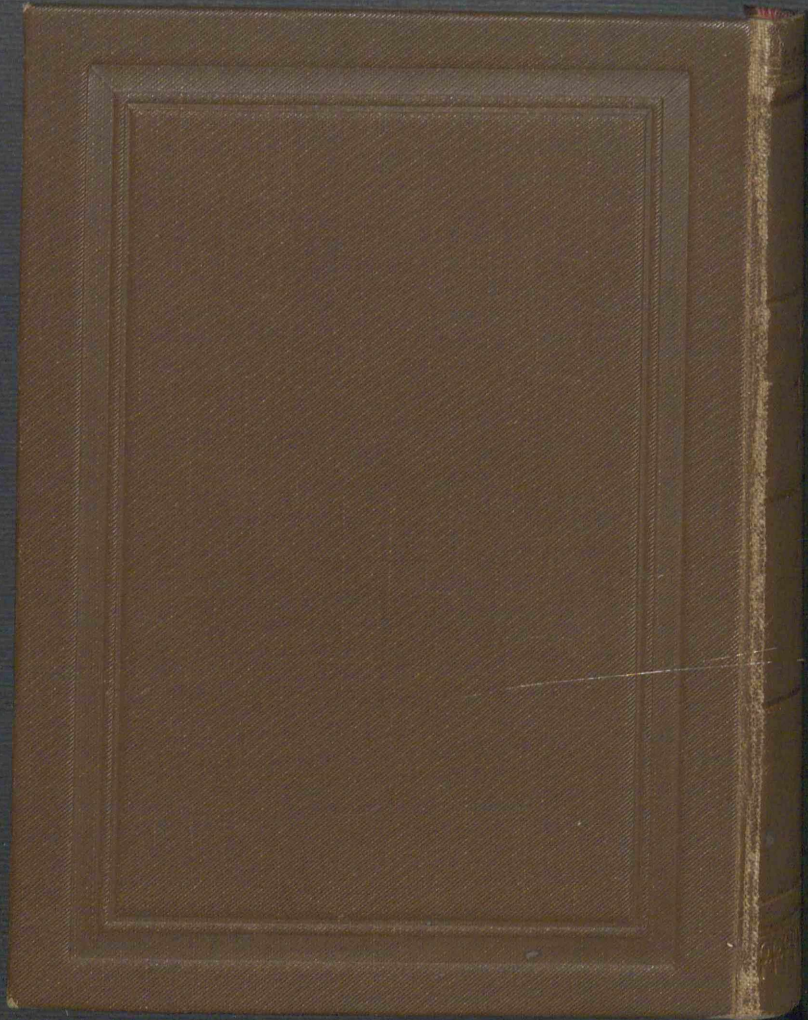
הַמִּשְׁכָּה

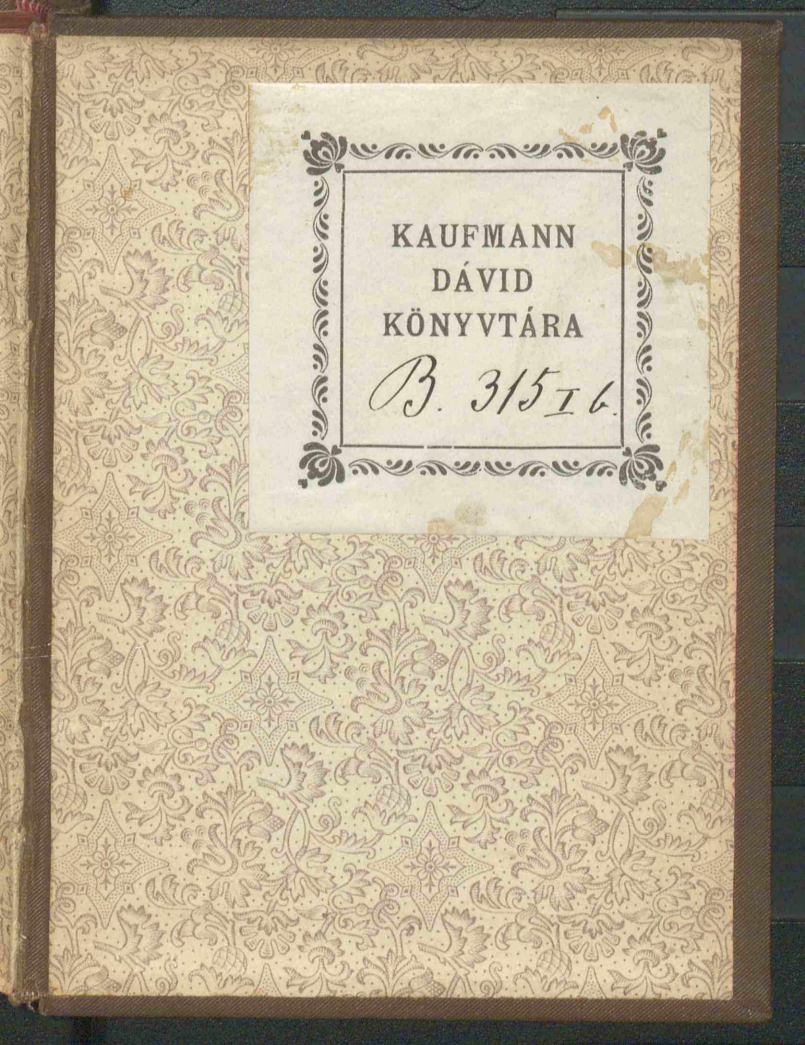
בְּבַיְתָא

דְּרַבְּנֵי חַסְדָּה

דְּרַבְּנֵי חַסְדָּה

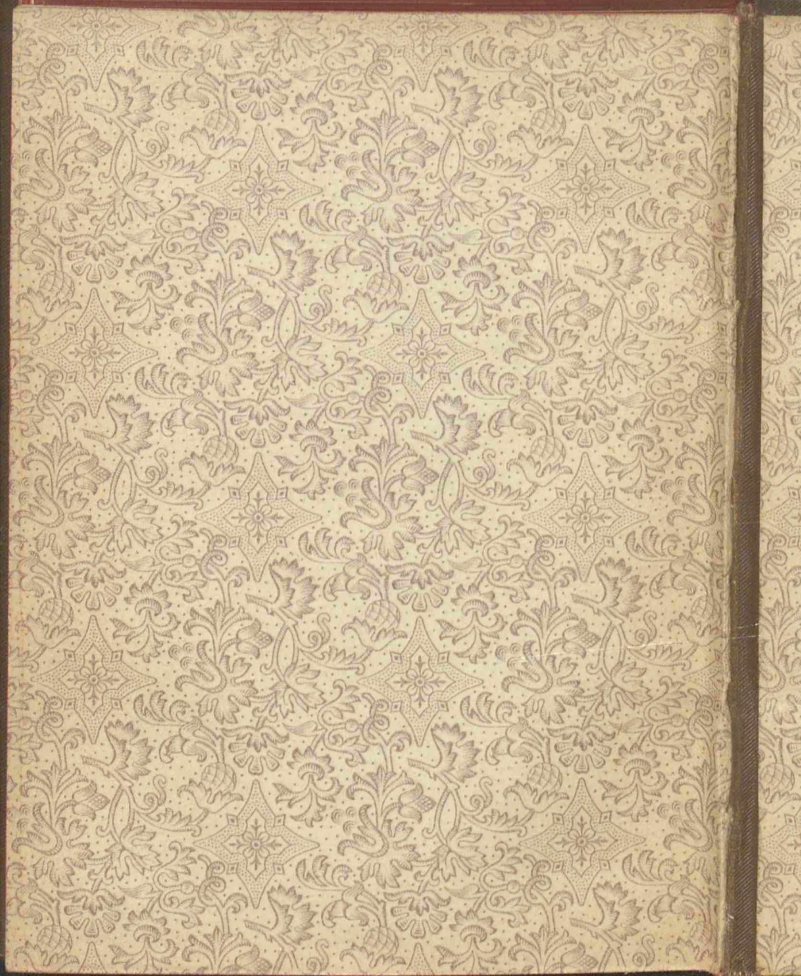
מִשְׁכָּה

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 315 I 6.

35/16 1120289
Lavanna ege...
prima metris

רבי יהודה הלוי

קובץ שיריו ומליצותיו

עם מבחר הערות רשד"ל וחכמים אחרים

נערבו מחדש ע"י

אברהם אליהו הרכבי.

הוצאת „אחיאסף“

כרך ראשון

ווארשא

בדפוס האחים שולדבערג דויקא № 1
תרנ"ג.

РАББИ ІЕГУДА ГАЛЕВИ

т. е. сборникъ стихотвореніи Рабби Іегуда Галеви
сост. А. А. Гаркави.

Томъ I.

Изданіе „Ахіасафъ.“

ВАРШАВА

Тип. Братъевъ Шульдбергъ, Дикая № 1.

1893.

Дозволено Цензурою
Кіевъ, 1 Декабря 1892 г.

תכן הענינים

—o—o—o—

צד	צד
8	I דברים אחרים
8	VII מאת המו"ל
9	II חיי רבי יהודה הלוי
10	ושיריו (דרשת הד"ר
15	הרכבי בהעתקת י"ח
16	IX זאגאראדסקי)
20	III דבר אל הקורא מאת
21	XXI המעריך והמסדר
23	IV רשימת השירים
23	והמליצות לרי"ה
24	1 ע"פ א"ב
25	V שירי די"ה ומליצותיו:
28	מחלקה א.
31	שירי ציון והמסע אליה בים
31	וביבשה.
33	א) יפה נוף 7
34	ב) לבי במזרח 7
37	
39	
41	
44	

69	(ז) צאן אבדות	45	כד) אלהי פלאך
70	יח) סערה עניה	46	כה) נטה בי אלי צען
72	יט) שמש וירח	47	כו) יפי קול
72	כ) מה אתנה	52	כז) למצרים
74	כא) יונת רחוקים נגני	54	כח) צנפני זמן

מחלקה ג.

מחלקה ב.

שירי חול.

שירי כנסת ישראל בגלות.

76	א) לרב יצחק	55	א) יודי השכחת
77	ב) ערבו כיום	56	ב) בכל לבי
79	ג) דורשי תורה	56	ג) ימין ה'
79	ד) התמיר בזקונים	57	ד) יעבור עלי
86	ה) בכה על מחרת	57	ה) יוטב בעיניך
91	ו) איך אחרוך	57	ו) יאמץ לבבך
91	ז) תן ריחך	58	ז) כנדה היתה
92	ח) ידענוך גדוד	59	ח) יד פדות
95	ט) בעלת כשפים	59	ט) יריעות שלמה
97	י) אהה לא יום	60	י) יונת רחוקים
97	יא) זאת התלאה	61	יא) ימינך השיבות
103	יב) זעק יער	61	יב) מאז מעון
103	יג) אראה זמן	62	יג) יצאה לקדמך
105	יד) שפתי היתה	63	יד) יונת אלם
106	טו) שלמה בהוד	64	טו) יונה נשאתה
106	טז) ארון חכמה	67	טז) קוראים בלבב

132 עורה יודי (מג)	107 גביר תורה (ז)
132 נקלותי ודלתי (מד)	108 בעברי על פני (יח)
132 יום שעשעתיהו (מה)	108 אדון יצרו (יט)
333 על מה גביר (מו)	110 אשר שמך (כ)
133 דוד מתקו . . . (מז)	111 איה כבוד (כא)
133 ילדי זמן . . . (מח)	112 פעמון זהב (כב)
133 יונה על אפיקי (מט)	113 ראה כי ענני (כג)
135 יפרח חתן . . . (נ)	114 סעפי בהנכה (כד)
136 מה תעלה . . . (נא)	115 אשרי ותארכנה (כה)
137 מן ההדס . . . (נב)	115 ילד לגן עדן (כו)
138 מלונת הדסים . . . (נג)	116 יאור יואר (כז)
138 בן פורת (נד)	117 הגיע זמן (כח)
139 מה יפית (נה)	118 חן חן (כט)
140 גבעלה שמש . . . (נו)	120 עיני כל (ל)
142 ראו חפה (נז)	121 מבחר נזרים (לא)
143 הרים ביום סיני . . . (נח)	123 ליהודים היתה (לב)
145 הידעו הדמעות . . . (נט)	124 ירנו ימים (לג)
	126 ערבה שנתי (לד)
	126 לא הענגים (לה)
	128 בשוטי מעברות (לו)
	129 שלום שלום . . . (לז)
	129 אמת אשפוט (לח)
	130 בעת גרפש . . . (לט)
	130 בכ אעיר (מ)
	130 שלום לצביה . . . (מא)
	131 עפרה תכבס . . . (מב)

מחלקה ד.

(א) מכתבים.

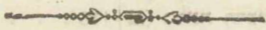
146 על משכבי . . . (א)	130 בכ אעיר . . . (מ)
150 אדוני בושתי . . . (ב)	130 שלום לצביה . . . (מא)
151 חוות קשה . . . (ג)	131 עפרה תכבס . . . (מב)

165 (ג) ומה בוכה	154 (ד) מכנף הארץ
166 (ד) ומה מת	158 (ה) אבני נזר
166 (ה) ומה עור	161 (ו) אם רצון
166 (ו) ומה צפור	
166 (ז) כלי מכול	

(כ) תירות

VI תקונים והערות מאת	165 (א) אישיות מבלי יין
167 . המעריך והמסדר	165 (ב) אשרי ידודים

דברים אחדים .

לשפת יתר הוא אם נבוא להקדים הקדמות
לספרי הביבליותיקה הזאת. רוב בני ישראל
יכבדו ויעריצו את חכמינו ומשוררינו הקדמונים
ומעשי ידיהם, וכל חובבי ספרותנו יכירו את ערך
אוצרנו זה, בתהנו בו לפני העם את מבחר שירי משורריו
ומליציו בתקופות שונות, בהוצאה יפה ופאפולארית,
ובמחיר מצער, למען אשר תשיג יד כל איש לקנותם.
הספרים לא יצאו בסדר כרונולוגי זה אחר זה, כי
דבר כזה בלתי אפשר הוא והמלאכה איננה לשנה
אחת וגם לא לשנתיים; אך בתום לצאת כל ספרי
הביבלותיקה הזאת, נוציא רשימה כרונולוגית מסדר
הספרים וזמן מחבריהם איש אחרי אחיו.
את עבודת הסדור והעריכה מכל ספרי
הביבלותיקה הזאת מסרנו לידי חכמים וסופרים שונים,
איש איש במקצוע שהוא מומחה בו, וחזקה לחכמים
שכמותם, כי לא יוציאו מת"י דברים שאינם מתוקנים.

וביחוד לוקח חלק גדול בעבודת „האוצר“ הוה הרב החכם, החוקר ודורש קדמוניות ישראל, הנודע לשם ותהלה, מר ד"ר א. א. הרכבי, מסדר הספר הראשון הנתן לפניכם בזה. ובעוד מספר ירחים נחל להוציא את יתר הכרכים משירי הלוי המסודרים ע"י החכם הנ"ל, עד היות ביד הקורא קובץ שלם מכל שירי המשורר הגדול הוה ומליצותיו הנחמדות. ואחרי כן, הבטיח לנו החכם המצוין הנזכר, לסדר למעננו עוד רבים מספרי המשוררים הספרדים הנודעים לשם.

והננו מביעים בזה קבל עם את תודתנו הנובעת מקרב לבנו לכל החכמים הנכבדים העוזרים על ידנו במלאכה הגדולה הזאת בכלל, ולהחכם מר הרכבי בפרט. ונקוה כי גם לימים הבאים לא ימנעו את עזרתם ממנו עד בצענו את כל המלאכה אשר החילנו לעשות.

המו"ל.

חיי רבי יהודה הלוי ושיריו

(קצורן המשא אשר נשא הרב החכם ד"ר א"א הרכבי באספה גדולה בעיר פטרבורג בשנת 1881. נעתק על ידי י. ח. זאגאראדסקי *).

לְלוֹי כָּל יֶקֶר גְּלוּה וְגִקְוָה
 וְהוּא לְנֵת פֶּאֶר עַל רֵאשׁ מְשִׁיחֵיו .
 וְאִם זָרַח בְּתוֹנ מְעַרְב מְאֹרֵו
 בְּמִזְרַח סְלֵאו כָּל צַד רְקִתָּיו —
 וְבָקִים רוֹצֵצוּ אֶתְרֵיו וְגִלְאו
 מִצֵּא דְרָכֵו, וְלֹא יִדְעוּ אֶרְתָּיו —
 וְשָׂרוּ הִלְכָבוֹת מִתְהַרֵּו
 כְּמוֹ קִצְרוֹ לְשׁוֹנֵת מְשִׁבְתָּיו . . .

(תחכמוני)

א

גאון השירה העברית הלאומית וְשֵׁר הַשְּׂרִים בִּישְׂרָאֵל
 מִיּוֹם נִסְתַּם חַוּוֹן — רַבִּי יְהוּדָה הַלְוִי (בְּעֵרְבִית: אֲבֹ אֵל חֶסֶן
 אֵל־לֵאנִי) נוֹלַד לֵאבִיו ר' שְׂמוּאֵל בְּעֶרְך שְׁנַת ד"א תת"מ (1080)

(* מבוא כללי אל שירי היהודים בספרד ומליצותיהם נקוה לתת אחרי תום הדפסת מחברות השירים. הט"ל.)

לספה"ג), וכפי הנראה בעיר טולידה, במדינת קאסטיליה הדרומית אשר בספרד, בחלק הארץ שהיה תחת ממשלת הנוצרים.

בימי ילדותו הלך ללמוד למודי קודש וחול, דעת התורה ודעת העולם, בארץ הדרום היא ספרד הערבית, מקום מרכז החכמה ורהמדעים בימים ההם. יש אומרים כי למד בישיבה הגדולה ורהמהוללה של רב יצחק אלפסי בעיר לוסינה. ומפי מורים אחרים למד גם חכמת הרפואה, אהובת כל גדולי החכמים בעת ההיא, גם הגה ויבוא עד תכלית דעת השפה הערבית והקאסטילית. אולם יותר מככל למודיו דבקה נפשו בשפת הקודש ותהי לו שעשועים ויעש בה חיל עד להפליא.

באביב ימי נעוריו כבר החלה רוח השירה לפעמו ולשים דבריה בפיו, ושיריו אשר כתב בהיותו כבן שלש עשרה שנה הפליאו גם לב אנשים כבירים לימים ומומחים במלאכת השיר והמליצה. בהם היה גם המשורר הגדול ר' משה אבן עזרא אשר מאז ראה פרחי שירת יהודה הרך בשנים דבקה נפשו אחריו בידירות נאמנה ויענד עטרות תהלות לראשו.

כמצב החמרי חבלים נפלו לר' יהודה בנעימים ולא ידע מחסור ודאגה, לכך מצאה ידו להתמכר במנוחה שלמה ובשקידה עצומה להתורה והמדע אשר אהב, ומלבד חכמת הרפואה, ידיעת הלשונות והשירה העמיק חקר גם כפילוסופיא היונית והערבית, ויצלול בתהומות החקירה האלהית ובחכמת מה שאחר הטבע. —

אחרי התימו חוק למודיו ולבו מלא הרבה חכמה שב רבי יהודה לעיר מולדתו בקאסטיליא וכפי הנראה רקע שמ אהלו ויבן לו בית נאמן. את חית ידו מצא ממלאכת הרפואה,

כי רכש לו שם תהלה ברחור רופא מומחה מטיב גהה וירבו השואלים בעצתו. ואף כי עבודתו זאת רחבה ונסכה ותהי עליו כמשא — כאשר התאונן במכתביו לידידיו — בכל זאת לא הפריעתו מהוסף חיל ואמץ להשתלם בכל סעיפי התורה והחכמה וקניני הרוח, ותהיינה כל עתותי החפש קדש לתורה ודעת קדושים, לחקר ורהגיון, מליצה ושירה וכל המוביל למרום פסגת השלמות, ויפץ מעינותיו החוצה להרות צמאון תלמידים ורעים ולהפריח מטעי תהלה לדור דורים. —

שירתו היתה כפלג אלהים היוצא מעדן, ובספרו "הכורזי" הראה את ידיעתו העצומה בכל ספרי פילוסופי זמנו ובכל חקרי לב החכמים הרופאים וחוקרי הטבע המפורסמים בימים ההם, מלבד ידו החזקה ושלמות דעתו בכל ענפי חכמת ישראל וכל סעיפי היהדות.

מספר השנים אשר חי ר' יהודה בעיר מולדתו לא נדע, אף אין אתנו יודע פרטי קורותיו במשך השנים ההן. מרמזים קלים הנמצאים ברה וכה בשיריו נראה כי בנים זכרים לא היו לו אך בת אחת יחידה ונכד ששמו יהודה מבתו זאת. בראשי החרוזים לאחת הקינות לתשעה באב נרשם "בת הלוי" ואולי צדקו המשערים כי מתקרת הקינה היא היתה בת משוררנו הלוי.

כנראה לא רותה נפש ר' יהודה נחת משבתו בעיר מולדתו, ויתאו לקבוע מושבו בעיר מלאה חכמים וסופרים ולהיות בקרבת משוררים ומלומדים, רעים וידידים. החפץ הזה לא נתן דמיון לו, עד הוציאו אותו לפעולות, לכן נמצאהו אחרי כן חי בעיר קרטבה (קורדובא) אשר בספרד הערבית, קן החכמות והמדעים.

בשנת 1140, בהיות הלוי כבן ששים, גמר אמר לעזוב

את ארץ ספרד ולהרים פעמיו למשואות ירושלים אשר בה
 חזה חזות הכל: מקור הקדושה והברכה העליונה, מעין השפע
 הרוחני ועדני אשר אלוה. — החפץ הזה קנן בלבבו זה כמה,
 ואולי נדר נדר כזה במורת אשתו, והפעם לא יכול עוד הבלג
 על תאות נפשו ויהלט לראות בעיניו את אשר חזה בעיני רוחו
 כל הימים, להשתפך במקום אשר רוח אלהים שפוכה ולשאוף
 חיי נשמות אויר ארץ הקודש.

גם מוסרות אהבתו לבני משפחתו, גם ידידותו הרבה להמון
 רעיו ותלמידיו, לארץ מולדתו מקום קברות הוריו, לא עצרו כח
 להניאו מחפצו אשר מלא כל חושיו וכל הגיגיו, ויפרד הלוי
 מכל מחמדיו ויסע וילך ירושלימה. בדרכו זו עבר דרך ערי
 ספרד ויבוא באניה למצרים, ובכל מקום כואו מוקטר מוגש
 לשמו, וגדולי הדור קבלוהו בכל אותות אהבה וכבוד. רבים
 מהם נסו להשיבו ממסעו ויעתירו עליו דבריהם להשאר אתם,
 אך הוא לא שעה אליהם, ובאלכסנדריא של מצרים ישב
 באניה לבוא ירושלימה — אכן פה ינתק פתאם חוט ידיעותינו
 על אדותיו, עקבותיו לא נודעו לנו עוד מן הוא והלאה ודרכו
 נסתרה מאתנו! (השמועה כי בא למדבר יהודה ורשימת כ"י
 אחד שהגיע לדמשק — הן בספק גדול).

אנחנו לא נדע אם נתמלא בחור מאוייו: לחזות את
 עיר הקדש, וכמו כן נעלם מבני הדורות הבאים אחריו מתי
 כבה נר חייו עלי אדמות ומקום קברו איהו. — והתעלומה הזאת
 הולידה בדמיון העם אגדה יפה מאד על אדות אחרית
 המשורר. לפי דבריה כאשר בא ר' יהודה לפני שערי ירושלים
 ועיניו חזו משואות עיר חמדתו פרץ עליו המון רגשותיו,
 שירתו דרכה עוז ובהשתפכות נפשו חבר ויקונן בקול את הקינה
 הנודעה "ציון הלא תשאליו", והנה פרש ערבי עובר עליו ויחר

לבי יהודה הלוי

לו לראות ביהודי אהבה עצומה ורגשי עז כאלה לעיר הקדש וירמסוהו בפרסות סוסו. — הבקרת הנאמנה הראתה זה כבר כי אין נכונה בפי האגדה הזו, כי מחרוזים אחדים בקינה "ציון" נראה ברור כי חברה בארץ המערב בהיות המשורר הרחק מירושלים ואה"ק, ולרוב חלקי הקינה הזאת לא יהיה כל מובן אם נחליט לאמר כי נתחברו ונקראו לפני שערי ציון. זולת זאת לא יתכן כי פרש ערבי יזיד או להרוג אדם במיתה אכזרית כזו בשערי העיר, אחרי כי ירושלים ומספיה היו אז בידי הנוצרים נוסעי הצלב, והמושלמנים היו שם כגרים. — אכן האגדה הזאת תתאר לפנינו בציור אמתי מה עזה מה גדלה ומה נשגבה האהבה אשר בערה בלב המשורר לארץ אבותיו, ומה עצם כוסף רוחו לעיר הקדש! היא בחרה מיתה קדושה וטהורה להמשורר איש האלהים אשר כל חייו היו קדושים וטהורים. — הוא הגה כל ימיו אך בדעות אצולות ובכל מרום וקדוש, וכה גם תמו חייו בשירה נשגבה ובהשתפכות נפש במקום אשר רוח אלהים שפוכה על בחיריו. —

ב.

מפעלות ר' יהודה בספרות תחלקנה לשתיים: לפילוסופיא ולשירה. מן הראשונה נשאר לנו — מלבד איזה שירים פילוסופיים — אך ספר אחד פילוסופי-דתי, אבל הוא שקול כנגד ספרים רבים. הוא אשכול שהכל בו, כל תמצית מבחר הדעות בחקר אלוה, בדת ובמוסר; הוא מדריך נאמן ומורה דרך האשר הזמני והנצחי לכל בן-ישראל, יהיה

מאיוה מעמד שיהיה . לא נשגה ולא נחטא לאמת אם נאמר כי אין בספרות אחרת מימי הבינים דוגמת הספר הזה , אשר בו ישא המחבר דעו על כל הענינים הנכבדים העומדים ברום החקירה והאמונה והגיונו רחבו גם נשגבו ומכל דבריו נשקף לב טהור , נפש קדושה , אהבה כללית לכל הנברא בעלם וחבה עצומה ללאום ישראל וכל קדשיו !

הספר הזה נכתב בשפת המלומדים בימים ההם , ר"ל בשפה הערבית , ושמו בחרוזים : «פְּתָאב אַל־הַגִּיה וְאֶל־בְּלִילֵי פִי נִצְרָה אֶל־רִיגוֹ אֶל־בְּלִילֵי» (ספר הוכחה ומופת להגן על האמונה הנשפלה) ובהעתקה העברית של ר' יהודה אבן תבון נקרא בשם «ספר הפזרי» . בו יבאר ר' יהודה עקרי הדת הישראלית ועל מה אדניה הטבעו , ישיב על טענות הכופרים ובעלי הדתות אחרות כנגדה , ויגלה לנו את כל דעותיו ומערכי לבו על הליכות אלהים והליכות עולם , הנהגת אדם ותעודתו— בדרך שיחה ונפוח בין מלך הכוזרים והחבר היהודי .

אם בפילוסופיא וחקר הדת היו לעמנו אנשי מופת רבים וכן שלמים אשר אולי עלו כגדלם או בפעולת ספריהם במרחלך הדעות והחקירה האלהית בישראל — על רבי יהודה ופעולת ספרו , אכן בשירה אחד הוא הלוי ואין דוגמתו בכל משוררי ישראל עד דור אחרון על עפר יקום !

בתקופת הערת שבה חי ר' יהודה הלוי קמו לעמנו בספרד משוררים רבים ויקרים , אשר שמורתם הוחקו באותיות זהב על לוחות ספרתנו , אולם כנוגה הירח מול אור החמה כן שיריהם מול שירי ר' יהודה . — כמעט נשמע קול שירתו בין בני דורו פתחו כלם אזניהם להקשיב רב קשב , ואלה לאלה שאלו וכן תמהו : האם שב לתחיה אחד משוררי ציון בימי קדם

בהלו נר אלוה על ראש עמו? הנגלה בתוכם שנית נעים זמירות
ישראל? —

בראשונה הואיל ר' יהודה הלך בדרכי בני דורו,
וכמנהג הימים ההם שר שירי כבוד והלולים לחברים ואוהבים,
ליום התונתם ושמחת לבם, לזבח משפחה ואו חג הולדת,
וגם בשיריו אלה, אשר דרך חול למו, מרום ונשא וגבוה
הוא על כל בני גילו המשוררים. הנה כן הכין שיר לאחד
מרעיו המאשר וצולה, ויברכהו בכל משמני ארץ, וכאשר
הגיעה לאזניו פתאם השמועה הרעה כי רעהו זה נרצח בדרך
הפך הלוי את דברי השירה העליוה לקינה הקורעת כל לב. —
יפה השוה אחד החכמים את משוררנו זה לציר המהלל רובענס,
אשר אמרו עליו כי בקו אחד מצאה ידו לשנות תמונת פני ילד
שוחק לתמונת בוכה מרה (קויפמן II).

גם נהג הלוי בראשית דרכו במנהג בני דורו: לשור
שירים על היין, על האהבה בתענוגים ועל כל עניני חיי החמר.
אכן גם הלום ראינוהו משכמו ומעלה גבוה מכל שאר משוררי
התקופה החיא, כי הוא לא ישתעה בדמיונות תהו ובמשלים
אשר אין למו שחר, גם לא יעבור את גבול הצניעות והתם.
שיריו זכים וצחים, מלאים חום צה ורגשות עדינות וטהורות
המפפזות מלב נָבֵר.

אכן לא בשירי חול חלקת הלוי ספון, כי עד מהרה
פנה אל שירת הקדש, אל השירה העברית הלאומית, והיא אך
היא הנחילתהו שם עולם אשר לא יכרת, היא נתנתהו מרום
מראשון ותנהגהו אל-מות בספר קורות עמו ובכתב גאוני
המשוררים בכל הזמנים והלשונות והעמים עד העולם.
בחלק גדול מהמון שיריו ידבר הלוי נפלאות על אל
אליהם ועל עמו בחירו. לשונו תרון ותספר מראות אלהים, גלוי

השכינה להאבות והנביאים קדושי עליון, אהבת ה' לישראל כאב לבנו יחידו, אותותיו ומופתיו להצילו מכף צרים, צאת ישראל ממצרים ובואו לארץ המדה, עון מריו וגלותו מעל שלחן אביו, געגועי הבן הגולה לשוב אל האב והתחננו מלפניו לשוב לרחמו כימו עולם — כל התמונות האלה יתאר לנו הלוי בשלל צבעי אורה, ברגש אדיר ובכח נעלה ונשגב עד כי לבנו ילך שבו אחריהן, ורוח מלפניהן יעטוף ימלא בתי נפשנו נגוהות ועליצות קדש.

יותר משלש מאות שירי קדש מר' יהודה הגיעו לידינו (מספר כל השירים אשר נשארו אחריו — אלף בערך), והם פשטו בכל תפוצות ישראל, בהם יערו אחינו רוחם בתפלה זה שמונה מאות שנה כמעט, ועד נצח יהיו הם המליצים בין ישראל לאביהם שבשמים.

ומי כהלוי מקונן על צרות בת עמו! מי כמוהו בורא ניב שפתים לענות העם הנודד בלי מנוח, השותה מכוס היגונים בלי הרף והנדף בלי הפוגות! בשיריו תשמע האנחה המרה והארוכה של כל האומה הישראלית, וכל איש ישראל ישמע בהם את הד קול מרת לבו הפצוע והמית בכי נפשו המצרה, בדמעותיו יראה דמעות כל אחיו הבווערות ובקנותיו יאזין קינת כל האובדים והאמללים מראשית גלות החל ועד הימים האחרונים.

וגולת הכותרת על כל שירי ר' יהודה הם „שירי ציון“, הם שיריו אשר שר לחבת ציון מיום נולד בלבבו החפץ ללכת ירושלימה עד עשותו ועד הקימו מחשבתו הקדושה הזאת. בהם תגלה ותראה לפנינו נפש המשורר בכל גדלה והדרה וזיו תפארתה. בהם נראה את הלוי בכל עצמת קדושתו, עוזו אמונתו, להבת רגשותיו והמון לבו כהמות ים לגליו. כם נחזה

את אהבתו בלי מְצָרִים לציון עיר האלהים, אשר היא לו חותם
תכנית כל קדש וכל משא נפש, נחזה את האהבה הזאת
בראשיתה, ואחר—בהגבירה חילים וְעֲצָמָה עד כי לכדה כל מעיניו
והגיגיו ותשפוך ממשלתו על כל חושיו בו וכל חיי רוחו, עד כי
לאחרונה נמק המשורר ממקומו, מארץ מולדתו, מזרועות בתו
יחידתו ונכדו שארית נירו, מקברי אבותיו ומחברת אוהבים רעים
ומוקירים, ולעת זקנה לקח מטה נודדים בידו ושם נפשו מטרה
לתלאות ונדודים וטלטל טלטלה גבר בים וביבשה למען השתפך
על שממות הר האלהים ולהתמוגג במקור השירה והקדושה—

ובהגיעו כמעט אל מרום קץ רישוקתו נדמתה נפשו
פתאם מאזני בני תמותה וקול מליה נחבאו משוכני הארץ הלזו,
כי פרחת ותצא מן גוה, עפתה על כנפי האהבה והשירה
למעונה מעון אלהי הרוחות, לשיר שיויה תחת כסא המכבוד
ברן יחד בני אלים...

ג

שם ר' יהודה הלוי נקדש בישראל ולשיריו ולזכרו תאות
כל נפש. עוד בימי חייו קשרו כל המשוררים כתרים לראשו
וירוממוהו על כל שבת ותהלה. בעודו רך וצעיר שר עליו ר'
מושה בן עזרא:

אֵיךְ בֵּן נָעִים וְצָעִיר שָׁנִים
וְעֲמוֹס הָרִי בֵּין עַל גִּבּוֹ?
או עול יָמִים יְהִיף רָמִים
וְבָעוֹד גָּעַר הוּא וְבָאֵבוֹ!

הן משעיר זכה לאיר
 ארץ עולם ומבון רחבו ,
 ובגד רבוי מראש בימה
 גשקף , כי לא מאשגבו ...

ובמקום אחר יאמר :

לא האמנתי עד אשר ראו כה
 עיני , אשר לא שמעו אזנים
 ונפגעו כי מלאכי שכלך כמו
 פגעו כנעקב מלאכי שמים —

והפילוסוף הנודע ר' יוסף בן צדיק ישיר לכבודו :

אבי השיר פאלו טפחוהו
 ידי אגור , ואמנתו דבורה
 יצודד הנפשות , רק לרצון ,
 בלי יקוש ולא רשת מורה ,
 לבד בשפתי דבש ודבר נגידים .
 וחו כמון , וטל מלה ברורה .
 הגור אנה יהודה , או צבי ? כי
 חלושה נמצאה בו עם גבורה
 לזכר פעלו רוח קנה מר ,
 ואור מזהרו פקני מנורה .
 קליד יפי , אחי שכל , צבי חן ,
 אבי מוסר , יליד חכמה ותורה .

והמשורר אלחריו בעל התחכמוני, בספרו במעלת כל משורר ומשורר יאמר על רבי יהודה כדברים האלה:

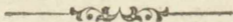
שירי הלוי ר' יהודה, לוית חן לראש התעודה,
ועל צוארה טור אדם פְּטָדָה, הוא לבית השיר
העמוד הימיני, יושב בשבת תחכמוני, הוא
עדינו העצני, והוא עורר את חניתו על
הנפילים, ועזב גבורי השיר חללים, וכל שיריו
לב החכמים יחיתון, וכמעט לפניו סף אָסָף
ואֲזַלַת יד ידותון, ויהי שיר בני קִרְח, לְטִרְח.
הוא בא באוצר השיר וְשָׁלַל בית נכתה, ולקח
כל כלי חמדתו, ויִצָּא וסגר השער אחרי צאתו,
וכל היוצאים בעקבותיו ללמוד מלאכת שירותיו,
לא השיגו אבק מרכבותיו, וכל המשוררים ישאו
מִדְּבָרוֹתָיו, ויִשְׁקוּ מִרְגְּלוֹתָיו, כי במלאכת הפיוט,
לשוננו ברור ושחוט, ובשירי תפלותיו ימשוך
כל לב ויכבשנו, ובשירי תִּשְׁקָנִיבו כשכבת
הטל וגחלים בערו ממנו, ובקינותיו יזיל עֲבָן
הבכי ויבקייענו, ואם יחבר אגרת או מגלה,
תמצא כל מליצה יפה בה פְּלוֹלָה, כאלו מכוכבי
רום גדולה, או מרוח הקדש אצולה, ובאֲהָל
השיר נפתחו לו שערי גבוהים, כי שם נגלו
אליו האלהים, וברוח פיו גלי חכמות ישביח,
וכארי יריע אף יצריח, וכל אשר יעשה יצליח.

המשורר והמדקדק ר' אברהם בדרשו (אביו של המליץ
ר' ידעיה בעל ס' בחינת עולם) יכנה את ר' יהודה בשם
אורים ותומים.

כאלה כן עוד משוררים רבים בימי הבינים, מבקרים
 נאמנים, סופרי הקורות, פילוסופים וחכמי המוסר הביעו
 רגשי התפלאה על גאון השירה הזה ויתנו תקף תהלתו. ביותר
 נגלה כבוד הלוי וחיין ערכו בעת החדשה בעמוד לספרותנו
 חוקרים ומבקרים כרש"ל רפאפורט, צונץ, רשד"ל ועוד. הרש"ד
 לוצאטו, אשר בכמה פרטים ממעלרת רוחו, רגשותיו והשקפותיו
 דמה לר' יהודה, ירד עד תכונת שירי הלוי ועד עמקי סתרי
 רוחו, ויחמדהו ויעריצהו, ויוציא לאור רבים משיריו אשר היו
 ספונים וטמונים בכ"י נעלמים מעין איש, וכל שיר חדש מהלוי
 אשר מצא היה בעיניו כאוצר כל כלי חמדה.

על ידי המשורר העברי לאשכנזים היינריך היינע ועל
 ידי ספרי חכמי עמנו צונץ, מיכאל זקש, גייגער וגראטץ ודומיהם
 נתפרסם טבעו של ר' יהודה גם בין חכמי העמים דורשי קורות
 הספרות הכללית.

והנה זה קרוב לשמונה מאות שנה עברו מזמן חי הלוי
 ושיריו המסולאים בפז עוד יאירו את עינינו כעמוד אש, וכל אשר
 יוסיפו בני עמנו לרוקיר ארץ העבר, את זכרונות ימי
 תולדותיהם, את שפתם הקדושה ואת תעודתם בעתיד, כן
 יגדל וכן ירום ערך מעלת המשורר המהולל הזה ונשא וגבה
 מאד.

דבר אל הקורא

מאת המעריך והמסדר.

הנכבדים המוציאים לאור את ספרי אחי אסף בקשוני לסדר חלק משירי ר' יהודה הלוי ומליצותיו במחברת המסוגלת למקרא העם ולהרשות להם להציג בראש המחברת את קצור דרשתי אודות רי"ה בתור מבוא. ובחפץ לבי נרציתי לבקשתם ושלחתי להם לדוגמא רשימה קטנה משיריו ומליצותיו שבאו כבר בדפוס הראויים לבוא במחברת כזו. והם הדפיסו על פי הרשימה ההיא וגם בחרו את ההערות הנחוצות במקומות הנרשמים (וביחוד הערות רשד"ל) ואחרי כן נשלחו אלי העלים בדפוס להגיהם. ובראשונה לא חשבתי לספח אל המחברת את הערותי, אולם אחרי כן שבתי וראיתי כי אך טוב הוא לאחוז במקרה זה ולהשתדל להוסיף דבר מה בתקן השירים והמליצות הבאים בזאת המחברת; כי החבורים המפוארים מבחירי הסופרים שבבל אומה ולשון (קלאססיקער) יודפסו עשרות ומאות פעמים, ובכל פעם ישתדלו המדפיסים והמעריכים את החבורים לדפוס להוסיף עליהם שלמות, וביחוד במה שנוגע לנוסחאות ישרות עפ"י ספרי דפוס וכ"י ולהערות המבארות כל הדבר הסתום והקשה, ומדוע זה תגרע נחלת בחיר משוררי ישראל מספרד?— הן אמת כי חכמים רבים בדורותינו התעסקו בשירי הספרדים בכלל ושירי רי"ה ביחוד, אולם כרובם כתבו בלשונות גויי אירופא אדות חלק קטן משיריו, וחבוריהם נועדו לחכמים וסופרים מבינים. ואדות הדפסת גוף השירים בשלמות עם באור בעברית היה הרשד"ל נ"ע האחד שאחרי מחברתו הנפלאה בתולדות בית יהודה (שהציתה אש האהבה בלב רבים מבני

עמנו לשירת רי"ה וגם להיהדות בכללה) החל להדפיס את הדיואן לרי"ה עפ"י כ"י שהיה בידו (שכעת הוא נמצא באוצר הספרים באוקספורד). אך הספיק להדפיס ממנו רק חלק קטן משירי קדש — וה' פיליב חזר והדפיסו עם איזה שנויים — ומי יודע מתי תהי בידנו אספה שלמה ומתוקנת מכל הדיואן של רי"ה הראוי להיות קנין כל האומה בלה? ומה גם כי מספר החכמים המומחים ובקיאים בשירי קדמונינו הולך הלוך ודל: הרשד"ל איננו, הדר' איגר (עגערס) איננו, וגם הרש"ו לוקח מעל ראשנו!

מפאת כל זאת אחשוב לנכון כי כל הקרב לעת כזאת להדפיס משירי גאוני משוררי ספרד בכלל ושירי האחד המיוחד שבהם רי"ה בפרט חובתו היא לקרב אותנו אל המטרה בצעד גדול או קטן: להוציא לאור הדפוס מחבוריהם בשיר ומליצה שלא נדפסו עד כה; ואם ישוב להדפיס מאותם שכבר יצאו לאור אזי מהראוי לתקנם ולהשלימם עד שיוכלו להיות כחלק ממהדורא כללית הערוכה על פי חקי הבקרת בימינו אלה. ועתה אניד במלה קצרה איך נהגתי בהגהת המחברת ובהערותי.

רוב השירים שבזאת המחברת נדפסו על ידי החוקר הגדול והאמן הנפלא הרשד"ל נ"ע, ואותם הנוזתי כאשר יצאו מתחת ידו, ובמקומות שתקנו החכמים הבאים אחריו או שנטייתי אנכי מדעתו הצגתי את ההגהות בסוף המחברת (אף כי כמה מהן באמת ראויות הן לקנות מקום בגוף השירים). אולם לא כן נהגתי בשירים שהדפיסו או נקדו החכמים גראָטין, דוקעס (אשר הרבה משגיאותיו תקן גייגער על פי מכתבי רשד"ל) יה"ש, פיליב וקאָמפף, אף כי חייבים אנו להם תודה על עמלם והשתדלותם, אך מפני שלא העמיקו לחקור בשירים קדמונים

ואינם מומחים לדבר זה כרשד"ל, לכן שניתי והגהתי בהם על הרוב בפנים המחברת במקומות הצריכים, ובסוף המחברת בארתי טעמי ונמוקי.

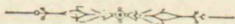
ובמשך זמן יתר מחמשים שנה מעת שנדפס חבור הרשד"ל בתולת בתי הודעה (אשר יצא ראשונה בדורותינו להגיד במחנה ישראל את יקר תפארת רי"ה) כמה משיריו נדפסו בשניה גם ע"י רשד"ל בעצמו (בדיואן) גם ע"י חכמים אחרים. ובימינו אלה אך טוב ומועיל הוא לדעת איה איפוא נדפס כל שיר אצל החכמים בעלי האכופות, למען דעת כל הנוסחאות שנמצאו בו וההערות שנאמרו עליו. גם הניח הרשד"ל בחבוריו לקט ושכחה שפרשו החכמים הבאים אחריו. נוסף לזה שם הרשד"ל את פניו רק אל הנבונים וחכמי הדור ולא אל אנשי העם, ולכן האריך הרבה בדקדוק הלשון וקצר בבאוריו בדברים פשוטים למבינים מדעתם. מפאת כל זה הוספתי לפרש בהערותי כמה דברים קלים כאלה לתועלת בני העם. גם השתדלתי לציין בהערות את המקומות הנודעים לי מהדפסת כל שיר ושיר מבעלי האסופות, וכמו כן לברר איזה נוסחאות ולהוסיף איזה הערות קצרות אשר אקוה כי לא תהיינה ריקות מתועלת גם לנבוני דבר. אך משכתי את ידי מלדבר אדות כתבי היד משירי רי"ה המונחים באוצרות הספרים (ורק איזה רשומים קצרים מכ"י דפה נתתי לדוגמא) וע"ד הדפוסים הקדמונים והאחרונים, מעלותיהם וחסרונותיהם, ע"ד התרגומים ללשונות אירופא והבאורים השונים שנדפסו עד ימינו, ועוד ענינים כדומה, כי כל אלה דברים גחוצים הם למהדורא מדעית ולא למהדורא המיועדת למקרא העם. וזוהי אם תמצא המחברת הזאת חן בעיני הקוראים אוי אוסיף ברצות האל לסדר עוד מחברת שניה ושלישית וכו' עד תום כל שירי רי"ה, ועל ידי המו"ל הנכבדים בעלי א ת י א ס ף

תתגלגל זכות כזאת להוביל לבני אומתנו שי את חברי משוררם
היותר מפואר ומהולל! ולעת עתה אצא בתודה להנכבדים
האלה על אשר השתדלו לשכלל את פאר המחברת בדפוס,
ומי יתן ותהי משכרתם שלמה גם בעולם הזה!

פריסבורג, ד' סנחם התרנ"ג.

אברהם אליהו הרכבי.

לוח השירים והמליצות שנדפסו במהכרת הזאת
 עפ"י א"ב .

ל

מכתב ה'	ד'	מחלקה	אבני נזר
י"ט	ג'		אדון יצרו
מכתב ב'	ד'		אדוני בושתי
י'	ג'		אהה לא יום
כ"א	ג'		איה כבוד
ו'	ג'		איך אחרוך
י"א	ז'		אלהי אל תשבו
ד'	ז'		אלהי כישכנותיך
כ"ד	ז'		אלהי פלאך
מכתב ו'	ד'		אם רצון
ט"ז	ג'		אמר בלב ימים
ל"ח	ג'		אמת אשפוט
י"ה	ז'		אצעק בלב נמס
י"ג	ג'		אראה זמן
ט"ז	ג'		ארוץ חכמה
פתגם א'	ד'		אשוישות מבלי יין
כ'	ג'		אשר שמך
כ"ה	ג'		אשרי ותארכנה
חידה ב'	ד'		אשרי ידידים

ב

מ' / ב'	בך אעיר
ה' / ב'	בכה על מחרת
ב' / ב'	בכל לבי
נ"ד / ב'	בן פורת
י"ה / ב'	בעברו על פני
ט' / ב'	בעלת כשפים
ל"ט / ב'	בעת נרפש
ל"ו / ב'	בשומי מעברות

ג

י"ז / ג'	גביר תורה
--------------------	---------------------

ד

ח' / ד'	דברוך במד
מ"ז / ד'	דוד מתקו
ג' / ד'	דורשי תורה

ה

י"ב / ה'	הבא מבול
כ"ה / ה'	הגיע זמן
ס' / ה'	הידעו הדמעות
י"ד / ה'	היובלו פגרים
ט"ב / ה'	הפשט הזמן
ט' / ה'	הציקתני תשוקתי
נ"ה / ה'	הרים ביום סיני
כ' / ה'	הרף שאון ים

התמיר בזקונים ג' ד'
 התרדוף נערות א' ט"ו

ך

זמה בוכה ד' חידה ג'
 זמה מת ד' חידה ד'
 זמה עור ד' חידה ה'
 זמה צפור ד' חידה ו'

ז

זאת התלאה ג' י"א
 זה רוחך א' י"ג
 זעק יער ג' י"ב

ח

חזות קשה ד' מכתב ג'
 חן חן ג' ט"ט

ץ

יארור יואר ג' ט"ו
 יאמץ לבבך ו'
 יד פדות ה'
 ידידי השכחת א'
 ידענוך נדוד ה'
 יום נכספה ג'
 יום שעשעתיהו ט"ה
 יונה נשאתה ט"ו
 יונה על אפיקי מ"ט

ה'	א'	יונות הושתו
ו"ד	ט'	יונת אלם
כ"א	ט"ז	יונת רחוקים נגני
י'	ט"ח	יונת רחוקים נדדה
ו"ט	י"א	יועץ ומקים
ה'	י"ב	ייטב בעיניך
כ"ו	י"ג	ילד לגן עדן
מ"ח	י"ד	ילדי זמן
ג'	י"ה	ימין ה'
י"א	י"ו	ימינך השיבות
ד'	י"ז	יעבור עלי
א'	י"ח	יפה נוף
כ"ו	י"ט	יפי קול
ג'	י"י	יפרח חתן
י"ג	י"יא	יצאה לקדמך
ז'	י"יב	ירושלים האנחי
ט	י"יג	יריעות שלמה
ל"ג	י"יד	ירנו ימים

נ

ד'	ד'	כלי מכול
ז'	ט'	כנדה היתה

ס

ל"ה	ג'	לא העננים
ב'	א'	לבי במזרח
כ"ג	א'	לבי מעירי
ל"ב	ג'	ליהודים היתה

לך נפשו	ל"ו	ל"ז
למצרים	כ"ז	כ"ח
לרב יצחק	א'	ב'

מ

מאז מעון	י"ט	מ'
מבחר נזרים	ל"א	מ"ב
מה אתנה	נ'	מ"ג
מה יפית	נ"ה	מ"ד
מה תעלה	נ"א	מ"ה
מכנף הארץ	מכתב ד'	מ"ו
מלונת הדסים	נ"ג	מ"ז
מן ההדס	נ"ב	מ"ח

נ

נאם אסף	נ"א	נ"ב
נבעלה שמש	נ"ו	נ"ג
נטה בי	כ"ה	נ"ד
נקלותי ודלותי	מ"ד	נ"ה

ס

סעפי בחנכה	נ"ד	ס'
סערה עניה	י"ה	ס"ב

ע

עורה ידידי	מ"ג	ע'
עיני כל	ל'	ע"ב
על מה גביר	ס"ו	ע"ג

על משכבי ד', מכתב א'
 עלי כזאת ג', ג"ט,
 עפרה תכבס ג', מ"ב

ט

פעמון זהב ג', כ"ב

צ

צאן אבדות ט', י"ז
 ציון הלא תשאליו ו'
 צנפני זמן ז', כ"ח

ק

קוראים בלבב ט', ט"ז
 קראו עלי בנות ז', י'

ר

ראה כי ענני ג', כ"ג
 ראו חפה ג', נ"ז

ש

שלום לצביה ג', מ"א
 שלום שלום ג', ל"ז
 שלמה בהוד ג', ט"ו
 שמש וירח ט', י"ט
 שפתי היתה ג', י"ד

ת

תן ריחך ג', י"ז

רשימת השירים והמליצות לר"י הלוי .

מהלקה א.

שירי ציון והמסע אליה בים וכיבשה :

(א) יפה נוף (רשד"ל, דיוואן הנדפס, סימן א)	(יד) היוכלו פגרים (כב"י יד)
(ב) לבי במזרח (דיוואן ז)	(טו) התדרוף נערות (כב"י טו וסוף השיר גנוי אקספארד צד 58)
(ג) יום נכספה (דיוואן ה)	(טז) אמר בלב ימים (כב"י טז)
(ד) אלהי משכנותיך (דיוואן נא)	(יז) לך נפשי בטוהה (דיוואן ס)
(ה) יונות הושתו (דיוואן שה)	(יח) אצעק בלב נמס (כב"י יח)
(ו) ציון הלא תשאלני (דיוואן טו)	(יט) יועץ ומקים (כב"י יט)
(ז) ירושלים האנחי (חדשים וגם ישנים, הרבני, במצפה 51)	(כ) הרף שאון ים (כב"י כ)
(ח) דבריק במר (דיוואן טו)	(כא) נאם אסף (כב"י טה)
(ט) הציקתני תשוקתי (בתולה בת יתודה צד 62 סימן 5)	(כב) הפשט הזמן (כב"י כו)
(י) קראו עלי כנות (כב"י סי י)	(כג) לבי מעירי (כב"י כז)
(יא) אלהי אל תשבר (דיוואן ב)	(כד) אלהי פלאך (דיוואן טז)
(יב) הבא מבול (דיוואן ג)	(כה) נטה בי אלי צען (דיוואן ד)
(יג) זה רוהך (כב"י יג)	(כו) יפי קול (כב"י ים)
	(כז) למצרים (כב"י מא)
	(כח) צנפני זמן (כב"י מד).

מהלקה ב.

שירי כנסת ישראל בגלות .

(א) ידידי השכחת (דיוואן יא)	(ג) ימין ה' (דיוואן יג)
(ב) ככל לבי (דיוואן יב)	(ד) יעבור עלי (דיוואן כא)

(ד) יונת אלם (דיואן סו)	(ח) ייטב בעיניך (דיואן כו)
(מו) יונה נשאתה (דיואן עד)	(ו) יאמץ לבכך (דיואן כז)
(מז) קדאים בלבב (דיואן עג)	(ז) כנדה היתה (דיואן לב)
(יז) צאן אכדות (דיואן עז)	(ח) יד פדות (דיואן ס)
(יח) סערה עניה (דיואן עח)	(ט) יריעות שלמה (דיואן מא)
(יט) שמש וירח (דיואן סא)	(י) יונת רחוקים (דיואן סג)
(כ) מה אתנה (דיואן סס)	(יא) ימינך השיבות (דיואן סד)
(כא) יונת רחוקים נגני (דיואן ו)	(יב) מאז מעון (דיואן נח)
	(יג) יצאה לקדמך (דיואן נט)

מחלקה ג.

שירי אהבה וידידות.

(יב) זעק יער (החלוץ 140)	(א) לרב יצחק (ככ"י צד 25)
(יג) אראה זמן (קאָמפּאָז II, 227)	(ב) ערכו כיום (גנזי אקספארד XII)
(יד) שפתי היתה (ככ"י 59)	(ג) דורשי תורה (גנזי 40)
(טו) שלמה בהוד (חדשים 58 ישנים II, 3 "מצפה")	(ד) התמיר בזקונים אוצר נחמד א' (168)
(טז) ארון חכמה (חדשים גם ישנים II, 3)	(ה) בכה על מחרת (או"ג ג' 41)
(יז) גביר תורה (ככ"י 60)	(ו) איך אחריך (או"ג ג' 43)
(יח) בעברי על פני (ככ"י 61)	(ז) תן ריחך (גנזי 39)
(יט) אדון יצרו (ככ"י 104)	(ח) ידעונך גרוד (קאָמפּאָז, ניכטאָג- דאלוו. סאָעויע 11, 228)
(כ) אשר שמך (ככ"י 180)	(ט) בעלת כשפים (החלוץ א' סחרורא ב' 132)
(כא) איה כבוד (ככ"י 78)	(י) אהה לא יום (החלוץ 133)
(כב) פעמון זהב (ככ"י 80)	(יא) זאת התלאה (החלוץ 134)
(כג) ראה כי ענני (ככ"י 82)	

- (מו) עורה ידידי (קאמספּה 226)
 (מז) נקלותי ודלותי (קאמספּה 226)
 (מח) יום שעשעתייהו (גנוי 24)
 (ממ) על מה גביר (גנוי 25)
 (נ) דוד מתקו (גנוי 25)
 (נא) ילדי זמן (גנוי 27)
 (נב) ראה שוכן (גנוי 27)
 (נג) יום נד זהבי (גנוי 27)
 (נד) הוי הלומדים (קאמספּה 230)
 (נה) איך אפחדה (קאמספּה 231)
 (נו) יונה על אפיקי. (בכ"י 30)
 (נז) יפרח חתן (בכ"י 34)
 (נח) מה תעלה (בכ"י 40)
 (נט) מן ההדס (בכ"י 40)
 (ס) מלונת הדסים (בכ"י 44)
 (סא) בן פורת (בכ"י 48)
 (סב) מה יפית (בכ"י 49)
 (סג) נבעלה שמש (בכ"י 37)
 (סד) ראו חפה (קאמספּה 225)
 (סה) הרים ביום סיני (לקט שושנים,
 גראַפּן 75).
 (סו) עלי כזאת (לקט"ש 89)
 (סז) הירעו הרמעות (קאמספּה 227)
- (כד) סעפי בחנכה (בכ"י 83)
 (כה) אשרי ותארכנה (בכ"י 99)
 (כו) גאם אסף (בכ"י 84)
 (כז) ילד לגן עדן (בכ"י 99)
 (כח) יאור יואר (בכ"י 90)
 (כט) הגיע זמן (בכ"י 92)
 (ל) חן חן (בכ"י 93)
 (לא) עיני כל (בכ"י 94)
 (לב) מבחר נזרים (בכ"י 95)
 (לג) ליהודים היתה (בכ"י 96)
 (לד) ירנו ימים (בכ"י 97)
 (לה) ערכה שנתי (גנוי 20)
 (לו) לא העננים (גנוי 19)
 (לז) בשוטי מעברות (גנוי 21)
 (לח) שלום שלום (גנוי 21)
 (לט) אמת אשפומ (ריואן,
 גייגער, 153)
- (מ) נמות ונרדמת (ריואן רשר"ל גג)
 (מא) אלי רפאני (ריואן לו)
 (מב) בעת נרפש (גייגער 154)
 (מג) כך אעיר (קאמספּה 225)
 (מד) שלום לצביה (גייגער 123)
 (מה) עפרה תכבס (קאמספּה 226)

מחלקה ד.

א) מכת בים.

א) על משכבי (כב"י 115)	ד) מכנף הארץ (לק"ש 92)
ב) אדוני בושתי (גיגעי 129)	ה) אבי נזר (כב"י 113)
ג) חוות קשה (לק"ש 95)	ו) אם רצון (כב"י 110).

ב) חידות.

א) אישיות מבלי יין (קאמפף)	ד) ומה מת (קאמפף 236)
(236)	ה) ומה עור (קאמפף 236)
ב) אשרי יודים (קאמפף 235)	ו) ומה צפור (קאמפף 231)
ג) ומה בונה (קאמפף 236)	ז) כלי מכיל (קאמפף 235).

א

לכבוד ירושלים עיר הקדש.

- א. יִפֶּה נֹזֶף מִשׁוֹשׁ תִּבְלֵל
 לָךְ נִבְסָסָה נִפְשִׁי
 ב. הַ מִּזֶּן בְּחַמִּי נִכְמַר
 קְבוּרָה אֲשֶׁר גָּלָה
 ג. וְכִי יִתְגַּנֵּי עַל
 אֲבוֹנָה כְּדַמְעָתִי
 ד. דֵּךְ בְּשִׁתִּיךְ וְאִם מִלְּךָ
 צְרִי גִלְעָדָה נִחַשׁ
 ה. הַ לֹּא אֵת אֲבִינֶךָ
 וְנִמְעַם רְגִבֶךָ
 קָרְיָה לְמִלְּךָ רָב
 מִפָּאֲתִי מִעֲרָב
 כִּי אֲוִבְרָה קָדֶם
 וְגִנְהָ אֲשֶׁר חָרַב
 בְּנִפְי נְשָׁרִים, עַד
 עֲפָרָה יִיתְעַרֵּב
 אִין בָּךְ, וְאִם בְּמִקּוֹם א'
 שָׂרָף וְגַם עֲקָרָב כ'
 אַחֲוָנוּ וְאֲשָׁקֶם
 לִי מִדְּבַשׁ יַעֲרָב .

ב

לכבוד אדמת הקדש.

- א. לִבִּי בְּמִזְרַח וְאֲ--
 אִיךָ אֲמַעֲמָה אֶת-אֲשֶׁר
 נָכְי בְּסוֹף מִעֲרָב
 אֲכַל וְאִיךָ יַעֲרָב ?

הערות רשד"ל

- (א) ואם להוראת אף אם, או גם כי—ובמקרא מצאנו בלא וי"ו: אם אפס שמים עם אמת.
 (ב) גל צרר בחמה, לצורך המשקל.

- ב. איכה אשלים נד---
 ציון בקהל אדם
 ג. וקל בעיני כל-טוב
 יקר בעיני ראות
- כי ואקרי, בעוד
 ואני בקבל ערב?
 ארץ ספרד, כמו א'
 עפרות דביר נחרב.

ג

- בתחלת מסעיו לארמת הקדש
 א. יום נכספה נפשי לבית הועד
 ויאחזני לנדודים רעד ב)
 ב. סבב גדל-עצה עלילות לנדוד
 ואמוצאה בשמו בלבי סעד
 ג. על בן אני משתחנה אליו בכל
 מסע, ואודנו עלי כל-צעד.

ד

- על חלום אשר חלם והנה עומד
 בבית המקדש בשעת עבודה.
 א. אלהי! משבנותיך ידירות
 וקרבתך במראה לא בחירות
 ב. הבהיני חלומי מקדשי אל
 ושרתי מלאכותיו התמודות ג)

הערות רשד"ל

- א) יקל על דרך ותקל גברתה בעיניך, ובזוי יקלו, מענין קלון.
 ב) הייתי נכסף לעלות לא"י, אך הייתי ירא ורועד מפני רוחק הדרך והייתי צריך להיות
 נע ונדר הרבה קודם הגיעי למחוז השני, ואז האל הוסיף לי סבות שאסצו את לבבי
 לנסוע.
 ג) סן אשורנו ולא קרוב.

- ג. וְהַעֲזֹלָה וּמִגְתָּתָהּ וְנִסְכָּהּ
 וְסָבִיב תִּמְרוֹת עֶשֶׂן כְּבָדוֹת
 ד. וְנִעַמְתִּי בְּשִׁמְעֵי שִׁיר לְיָוִם
 בְּסוּדֵיהֶם לְסִדְרֵי הַעֲבֹדוֹת
 ה. הַקִּיצוֹתַי וְעוֹדֵי עֶמְקָה אֵל
 וְהַדְּבִיתִי, וְלֶךְ נָאָה לְהִזְדוֹת.

ה

- א. יִזְנוֹת הוֹשְׁתוּ שָׁבָם
 קָמְנָה, לֹא זֹאת מִנוּחַתְכֶם
 שִׁבְנָה אֶל־תִּעֲנוּגֵיכֶם
 יִמֹן יִי לְכֶם
 ב. הִגֵּה מִיּוֹם נְבַדְנוּ
 וּבַעַל צִיּוֹן נִפְרְדְנוּ
 בְּאַרְצֵי עַרְבָּה (יְשׁוּחָה א)
 וְנֹת בִּיתְכֶם מִשְׁלָחָה
 לְגִבּוֹל חֲמַת וְיִזְנוּחָה ב)
 וּמִצְאֵן מִנוּחָה .
 מִשְׁלָם וּבְנֹתֵיהָ ג)
 וְנִדְמוּ כָּל־גְּאוֹתֵיהָ ד)

הערות רשד"ל

א) הושתו שבם, המליצה לקוחה מן כי תשיתמו שבם — והמשורר בחר בת מפני שהיה רוצה לסיים החרוזה בפסוק יתן ה' לכם ומצאן מנוחה. מלת יונות איננה על שהרת לשון המקרא, כי גם לנקבות אומרים יונים ולא יונות — היונות האלה משל על נפוצות יהודה, והמשורר קורא להן לשוב לארמת הקדש.

ב) גבול חמת נזכר ביותקאל מ"ז ט"ו, אבל אותה חמת (בחמס פתח) היא חוצה לארץ, וכאן אין ספק שכוונת המשורר על עיר בארץ ישראל. וגם לפי המשקל צ"ל החי"ת בפתח והמ"ם דגושה, והכוונה על עיר סבריא. ויונחה נזכרת ביהושע ט"ז, פ' ו' וז', והמשורר מזכיר אותה להיותה נקראת על שם המנוחה, ואני לא ארע מה ראה להזכיר אצלה גבול חמת.

ג) תשובת היונות — שלם היא ירושלים.

ד) על שם נדמו נאות השלום (ירמיה כ"ה ל"ו).

אֲנַחְנוּ פְּלָאִים וְרַדְנוּ וְהִיא רָצְתָה שְׁבִתוֹתֶיהָ
אֶךְ עַל תַּקְנָהּ שְׁקַדְנוּ וְלֹא נִגְרַע לֵאל שִׁיחָה .

ג. וְיָמֵי זְמַן אֶבֶר בְּיוֹנָה לִי , אָעוֹפָה וְאִשְׁכָּנָה
אֲטוֹשׁ תִּימֹן וְצַפּוֹנָה וְאִשְׁאָף רוּחַ צִיּוֹנָה
וְכִרְאִשׁוֹנָה אֲתִרוֹנָה יָקִים שְׁבָעָה וְשִׁמְנָה
וְעַל-תַּפְּשִׁי חֶרֶב יוֹנָה חֶרֶב חֶרֶב פְּתוּחָה .

ד. ד' וְרָבֵת בְּמַתִּי תַקְנָה תוֹחַלְתֶּךָ לֹא נִכְוָה
וְאִם בִּינְכֶם תוֹפֵר אֲחֹה אֲחֹתִי לֹא גִעְזָבָה
לְבֵיתִי הַבַּת הַנְּאֻנָה כְּנַעֲנִיָּה תְהִי שְׁבָה
וְכָרוֹב יֵשַׁע אֶרְכָּבָה לְתוֹר לְכֶם מְנוּחָה .

ה. הַמַּעֲט מִכֶּם תַּנְחִימוֹת יְהִי כַּטָּל בְּבַצְרֶת
לְהַנְחִיל נְחִלוֹת שׁוֹמְמוֹת וְעַל-תִּלְוָה תִּרוֹם קָרַת
כְּגִבּוֹר וְכִאִישׁ מִלְחָמוֹת יַעִיר אֲהַבָּה מִסְתַּרֶת
הַמּוֹשִׁיבֵי , עַקְרֶת אִם הַבְּנִים שְׂמִחָה .

ו

דְּבַרֵי אֱהָבָה וְכַבוֹד לְאֲדַמַּת הַקֹּדֶשׁ
וְתִשׁוּקָה עֲזָה לְרֵאוֹתָהּ וְלִשְׁבַת בָּהּ .

א. צִיּוֹן הֲלֹא תִשְׁאַלֵּי לְשָׁלוֹם אֲסִירֶיךָ
דוֹרְשֵׁי שְׁלוֹמֶךָ , וְהֵם יִתֵּר עֲדָרֶיךָ : א)

הַעֲרוֹת רִשָּׁד"ל

א) הַמְשׁוֹרֵר הַיּוֹשֵׁב בְּגִלּוֹת בְּאַרְץ סַפְרֵי וּלְבַבּוֹ תְּמִיד לְאַרְץ אֲבוֹתָיו , הוּא קוֹרֵא לַעִיר צִיּוֹן
וְאוֹמֵר לָהּ : הֲאֵם לֹא תִזְכְּרִי עוֹד אֶת כְּנִיךְ הַמְּסוּזָרִים בְּאַרְצוֹת רַחוּקוֹת , וְאֵת חֲרוֹתֶיךָ
תְּמִיד עַל לוֹחַ לְבַבְךָ ? הֲלֹא אֵין סֶפֶק שֶׁאַתּ אֲוֹתֶיךָ אֲוֹתֶיךָ וּמִבְּקִשְׁתְּ לִרְעַת שְׁלוֹמֶם , כְּמוֹ
שֶׁגַּם הֵם דּוֹרְשִׁים שְׁלוֹמְךָ וְטוֹבְתְךָ .

- ב. מִיָּם וּמִזֶּרֶחַ וּמִצְפוֹן וּתְיֹמֵן יִשְׁלֹם
 רְחוֹק וְקָרוֹב שְׂאֵי מִכָּל עֲבָרֶיךָ א)
- ג. וְיִשְׁלֹם אֲסִיר תְּאֵוָה, גִּזְתָּן דְּמָעָיו כְּטַל
 חֶרְמוֹן, וּנְקֶסֶף לְרִדְתָּם עַל הַרְרֵיךָ ב)
- ד. לְכַבֹּת עֲנוּתְךָ אֲנִי תְנִים, וְעַת אֲתֵלֵם
 שׁוֹבֵת שְׁבוּתְךָ אֲנִי כְגֹר לְשִׁירֶיךָ ג)
- ה. לְבֵי לְבֵית אֵל וּלְפָנֶיאל מְאֹד יִהְיֶה
 וּלְמַחְנֵים וְכָל פְּגָעֵי טְהוֹרֶיךָ ד)
- ו. שֵׁם הַשְּׂכִינָה שְׂבִינָה לָךְ, וְנִיּוֹצְרֶךָ
 פָּתַח לְמוֹל שְׁעָרֵי שְׁמֶךָ שְׁעָרֶיךָ
- ז. וְקָבוֹד יְיָ לְבַד הָיָה מְאֹרֶךְ, וְאֵין
 שְׁמִישׁ וְסֶהר וְכוֹבָבִים מְאִירֶיךָ
- ח. אֲבַחֵר לְבִפְשֵׁי לְהַשְׁמִיךָ בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר
 רוּחַ אֱלֹהִים שְׁפֹכָה עַל בְּחִירֶיךָ

הערות רשד"ל

- א) אם כן קחי נא נתינת שלום שנותנים לך בניך הקרובים ורחוקים.
- ב) וקחי נ"כ נתינת שלום המבואת לך מאתי אני המשורר, אשר אני אסיר ועבד תאותך (המשתוקק לראותך), ואני מוריד דמעות מרובות כטל חרמון, וצר לי שאינם כטל חרמון שיורד על הררי ציון, ומי יתן ותוכלנה דמעותי לרדת על הרריך, כי זה כל ישרי וחפצי לראות אותך ולשכון בתוכך.
- ג) אני המשורר מחבר קינות על שפלותך ועניותך, בקול ככי ויללה כאלו אני תנים ובנות יענה, ובשאתי מעלה על לבי ורואה ברמיזוני נאולתך העתידה, או אני מחבר שירי שמחה וששון לכבודך, כאלו אני כנור לשיריך.
- ד) לבי הומה לבית אל ולפניאל ולמחננים ולכל שארי המקומות, אשר בהם טהוריך וחסידיך פגעו במלאכי אלהים — והוא על שם הכתוב ויפגעו בו סלאכי אלהים האסור אצל קייאת שם המקום מחננים.

- ט. את בית מלוכה, ואת כסא יי, ואיה
 יִשְׁבוּ עֲבָדִים עָלַי כַּסְאוֹת גְּבוּרָה ? א)
- י. מי יתנני משוטט במקומות אשר
 נגלו אליהם לחזנה וציריה
- יא. מי יעשה לי כנפים וארחיק גדוד
 אניד לבתרי לבכי בין בתרוך ב)
- יב. אפול לאפי עלי ארצה וארצה אב
 ניה מאד ואחזנן את עפריה
- יג. אף כי בעמדי עלי קברות אבתי, ואש
 תומם בקברון עלי מבחר קבריה
- יד. אעבור גועה וברמלה ואעמוד בגל
 ענה ואשתוממה אל הרעערה
- טו. הרעהערים והר החר אשר שם שני
 אזרים גדולים מאיריה ומוריה
- טז. חני נשמות אניר ארצה, וממר דרור
 אבקת עפרה, ונפת צוף נהרה
- יז. ינעם לגפשי הלוח ערם ויחף עלי
 חרבות שממה אשר היו דבירה

הערות רשד"ל

א) אולי כונת המשורר על מה שכתוב בד"ה (א' כ"ט, ב"ג) וישב שלמה על כסא ה', והנה אמר את בית מלוכה כמשמעו, שהוא מקום מושב מלכי בית דוד, ואח"כ הוסיף ואת ג"כ כסא ה', כי כסא דוד נקרא כסא ה', ואיך א"כ ישבו עבדים (בני ושמעאל בן הגר השפחה) על כסאות גבויריך, כלומר על כסאות בית דוד. ואמר כסאות לשון רבים על שם הכתוב כסאות לבית דוד (תהלים קכ"ג).

ב) אניד הוא הפעיל ולמ"ד לבתרי סימן האקוואטיף (על דרך לשון ארמי) כמו הרגו לאבנר, והכוונה אטלאל שבירי לבכי (הנשכר ונרכה) בין הרי בתר אשר בסביבותיך.

- יח. במקום ארונך אשר גננו ובמקום בר־
 בוך אשר שכנו חֲדָרֵי תְדָרוֹךְ
 יט. אָגוּ וְאַשְׁלִיךְ פָּאֵר גְּזוּרִי, וְאַקֵּב זְמַן
 תֵּלֵל בְּאַרְצֵי סַמְמָה אֶת גְּזוּרֶיךָ
 כ. אֵיךְ יַעֲרֹב לִי אֲכֹל וְשָׂתוֹת, בְּעֵת אֲחֻזַּת
 פִּי וְסִחְבוּ הַפְּלָבִים אֶת כַּפְיֶיךָ
 כא. אוֹ אֵיךְ מְאֹר יוֹם יְהִי מְתוֹק לְעֵינַי, בְּעוֹד
 אֲרָאָה בְּפִי עֲרֻבִים פִּגְרֵי גִשְׁרֶיךָ
 כב. כּוֹס הַיְגוּנִים, לֹאֵט! הֲרַפִּי מְעַט! פִּי כָּבֵד
 מְלֹאוּ כֶסֶף וְנַפְשֵׁי מִמְרוֹדֶיךָ
 כג. עַת אֲזַכְּרָה אֱהִלָּה אֲשֶׁתֶּה חֲקוּמָה, וְאִד־
 כּוֹר אֱהִלִּיבָה וְאַמְצָה אֶת שִׁמְרוֹךְ
 כד. צִיּוֹן כְּלִילַת יָפִי, אֱהַבָה וְחַן תִּקְשְׁרֵי
 מֵאֵז, וְכֵךְ נִקְשְׁרוּ גַפְשׁוֹת תְּבָרוֹךְ
 כה. הֵם הַשְּׂמֵחִים לְשִׁלְתֶּךָ, וְהַפְּאֲכִים
 עַד שׂוֹמְמוֹתֶךָ, וּבֹזְכִים עַל שִׁבְרוֹךְ
 כו. מִבּוֹר שְׂבִי שׂוֹאֲפִים גְּגֹדֶךָ, וּמִשְׁתַּחֲוִים
 אִישׁ מִמְקוֹמוֹ אֵלַי נִכַח שְׁעָרוֹךְ
 כז. עֲדָרֵי הַמִּוֶּגֶךְ אֲשֶׁר גָּלוּ וְהִתְפֹּרוּ
 מִהֵר לַגְּבֻעָה, וְלֹא שָׁכְחוּ גְדָרוֹךְ
 כח. הַמְחֻזְקִים בְּשׁוֹלֶיךָ וּמִתְאַמְצִים
 לְעֹלֹת וּלְאַחֹז בְּסִגְיֵי תִמְרוֹךְ
 כט. שֶׁנֶּעַר וּפְתָרוֹם הַיַּעֲרֻכָה בְּגֹדְלָם, וְאִם
 הַבָּלָם יִדְמוּ לְתַמְרוֹךְ וְאוֹרוֹךְ?
 ל. אֶל־מִי יִדְמוּ מִשִּׁיחֶיךָ וְאֶל־מִי גְבִי־
 אֵיךְ וְאֶל־מִי לְוִיָּה וְשִׁנְיָה?

- לא. ישגה ויחרוף כליל כל-ממלכות האליל,
 קסגה לעולם, לדור דור נגדך א)
 לב. אנה למושב אלהיך, ואשרי אנוש
 יבחר ויקבץ וישפון בחצרך ב)
 לג. אשרי מסכה ונגיע ויראה עלות
 אוהך, ויפקעו עזיו שחקך
 לד. לראות בטובת בחיבתך ולעלוז בשמך
 חסך בשובך אלי בקרבת נעורך *

הערות רשד"ל

- א) כליל האמור כאן ענינו עטרה, כמו בתפלת שבת כליל תפארת בראשו נתת — חסנך לעולם על שם הכתוב (משלי כ"ז כ"ד) כי לא לעולם חסן ואם נזר לדור ודור, ובמקום נזר אמר בלשון רבים **נזר**, כלומר העשרות שלך קיימות לדורי דורות.
 ב) יבחר יקרב חוזר לאל, וישכון חוזר לאנוש, על דרך הכתוב אשרי תבחר ותקייב ישכון חצריך.

ז

א. ירושלים האנתי ודמעה ציון הקפי
 כי בגוף לזכרונה עינם לא מעצר ככי
 תשכח ימיני עיר תהלה לעד אם אשפתכי
 תדבק לשוני לחכי אם לא אֶזְכְּרֶכִי.

ב. הנה חטאי גרשוני מתוך הדר הזרתי
 וקלתי אלי הרעה מעם אבי בסטאתי
 ואחי עם בן אמותי לקחו להם בכוזרתי
 נפשי עלי זאת לפני צור בתחנונים תשפתכי.

ג. ותני לתנוה למורטים ואל תמנעי מרוק פנים
 אולי בכבודות יגונים וקלו תוידונים
 ויהי אהות למנים ובעיה לבנות וענים
 וכלול לבן שיתי וקדרות לבשי ואט לבי

ד. דומי לאלהים כי לא לגצח ישכח אביון
 כי לא יפנה רק לחסדו לבלתי ועשה כליון
 עד בא העת לישראל ויתן ישעם מציון
 ומבור גלות בעבותות האהבה תפשיכי.

ה. ה אל אל תקצף עד מאד ואל לעד עון תזכור
 קנא לציון ואל תוסף שאריות עמה עוד למכור
 ודבר על לב גמלתה ולא יוסף צר קה לעבור
 ותהיה לבקר רנה אם לערב וליון ככי.

ח

תשובת המשורר לאדם שכתב
לו תוכחה על הליכתו לא"י

- א. דְּכָרְיָהּ בְּמִר עֵבֶר וְקוֹחִים
וּמְצוֹר הַרְרֵי הַמִּדְבָּר לְקוֹחִים א)
- ב. וְלָךְ וּלְבֵית אֲבֹתֶיךָ תִּמְדוֹת
אֲשֶׁר יֵלְאוּ לְהַשְׁיֵגֶם שְׂבָחִים
- ג. כְּגַשְׁתָּנִי בְּמִדְבָּרִים עֲרָבִים
בְּתוֹכָם אֲרָבִים נִשְׁאֵי שְׁלָחִים
- ד. דְּבָרִים אֲרָבוּ תוֹכָם דְּבָרִים
וְתוֹךְ יַעֲנֵת דְּבַשׁ קוֹצִים כְּסוֹחִים ב'
- ה. וְאִם כִּי לֹא שְׁלוֹם שְׁלָמִים יִבְקֹשׁ
בְּעוֹדָה מִלְּאֵה עוֹרִים וּפְסָחִים ג)
- ו. לְמַעַן בֵּית אֱלֹהֵינוּ נִבְקֹשׁ
שְׁלוֹמָה, אִם בְּעַד רַעִים וְאֲחִים ד)
- ז. וְאִם כֵּן הוּא בְּדַבְּרֵיכֶם, רְאוּ חֲטָא

הערות רשד"ל

- א) המשורר מתחיל כשבח השירה השלוחה אליו, ובמליצת השיר הוא אומר כי דבריה בעלי ריח טוב כשמן רוקח המעורב בבשמים ראש ומר דרוו, ולא לבד ראוי לומר עליהם שהם רקוחים כמור, אבל ראוי לומר שהם לקוחים מהררי המדבר.
- ב) אחר שדבר כשבח השירה ובשבת מי שכתבה ובשבת בית אביו, הוא מתחיל להתוכח עם המשורר ואומר אליו: הנה באת לקראתי בדברים ערבים ומתוקים, אבל בקרבם מסוגים אנשי מלחמה אחוזי חרב ודברים עוקצות, ובתוך הדבש יש קוצים.
- ג) ואף אם יונח (כמו שאמרת בשורתך) שאין ראוי עתה לדרוש שלום ירושלים, בהיותה ביד זרים, וכאלו היא ביד היבוסים ובידי העורים והפסחים שנואי נפש דוד (שמואל ב' סימן ה'), ואין לה עכשיו שום מעלה על שאר ארצות.
- ד) הלא מכל מקום ראוי לנו לדרוש שלומה בעבור בית המקדש העומד בו, ובעבור אחינו ורעינו היושבים בתוכה.

- עלי כל-כרעים נגדה וְשָׁחִים א)
 ח. וְחָטָא הוֹרִים שְׁכַנְוָה בְּגָרִים
 וְקָנוּ שָׁם לְמַתִּיָּהֶם צְרִיתִים ב)
 מ. וְתָהוּ מַעֲשֵׂה אָבוֹת חֲנוּטִים
 וּפְגָרֵיהֶם אֵלַי אֲרַצָּה שְׁלוֹחִים ג)
 י. וְהִנֵּה בְּעֵבֹרָה גְּאֻנְחִים
 וְהָאָרֶץ מְלֹאָה גְּאֻלְחִים ד)
 יא. וְלָרִיק מִזְבָּחוֹת אָבוֹת בְּנוּיִם
 וְלִשְׂוֹא קָרְבוֹ שָׁם הַזְּבָחִים
 יב. הַטּוֹב שִׁוְהִיוּ מֵתִים וְכוּרִים
 וְהָאָרֶץ וְהַלּוּחֹת שְׁכוּמִים ?
 יג. גִּשְׁחַר אֵת מְקוֹם שַׁחַת וְרָמָה
 וְנִטְוֹשׁ אֶת-מְקוֹר חַיֵּי נְצָחִים ? ה)
 יד. הִלְנִי נַחֲלָה בַק מִקְדָּשֵׁי אֵל ?
 וְאִיךְ נִהְיָה לְהַר קָדְשׁוֹ שְׁבָחִים ?
 טו. הַיֵּשׁ לָנוּ בְּמִזְבֵּחַ אוֹ בְּמַעְרַב

הערות רשד"ל

- א) אבל זה שאמרת (שאינו לנו לדרוש שלום ירושלים, כי כבר אברה קדושתה בהיותה ביד האומות) לא יתכן כלל, שאם כן למה אנו פונים אליה ומשתחווים כנגדה בכל תפלותינו? הלא לדבריד כל העושה כן אינו אלא חוסא.
- ב) ולדבריד גם האבות חסאו, בהיותם משתדלים לגור בארץ והיא וקנו בה אחוות קבר והארץ היתה אז ביד עובדי אלילים.
- ג) וכן לפי דבריד לתהו והכל היה טה שצו יעקב ויוסף שיחננו את פגריהם ויקברו בארץ ישראל.
- ד) והנה היו נכספים אליה וגאנחים בעבורה, אע"פ שהיתה אז מלאה נאלחים ונתעבים העושים כל תועבת ה' אשר שנא.
- ה) הוא מביא ראיה מן המנהג המפורסם לבקר את קברות המתים האהובים והנכבדים, ואם אנו מבקרים קברות המתים, כל שכן ראוי לנו לבקר המקומות הקדושים, שחם מקור החיים הנצחיים.

- מקום תקנה, נהי עליו בטוחים? א)
- מז. אַבְּל אֶרֶץ אֲשֶׁר מְלֵאָה שְׁעָרִים
לְנִגְדָם שְׁעָרֵי שַׁחַק פְּתוּחִים
- ז. בְּהַר סִינִי וְהַכְרָמֶל וּבֵית אֵל
וּבְתֵי הַנְּבִיאִים הַשְּׁלוּחִים
- יח. וּבְקִאֹת בְּהַגִּי כִפֵּא יי
וּבְקִאֹת הַמְּלָכִים הַמְּשׁוּחִים?
- ט. וְלִנְו גַם לְבַגְיֵנו יַעֲדָה
וְאִם צִיּוֹם שְׂכָנוֹהָ וְאוֹחִים
- כ. הֲלֹא כֵן נִתְּנָה קֶדֶם לְאֲבוֹת
וּבְלֵה נַחֲלַת קוֹצִים וְחוֹחִים ב)
- כא. וְהֵם מִתְּהַלְּכִים אֲרָבָה וְרַחֲבָה
בְּמִתְהַלְּלָה בְּפִרְדָּם בֵּין צִמְחִים
- כב. וְהֵם גְּרִים וְתוֹשְׁבִים, וְדֹרְשִׁים
מְקוֹם קָבֵר וּמְלוֹן שָׁם לְאֲרָחִים
- כג. וְשָׁם הִתְהַלְּכוּ לִפְנֵי יי
וְלִמְדוּ הַשְּׂבִילִים הַנְּבִחִים
- כד. וְאָמְרוּ כִי רַפְּאִים שָׁם יְקוּמוּן
וַיֵּצְאוּ שֹׁכְבִים תַּחַת בְּרִיתִים

הערות רש"ל

- א) היש לנו כמזרח או כמערב (כלומר כשום מקום) מקום תקנה שנוכל להיות בטוחים ששם תהיה תפלתנו מקובלת? ויותר מזה, היש לנו ארץ מלאה שערים המכוונים כנגד שערי שמים, כמו שהם הר סיני וכרמל וכו'?
- ב) ואף אם א"י היא עתה ביד ציונים ואוחים, כלומר ביד זרים ואכזרים, מכל מקום הלא לנו היא מיועדת, וכן בימי קדם ה' הבטיח לאבותינו לתתה להם, ואז היתה בלה נחלת קוצים וחושים, כלומר שהיתה ביד הכנעני והאמורי, ועם כל זה היו האבות מתהלכים בה באהבה ושמחה, והיו מבקשים להקבר שם וכל זה לתועתם וידעים שהוא ארמת הקדש.

- כה. וכי שם תעלוֹנָה הַגְּוִיֹּת
 וְתִשְׁבְּנָה נַפְשוֹת לַמְּנוּחִים
 כו. רֵאָה נָא גַם־רֵאָה דִּדְרִי וְהִבֵּן א'
 וְסוּר מִמּוֹקְשֵׁים צָנִים וּפְחִים
 כז. וְאַל תִּשְׁאַף תַּחֲמָה יוֹנִית
 אֲשֶׁר אֵין לָהּ פֶּרִי כִי אִם פְּרִחִים כ'
 כח. וּפְרִיָּהּ כִּי אֲדַמָּה לֹא רְקוּעָה
 וְכִי לֹא אֶהְיֶה שֶׁמֶק מְתוּחִים
 כט. וְאֵין רֵאָשִׁית לְכָל־מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית
 וְאֵין אַחֲרִית לְחֵדוּשׁ הַיְּרֻחִים
 ל. שְׁמַע דְּבָרֵי נְבוּזִיָּה נְבָכִים
 בְּנוּיִים עַל־יְסוּד תְּהוֹ וְטוּחִים
 לא. וְתִשׁוּב לָךְ בְּלֵב הַיָּקָם וְנַעֲוֹר
 וּפָה מְלֵא בֶרֶכַּ שִׁיגִים וְשִׁיחִים
 לב. וְלָמָּה זֶה אֲבַקֶּשְׁלִי אֲרָחוֹת
 עַקְלָלוֹת, וְאַעֲזוֹב אִם אֲרָחִים ?

הערות רשד"ל

(א) האיש אשר היה מגנה נסיעת ר"י הלוי לא"י לא היה (אן לא היה מתראה) אפיקורוס הכופר במציאות האל ובנבואה ובנסלאות, כי אז לא היה ר"י הלוי משוב לו ברברים לקוחים מספרי הקדש ורכרי רז"ל, אך נראה כי האיש הוא בתוכחתו אשר כתב לרז"ה הביא טענות מיוסדות על החקירה לכה, כלי לחוש כלל להרגשת הלב המתחמם בזכרון ימי קדם, ומעיו והמו באהבת אנשים או ענינים שהיו נכבדים ואהובים, אע"פ שזה כמה כבר מתו או נתבטלו, והמשורר מזהירו שלא יתפלסף בררכי חכמה יונית.

(ב) אין לה פרי כי אם פרחים, ואם יש לה פרי, זה פריה, שהיא מלמדת קדמות העולם, ושמועולם לא נרקעה הארץ ולא נמתחו השמים, אלא כמו שאנו רואים אותם עתה, כך היו תמיד וכך יהיו לנצח נצחים.

על הים

ט

- א. הַצִּיִּקְתָּנִי הַשּׁוֹקֵתִי לְאֵל הַיָּם
 לְשַׁחַר אֶת־מְקוֹם בְּסֹאֹת מְשִׁיחִי
- ב. עָדִי כִּי לֹא נָטַשְׁתָּנִי לְבִשָּׁק
 בְּגִי בֵּיתִי וְאֶת־רַעֲי וְאֶחָי
- ג. וְלֹא אֶבְקָה עָלַי פְּרִדָּם נִטְעָתִי
 וְהִשְׁקִיתִי וְהִצְלִיחֵנו צָמְתִי א
- ד. וְלֹא אֶזְכֹּר יְהוּדָה וְעֹזְרָאֵל
 שְׁגִי פְּרָחִי יָקָר מִבְּחַר פְּרָחִי
- ה. וְאֶת־יִצְחָק אֲשֶׁר בְּבֶן חֲשֵׁבְתִי
 יָבוּל שְׁמִשִּׁי וְטוֹב גְּרַשׁ יְרָחִי ב
- ו. וּבְמַעַט אֲשַׁבְּחָהּ בֵּית הַתְּפִלָּה
 אֲשֶׁר הָיוּ בְּמִדְרָשָׁיו מְנוּחָי
- ז. וְאֲשַׁבַּח תַּעֲנוּגֵי שְׁבַתִּי
 וְהִדְר מוֹעֲבֵי וּבְכוֹר פְּסָחִי
- ח. וְאֶתֵּן אֶת־כְּבוֹדִי לְאַחֵרִים
 וְאֶעֱזֹב לְפִסְלִים אֶת־שִׁבְחִי
- ט. הַכִּיֹּרֶתִי בְּצַל שִׁתִּים הַדְרִי
 וּבְמִסֻּבַּת סִבָּה חֶקֶן בְּרִיחִי

הערות רש"ל

- א) נראה שהכוונה על בית המדרש שהיה מלמד בו תורה לבתורים.
 ב) שלשה אלה נראה שריו חשבו תלמידיו.

- י. וּנְפָשֵׁי שְׁבַעַה רְאִשֵׁי בְּשָׁמַיִם
 וְרִיחַ בְּעֶצוֹן שְׁמַתִּי רִקְחִי *
 יא. וְחַדְלַתִּי הַלֹּזֶה עַל-כַּף וְעַל-אֶפֶס
 וְנָתַתִּי בְּלֶב יַמִּים אֲרָחִי
 יב. עַדִּי אֲמַצָּא הַדּוֹם בְּגִלִּי אֱלֹהֵי
 וְשָׁמָּה אֲשַׁפְּכָה בְּפִשִׁי וְשִׁיחִי
 יג. וְאֶסְתַּוְּפֶה בְּהַר קָדְשׁוֹ, וְאֶקְבִּיל
 לְפָתְחִי שְׁעָרֵי שַׁחַק פְּתָחִי
 יד. וְאֶפְרִיחַ בְּמִי יַרְדֵּן גִּרְדִּי
 וְאֶצְמִיחַ בְּשִׁילּוֹחַ שְׁלָחִי
 טו. אֶהַלֵּל אֶת-שְׁמוֹ מִדֵּי חַיִּוְתִּי
 וְאוֹרְנוּ עִבֵי גִצַּח גִּצְחִי.

- א. קָרְאוּ עָלַי בְּנֹת וּמְשַׁפְּחוֹת
 שְׁלוֹם, וְעַל אֲחִים וְעַל אָחוֹת
 ב. מֵאֵת אֲסִיר תִּקְנֶה אֲשֶׁר נִקְנָה
 לַיָּם, וְשֵׁם רוּחֹו בְּיַד רוּחוֹת
 ג. דָּחֹו בְּיַד מַעְרָב אֱלִי מִזְרָח
 זֶה יַעֲבֹר לַנְּחוֹת וְזֶה לַנְּחוֹת ב)

הערות רשד"ל

- א) לשעבר היו לו ראשי בשמים לרוב, ועתה בספינה אין לו עצי בשמים להרוח, רק השחותים שבעצים.
 ב) הרוח המערבי היה סביב אותו אל פתון הפצו, ורוח מזרחי היה מרחיקו מדרכו, ושני הרוחות האלה היו דוחים את הספינה איש לרעהו, זה עקר כונת הבית הזה, אך הרבה יגעתי להבין סלת לנחות האמורה כאן לשתי הויראות שונות, והשערות

- ד. בינו ובין מות קפשע, אך
 בינו ובין מַעֲבָה לוחות
- ה. קבור בְּחַיּוֹ בְּאֶרֶן עֵץ, לא
 בְּקִרְעָה, וְלֹא אֶרְבַּע, אֲבָל פְּחֹת
- ו. יוֹשֵׁב וְאֵין לְעַמּוּד עָלָיו בְּגָלְיוֹ
 שׁוֹבֵב וְאֵין בְּגָלְיוֹ מְשֻׁלְחָת.
- ז. חוֹלָה וְיִירָא מִפְּנֵי גוֹיִם
 גַּם מִפְּנֵי לְסָטִים וּמְרוּחֹת
- ח. הַבֵּל וּמֵלַח כָּל-כְּנֵי פְּרָחַת
 הֵם הַסְּגָנִים שֶׁם וְהַפְּחֹת
- ט. לֹא לְחֻקִּים שֶׁם וְגַם לֹא חֵן
 לְיֹדְעִים, בְּקַיִם יוֹדְעִים לְשָׁחֹת
- י. יִתְעַצְבוּ רַבֵּעַ לְזֹאת פְּנֵי
 אֶךְ וְעַלֹּה הַלֵּב וְהַטּוֹחֹת
- יא. עַד אֲשֶׁר־תִּפְּקֶה נַפְשִׁי בְּחֵיק הָאֵל
 נִכַח מְקוֹם אֶרֶן וּמִזְבְּחֹת
- יב. אֲנִמּוֹל לְאֵל גּוֹמֵל לְחַיִּים
 טוֹבוֹת, בְּטוֹב שִׁירֹת וְתִשְׁבָּחוֹת.

הערות רש"ל

היבה ופירושים שונים עלו כמחשבותי, ולא נתקרה דעתי באחד מהם, ועל כן
 נחתתי התבה בלא נקוד.

אחרי כתיב הערה הזאת שמעתי מאחד מתלמידי (הבחור המשביל ר' יהודה
 אי"ה אוסימן) פירוש חדש למליצת זה ועבור לנחות וזה לנחות, ולפי דעתו אין מלת
 לנחות אמורה לשתי הנורות, אך היא תמיד מענין לנחותם הדרך, והכוונה רוח מערבי
 עובר להנהיג הספינה, וזה רוח מזרחי עובר להנהיג הספינה, והנה הם מריבים זה
 עם זה, ורוחים את הספינה זה לזה. והנה הפירוש הזה משום מאד, ומתישב על
 הדעת, אלא שצ"ל בלתי הנוג אצל המשוררים הקדמונים פעל שתי פעמים זו בצל
 זו להוראה אחת.

יז

- א. אֱלֹהֵי ! אֵל-תִּשְׁפֹּר מִשְׁבְּרֵי יָם
 וְאֵל-תֹּאמֶר לְצוֹלֹת יָם הַרְבֵּי
 ב. עֲבִי אִוְדָה הַסְדִּיקָה וְאוֹדָה
 לְגַלֵּי יָם וְרוּחַ מַעֲרָבִי
 ג. וְקַבְּבוּ מְקוֹם עַל אֶהְבְּתֶךָ
 וּמַעֲלֵי יִסְרוּן עַל עַרְבֵי
 ד. וְאִיךָ לֹא יִתְמוּ לִי מִשְׁאֲלוֹתֵי
 וְכִךָ אֶבְטַח וְאַתָּה הוּא, עַרְבֵי א

יח

- א. הֲבֵיָא מִבּוֹל דְּשָׁם הַבֵּל הַרְבֵּה ב
 וְאִין לְרֵאוּת פְּנֵי אֶרֶץ תַּרְבֵּה
 ב. וְאִין אֲדָם וְאִין סִיָּה וְאִין עוֹף
 הַסֶּף הַבֵּל וְשָׁכְנוּ מִעֲצָבָה
 ג. וּבְרֵאוּת הָר וְשׁוּחָה לִי מְנוּחָה
 וְאֶרֶץ הָעַרְבָה לִי עֲרָבָה
 ד. וְאֲשָׁגִים לְכָל-עוֹבֵר וְאִין כָּל
 אֶבֶל מוֹם וְשָׁמַיִם וְתַבָּה
 ה. וְלוֹחֶסוּ בְּהַרְמִיחוּ מְצוּלָה
 וְאַחֲשָׁב כִּי תֵהוֹם יַחֲשָׁב לְשׁוּבָה

הערות רשד"ל

(א) אתה הוא מבטחתי, לשון ערב וערבון, ובאמת היתה העי"ן ראויה לקט"ץ.

(ב) היה לו לאמר חרבה ולצורך המשקל עשה סו' חרבות היחידה חרבה

- ו. וְלֵב הַיָּמִים יִכְחַשׁ בְּאַנְיָהּ
 בְּאֵלֹהֵי הַיָּמִים כִּי־הֵם יִגְנְבוּ אֶת
 ז. וַיִּזְעַף וַיִּגְפָּשֵׁי מַעְלוֹ, כִּי
 אֱלֹהֵי מִקְדָּשׁ אֱלֹהֵיךָ קָרְבָה .

י

לעמת רוח מערבית.

- א. אֵהָ הַיַּחֲהֶה, צֵד מְעַרְבֵי רְקִימֵי ב
 הַגִּרְדִּי אֶת בְּכַנְפָיו וְהַסְפִּיחַ
 ב. מֵאוֹצְרוֹת הַרְבָּלִים מוֹצְאָה
 כִּי אֵינָהּ מֵאוֹצְרוֹת הַרוּחִים
 ג. בְּנִפְי דְרוֹר תְּגִיף, וְתִקְרָא לִי דְרוֹר
 וְכִמְר דְרוֹר מִן־הַצְּרוֹר לְקִימֵי ד
 ד. מֵהַנְּכַסְפוֹ לָהּ עִם אֲשֶׁר בְּגִלְלָהּ
 רָבְבוּ בְּגַב הַיָּמִים עָלֶי גְבִילוֹת
 ה. אֶל־נֶא תִכְפֶּה יָדָהּ מִן־הָאֲנִי
 כִּי יִחְגֶּה הַיּוֹם וְכִי יִפּוֹחַ ה
 ו. וְרַקַּע תִּהְיוּם וְרַקַּע לְכַב יָמִיּוֹם, וְנַע
 אֶל הַרְרֵי קִדְשׁ וְשָׁם תִּנּוּחַ

הערות רשד"ל

- א) האניה מכוסה במים ולב היום מסתיר אותה מן העין, כנגב המסתיר הגנבה וכחש בה.
 ב) רוח מערבי היה מביאו למחוז חפצו, על כן פונה אליו ומשבתו, ומבקש ממנו שיוסיף
 לנשוב בספינה בלא הפסק. והנה דרך מליצה והפליגה שיריית הוא אומר לצד מערבי.
 זה רוחך הוא נותן ריח טוב כמעשה רוקח, וכאלו בכנפיו נרדים וחפוחים.
 ג) לא נמנע ר"י הלוי להגיע השוא השני בסוף חבה, וזה מצוי הרבה בדיואן שלו.
 ד) דרוֹר היאשון שם עוף, השני ענין חירות, והשלישי תאר לסור, אתה מנסגף כנשיך
 כעוף, להביא אותי למקום חירותי, והנה ריחך טוב לי כסר דרוֹר.
 ה) לא ביום ולא בלילה.

- ז. וְגַעַר בְּקָדִים הַמְסַעַר יָם, עָדִי
 יוֹשִׁים לְבַב הַיָּם כְּסִיר נְפוּחַ
 ח. מִהֲיַעֲשֶׂה אָסוּר בְּיַד הַיָּצוּר, אֲשֶׁר
 פָּעַם יְהִי עֲצוּר, וְעַתָּה שְׁלִיחַ?
 ט. אַךְ סוּר שְׁאֲלֹתַי בְּיַד מָרוֹם, וְהוּא
 יוֹצֵר מָרוֹם הַרִים וּבֹכָא רִוּחַ.

י

- א. הַיּוֹכֵלֶה פְּגָרִים הַיּוֹתֵם חֲדָרִים
 לְלִבּוֹת קְשׁוּרִים בְּבִנְפֵי גְשָׁרִים?
 ב. לְאִישׁ קֶץ בְּחַיּוֹ וְכֹל מֵאֲוִיו
 לְגֹלָל לְחַיּוֹ בְּמִבְחַר עֲפָרִים
 ג. וּפְחַד וְחֶרֶד וְדַמְעוּ בְּמוֹרֵד
 לְהַשְׁלִיךְ סִפְרֵד וּלְתוֹר עֲבָרִים
 ד. וּלְרִכַּב אֲנִיּוֹת וּלְדַרְךָ בְּצִיּוֹת
 מְעֹנֹנוֹת אֲרִיּוֹת וְהַרְבֵּי גְמִרִים
 ה. וְגַעַר בְּדוֹדִים וּבַחַר גְּדוֹדִים
 וְנִמְשׁ חֲדָרִים וּשְׁבֹן חֲרָרִים
 ו. וּמִצְאֵי בְּעִינָיו זְאֵבֵי יַעֲרִים
 כְּחֹן הַבְּתוּלוֹת בְּעִינֵי גְעִרִים
 ז. וְחֶשֶׁב יַעֲגִים לְשָׂרִים וְנִגְגִים
 וְשֹׁאֲגַת בְּפִירִים שְׂרִיקוֹת עֲדָרִים
 ח. וְשֵׁם שְׁעִשׁוּעִיו בְּמוֹקְדֵי צִלְעָיו
 וּפְלָגֵי דָמָעִיו כְּפִלְגֵי יְאֹרִים

וַיַּעַל גְּבֻעוֹת	וַיַּרְדּוּ בְּקַעוֹת
לְהִקָּים שָׁבוּעוֹת	וְשִׁלֵּם גְּדָרִים
וַיִּפֶּע וַיִּצְעַן	וַיַּעֲבֹר בְּצֹעַן
לְאַרְץ כְּנָעַן	לְמִבְחַר קְבָרִים
וְתַכְחוֹת מְרִיבָיו	חֲלִיפוֹת א) סְבִיבָיו
וַיִּשְׁמַע וַיַּחְרִישׁ	כִּלְא אִישׁ דְּבָרָיו
וְכַפָּה יְרִיבָם ?	וְכַפָּה יִשׁוּבָם ?
וּמַה יַּעֲצִיבָם ?	וְהַמָּה שְׂכוּרִים
וְאַיֶּה אִישְׁרוּהוּ	בְּעַבְדוֹת מְלָכִים
אֲשֶׁר הוּא בְּעֵינָיו	עֲבָרַת אֲשֶׁרִים
הַטּוֹב כִּי יֵאָשֶׁר	אֲנוּשׁ טוֹב וַיִּשָּׂר
כְּצַפּוֹר מְקַשֵּׁר	בְּיַד הַצְּעִירִים ?
כְּגִי הַשְּׁחָרִים	בְּעֵינָיו שְׁחוּרִים
וְכֹס מִמְּסָקִים	בְּסִיו מְמַרְזָרִים
בְּעַבְדוֹת פְּלִשְׁתִּים	וְהַגְּרִים וְחַתִּים
וְלִבּוֹ מִפְּתִים	אֱלֹהִים אֲחֵרִים
לְבַקֵּשׁ רְצוֹנָם	וְלַעֲזוֹב רְצוֹן אֵל
וְלַבְּגוֹד בְּיוֹצֵר	וְלַעֲבֹד יְצוּרִים
מִיָּזַע וְעָמַל	וְלַחֲוִין וְאָמַל
וְנִבְסָף לְבַרְמֶל	וְקָרְנֵת יַעֲרִים
לְבַקֵּשׁ סְלִיחוֹת	בְּקַבְרֵי מְנוּחוֹת
לְאַרְזוֹן וְלוֹחֹת	אֲשֶׁר שָׁם קְבוּרִים
אֲצַפֶּה לְעַבְרָם	וְאֶעֱטֵף בְּקַבְרָם
וְעֵינֵי לְשַׁבְרָם	יִפְצוּן גְּהָרִים

הערות רש"ל

א) מתחשבת חסיד

- כא. וכל בעיוני חרדים לסיני
 ולבי ועיני לבר העברים
 כא. ואיך לא אבקה ודמע אפקה?
 ומשם אחקה תחת פגרים
 כג. ושם הקרובים ולוחות כתובים
 בעד הרגבים ובמקום סתרים
 כד. מקום הפלאות ועין הנבואות
 ובכבוד אבאות פניהם מאירים
 כה. עפרו אחוגן ואצלו אקנן
 ועליו אקונן כעל הקברים
 כו. וסוף מחשבותי היות מושבותי
 בקברות אבותי וברשות מהורים
 כז. עלי, הספינה! ודרשי מדינה
 אשר לשכינה בתוכה חרדים
 כח. וחושי בעופה נד אל תניפה
 וקשרי כנפה בבגמי שחרים
 כט. לגדים ונעים ברוח קלעים
 ולבות קרועים לאלה גזרים
 ל. וירא אני מ-- עונות געורים
 אשר הם בספרי אלהי ספורים
 לא. ואף כי עונות ימי הזקונות
 חליפות ומתח-- דשות לבקרים
 לב. ואין לי תשובה בעד המשובה
 ואנה אני בא בבין המצרים
 לג. אספן בעצמי ואשכח אשמי
 ונפשי ודמי בגד חטא מסורים

לד. אָבֵל יֵשׁ בְּטוֹחַ בְּמִרְכָּה סְלוֹחַ
 וְחִיל וְכֹחַ לְמוֹצֵי אִסְרִים
 לה. וְאִם דָּן וְנִפְרַע וְיֹסִיף וְיִגְרַע
 עָלַי טוֹב וְעַל רַע שְׁפָטֵי יִשְׂרָאֵל.

מז

- א. הִתְרַדְּףָה גְעֵרוֹת אַחַר חַמְשֵׁים ?
 וְיִמְיָהּ לְהִתְעוֹפֵף חַמְשֵׁים
 ב. וְתִכְרַח מֵעֲבֹדַת הָאֱלֹהִים
 וְתִכְסֶּף אֶל עֲבֹדַת הָאֲנָשִׁים
 ג. וְתִדְרֹשׁ אֶת־פְּנֵי רַבִּים, וְתִטּוֹשׁ
 פְּנֵי אֶחָד לְכָל־חַפֵּץ דְּרוּשִׁים
 ד. וְתַעֲצַל לְהִצְטַנֵּד לְדוֹרָךָ
 וְתִמְכֹּר חֵלְקָהּ בְּגִזִּיד עֲדֻשִׁים
 ה. וְלֹא אָמְרָה לָּהּ עוֹד נִפְשָׁה הוֹנֵא (א)
 וְתִאֲוָתָה תִּבְבֵּר לְחַדְשִׁים
 ו. נָטָה מֵעַל עֲצָתָה אֶל עֲצַת אֵל
 וְסוֹר מֵעַל חֲמֻשַׁת הַרְגָּשִׁים (ב)
 ז. וְהִתְרַצָּה לְיוֹצְרָהּ בְּיָתֵר
 יְמוֹתֶיהָ אֲשֶׁר אֲצִים וְחֻשִׁים
 ח. וְאֵל תִּדְרֹשׁ בְּלֵב וְלֵב רְצוֹנוֹ
 וְאֵל תִּלְךְ לָּהּ לְקַבְּלָת נְחֻשִׁים
 ט. הִיָּה לְעִשׂוֹת רְצוֹנוֹ עַז כְּנִמְר
 וְקַל כְּצִבִּי וְגִבּוֹר כְּבַלְיֻשִׁים

הערות רשד"ל

(א) מלשון ארבע לא אמרו הון, ר"ל די. (ב) ההרגשות, החושים.

- י. ואל ימוט בלב ימים לבבך
והרים תחזה ממים ומים
יא. ומלחים ידיהם כמלחים
ובחבמי החרשים מתרשים
יב. שמחים הזלבים נכת פניהם
ושבים אל-אחוריהם ובושים
יג. ואקנום לפניה למנום
ואין מברה לה כי אם יקושים
יד. וימוטו ויגומו קלעים
ויגעו ויוועו קרשים
יז. ויד רוח מצחקת במים
כנשאי העמרים בדישים
יח. ופעם תעשה מהם גרנות
ופעם תעשה מהם גדישים
יט. בעת התגברם דמו אריות
ועת ההלשם דמו נחשים
יך. וראשונים דלקום אחרונים
כצפזפזים ואין להם לחשים
ימ. וצי אדיר כקט יפול באדיר
והתרו ונתנם גחלשים
כ. והתבה וקניה גבבים
כתחתים שנים בשלישים
כא. ומשבי התבלים בתבלים א)
וגשים ואנשים גאנשים ב)

הערות רשד"ל

א) צירוף וחבלים יאחזון. ב) לשון ויאנש, מתאשים.

- כב. ויום חבלה מחבליהו
 וקצו הגויות בגפשים
- כג. ואין יתרון לתוק התרגים
 ואין חמדה לתחבולת ישישים
- כד. ונהשבו לקוץ תרגי ארזים
 ונהפכו לקנים הברזשים
- כה. ונטל חול בגב הם כתבן
 וברזלי אבנים כחששים
- כו. ועם ותפללו כל איש לקדשו
 ואף פונה לקדש הקדשים
- כז. ותזכר מפלאות ים סוף וירדו
 אשר על כל לבבות הם תרושים
- כח. תשבח למשבים שאון ים
 בעת שיוגרשו מימיו רפשים
- כט. ותזכור לו זכות לבות טמאים
 ויזכור לה זכות אבות קדושים
- ל. יחדש גזירותיו כי תחדש
 לפניו שיר מחול מתלים ומושים
- לא. וישיב הנשמות לפגרים
 ויהיו העצמות היבשים
- לב. ורגע ישתקו ימים וירדמו
 עדרים על פגי ארץ גמושים
- לג. והליל כבא שמש במעלות
 צבא מרום ועליו שר חמשים
- לד. כבושית משבצות זהב לבושה
 וכתבלת במלואת גבישים

- לה. וְכִזְקִיּוֹם בְּלֵב הַיָּם גְּבוּרִים
 בְּגֵרִים מִפְּעוּזֵיהֶם גְּרוּשִׁים
 לו. וּבְדַמּוּתָם בְּצִלְמָם יַעֲשׂוּ אֹזֶר
 בְּלֵב הַיָּם כְּלֶהְבֹּת וְאִישִׁים
 לז. פְּגִי מוֹם וְשִׁמּוֹם עֲדֵי יָם
 עֲדֵי לֹוֹל מִטֹּהָרִים לְטוֹשִׁים
 לח. וְגַם הַדְּמָה לְרִקְעָה בְּעֵינוּ
 שְׁגִייהֶם אִזּוּ שְׁגִי וַיִּמִּים חֲבוּשִׁים
 לט. וּבְיִנּוּתָם לְבָבֵי יָם שְׁלִישִׁי
 בְּשׂוֹא גְלוֹי שְׁבָתֵי הַתְּדָשִׁים

טז

- א. אֲמַר בְּלֵב יַמִּים לֵלֵב רִקְוִי
 חָרַד מְאֹד כִּי נִשְׂאוּ דְבָרִים
 ב. אִם תִּאֲמֹן בְּאֵל אֲשֶׁר עָשָׂה
 הַיָּם וְעַד גִּצַּח שְׁמוֹ קִים
 ג. אֵל יִתְרַדֶּה יָם בְּשׂוֹא גְלוֹי
 כִּי עֲפֹה הַשָּׁם גְּבוּל לָיִם

בספינה

יז

- א. לָהּ גַּפְשֵׁי, בְּטוֹחָהּ אִזּוּ תִרְדֶּה,
 לָהּ מִשְׁמַחְתָּהּ תְּמִיד וּמִנְדָּה
 ב. בָּהּ אֲשַׁמַּח בְּעַת אָנַע וְאָנַד
 וְלָהּ אֹרֶה בְּכָל-גִּיעָה וְנִינְדָה

- ג. ובפרוש הספינה לעבור פי
 בנפים ככנפי החסידה א
- ד. ועת תהום תהום פחמי ותנהום
 באלו מקרבי היא למדה ב
- ה. ותרתים כסיר את המצולה
 וים תשים כמקקה יקודה
- ו. וצים בתים כבואם ום פלשמים
 ותחתים נחתים פמוצה ג
- ז. ותחיות כתרפם לאניות
 ותנינים מצפים לסעודה ד
- ח. ועת צרה כמבקרה, ובגים
 עדי משבר וכח אין ללדה
- ט. ואלו אחר מאכל ומשמה
 נעים שמה בפי אשים לצידה
- י. ולא אדאג עלי קנין ובנין
 ולא ער-הון ולא על כל-אבדה

ה ע ר ו ת ר ש ד " ל

- א) אורה לך כשהספינה פורשת כנפיה ככנפי החסידה לעבור עמי להוליך אותי למחוז חפצי. אבל אם הספינה פורשת כנפיה, אין כאן עצירה, אלא הליכה.
- ב) וגם אורה לך בעת צרה, כשהים הומה, כאלו למד ממני, שאני מופחד, ומעי וקרבי יהמו.
- ג) וכן אורה לך בעת סכנה, כשהאניה שהיא של בתים רומיים (והכוונה נוצרים), נכנסת בים הישמעאליים, באפריקא, במקום האומה הנקראת Berberi, והיהודים קוראים להם פלשתים, והחתים (הכנענים, והכוונה על פלשתים הנ"ל) הם חוגים באצורה, על יד הים, לשלול שלל ולבזז בו בספינות הנוצרים.
- ד) והחיות אשר בים מתרפות את האניה, כאלו אומרות לה: עוד מעט תהיי נשכדת, וכני אדם אשר כך יהיו לנו למאכל.

- יא. עָבִי בִּי אֲמִישָׁה יוֹצֵאת חֲלָצִי
אֲחֹזֵת נַפְשִׁי וְהוּא לִי רַק יְחִידָה א
- יב. וְאָשְׁבָה אֶת־כַּנְּךָ פֶּלַח כְּבִדִי
וְאִין לִי בְלַעֲדִי זְכָרוֹ לְחִידָה ב
- יג. פָּרִי מַעֵי וְנִלְדָּ שְׁעֵשְׁנֵעִי
וְאִיךָ יִשְׁפַח יְהוּדָה אֶת־יְהוּדָה ? ג
- יד. וְנִקַּל זֹאת לִנְגֹד אֶהְבֶּמְךָ
עָבִי אָבֵא שְׁעָרֶיךָ בְּתוֹדָה
- טו. וְאֲגֹר שָׁם, וְאֶחְשׁוֹב אֶת־לְבָבִי
עָלַי מִזְבִּיחֶךָ עוֹלָה עֲקוּדָה ד
- טז. וְאֲמִן אֶת־קִבְרֹתַי בְּאַרְצֶךָ
לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי שָׁם לְעֵדָה .

יח

א. אֲצַעֵק בְּלֵב גְּמֵס וּפִיק בְּרֵפְיִים
לְאֵל, וְחִלְחֵלָה בְּכָל־מִתְנָיִים

הערות רשד"ל

- (א) מכאן למדנו (כאשר העיר דוקעס) כי צדק בעל שלשלת הקבלה באמרו כי בת יחידה היתה לו לר"י הלוי .
- (ב) ואשבה את בנה, אשר היותו רחוק ממני הוא לי כחץ המוחץ ומפלה כבדי (משלי ז' כ"ג). ואני זוכר אותך בכל עת, וזכרונו עולה תמיד על שפתי. כסו המליצות והחירות הנעימות (שהיו שעשועיהם, כנראה בספר חובת הלבבות) .
- (ג) שמח לבי בהתגלות כי בן בתו של ר"י הלוי היה שמו יהודה, כי רבים מאמינים לבעל השלשלת שאמר כי בתו יחירתו של רי"ה היתה אשתו של ראב"ע, ולא שמענו לראב"ע בניס אלא אחד (והוא המיר תורת משה בתורת סחמד) אבל יצחק היה שמו ולא יהודה .
- (ד) אולי צ"ל ואשמח כי לבבי וכו', או ואזכר את לבבי .

- ב. יום תפשי משוט תמהים לתהום
גם חבלים לא ימצאו ידים
ג. איך לא אהי בן? ואני על-גב אני
תלוי בבין ארץ ובין שמים
ד. אחוג ואנוע; ונקל זאת, עבי
אחג בתוככי ירושלים.

יט

ים סוער

א. י וַעַץ וּמָקִים	בְּמִרְוֵם שְׁתָּקִים
וְעַלְיָם רְחוּקִים	צִדְקוֹ סָרַח א
לֹא לְאִישׁ דִּרְבּוֹ;	וְאִם אֵין מַלְפֹּ
שָׁקֵר נִסְפֹ	וְלָרִיק יִטְרַח
עוֹלָה מְבוֹר	יִם רֵץ לְעִבוֹר
יָם, וְשֵׁשׁ בְּגִבּוֹר	לְרוּץ אֶרֶח
חֲטָאוֹ עֵקֶשׁ	דִּרְבּוֹ בְּמוֹקֶשׁ
וּמַעַרְבַּב בְּקֶשׁ	וְהִנֵּה מוֹרַח
יָדַע כִּי לֹא	בְּכֹחוֹ וְשִׁבְלוֹ
יַעֲמִיד הַגִּלּוֹ	וַיִּסַּע וַיִּאָּרַח
אִז שָׁב וְהוֹדָה	בְּנִפְשׁ חֲרָדָה
וּמְרַב עֲבֹדָה	קוֹל מִר יִאָּרַח
אָנָּה אֵלֶּךָ	מִרוּחָה ?
וְאָנָּה מִפִּי--	גִּיחַ אֶבְרַח ?

הערות רשד"ל

א) צדקתו אשר בשמים, סורחת ויורדת יור על הים (מלשון תסרה על אחורי המשכן).

בְּרוּץ גִּלְגָּלִים	ב. הַ מו גִּלְגָּלִים
עַל-פְּנֵי הַיָּם	וְעֵבִים וְקָלִים
וַיִּחַמְרוּ מִימּוֹ	קָדְרוּ שְׁמִיּוֹ
וַנִּשְׂאוּ דְבָרָם	וְעָלוּ תְהוֹמּוֹ
וְקוֹל יַצְרִיחַ	וְסִיר יִרְתִּיחַ
לְהַמּוֹן קְשָׁשִׁים	וְאִין מִשְׁפִּיחַ
וַיַּחֲלֶקוּ אִפְסִיקִים	וְרַפּוֹ הַחֲזָקִים
וְהָרִים הַחֲצִיִּים	הַחֲצִיִּים עֲמֻקִּים
יִרְדֶּה וְעוֹלָה	וְהָאֲנִי חֶלְהַ
לְחֻבְלִים אִים	וְעִין תּוֹלָה
אֶקְנֶה לְמִקְשָׁה	וּלְבִי מִחֻשָּׁה
אֶהְרֹן וּמְרִים	כְּעַל-יַד מֹשֶׁה
וְאִירָא עֹנִי	אֶקְרָא יי
יְהִי מִרְחָ:	פְּנִי-סַחֲנֻנִי
וְקָדִים יִפְּצִין	ו. יוֹם מִתְרוֹצֵץ
רוּחַ קֶצֶף יוֹ א	אֲרוּזִים, וְיִפֵּץ
וַיִּבְהַל סַרְגָּם ב	שָׁחָה קַרְגָּם
לְפָרוֹשׁ כְּנָפָיו	וַיִּלְאָה תְרָגָם
וְלֵב מִתְנַאֵשׁ	יִרְפַּח בְּלִי אֵשׁ
כְּמוֹשׁוֹט מְנוּפִיּוֹ	בַּעַת הַתְבַּאֵשׁ
וַיִּנְרָפִים סִבְלִיּוֹ	דְּלִים מִשְׁלִיּוֹ
וְעוֹרִים צוֹפִיּוֹ	וּבְעָרִים חֲבָלִיּוֹ

הערות רשד"ל

- (א) הרוח מפיץ ומכזר קצפו, על דרך הפז עברות אצ"ר.
 (ב) מן סרני שלשתים.

יִתְעַמַע וַיְהִיבוֹר (א)	וְהִאֲנִי כְשִׁבוֹר
שִׁכְנֵי כְתָפָיו	כְּלִי הוֹן וְיִמְבוֹר
בְּעַד יָם אֵיתָן	וְזֶה לוֹיָתָן
לְמִשְׁתָּה אֲסוּפָיו	יִקְדִישׁ כְּחֵתָן
תֵּאָהֱב לְכָנוּם	וְיָם אֶקְיָנוּם
וְאָפֶס מִבְּרַח .	וְאֶבֶד מְנוּם
גִּדְדָה יִי	ד. הַ לֹּו עֵינַי
שִׁי אֲשִׁיבָה	וְאֶת־פְּחָנוּנִי
וְאֶרְגֵּז פַּחְמִי	אֶחְבֵּד לְעַמִּי
לֵךְ אֶקְרִיבָה	וְקוֹל בְּדֹאמְפִי
אֲשֶׁר לֹא יִסוּף	בְּזִקְרֵי נִס־סוּף
שׁוֹר אֲטוּבָה	עַרְב וְכִסּוּף (ב)
בָּם אֶתְעַבֵּן	וְנִזְרָאוֹת יִרְדֵּן
לֵב אֶרְחִיבָה	וּכְמוֹ בְּעַדֵּן
וְהוֹפֵךְ לְעִזְרָה	לְמִמְתִּיק מְרָה
וְיֹם מִי מְרִיבָה	יֹם אַף וְעִבְרָה
לְאֵל שָׁמַיִם	וְהַעֲיִגִים
עֲזִים גְּתִיבָה	גִּוְתָן בְּמִים
מִחֲמַתּוֹ	חֵם אֶדְקַתּוֹ
יִתֵּן קַרְח .	וּמִגְשָׁמַתּוֹ
מִבֶּן אֲמַתּוֹ	ה. הַ שׁוֹיב חֲמַתּוֹ
מִשְׁאוֹל פָּדָה	וְאֶת־גְּשָׁמַתּוֹ

הערות רשד"ל

- (א) יתעמאע סן והייתי בעיניו כמתעמאע, ויהיבוור סן לא חבושוו תהכרו לי ענינו לרשק תלענו לי, האניה כמשחקת כאנשיה וכלועגת להם .
- (ב) שור ערב נכסף ונחמד .

לַעֲשׂוֹת שְׁלוֹמוֹת	וְרָצוּ מְרוֹמוֹת
וְאִין קוֹל חֲרָדָה	בֵּין הַתְּהוֹמוֹת
הַפֶּה לְחִמָּה	וּמִיָּמִי קִנְיָה
וְנִסָּה קִפְדָּה	וְסָדָה יִרְאָה
לְמַלְאֵךְ רַחֲמִים	וְשִׁמְעוּ עֲגוּמִים
קוֹל הַצְּעָדָה	מִן הַמְּרוֹמִים
עַם קָץ בְּמִאֲסָר	כָּכָה יִבְשֶׁר
עָלְיוֹ כָּבֵדָה	וְיִדְצָר וּמוֹסָר
דְּמִתָּה אָנִיָּה	וְסִעָדָה עֲנִיָּה
מִזְמוֹר לְתוֹרָה	תִּשְׁמַע שְׁנִיָּה
מֵאֶפֶס עֲנִי	צְאִי בַת אֲמוּנִי
עָלֶיךָ יָרַח.	כִּי כְבוֹד יְיָ

בארץ מצרים.

ב

באלכסנדריאה, אל החבר ר' אהרן
בן ציון בן אלעמאני.

א. הִרְרָה שְׂאוֹן יָם א) עַד אֲשֶׁר יִקְרָב
מִלְּמִיד וַיִּשַׁק אֶת־פְּגִי הָרֶב

הערות רשד"ל

(א) אעפ"י שהלשון הזה משמע שכתב השיר עורגו כספינה, אין זה אלא דרך מליצה שיריית, ואחר שכבר היה בתוך העיר הוא מדבר כאלו עורגו בים, כי אמנם באגרת הראשונה אשר בסוף השירים כתוב ספורש: ודמיתו לעשות אלכסנדריה קפנוריה, ולא נתתי לפעמי המרכבה עכבה, עד שפעתי במי שתקיף סמני . . . מרגו ורכנו אהרן הדיין וכו'.

- ב. יד אֶהְיוֹן הָרֵב, אֲשֶׁר שָׁבִטוּ
 לֹא נָס גַּעִים לַחַהּ וְלֹא תָרַב
 ג. לְמַד, וְלֹא אָמַר לְפִיהוּ: הֵזֶן!
 פֶּנֶר, וְלֹא אָמַר לְיָדוֹ: רָב!
 ד. הַיּוֹם אֲנִי מוֹדֶה בְּנֶפֶס מִזְרָח
 כִּי מִתְחַרַּת אֶקַּב בְּנֶפֶס מְעַלְכִּי א
 ה. אֵיךְ יַעֲזֹב-אִישׁ אֶת צָרֵי גִלְעָד
 אֲחֶרָיו? וְהוּא חוֹלָה נְשׂוּף עֶקְרָב
 ו. אִזּוֹ יַחְלִיף אֶת-צֵל עֲנַף עֵבֶת
 פָּחַם וּבִקְרַח וּבִשְׂרָב?
 ז. חֶלֶף לְצֵל קִזְרַת נְגַה הָרֵב
 צִלִּי מַעֲזֵן קִרְיָה לְמֶלֶךְ רָב ב.

הערות רש"ל

א) ג"ל שהיה כלבו של ר' יהודה שלא לבא כאלכסנדריואה, ושלא לדרת מן הספינה עד שיוגיע לא"י; וכמו שנראה ברור מדבריו לרוח מערבית (למעלה שיר י"ג) וגע אל הררי קדש ושם תנוח. אבל כשהגיע קרוב לאלכסנדריואה, נראה שעמד עליו רוח מתנגד, והוא רוח מזרח, ונמנע מהמשיך מהלכו, והוכרח לבא לאלכסנדריואה, והנה הוא אומר: היום אני מודה כנף רוח מזרח, כי הוא גרם לי שאבא אצל ר' אהרן; כי אמנם ביום מחר, כשיגשבו רוח מערבי ואוכל להמשיך מהלכו לא"י, או אקלל לכנף רוח מערב אשר יביאני להפריד מר' אהרן.

ב) אחר שאמר כי ביום מחר יקלל לרוח מערבי המרחיקו מר' אהרן, פירש הסבה, והמשול את עצמו להולה ואת ר' אהרן לצרי גלעד, ואמר: איך יתכן שיעזוב חולה את הצרי אשר היא רפואתו? והוסיף באור ואמר: איך יחליף איש את צל ההרסים (משל לבית ר' אהרן), ויבחר לו תחתיו החום והקרח והשרב? לפיכך באספרי מר' אהרן אין ספק שתהיה נפשי, מרה ומצמעת. אבל מה אעשה? ונפשי חשקה בארמת הקדש, ובמקום צל קור. ר' אהרן, כחתיי המתוסף בעיר אלהי, אשר היא קרית מלך רב.

כא

בדמיאמה, לר' חלפון (אביסעיד) הלוי
שהיה מבקש שיתעכב אצלו.

- א. נָאֵם אֶסָף אֵ (א) בְּיוֹם אֶסָף הַרְוִיּוּ ב)
וְנִשְׂא עַל-נִשְׂיָא לְוִי תְרוּוִיּוּ
ב. הַתְּעֲרוּהָ לְלִבְנוֹן ג עֲצוּצִים
לְאַחַר שְׁעֵמֹמֶה אֲרִוּוּ ד)
ג. וְנִגְזוּ סִחְרִים תְּעֲרוּהָ לְפָנָיו ?
וְהַמֶּלֶךְ הִבִּיֵּאתָהּ גְּנִיּוּ
ד. תִּבְקֶשׁ לָהּ גְדוּלוֹת ? אֵל תִּבְקֶשׁ
לְהַגִּיעַ בְּקִנְיָה שְׁחוּוִיּוּ ו)
ה. גְּבִיר אָחוּ לְכָבוֹת לְאַחֶיךָ
שְׂמַח לְבִי וְאַתָּה מֵאַחֶיךָ
ו. גְּבִיר גְּבִיר וְכֹז הַחֲמָדוֹת
וְהָיוּ כָל-כְּלֵי הַחֲמָדָה בְּוִוִיּוּ ה)
ז. וְקִנְיָה בְּלִי-יָקָר בְּיָקָר אֲהַבִּי
וְכִלְבֵּעַ בְּדוּדִיּוֹ לֹא בְּוִוִיּוֹ ו)

הערות רשד"ל

- א) המשורר סכנה עצמו בשם אסף המשורר משכש לוי .
ב) ענקו פניניו .
ג) אסף אומר כן ללבו , ומדמה ר' חלפון ללבנון .
ד) להגיע בקנים שלד לחרבות שחוונות שלו .
ה) כי הוא כזו אותם .
ו) ולא כדירנין .

- ח. אֲשֶׁר לוֹ יִשְׁאֲלוּ מִנּוּ קִרְבֵי
 וְכֵס לְבוֹ, יִקְבְּהוּ לְמִזְיָא)
 ט. וְאִף כִּי יִשְׁאֲלוּ גִשְׁם נְדָבוֹת
 הַיִּמְנַע? וְהוּא עֹשֶׂה הַזְּרִיזוֹ
 י. וְנִפְשׁוּ יִדְעָה רָמְזוּ לְקָבוֹת
 וְגִלְאוּ סִלְקָבוֹת מִרְמְזוֹ
 יא. וַיַּדַע מִתְמוּלוֹ מִתְחַרְתּוֹ
 וְגִלְיָה מִתְכוּזָאֵי יָם וְרִזְיוֹ
 יב. וְרִץ גִּלְגַל וְהוּא הוֹלֵךְ לְאִטּוֹ
 וְנִצַח בְּעֵצְלֵי אֶת-זְרִיזוֹ ב)
 יג. וְלוֹ יֵצֵא לְמִלְחָמַת זְמַנּוֹ
 בְּחֶרֶב, גִּבְעוּ לוֹ בְּלִעְזוֹזוֹ
 יד. אֲבָל גִּלְחָם בְּמִטָּה אוֹ בְּשֵׁבֶט
 עֲדֵי גִבּוֹ בְּמִטּוֹ רֹאשׁ פְּרִזְיוֹ
 טו. אֲהֵה מָה אֶעֱשֶׂה-לוֹ? כִּי כְנַעַן
 מִחֻז חֶפְצֵי, וּמִצְרַיִם מִחֻזוֹ
 טז. אֲמֹר לְגִדּוֹד וְיִרְף מִקִּרְבוֹ ב)
 וְאֵל יִשְׁלַט עָלַי נִפְשֵׁי רְגִזְיוֹ
 יז. וּמִזְקֵד אֶהְבֶּה יִשְׁקִיט לְהִבִּי
 וְאוֹלֵי יִתְנוּ פִּגְמָה מִחֻזוֹ ר).

הערות רשד"ל

- א) אם היו שואלים ממנו קרבו ודם לבו, לא היה ממאן והיה נותן דמו לשושבים
 זים אותו.
 ב) הגלגל רץ, ור' חלפון חלף לאס, ואע"פ כן ר' חלפון מנצח בעצליו את זריו של
 חלגל.
 ג) סמלחמתו.
 ד) לשון מחנה (ומשמעו מחזיו) והנה נחצה המשורר להתעכב זמן מה אצל ר' חלפון

כב

ברמיאטה, תשובה למכתב ר' נתן בר שמואל החבר
סופר הישיבה בעיר מצרים, ועיין למטה אגרת ה'.

- א. הַפֶּשֶׁט הַיָּקֵן בְּגֵדֵי הַכְּדוֹת
וְלָבַשׁ אֶת בְּגָדָיו הַחֲמוּדוֹת (א) ?
- ב. וְלָבַשָׁה הַאֲדָמָה שֶׁשׁ וְרַקְמָה
וְעָשְׂתָה מְשֻׁבָּצוֹת זָהָב רְפִידוֹת
- ג. וְכָל מְנוּעַ יְאוּר תִּשְׁבֵּץ, כְּאֵלוֹ
גְּאוֹת גִּשְׁוֹן כְּחֶשֶׁן הֵם אֲפוּדוֹת
- ד. וּמְרַבְדֵי גְאוֹת מְדָבָר חֲטוּבוֹת
וְרַעֲמָקִס וּפְתָם פְּזֵי רְבוּדוֹת
- ה. וְשָׂדֵה עַל שֶׁפֶת הַיָּאֵר וְשָׂדוֹת
צְבָאוֹת הֵם, אֲכָל שָׂהֵם כְּבָדוֹת (ב)
- ו. וְיִדְיָהֶם כְּבָדוֹ מִן הַצְּמִידִים
וְצֵרוֹ צְעָדֵיהֶם בְּצַעֲדוֹת
- ז. וְלֹכֵי יִפְתָּה וְיִשְׁכַּח אֶת-זִקְנָיו
וְיִזְכּוֹר עוֹד יִרְרִים אֹו וְלָדוֹת

הערות רש"ל

- והוא מבקש מן הנדוד (מן הנסיעה הרוחקת אותו לעלות לא"י) שלא יקנוף עליו על התמכהו, והוא מבקש ממוקד האהבה שישקוט להבין, והוא מקוה שאולי תראה פניו של ר' חלפון (בשבתו אצלו זמן מה) יתן פוגה למוקד אהבתו.
- (א) המשורר מצייר כאילו מצרים כגן עדן, מפני שיש בתוכה ר' נתן.
- (ב) על שפת היאור נשים יפות כצבאות השרה, אלא שאינן קלות כצבוי, אלא ככדות, אם סחמח כשר, ואם לרוב התכשיטין שעליהן וכמו שמפרש והולך.

- ח. כגזר-עדן כמצרים בפישון
 כגננות על-שפת נהר ושרדות
 ט. והקמות א) ונקנקות אדמות
 ולקמות מלגשות כגדות
 י. ורח ים תניפמו, ונראו
 כמו משפתחות אל-אל ומדות
 יא. כהשפתחות אחי מוסר ליד-שר
 אשר כל-דברות פיהו גגדות ב)
 יב. לרב נתן אשר נתן גאותו
 כגן ביתן ובית חתן שקודות ג)
 יג. גזיר אחיו אשר שיחיו שלחיו-ה
 ככפידות ושלחבת פלדות
 יד. וציר גאמן לשלחיו כי יחנה
 צפון לבם בידע עתידות
 טו. וחקם לא עממהו סתומות
 לכל יבא לנפוחו כחידות
 טז. ולו הדור כבי יהיה לנביא
 אזי נבא ונקרא איש חמדות
 יז. אבקש לעבור נהרי שבחיו
 ואמץא מעברות הנבי לכודות

הערות רשד"ל

- א) התבואה המחוברת לקרקע, ובכ"י והקומות.
 ב) הקמות נראות כמשתחוות, כמו שישתחוה כל בעל מוסר לר' נתן.
 ג) שהרחוקים שוקדים ובאים למצרים (כאלו היא גן ביתן ובית חתן) למען ראות את ר' נתן. וגם הייתי יכול לתגיה פקודות, אלא שהמלה הזאת כבר באה בשורה הזאת פעם אחרת.
 ד) דבריו הם חרבותיו.

- יח. וְאָבָא יִרְפְּתִי מִקְרָא וּמִדְרָשׁ
וְאִמְצָאֵם מִחֻפְשׁוֹת א* שְׂרִדוֹת
- יט. וְאֶרְדֵּף אַחֲרֵי דָבָר מִחֻדָּשׁ
כִּרְדֵּף אַחֲרֵי שִׁיּוֹת אַבְדוֹת
- כ. שָׁבָא מִרְעִיּוֹנָיו גִּפְלָה בָּם ב*
וְלֹא הִשְׁאִיר לְבַרְעֵדָיו שְׂרִידוֹת
- כא. עָלַי רֵאשׁוּ עֲדֵי נֹזֵר וְעֵדוֹת י*
וּבְלִשׁוֹנִי חֲלִי חֲקִים וְעֵדוֹת
- כב. אָנָּה לָּךְ מִפְרֵי פִיהוּ תַעֲוֹדוֹת
וְזָח לָּךְ מִפְרֵי יָדָיו סַעֲוֹדוֹת
- כג. כְּלִיל רֵאשִׁי אֲשֶׁר גִּפְשׁוּ בְּגִפְשֵׁי
מִחֻבְרוֹת, וְגִפְיֵהֶן פְּרוֹדוֹת ד*
- כד. תְּבַרְכְּנָה סְפִינּוֹת עֲבָרוּ בִּי
וּבְגִפְיֵהֶן כְּכִנְפֵי הַחֲסִידוֹת
- כה. וְאֲשׁוּט אַחֲרֵי אֲרֻצוֹת אֲבֹתַי
עֲדֵי יֵהִי בְּכַף רַגְלֵי מְדוֹדוֹת
- כו. אֲשֶׁר לְרֵאזֹת הַדְּרוֹ קַרְבּוֹנֵי
וְלִרְאזֹת מִשְׁבְּנוֹתַי הַיְדִידוֹת
- כז. גְּבִירִי! הַעֲטֵרְמֵנִי בְּעֵטְרוֹת
נֹזְרֵי, אֲשֶׁר־הֵם לָּךְ יְסוֹדוֹת
- כח. עֵטְרוֹת הֵם לְזוּלְתֶךָ טְפִלוֹת
וּמוֹסָפוֹת, וְהֵם עֲמֻךְ תְּמִידוֹת

הערות רש"ל

- (א) מן איך נחפשו עשו .
(ב) מן ותפול שבא ותקחם , גרור רעיונוי נפל על החרושים ולקחם לו .
(ג) ענין פאר (מלכים ב' י"א י"ב) .
(ד) הגופות נפרדות והנפשות מחוברות .

- כט. קָהָה שִׁירֹת, קָהָה זְמֵרַת זְמִירֹת
 אֲשֶׁר מִמַּעַלְלֶיהָ לְמִדּוֹת
 ל. עֲגֻדָּה עֲנַק הַשִּׁיר, וְלֹא בֵן
 אֶבֶל הֵם בְּעֵנַק שְׂמֵךְ עֲגֻדֹת א)
 לא. וְאִם אֲמַעַל בְּשִׁיר קָדְשִׁי יִי
 אֲשֶׁר לְשִׁמוֹ תְּהִלּוֹתֵי פְקֻדֹת
 לב. וְהִקְדַּשְׁתִּים וְהִבְדַּלְתִּים וְשִׁמְתִים
 מִקְרָאוֹת לְאֵל יְחִיד יְחִידוֹת
 לג. וְהִתְרַתִּים לְעַת קְזָאת לְבָנָיו
 וְלִמּוּדָיו, לְתִשְׁבָּחוֹת וְתוֹדוֹת
 לד. וְהוּא רַחוּם וְלוֹ נָאָה לְכַפֵּר
 וְאוֹדָה לוֹ וְלוֹ נָאָה לְהוֹדוֹת.

כג

בדמיאטה, לר' חלפון הלוי, אשר היה
 בעזרו להכין דרכו למצרים.

א. לְבִי מְעִירִי לְעֲלוֹת לְבַיִת קָדְשִׁי וְעִירִי

ב. אֵל רָם וְנָאֹר כִּי שָׁב לְאַחֹר
 לְבֹת בְּאוֹתוֹתָיו תִּמְהִים
 צַל מַעֲלוֹת בְּדַבַּר אֱלֹהִים
 הָרִי סִפְרָד הַגְּבוּהִים ב)

הערות רשד"ל

- א) שירותי באות אליך לעגוד אותך ענק שיר, אבל באמת אין הרבר בן, אך שמך
 המפואר הוא ענק ופאר לשירותי, ולא שירותי פאר לך.
 ב) ר' חלפון המצרי היה לעזר לר' יהודה הספרדי, כאלו יאור מצרים השקת הרי ספרד;
 והמשורר מזכיר זה ככלל נפלאות ה' שהלככות תמחים עליהם, כגון חזרת הצל
 אחורנית בימי חזקיהו.

עד אַעמד בַּמָּקוֹם דְּבִירִי	הוא מאדירי
אם אין בְּחִיר שֶׁבַט אַבְתָּי (א) ?	ג. מִי יַעֲזֶרֶנִּי
נָפַל בְּמִבְחַר מִשְׁפָּחוֹתִי	חֲלָקִי וּמְבָלִי
מִתְרוֹנְנִים שִׁיר מַעְלוֹתִי	מוֹשֵׁי וּמְחַלִּי
שֶׁבַט קָהַת הוֹלֵךְ עֲרוּרִי	לוֹלֵא בְּחִירִי
יִשָּׂא תְּלִיפּוֹת שִׁיר לְחֶלְפוֹן	ד. בַּל־שָׁר לְמִינוֹ
יִמְצֵא שְׁלוֹם מִיָּמֶן וְצִפּוֹן	דוֹרֵשׁ רְצוֹנוֹ
יִפְגּוֹשׂ עָלַי אֶרֶץ שְׁפִיפוֹן	פּוֹגֵשׁ חֲרוֹנוֹ
יֹם צָר, וַיּוֹם שְׁמֹחָה וְמִירִי	כִּי הוּא כְּפִירִי
פָּרַדַּס בְּפָרִים עִם גְּדָרִים	ה. גַּן שְׁשֻׁשְׁנָעִי
כִּי אֵין יָדֵי חֶלְפוֹן כְּבָרִים	צָמְחוּ זְרָעֵי
וַיִּתְּנוּ מִיָּגִי מְגָדִים	צָלְחוּ גִטְעֵי
גַּם אֲשַׁכְּלוֹת כֶּפֶר בְּצִירִי	בְּשֵׁם קְצִירִי
מִחֲלִיף אֲנִתָּה בַּהֲנִתָּה	ו. חֶלְפוֹן מִקְרָא
הִפֵּךְ לְיוֹם מִשְׁתָּה וְשִׁמְתָּה	יֹם שֶׁר וְצָרָה
אֲזוּ קִדְמוּ פָּנָיו בְּמִנְחָה	תּוֹדָה וְזִמְרָה
חֲגִי בְּרַב חֶלְפוֹן גְּבִירִי (ב).	צוֹם הַעֲשִׂירִי

כד

בהיותו בספינה על יאור מצרים לעלות לארמת הקדש.

א. אֵלֵּי, פֶּלֶאֶף הַיָּם הַיָּם יִרְמֵשׁ
וּמִפִּי אָב לְבָנִים לֹא יִבְחֵשׁ

הערות רשד"ל

- (א) כי ר' חלפון גם הוא לוי.
 (ב) נראה שכתב השיר הזה באחד עשר בסבת, סמוך לנסיעתו מדמיאסה, והוא אומר כי צום העשירי היה לו לששון ולשמחה וליום חג, להוותו אצל ר' חלפון, ואולי בלילת אחר התענית עשה לו סעודה גדולה לכבודו קודם נסיעתו.

- ב. וְנָה הַיָּאֵר לְעַד, כִּי דָם הַפְּכָתוֹ
 בְּלֹא לְהַטּוֹת וְלֹא קָסַם וְנָחַשׁ
 ג. אֲבָל שָׁמָּה בְּיַד מִשֶּׁה וְאֶהְרֹן
 וְהַמִּטָּה אֲשֶׁר נִהְפָּה לְנָחַשׁ
 ד. הָיָה עֵזֶר לְעַבְדֵי הָאֱמִיּוֹן בָּהּ
 וְלִרְאוֹת אֶת־מִקְוֹמוֹת פְּלִאָה תִּישׁ.

כה

אולי בהיותו על נהר נילוס.

- א. נָטָה בִּי אֵלֵי צִנְעַן וַיִּם סוּף וְהָר חוֹרֵב א
 וְאָסַב אֵלֵי שִׁילָה וְאֵל תַּל דְּבִיר חֶבֶב ב
 ב. וְאֵלֶי אֵלֵי מַסְעֵי אֲרוֹן הַבְּרִית, עַד־כִּי
 אֶלְחָק עֵפֶר קָבְרוֹ אֲשֶׁר מִדְּבַשׁ עֶרֶב ג
 ג. וְאֶרְאָה נְוֵה נְאֻנָּה אֲשֶׁר שָׁבְחָה קָנָה
 וְגִרְשׁוֹ בְּנֵי יוֹנָה וְשָׁבְנוּ בְּנֵי עוֹרֵב .

הערות רשד"ל

א) נטה כי ענינו נטה עמי, ונראה שהדבור מוסב לגילום שהיה הולך בו מדמיאמה למצרים; ומה שאמר וחר חורב, לאו דוקא, כי על הנחר לא ילך להר סיני, אך הכוונה ואח"כ אלך להר סיני. ואולי להיות ודאור הולך בדמיאמה דרך עקלתון, בחר במלת נטה.

ב) ואסב אלי שילה נקדתי בסגול ורגש אחריו על דרך ויסב מאצלו אל מול אחר הוא נפעל, וענינו נטיה ועקירה ללכת למקום אחר, ואיננו ענין הקפה.

ג) עפר קברו של ארון, מקום ששם ארון נגזר.

כו

ממצרים אל הנ"ל.

- א. יָפִי קוֹל קָדְמוֹ כְּגוֹר לַיְפוֹת א)
 וְשָׂרִים אַחֲרֵי נְגִינִים חֲלִיפוֹת
 ב. עֲלָמוֹת לְעֲלָמוֹת בְּעֲלָמוֹת
 וְנִשְׁקָפוֹת בְּעַד אֲשַׁנֵּב וְצוֹפוֹת ב)
 ג. בְּתוֹלוֹת לְמָדוֹ מִבַּת בְּתוֹאֵר
 קְדוֹשֹׁת טְהוֹרַת לְבוֹת וְגוֹפוֹת
 ד. אֶקַּל בִּי מִשְׁכוֹ קִשְׁתִּי לְתָמָּה ג)
 וְהָרְגוּ אִישׁ, וְהֵם זְכוֹת וְחַפּוֹת
 ה. אֲשֶׁר לֹא שָׁאֵל לְקָרֵב חֲקֻבוֹת
 וְדָיִם בְּזוֹעוֹת הַחֲשׂוֹכוֹת
 ו. וְאַיֶּךְ נְשָׂאוֹ צְמוֹדִים אוֹ צְעָדוֹת ?
 עֲצָלוֹת מִנְשׂוֹא עַפְעָף יַעֲפוֹת

הערות רשד"ל

א) בשירה הזאת המשורר בא לספר תהלות איש חכם, והוא מתחיל בשבח הבתולות היפות; והקשר בין שני הענינים הוא (לדעתי) כמה שהוא אומר כי הבתולות היפות מורפות הלבבות, והוא אומר כי יש לשאול אם הן חייבות לשלם את המרפוא אשר טרפו, או אם הן פטורות מפני שעשו זה להגקם מן העינים שנוונו מראייתן. ואחר שהעיר הספק הזה, הוא אומר כי ראוי לשאול התרת הספק מהדיון הזה אשר הוא חכם מכל האדם.

- ב) אתם המשוררים בעלי קול יפה כואו לכבר הבתולות היפות בשיר ובכנור, ויבאו המשוררים אחרי המנגנים, חליפות, כלומר זה אחר זה וזמרו מן זמר הנקרא עלמות, לכבוד הנערות הצנועות היושבות פנימה, ורק נשקפות בעד האשנב.
 ג) בלא כוונה להזיק, אלא בהכיטמן בעד האשנב מוחצות והורגות את רואיהן.

- ז. וְלוֹ נִשְׂאוּ אֵלַי חֲמָה פְּגִיָּהִים
 אֲזִי עָיְבוּ פְּגִי חֲמָה שְׁזוּפוֹת א)
- ח. וְתִמְרָנָה יְהִי חֲשֵׁךְ, יְהִי אֹר, בְּאֹר פְּגִיִּים וּבְשָׁחֹר מִחֲלָפוֹת ב)
- ט. וְקִתְנֹת בְּאֹר חֲכָרָה לְבוֹשׁוֹת
 בְּלִי שֶׁעַר כְּלִיל פְּרוֹד צְנוּפוֹת ג)
- י. מְאוֹרוֹת נָתְנוּ לְבִי רְקִיעִים
 תְּסֻבְּבָנָה עָלַי בִּימָה ד) תְּקוּפוֹת
- יא. וַיֵּשׁ לְשָׁנוֹת בְּרִבּוֹת וְעֲנָנוֹת
 וּפְזִירוֹת עֲבָתוֹת וְעֲנָפוֹת ה)
- יב. וּפִיפִיּוֹת יִפְה־פִיּוֹת אֲדָמוֹת
 עָלַי טוֹרֵי בְּדָרְחִים רְצוּפוֹת ו)

הערות רשד"ל

א) ואיך יתכן שתהיינה נושאות חרבות? והלא לא יובן אפילו איך הן נושאות צמידים או צעדות, אחר שברוב צניעותן הן עצלות ויעפות כל כך שאינן נושאות אפי' עשפעי עיניהן. כי אמנם אם היו נושאות עיניהן לשום בריה לא היתה לה תקומה לפניהן, כי כל מקום שנותנות עיניהן בו מיד נשרף, ואפילו החמה אם היו מסתכלות בה, היו פניה משחירות כאיש אשר שופחו השמש.

ב) באור פניהן אומרות יהי אור, וכשחרות שערן אומרות יהי השך.

ג) הן לבושות כתנות יפות כאור חברת הידירים שהיוותם בחברה הוא להם אורה ושמחה; וצנופות בשער שחור כשחרות ליל פירות החברים והאזהבים, שפירדתם שחורה ומרה להם עד מאד.

ד) המאורות האלה (היפות הדומות למאורות) אשר נתנו לבי כמו רקיעים, כלומר שהן קבועות בלבי כמו שהוכוב קבוע בגלגל הם מקיפים תקופתם למעלה מבימה, כלומר מעלתם למעלה מכוכבי אל, כן ג"ל.

ה) אפשר למעות ולהחליף זו בזו, בתולה יפה רכה וענגה. וגפן פוריה וענפה, או נטיעה אחרת עבתה ורעננה.

ו) אותן היפות יש להן מה ארום, ושנים לבנות הדומות לטורי אבנים יקרות.

יג. לָאֵט בְּמִשְׁקָרוֹת וּמִשְׁקָרוֹת לִי
 לָאֵט קָהֵן וְלוֹ הָיוּ הַגְּפוֹת א
 יד. מִקְּבֻלוֹת בְּתַפּוֹחַ וְרִמּוֹן ב
 וְשׁוֹשְׁבִים וְעָלִיהֶם תְּרוּפוֹת ג
 טו. וְמָה אָמַר בְּהוֹד קוֹמָה בְּתַמָּר
 וְהָרוֹחַ יִנְיַקָהּ תְּנוּפוֹת ד
 טז. רֵאֵה כִּי גִטְרָפוֹ לְבוֹת לְקָחוּס ה
 שָׁאֵל הַיִּשְׁלָמוֹ אֶת-הַטְּרָפוֹת
 יז. וְאִם לְקָחוּ גָקַם צִיצֵת לְחִיהֶם
 אֲשֶׁר הָיוּ בְּעֵינָיו קְטוּפוֹת
 יח. שָׁאֵל חֶבֶר, שָׁאֵל דִּין, שָׁאֵל רַב
 אֲשֶׁר פָּרַשׁ לְכָל-חֶבְרָה בְּגְפוֹת
 יט. לְבֶן-צִיּוֹן שָׁאֵל דִּינֵי גַפְשׁוֹת
 וְתִמְצָא אֲמֹרוֹת הָאֵל צְרוּפוֹת
 כ. וְעַל לֵב-אֶהְרֹן אוֹרִים לְהוֹרוֹת
 וּבִשְׁהֶם אֲשֶׁר עַל-הַבְּתָפוֹת

הערות רשד"ל

א) אל תקצוף, לכו! על אלה המבישות אלי מן האשנב, כאלו אהבוני, ואח"כ משקרות לי, כי רק במקרה הביטו בי, ולא מאהבה, וכמו שאמר למעלה כי משכו קשת לתמס. אל תקצוף, אך סלח להן, ואפילו לא הביטו אלי במקרה, ואפילו אם היו חגפות, ומתכוונות לרמות אותי, סלח להן ונתג עמתן לאש, כי די לך מה שהתענגת ברבע ההוא אשר פנו אליך עיניהן, כן כ"ל.

ב) רמז לשְׁרִים.

ג) מראה פניהם צח ואדום כשׁוֹשְׁבִים, והעלים של השׁוֹשְׁבִים ההם טובים לרפואה, כלומר ראיית פניהם נותנת חיים.

ד) קומתן יפה בתמר, והיא אמנם מתנועעת הנה והנה כענפי אילן אשר תגירם הרוח.
 ה) הלבבות שהיפות לקחו ולקרו אותן בעיניהן, הם כנשרצים,

- כא. מִשְׁחֹ הַיֶּקֶר רֵאשִׁית שְׁמֵנוּ
וְעֹבֵב לְחֻבְרֵי הָעֲדִיפּוֹת
- כב. חֲבָרִים הֵם לְשֵׁם, אִךְ אִם תִּבְקֶשׁם
מִצְאָתָם סְעֻרוֹת נִגְבַּ וְסוּפּוֹת
- כג. וַיִּדְעֵי שֶׁבְּלִיּוֹ הֵם הַמְּלֹאוֹת
הַיִּרְצוּ שֶׁבְּלִיהֶם הַשְּׂדוּפּוֹת ?
- כד. וְלוֹ עִם מְלֹאבֵי מִנֵּת קִרְבוֹת
וְחֻבְרָתָיו לְמוֹל חֲרָבָם שְׁלוּפּוֹת
- כה. וְכִמְעַט יַעֲזֹר נִגְבָּ קְאֵהֲרֵן
וַיִּשְׁיב הַנְּשֻׁמוֹת הַנְּגוּפּוֹת
- כו. בְּמִרְקָחֵיּוֹ וּבְשִׁמְיֹוֹ וְסִמְיֹו
וְנִבְרָדוֹת אֲשֶׁר מִפִּי נְטוּפּוֹת
- כז. וְכִרְתִּיהוּ, וּמוֹרְשֵׁי לִבִּי
כִּיזִנִּים מִפְּגֵי הַגֵּץ רְדוּפּוֹת
- כח. וְכִתְבָתֵי, וְאַנְחוֹמֵי לְזִכְרוֹ
דְּמֵי לִבִּי עָלַי פְּגֵי מְצִיפּוֹת
- כט. אֲלֵי צִיּוֹן וּבְנֵיהָ לִבִּי
כְּמוֹ צִיּוֹת אֲלֵי מַיִם עֵיפּוֹת
- ל. תְּמַשֶּׁה חָבְרוּ חֶבְרַת בְּגִי' עֵשׂ א'
וְנִגְדָם בְּתָרוֹת עֵישׁ כְּפּוּפּוֹת ב'

הערות רשד"ל

- (א) אולי הכוונה על ירושלים וארבע ערים אחרות בא"י, אשר עם היותן בלתי קרובות זו לזו, הרי כולן קרושה אחת, כמו כוכבי עש שהם רחוקים זה מזה, ובלם לקונסטנטיא לאציון אחת יחשבו. ואמרתי כי בני עש רחוקים זה מזה, כי כן רמז ר' משה בן עזרא בתרשיש שלו (שער א' אות ע"ו), וכן מפורש שם בפירוש הערבי.
- (ב) כי מעלתן למעלה מכוכבי אל.

- לא. הלא אלה וארצה ואראם
 ואזרע התשוקות האסופות
 לב. אשר אוחיל בלותם או בלותם
 ואמציאם בכל יום מעדיפות
 לג. המצרים תבילני? ונפשי
 ונמותי להר ציון צנופות א)
 לד. אבניו משביב לפי שרופות
 ועפרותיו במי דמעי גרופות
 לה. ביום אלה לנחם עקבותי
 בראש חפוי ורגלים יחפות —
 לו. דמעי גחפזו מרם פתבי
 ובנידי האנחות הם דחופות ב)
 לז. דמעות יגברו להיות פנדבות
 מינה קשורות ועטופות ג)
 לח. געימות ידה שדה ושדות
 וכנורות וצנורות ועופות ד)

הערות רשד"ל

- א) נופות, לשון צנוף יצנפך, שענינו סביב.
 ב) עתה בכתבי אליך, דמעי נחפזים לרדת מעיני כמרוצה, יותר סמרוצת ידו בכתבי, כי אמנם דמעי דחופים על ידו אנתחי.
 ג) לשון והיה העטופים ללבן והקשורים ליעקב.
 ד) חסדיך נעומים, ונמשלו לנשים יפות ולכנורות ולפליגי מים ולומר הצפירים. הענינים האלה הם ראשי התנאות אצל משוררי ישמעאל (והן התנאות אשר הכתיח מחמד לעושי רצונו), וקרוב לזה שורר רמב"ע:

יפה תאר וכוס יין ונגנה וזמר עוף וקול מימי תעלה
 צרי חושק ונגיל דואג ושיר נד ועשר רש ולחולה תעלה
 כלומר התנאות הנזכרות הן רפואה לחושק ונגיל דואג ושיר לנע וגד סארצו ועושר
 לרש ורפואה לחולה.

למ. תְּשַׁלְּמֶנָּה לָךְ הַשָּׂר שְׁלוֹמוֹת
מִרְקָבוֹת קְפוּלוֹת מֵאֲלִיפוֹת א).

כז

המשורר מספר תהלות מצרים, ואומר
כי עם כל זה מעלת א"י גדולה ממנה ב).

- א. לְמִצְרַיִם עָלַי כַּל-עִיר תִּהְיֶה
- אֲשֶׁר הָיָה דְבַר-אֵל שֵׁם תִּחְלֶה
- ב. וְשָׁמָּה גִטְעָה גִפְן בְּחוּרָה
- וְהָיָה אֲשֶׁר-תִּיָּהֶּ סִגְלָה
- ג. וְשֵׁם נֹלְדוּ שְׁלוֹחֵי אֵל, וְהָיָה
- שְׁלוֹחֵי אֵל כְּבִין חֶמֶן וְכֹלָה
- ד. וְשֵׁם יָרֵד כְּבוֹד הָאֵל וְהִלָּךְ
- כְּעֻמּוֹד אֵשׁ וְעָנָן וַחֲתָלָה
- ה. וְשָׁמָּה גַעְשָׁה קָרְפֹּן יי
- וְגִמְן דָּם בְּרִית וַיְהִי גִאֲלָה
- ו. וְשָׁמָּה מַעֲמֵד מֹשֶׁה לְהַעֲמִיר
- וְאִין מַעֲמֵד כְּמוֹ זֶה לְתַפְלָה
- ז. וַיִּשְׁרָאֵל לְמִצְרַיִם וּבְכָרָה
- שְׁלִישִׁיָּהּ וּבִינֹתָם מִסְלָה

הערות רשד"ל

א) נעימות ירך וחסדיך הם יתנו לך כשכרך שלומות מרוכבות.
ב) מאסף הדיואן אומר בהפך, שעשה השור הזה כשבח מצרים, ונגד מי שתמש אותו על
שהלך שם, עם היותו משתוקק לא"י.

- ח. וּמִזֶּבֶחַ לְאֵל הָיָה בְּתוֹכָהּ
 לְרוּחֹם אֶת־שְׁמוֹ עַל כָּל־תְּהִלָּהּ
- ט. וְהָאוֹתוֹת וְהַמִּזְבְּחִים וְהַשָּׁמַיִם
 אֲשֶׁר עוֹלָם בְּהוֹד וְזָכְרוּ מִמֶּלֶךְ אֱלֹהִים
 י. וְגַם מִנְּתַרֵי עֵדֶן גִּהְיָה
- יא. וְטוֹב אֶרְצָה בְּגֹן עֵדֶן מִסְּלָא א)
 יב. חֲקֻרֶיךָ וְכוּן הִיא, אֲךָ לְבָבִי
 יִמָּאן לְמַרְפִּים עַל־גִּמְלָה ב)
- יג. וְאָדַע כִּי שְׂכִינָה נִטְתָּה שָׁמַיִם
 כְּאֲרַח לְצַל אֱלֹהִים וְאֵלֶּיךָ
- יד. וְעַם שְׁלָם וְצִיּוֹן הִיא כְּאֲזָרָה
 וְשָׁם תִּוָּרָה וְשָׁמָּה הִגְדְּלָה
- יז. מִקוֹם הַדִּין מִקוֹם הַרְחִמִים שָׁמַיִם
 וְשָׁם יַחַל אֲנֹשׁ לְשִׁבְרֵי פִעֲלָהּ
- טו. וְהָרַג גִּמְרָא לְאֵל הַר גִּמְלָתוֹ
 וְהַפְרִישׁוּ לְהַקְדִּישׁוּ כְּסִלָּה
- טז. וְיִוָּרֵד מִקְדָּשְׁתָּהּ לְבָבֶל
 וּמִצְרַיִם א)

הערות רשד"ל

- א) מן המסלאים בפסוק, נמשל לכן ערן, ככתוב בן ה' כארץ מצרים.
- ב) אלה המיעצים אותו שיתעכב במצרים הם רוסאי אליל המרפאים השבר על נקלה, לאמנו שלום שלום, ואין שלום, כי אמת שנגלתה השכינה במצרים, אך לא היה זה אלא דרך עראי, לא דרך קבע כאשר היה בא"י, וכמו שמפרש והולך.
- ג) בונת הבית הזה נ"ל שהוא כי מי ששרוי בא"י ועוקר דורתו משם ויורד מקדושתו לבבל או למצרים, לא טוב עושה. ואולי אנשי מצרים מחקו המלות התן אשר לא לכבוד לארצם.

- יז. אָבֵל אִישׁ יַעֲלֶה מִקֵּל אַרְצוֹת
 אֲלֵיהֶן, מַעֲלָה הִיא לוֹ מַעֲלָה א.
 יח. וְלָמָּה יִלְעָגוּ עָלַי מְלוֹצִים?
 וְלָמָּה אֶהְיֶה לָהֶם לְמִלָּה?
 יט. אֲשֶׁר אִם הֵם בְּדַת־אֵל מֵאֱמוּנִים
 אֲדִינְמוּ בְּתוֹרַת הַקְּהָלָה ב.
 כ. וְאִם לֹא יֵאֱמִינוּ הֵן מְחִיצָה ג.
 וְאִין בִּינֵי וּבִינֵיהֶם גְּחֻלָּה ר.

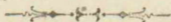
כז

במדבר מצרים.

- א. צָנַפְנֵי זִמּוֹן אֶל קַדְבָּרֵי נֶפֶךְ
 אֲמֹר לְזִמּוֹן יִטְלַטֵּל עוֹד וְיִצְנַף
 ב. עֲבִי פִי אֶחְזֶה מְדַבֵּר יְהוּדָה
 וְאָבֵא יִרְבְּתֵי צַפּוֹן יִפֶּה נֶפֶךְ
 ג. וְאֶעֱטָה שָׁם יָקָר מִשֵּׁם אֱלֹהֵי
 וְאֶלְבֵּשׁ אֶת־פָּאָר קַדְשׁוֹ וְאֶצְנֶף.

הערות רשד"ל

- (א) אבל מי ששרוי באחת מכל שאר ארצות ועולה למצרים או לבבל, מעלה היא לו.
 (ב) אולי הכוונה על הקהל שהלכו למצרים נגד מצות ה' (ירמיה ס"ב).
 (ג) הנה ביני ובינם מחיצה. ביני וביניהם אשר בסוגר עומדים במקום שנים (כן פירש תלמידו ר' יהודה אריה אוסיבון).
 (ד) ואין לי חלק ונחלה עמכם. כך הגיה וכך פירש תלמידו הבחור המשכיל ר' אברהם חי מיינסטר. והנה המשורר התיר לעצמו לומר נחלה במקום נחלה (אולי בעבור הרבוי נחלות).

מחלקה ב.

שירי כנסת ישראל בגלות.

א

דברי כנסת ישראל לאלהיה.

א.	יְיָ דִּיּוּ! הַשְׁבֵּתָהּ
וְלָמָּה כִּבְדֵּתָנִי	בְּנוֹתָהּ בְּבֵן שָׂבִי?
צְמִיתוֹת לְמַעֲבִידֶי?
ב.	הֲלֹא אֲנִי בְּאֶרֶץ לֹא
וְשַׁעִיר וְהַר פְּאָרֹן	זְרוּעָה רִבְפִתִּיהָ
וְסִינַי וְסִינַי עֲדֵי
ג.	וְקָרִי לַיהוָה דֹּדֵי
וְאֵיךְ תִּמְלֹק עִמָּהּ	וְהִנֵּה רִצְוֹנָהּ בִּי
בְּבוֹדֵי לְבַלְעֵדֵי?
ד.	הַחֲוִיָּה אֲלֵי שַׁעִיר
בְּחֻנָּה בְּכֹר וָזָן	הַדּוֹפָה עֲדֵי קֶדֶר
מְעֻנָּה בְּעַל מְדֵי
ה.	הַגֵּשׁ בְּלִתֶּה גֹזֵאֵ
מִנָּה עֲזָה לִי בִּי	וּבְרַתִּי אֲסִיר תִּקְנָה א'
לַיהוָה אֲתִמְנָה דֹדֵי .

הערות רשד"ל

(א) הו"ד למדבר בעדו, אין זולתך גזאל, ואין זולתי (אין כמוני) אסיר תקנה.

ב

נשא קלון על היותו יהודי והיא תהלתו.

- א. בְּכַל-לְבִי, אָמַת, וּבְכָל מְאֹדִי
אֶהְבֶּתִּיהָ, וּבְגִלוּי וּסְדִי
- ב. שָׁמָּה עָמִי, וְאִיהָ אֵלֶּה לְבִדִּי?
וְהוּא דוֹרִי, וְאִיהָ אֲשֶׁב יְחִידִי?
- ג. וְהוּא גְרִי, וְאִיהָ יִדְעָה מְאֹרִי?
וְאִיהָ אֲצַעֵן? וְהוּא מְשַׁעֵן בְּגִדִי
- ד. הַקְלוּנִי מֵתִים לֹא יִדְעוּ כִּי
קְלוּנִי עַל-כְּבוֹד שְׁמָהּ בְּבוֹדִי
- ה. מְקוֹר חַיִּי! אֲבַרְכֶּהּ בְּחַיִּי
וְזִמְרָתִי אֲזַמְרֶהּ בְּעוֹדִי.

ג

קול כנסת ישראל לנכח ימין האל.

- א. יְמִין יְיָ! הֲלֹא אַתָּה
הָיָה תַּשְׁטִיבֵנִי בְּחַיִּים
- ב. וּמִשְׁאֲתֵי תְּלֹאֹת
נִהְפָּה רְחֹב לְשֶׁהִי
- ג. הָרְשִׁי חֲמֹסִי, וְאַל-גָּא
אֶקְרָא אֲדוּנִי לְעַבְדִּי
- ד. הֲתַעֲזְרֵנִי לִי כְּמֵאֲזוּ
בִּי-לִי וְשִׁמּוֹן בְּצַעְדִּי
- ה. וְתִגְאָלֵי אֶת-אֲסִנְךָ
מִבַּיִת עַבְדִּים וְתַפְדִּי.

הערות רשד"ל

(א) הַיָּד בַּה"א כְּמוֹ בְדִנְיָאֵל י"ז וְדַבְרֵי הַיּוֹסִים א' י"ג י"ב.
(ב) הַכּוֹנֵה לִישְׁמַעְאֵל בֶּן שַׁחַת שְׂרָה.

ד

גאולה.

א. יַעֲבוֹר עָלַי רִצּוֹנָךְ	בְּאֲשֶׁר עָבַר חֲרוֹנָךְ
ב. הַלְעוֹלָמִים עֹנִי	יַעֲמֹד בִּינִי וּבִינָךְ ?
ג. גַּעֲבֵי מָתִי אֲבִקֶשׁ	אֹתָךְ עָמִי וְאִינָךְ ?
ד. דָּר בְּכַנְפֵי הַכְּרוּבִים	הַפְּרוּשִׁים עַל־אֲרוֹנָךְ
ה. הַעֲבֹדֵמֶנִי לְזָרִים	וְאֲנִי כַּנֶּת יְמִינָךְ
ו. גִּזְאֵלִי ! לְגֵאוֹל הַמּוֹנִי	רוּם וְתִשְׁקֶף מִמְעוֹנָךְ .

ה

אהבה.

א. יִשְׁבַּב בְּעֵינַיִךְ נְעִים	שִׁירֵי וּמִיטֵב מִהַלְלֵי
ב. הַדּוֹד אֲשֶׁר הִרְחִיק גְּדוּד	מִנִּי לְרוּעַ מַעֲלָלֵי
ג. וְאַחֲזִיק בְּכַנְפֵי יְדֵי--	דוֹתוֹ וְהוּא נִזְרָא וּפְלִי
ד. דֵּי לִי כְבוֹד שְׂמֶךָ וְהוּא	חֲלָקִי לְבַד מִכָּל־עַמְלֵי
ה. הַזֶּסֶף כָּאֵב אוֹסִיף אֶהוֹב	כִּי נִפְלְאָה אֶהֱבֶתְךָ לֵיא).

ו

דברי האל לכנסת ישראל.

- א. וְאַיִמָּן לְבָבְךָ וּמִזְעֶדֶךָ יַחֲלֵי
מִה־תִּחְשְׁבֵי קֶץ שְׁבִי וְתִתְבַּהֲלֵי ? (ב)

הערות רש"ל

- (א) הוסף לי מכאובים (אם תרצה) ואני אוסיף לאהוב אותך.
(ב) למה את מתהרת על אורך הגלות ואומרת מתי יהיה לה קץ וסוף? ועל זה את מתבהלת ונכוכה.

- ב. הַתְּנַבְּרִי בְּכָרִי וְשִׁיר מִכָּרִי
 כִּי אֶהְלִיכָה שְׁמֶךָ וְכָךְ אֶהְלִי
 ג. וְכִזִּי דִבֵּר לְעֵגִים וְאִם שׁוֹאֲגִים
 עֲדִבְךָ רָאִם גְּהִלִי וְהִתְנַהֲלִי א
 ד. הַיּוֹדָה יַעֲקֹב וְהוּא אֲשֶׁר יַעֲקֹב
 הוּא הַצָּרִי לַכָּאֵב וְהוּא הַחֲלִי
 ה. הַיּוֹשֵׁבֶת סִסְדָּךְ בְּיַחְלָךְ גּוֹאֲלָךְ
 אֶל־תַּחֲפוּזִי, תַּחֲפוּזִי הַדָּר סַעֲלִי
 ו. אֲמָרִי לְמִתְאֲמָרִים בְּמִלְךָ וְשִׁיר
 מַלְכִי קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְצוֹר גּוֹאֲלִי •

ז

הוא מואם העולם הזה
 והעולם מתנקם ומונע ממנו טובותיו •

- א. בְּנִדְהָ הַיְתָה מִבֵּל לְפָנַי
 בְּיַעַן יִקְרָה בְּפִשִׁי בְּעֵינַי
 ב. אֲשֶׁר חָלְקָה לְבַלְעֵדֵי כְבוֹדָהּ
 בָּעֵת רְאִתָּהּ אֲשֶׁר חָלְקִי יי
 ג. הַתְּבַחֵר בִּי, וְאֲנִכִּי מִשְׁנֹאֶה ?
 וְאֲבַחֵר בָּהּ, וְהוּא מִכְּשׁוֹל עֵוְנִי ?
 ד. אֲנִי יָבֵם וְלֹא אֶחְפֹּץ לְקַחְתָּהּ
 וְהוּא חֹלְצָה וַיִּרְקַת בְּפָנַי •

הערות רשד"ל

א) אולי המשורר רומז למדרש אגדה כבראשית לשג י"ד (והביאו רש"י) והכוונה : סבלי
 נלחך בנחת, עד כי לבסוף יעלו מושיעים בודא ציץ.

ח

תפלה קצרה על הגאולה.

- א. יד פדות תפדוש לרוח נבקה
מבאב על-אזיבים היא צנעקה
- ב. גא תקרב עת פדותי מידי
בת-אדום עלי אשר שן חרקה *
- ג. אהבה עורר למר-נפש, אשר
דחה ממת לשוננו מתקה.

ט

מאורה.

- א. וריעות שלמה, איה
שניתם, ולא תאר
- ב. המזנים אשר שקנו
תרבות עזבונו
- ג. וקלכו בלי קדש
ואיה תשארו הדר
- ד. החווי שנגיהם
לכלם בשם יקרא
- ה. הדרם גראשונה
ויאיר באור שבעה
- בתוף אהלי קדר
עליכם ולא הדר
לפנים בתוכנו
ופרץ בלי נגדר
בגולה וקוי חל
לשושן בתוף בדר
דרושי אדגיהם ב
- ואיש לא יהי געדר
ישובב באחרונה
מאורם אשר קדר.

הערות רשד"ל

- (א) המליצה הזוכה, והטעם: אשר עלי שן חרקה.
- (ב) הכוונה על הקב"ה, וכמו שמפרש' והולך לכלם בשם יקרא.

על כנסת ישראל.

- א. יזנת רחקים גדרה יערה א)
 בשלה ולא יכלה להתנערה
 ב. התעופפה, התנופפה, חופפה
 סביב לדודה סוחרה סוערה
 ג. ופתשוב ארף רקץ מועדה
 אך חפרה מכל אשר שערה ב)
 ד. הדרה אשר ענה בארף גרוד
 שנים, ונפשה אל שאול הערה ג)
 ה. הן אמרה לא אזכרה עוד שמו
 ויהי בתוך לבנה באש בוערה ד)
 ו. לפה כאויב תהיה לה, והיא
 פיה למלקיש ישעה פוערה
 ז. ותאמין נפשה ולא נואשה
 אם כבדה בשמו ואם צערה ה)
 ח. יבא אלתינו ואל יחרש
 על כל-סביביו איש מאד נשערה.

הערות רשד"ל

- א) יערה מלעיל, גדרה כיערים.
 ב) שערה מן שער בנפשו (משלוי כ"ג ז') חשבה שהגלות לא תמשך יותר מאלף שנים, שהם כלים בשנת ד' אלפים תתכ"ח.
 ג) באורך גרוד שנים, מליצה קשה מאד, ונ"ל כי מלת גרוד נאמרה כאן בדרך גימטריאה, והכוונה שהגלות נמשכה ס"ד שנים אחר תתכ"ח, ונכתב השיר הזה בשנת תתצ"ב (1132) והמשורר היה אז בן המשים שנה ויותר מעט.
 ד) עיין ירמיה כ' פ'.
 ה) עיין איוב י"ד כ"א והכוונה לא נואשה מן הגאולה לא כשהיתה בגדולה, ולא כשהיתה בשפלות.

יא

על כנסת ישראל.

- א. יְמִינָהּ הַשְּׂבוּתָהּ וְנָטָה יְמִינוּ צָר
הַמָּאוֹס מֵאֶסְתָּמוּ וְאִם יִדָּה תִקְצָר ?
- ב. הֲלֹא יִדָּה תָעוּ וְתִרְוִם יְמִינָהּ
וְתִשְׁקִיט וְתִרְשָׁעוּ וְאִין עֵמָּה מִעֲצָר
- ג. וְלָמָּה בְּעֵלוֹנוּ אֲדוֹנִים, וְאַתָּה חֲלָקִי
וְעַם יַעֲבֹד יוֹצֵר הַיּוֹבֵל עֲבוֹד נוֹצֵר ?
- ד. הַגּוֹלָה בְּשֵׁם קִדְשֶׁךָ בָּעֵת צָר וְעַת מִרְקָב
וְאַיֶּה פִּעֲמָה יִמְעַד וְאַיֶּה צְעָדָה יֵצֵר ?
- ה. הַבְּאִתָּה אֲדוֹן עוֹלָם בְּמוֹסַר בְּרִית אֲהַבָּה
וְגַם הִיא וְיַעֲזוֹלָם לְהַחְזִיק בָּךְ תִּפְצָר .

יב

האוהב את ה' מקבל בשמחה צרות הגלות
ואוהב את רודפיו .

- א. מֵאִין מְעוֹן הָאֲהַבָּה הֵייתָ
חֲנּוּ אֲהַבִּי בְּאֲשֶׁר חֲנִיתָ
- ב. תּוֹכַחֹת מְרִיבֵי עָרְבוּ לִי עַל־שִׁמְךָ
עֲזַבְתֶּם יַעֲנּוּ אֶת־אֲשֶׁר עָנִיתָ *)
- ג. לְמַדּוּ תִרְוֶנָּה אוֹיְבֵי וְאֲהַבְתֶּם
כִּי רָדְפוּ חֲלָל אֲשֶׁר הִכִּיתָ

הערות רשד"ל

(*) מלת עזבם קשה מאד, ואפשר לפרש כדוחק: חגת להם ויענו את אשר ענית, ויותר

קרוב בעיני שהמלה משובשת.

- ד. מיום בְּזִיתִי בְּזִיתִי אָנִי
 כִּי לֹא אֶכְבֵּד אֶת אֲשֶׁר בְּזִיתָ א
 ה. עַד יַעֲבְרוּעַם וְתִשְׁלַח עוֹד פְּדוֹת
 אֶל־נַחֲלֹתֶיךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ .

יג

על כנסת ישראל בגלות .

- א. יִצְאָה לְקִדְמוֹךָ בְּלֶה לָּךְ בְּלֶתָה
 מִיּוֹם אֲשֶׁר לֹא חִלַּתָּה קְדֻשֶׁת חִלַּתָּה :
 ב. הַשְׁתוּמָּמָה מִדֵּי עֲלוֹתָה לְהַר קֹדֶשׁ :
 כִּי רָאִתָּה זָרִים עָלוּ וְלֹא עָלְתָה

הערות רשד"ל

א) בזיתיני ענינו בזיתי את עצמי על דרך עשיתיני (יחזקאל כ"ט ג') שענינו לדעת קצת עשיתי את עצמי, כלומר עשיתי את גדולתי — והנה הרעיון הזה (מיום בזיתיני בזיתיני) אולי לקוח הוא מאיות משורר ישמעאלי שאמר כן לחשוקתו, אך כלפי האל הוא מאמר בלתי נאות כי חפץ האל הוא שהחוטא יכיר חטאתו וייטיב מעלליו, ומי שהוא שב מדרכיו הרעים איננו בונה את עצמו, אבל הוא מכיר שהוא היום טוב ומשכיל יותר ממה שהיה אתמול שלשום, וכשובו ככריה חרשה לא יתכן שיהיה עוד נבזה בעיני עצמו. גם מה שאמר בבית הקודש שהוא אוהב את אויביו מפני שלמדו חרון האל והלכו בדרכיו ורדפו מי שהאל כעס עליו והכה אותו, הם דברי הבל, והפך מזה ממש הם דברי דוד (תהלים ס"ט כ"ו) כי אתה אשר הבית רדפו, תנה עון על עונם, גם אמר (י"ג י"ג) מרשע חרבך, הרי שאע"פ שהרשע הוא כחרב וכגרן ביד האל, עם כל זה רשע הוא ורשע שמו, כי בעשותו הרע אין כוונתו לעשות שליחותו של מקום, אלא למלא תשוקתו הרעה, ואיך יתכן לאהוב אותו? וכל זה לא נעלם מר"י הלוי, אך רוח השיר נשאתו הפעם הזאת לצד אהבת רודפיו, ופעמים אחרות נשאתו לצד אהבת הנקמה, והדרך הישרה איננה לא בקצה האחד ולא בקצה האחר, אבל מלאכת השיר אוהבת הקצוות.

ב) היא חולה וכואבת מן היום שאינה יכולה להתפלל בבית המקדש.

ג) מדוי עלותה לתר קדש, הכוונה בכל עת שהיה לה לעלות לרגל, ונראה שנעשה השיר הנה לשלש רגלים.

- ג. וַתַּעֲמֹד רְחֹק, מִיִּשְׁתַּחֲוֶה נֶכַח
 הַיְבֻלָּה, מִבְּלִי-מָקוֹם אֲשֶׁר גָּלְתָה
 ד. הַדְּבִי תַחֲנֶנֶה שְׁלֹתָה לָּהּ מִנְחָה
 לָבָה וְעֵינֶיהָ מוֹל בְּסֶאֱדָה פִּלְתָה •

יך

ליוצר.

- א. י וַנֵּת אֱלֹם צָקִי לַחֲשֶׁךְ
 הַ לְוִמָּה בְּתוֹךְ מִשְׁכְּנֵי מִשְׁךְ
 וּשְׂאֵי לְאֵלֹהִים גַּפְשֶׁךְ
 ד גְּלָהּ רִבְבָה וּפְרִשֶׁךְ
 ה מְזוֹרִים אֹר שְׁמִשֶׁךְ
 יוֹצֵר אֹר וּבּוֹרֵא חֲשֶׁךְ
 ב. ל כֹּל קָרָא בְּמִאֲמָרוֹ
 וְעִמֵּד רַגְעֵ לְפִי דְבָרוֹ
 לְהִרְאוֹת לְכֹל עוֹ יִקְרוֹ
 בְּעוֹלָם לֹא תִהְיֶה יִצְרוֹ
 עַת מְזוֹרָה לְאֹרוֹ א
 קָרָא, וְנִמַּשׁ חֲשֶׁךְ ב
 ג. ו יִצְבֵּא שְׁחָקִיו שְׁמִעוּ
 אֲמַר יְהִי אֹר, וְנִדְרְעוּ
 כִּי יֵשׁ צוֹר, בּוֹ גְבָקְעוּ
 שְׁחָקִים, וּפְנֹת הַטְּבָעוּ

הערות רשד"ל

- א) כתיבת לאורו העמדתו השוא כנעוא, כי לפי המשקל הוא צריך להיות נחשב כתנועה.
 ב) וימש חשך ענינו הסיר החשך, כמו אשר לא חמישו משם צוארותיכם.

וְהוֹדוּ לְיוֹצְרֵם וְיִדְעוּ
 יִתְרוֹן אֹזֶר מִן הַחֲשֵׁק
 ד. וְאִיר בֶּן עוֹד אֶפְלָתִי
 וְיִסְמוּךְ לְקוֹמִים גִּפְלָתִי
 וְיִנְרִים אֹזֶר קִהְלָתִי
 וְתִתְהַלֵּל עוֹד סִגְלָתִי
 הִגְה אֹזֶר צוֹר תְּהִלָּתִי
 לִי, כִּי אֲשַׁב בַּחֲשֵׁק.

טו

גאולה.

א. יִזְכֶּה נְשִׂאתָה עַל בְּגָמֵי נְשָׂרִים
 וְקִנְיָה בְּחִיקָה תוֹךְ סְדְנֵי תְדָרִים א'
 לָמָּה נִטְשָׁתָה נוֹדְדָה בְּנְעָרִים
 וּמְכַל עֲבָרִים פּוֹרְשֵׁי מִקְמוֹרִים ב'
 יִסִּיתוּךָ זָרִים בְּאַלְהֵים אֲחֵרִים
 וְהִיא בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה לְבַעַל גְּעוּרִים
 וְיִבְדֹּדִישָׁן וְדִישָׁן יִחְלִיק לָהּ לְשׁוֹן ג'
 וְתִשָּׂא אִישׁוֹן לְאִישָׁה הַרְאִישׁוֹן

הערות רשד"ל

- א) תוך חדרי חדרים, כן הוא בדיואן, אבל במנהג פולין בחדרי חדרים. והנה תוך הוא שם דבר, והוא הסמוך מן תַּנְיָה, ואין אומרים (בתנ"ך) תַּנְיָה להוראת בתוך, כמו שאין אומרים קרב, עבור, גלל, במקום בקרב, בעבור, בגלל, ועם כל זה מלת תוך במקום בתוך שגורה הרבה בפי המחברים, ור"י הדוי עצמו (בכ"י עמוד ל"ט) אסר: ואם תראה תוך ערוגת וכו', גם בדיואן (סימן ג"ה) ותוך יערת דבש.
- ב) הכוונה: ומכל צד יש פורשים לה רשת. השמשת מלת יש גוהגת הרבה בלה"ק.
- ג) אשר אני אחזה לי הוא כי המשוור אסר יסיתוה זרים וכו', כמסתרים וכו' (ובני דישן

לְמַה תַּעֲזוּב נַפְשִׁי לְשֹׂאֵל
וְאַדְעָה כִּי אֵין זוּלָתְךָ לְגֹאֵל

תְּהִי גְלוּת צְמָה א	ב. הַלְגַּצְתָּ מַמָּה
לְמַה וְשָׂמָה ב	כְּזָה וְשָׂמָה
הֶעֱטַנִּי אִימָה ג	וּבְרָהֱאָמָה
קָשַׁת רָמָה ד	כִּי בִיד רָמָה
לְאַהֲלִיבְמָה ה	וְאַהֲלִי בְמָה
תִּנְחַל עוֹד וּבְמָה ו	וְאַהֲלִיבָה מֵה־
וְאֵין חֲזוֹן וּמַרְאֵית	וְאֵין מוֹפֵת וְאֵין אֹזֶת
מִתִּי קִין הַפְּלֹאֹת	וְאִם אֲשַׁעֲרָ לְרֵאוֹת
הַקְּשִׁית לְשֹׂאֵל	יַעֲנֵנו נְבוֹאוֹת
הִגְלוּ מִמְדִּינוֹת	ג. וְכָנֹת עֲדִינֹת
וּמְנוּחֹת שְׂאֲנָנֹת	כִּמְסוֹת רַעֲנָנֹת
עִם לֹא כִינֹת	וְנִפְזְרוּ כִינֹת
וּבְלִשׁוֹנֹת שׁוֹנֹת	כְּרַעֲנֵי שְׂפָה

הערות רשד"ל

ורישון בני שעיר החורי, בראשית ל"ו כ"א) יחליק לה לשון לפתותה ולהסיתה לקבל
אמונתם, אבל היא תשא עיניה אל אישה הראשון ומתפללת ואומרת למה תעזוב וכו'.

א) תמה, על דרך יונתי תמתי, והטעם כנסת ישראל שהיא תמימה ובלי מום. גלוית
צמה, על דרך גלי צמתך (ישעיה מ"ז א'), כלומר תהיה לתרפה וכוז.
ב) והיא לבו ולשממה ביד שמה זמנה בני אדום (בראשית ל"ו י"ג).

ג) העטני אימה, על דרך העטית עליו נושה (תהלים פ"ט מ"ו).

ד) קשת רמה. לשון רומי קשת (תהלים ע"ח ט').

ה) ואהלי (כית המקדש) נעשה במה (מקום עבודה) לאהליבמה (לנכרים), אלא שהמשורר לא
דק. כי אהליבמה שם משפחה באדום (בראשית ל"ו מ"א) והבמה הבנויה בהר הבית
היא לישמעאלים.

ו) ואהליבה (ירושלים, יחזקאל כ"ג ד') מה וכמה תחיל עור? — דרך צחות נתח המשורר
סלת אהליבמה לנתחים. אהלי במה, אהליבה סה.

אַךְ שָׁמְרוּ אֲמוּנוֹת בָּם הָיוּ אֲמוּנוֹת א
 וְלֵאלֹהֵי תְמוּנוֹת מֵאֲנִי לְעֵנוֹת ב
 וְלָמָּה בְּמִדְרָק עֲמַד דָּר שִׁמְק
 וְדוּדֵי רָסֵק וְדוּדֵי דָסֵק
 וְלִקְצֵי יָמִים גִּשְׁאֵל גִּשְׁאֵל ג
 ד. דְּגַל אַחֲוָה מְעַלֵּי הוֹסֵר
 וְרָגַל גְּאֹנָה עָלַי עַל וּמוֹסֵר ה
 וְאֲנִי מוֹסֵר בְּאֲבֹרֵיֹת מוֹסֵר
 גוֹלָה וְגֵאָסֵר וְזַעַף וָסֵר
 בְּאֵין מְגוֹר וּמוֹסֵר וְאֵין מְלָה וְאֵין שָׁר
 וְצָר אֵלַי סָר וְצוּר מְגִי סָר ה
 וְהִתְרִיב בְּקִצְפוֹ מְקוֹם מְדֻרָה כְּפוֹ
 וְהִצִּית בְּזַעְפוֹ מוּזְזָתוֹ וְסָפוֹ
 וְאֵשׁ קִדְדָה בְּאֵפוֹ וְתִקַּד עַד שְׂאוֹל
 ה. הַ לְעוֹלָמִים יוֹנֵה יי
 וְסֵאִין קִצָּה לְמַעֲרֵי תוֹיוֹנֵי
 קוֹמָה יי וְיִפּוּצוֹ שׁוֹמְנֵי
 וְשׁוֹב אֶל-מַעֲוֵנֵי אֶל-הַיִּכָּל לִפְנֵי

הערות רשד"ל

- א) הכוונה ששמרו האמונות שנתגדלו בהן, לשון האמונים עלי תולע.
 ב) לענות, להכנע, כמו לענות מפני (שמות י' ג').
 ג) חזור לדודי (הוא הקב"ה), והמליצה לקוחה מנחמיה (י"ג ו') ולקץ ימים נשאלתי מן המלך, והכוונה כי ה' נתרחק מישראל לקצת זמן. ואמת הוא כי לשון נשאל מורה נטילת רשות (כפירוש רש"י בנחמיה ובשמואל א' כ' פסוק ו' וכ"ח ורד"ק שם פסוק כ"ח, ולא כרד"ק בשרשים), והוא לשון בלתי ראוי במקום הזה.
 ד) מסר, מן וכמוסרם יחתום (איוב ל"ג ט"ו), התפתחי מוסרי צוארך (ישעיה נ"ב ב'), רגל גאנה היא עלי כמו על ומוטה.
 ה) סר אלי, נתקרב, כמו ויסר אליה האהלה (שופטים ד' י"ח), סר ממני, נתרחק.

וְגַלְיָה לְעֵינַי
 וְהַשָּׁב לְשִׁבְעִי
 וְכַטֵּל יִשַׁע בְּד
 וּמִקְסָאוֹ הוֹרֵד
 כְּבֹדְךָ כְּמִסְיָנִי
 גְּמוּל עַל-יְגוֹנִי
 עַל יָרָא וְחֹרֵד
 בְּן-הָאֲמָה מוֹרֵד
 כְּיָגוֹן אֶל-שְׂאוֹל
 מִהֲרָה פֶן אֲרֵד

מז

פיוט לעושה שלום.

א. קוֹרְאִים בְּלִבָּב שְׁלָם שְׂאוֹלוֹ לְשָׁלוֹם שְׁלָם א.

ב. יָמֵי אֲצַעַק וְאֲפַעָה ב)

מִבֵּינ שָׁרָף וְאֲפַעָה

כִּי אִין מִרְבָּץ וְיִמְרָעָה

לְעֵדֵר בְּכָר חוֹלָם

וּבְשׁוֹב שְׁבוּתוֹ בְּחוֹלָם :

ג. הָאֵל! כּוֹנֵן אֲשׁוּרֵי

וְיַסֵּד בְּחֶסֶד שׁוּרֵי

וּבְחִיק צְרִי וְשׁוּרֵי ד)

בְּקָם וְשָׁלָם שְׁלָם

וּמִיָּקֵר עֲדָנֵי שְׁלָם ה)

הערות רשד"ל

- א) שלם הראשון שם התאר, והשני שם העיר.
 ב) ימי, בכל ימי, כמו ובימי אקרא (תהלים קט"ז ב'). אפעה הוא כאן פעל עתיד (כמו בישעיה מ"ב י"ד), ובטור שאחר זה הוא שם נחש.
 ג) חולם הראשון לקוח מאיוב ל"ט ד', והשני מתהלים קכ"ו א'.
 ד) שורי הראשון חומותי, והשני שונאי ועוני, כמו ותבם עיני בשורי.
 ה) מן יִשְׁלֹוֹהַּ כל יתר עמים (חבקוק ב' ח'), והכוונה שְׁלֹוֹל מהם יקר עדני שלקחו ממני.

- ד. וְעֲרֵאֵן אֶחְכֵּף וְאֶקוּי
 בִּינֹת הַזֶּרֶם, וְאֶקוּי ? (א)
 יָהּ! קוֹם לְעוֹבְדֵי יִשְׁקוּי
 צִלְמֵם הוֹלֵךְ בְּצֵלֶם
 וְצֵלֶם בְּגַחְלֵי צֵלֶם ב)
 ה. דְּלָה־עַם יִרְדּוּ לְשֹׂאֹל
 בְּבָדוֹ שִׁפְתָיו לְשֹׂאֹל ג)
 אוֹלֵי בָּא יוֹם לְגֹאֹל
 וְתַרְגִּין שִׁפְתֵי אֱלֹם
 קַמַּת עוֹנֵיו אֱלֹם ד)
 ו. דְּתַבֵּם יִשְׁעָה בְּגַם
 וְאֶרְוּ עִמָּךְ בְּגַם ה)
 וְשָׂא גַם כְּמֵאֵז בְּתַבֵּם ו)
 וְעֵינֵי כָל־צָר הַעֲלֵם ז)
 וְאֵל הַרְקֵד־שָׂה תַעֲלֵם ח).

הערות רשד"ל

- א) אחרף ואקוין לקוח מישעיה י"ח ז', ואת"כ אמר חורפי מן וחרפות חורפיך נפלו עלי, ואקוין מן קצתי בחיי.
 ב) קום בשביל עובדי שקוצים, והולך צלמם (צורתם, גופם או נפשם, עיין רד"ק בתהלים ע"ג כ'), בחשך (כפירוש ר' יונה על אך בצלם ותהלך איש, עיין רד"ק בשרשים), וצלה אותם (עובדי השקוצים) על גחלי הצלמים והאלילים שלהם עיין דונמא מעין זה (במלכים ב' כ"ג כ').
 ג) לשאול הראשון שם, והשני פעל, רומם את העם אשר הושפל עד שאול תחתית, ולאורך הזמן שהוא בגלות והוא תמיד שואל אם בא יום הגאולה, נעשו שפתיו ככדות, ואין בהן עוד כח לשאול.
 ד) פעל עבר מן מאלמים אלומים (בראשית ל"ז ז'), תרנין שפתי מי שהוא אלם עתה בגלות ועונותיו מרובים, וכאלו עונותיו הם תבואתו וקמתו, והוא עושה מהם אלומות ועמרים.
 ה) כנס הראשון שם דבר עם כף הרמיון, והשני צווי, מן נדחי ישראל יכנס (תהלים קמ"ז ב').
 ו) כמו שעשית במצרים. חנם, שם עיר גדולה במצרים (ישעיה ל' ד').
 ז) המעלים עין הוא עוצם עיניו לבלתי ראות דבר מה, ובאן כוונת המשורר לקמר הד' כל אויב בסנורים.
 ח) והעלה אותם (את עמך הנזכר למעלה) אל הר קדשך.

יז

למוצאי שבת.

א. צאן אֶבְדוֹת בְּגִלוֹת לָהוּ — תְּנִיחַ א)
וּתְנַהֵלֶם בְּאַלְהֵהוּ — וּמְשִׁיחַ :

ב. וְשִׂמַח לֵב מִבְּקֵשׁ יֵשַׁע — עִם גּוֹלָה
יּוֹם גּוֹיָאֵל לְשִׁבּוֹ פֶשַׁע — יִגְלָה
עַל-בְּרַבִּי וְזֶמֶן יִשְׁמַעְשַׁע — בֶּן נִקְלָה
וְצַפּוּגֵי בְּאֵף בְּלָהוּ — תְּדִיחַ

ג. וְדַמִּי חֲטָא בְּבוֹר שְׁמָהוּ — תְּדִיחַ ב)
הֵן לְעִקּוֹר שְׂאֵר שְׂרָשֵׁי — צַר נֹמֵר
וּבְכַתְמֵי יָקָר תְּרַשִּׁישֵׁי — מִתְעַפֵּר ג)

ד. וְשִׁבּוֹת שׁוֹבְבָה מִצִּיּוֹן — אֶל-צִיּוֹן
וּתְגַזְּנוּ עָלַי אִפְרָיוֹן — בְּלִי רַפְיּוֹן
אִי יֵשֵׁב בְּסֶתֶר עֲלִיּוֹן — עִם אֲבִיוֹן
מִי זָדוֹן בְּיּוֹם גְּבָהוּ — תְּבָרִיחַ
וּשְׂאוֹן יוֹם אֲשֶׁר כִּפְּהוּ — תְּשֻׁבִית

הערות רשד"ל

- א) להו, לשון ותלה ארץ מצרים (בראשית מ"ז י"ג).
ב) תרוח הראשון פתח ורגש, ענין הרהקה, והשני קמץ ורפה, כמו ירוח מקרבה (ישעיה ד' ד'), וירוחו את העולה (יחזקאל מ' ל"ח) ענין שטיפה במים להסיר הזותמא.
ג) ר' יונה פירש מלת בְּתָם ער הפנינים (מרגליות), לפיכך אמר המשורר ובכתמי לשון רבים (שלא נמצא במקרא), ואח"כ הוסיף תרשישי, שהם ג"כ אבנים סובות

- ה. הַמַּעַת הַעֲשׂוּקִים מַעֲלָה — לְמַעֲוֵנו
 יֵצִיל מְאֹרֵיֹת טָלָה — בְּיָמֵינוּ
 רוּעָה רַחֲמִים יִמְלֵא — עַל צֹאנֵנו
 עֶדְר אֶחָדָיו יִנְהוּ — תְּבַטִּיחַ א
 וּמְאֹרֵי יְשׁוּעוֹת בְּהוּ — תִּזְרִיחַ
 ו. הַ חֶשֶׁךְ בְּיִפְעַת גֶּרֶךְ — תִּבְקַעַע
 בְּנִטּוֹת יִדָּה וּבְכֹרֶךְ — תִּזְשִׁיעַ
 אֲשֶׁרֵי הַמִּטְבָּה אֶרְךְ — וְיִגִּיעַ
 יוֹם תִּמְלֹךְ וּבִיּוֹם הַהוּא — תִּצְמִיחַ
 יִשְׁעוֹ, וְכֹל אֲשֶׁר קָרְהוּ — תִּשְׁכִּיחַ.

יח

למוצאי שבת.

- א. סוֹעֶרָה עֲנִיָּה שׁוֹאֶפָה וְצוֹפִיָּה
 יוֹם פְּדוּת שְׁנֵיָּה בְּשָׂרָה בְּאַלְיָה :

- ב. יַעֲלוּ שְׁתָּרִים נִסְתָּרוּ מְאֹרֵיהֶם כ
 מִפְּנֵי גְמִרִים אָרְבוּ בְּחֹרֵיהֶם
 תִּאֲסוּף עֶדְרִים עֲזוּבוּ מְגוּרֵיהֶם
 רוֹם בְּיַד נְטוּיָה לְפָרוּץ פְּרִיץ תִּיָּה
 נִהְרַר צְבִיָּה בְּלִיָּהֵי מַעֲוֵן דִּיָּה

הערות רשד"ל

- א) המשורר היה רועה לומר אחריה ינהו, והמשקל לא נתנו לומר אחריך, לפיכך הסך הדבור מנכה לנסתר, ואמר למעונו כימינו על צאנו. תחת שהיה לו לומר למעונך וכו', וכאן אמר אחריך כנגד הרועה (שהזכיר בלשון נסתר), ואמר תבטיח לנכח האל, גם כי באמת הרועה והאל אחד הם.
 ב) רבים במקום יחיד, והכוונה יעלה נא עמוד השחר אחר זמן רב שהוא מתעכב, והשמש (שהוא סבת השחר) הוא נסתר.

ג.	הַעֲמֵד נְוֹתִי	עַל מְכוּן תְּהַלְתִּי
	לְעֹלֹת לְבֵיתִי	סִקְלָה מִסֻּלְתִּי
	וְרַב מִהְיוֹתִי	נִטְשָׁה לְאֲדָמְתִּי א
	שָׁכְנָה לְבָיָהּ	בֵּיתָהּ פְּנִימָיָהּ
	וְאֲנִי דְחוּיָהּ	מִמֶּנָּה פְּנִימָיָהּ
ד.	וְאָדוּם וּמֹאֵב	תִּמְכוּ בְּפִסְלֵיהֶם
	אֲדָאָנָה וְאֲדָאָב	מִרְאוֹת אֱלֹהֵיהֶם
	אֹמְרִים לְעֵת-אָב	וַיֵּלְחוּ בְּנִבְלֵיהֶם ב
	קו לְשׁוֹן רְמִיָּהּ	מַעֲוָה פְּלִילִיָּהּ
	יִצְרִי נְשִׂיָּהּ	טַחְלִיף בְּמִשְׁבְּנֶיהָ ג
ה.	הַגְּלָה תְרוֹמָם	עַל-שָׂאֵר זְנוּתָהּ
	מִשְׁאוֹל תְּרִימָם	אֶל-מְקוֹם מְנוּחָהּ
	לוֹחֲמֵי תְהַמָּם	מִפְּנֵי מִשִּׁיחָהּ
	תַּעֲלֶה אָנִיָּהּ	טַבְּעָה בְּתַחְתֵּיהָ
	וְאֶסֹף זְרוּיָהּ	נִבְחָנָה עֲשִׂיחֶיהָ ד
ו.	הַיּוֹד לְבֶשׂ וְהַדָּר	וַעֲטָה מַעִיל אֲדָק
	מִנְטַע סִמְדָר	תַּעֲבֹר סִבָּה תִדָּק
	בַּת-אָדוּם וְקָדָר	אֶל-יִתְזַקּוּ בְּדָק
	אֶל-גְּנוּה לֹוּיָהּ	כִּד כְּטַל עַלֵּי צִיָּהּ
	לְהֵיוֹת רוּיָהּ	בְּפִנְיָהּ וּפְזִרְיָהּ .

הערות רשד"ל

- א) מפני המשקל תקנתי יִרְבֵּךְ — המליצה לקוחה מפסוק ורב מהיות קולות אלהים (שמות פ' כ"ח).
- ב) בחדש אב, כי בו איתרע מוליה דבר ישראל.
- ג) קו לשון רמיה מסוף המשפט, והוא מחליף (ממיר) האל יוצר הארץ בצלמים ומשכיות. קו, אולי ענינו כאן שֵׁשֶׁה (סֶסְטִים), ואולי ענינו כְּתָב. יִצְרִי הו"ד יתרה, כמו שוכני סנה.
- ד) נכהנה עשוריה. שעמדה כעשרה נסיונות. בלומי כנסיונות הרבה.

יט

ישראל יעמדו לעד.

- א. שָׁמַשׁ וְגֵרָם לְעוֹלָם שָׁרְתוּ
- חֲקוֹת בְּיוֹם וְלַיְלָה לֹא נִצְמְתוּ
- ב. הֵם נִתְּנוּ אוֹתוֹת לְזִרְעַיִךְ יַעֲקֹב
- לְהִיּוֹת לְעוֹלָם גּוֹי וְלֹא יִכְרְתוּ
- ג. אִם בְּשִׂמְאֵל דוֹחֵם בְּיָמֶיךָ קִרְבָּם
- אֶל יֹאמְרוּ נוֹאֵשׁ בְּעַת יִתְעַזְּתוּ
- ד. אַךְ יֹאמִינוּ כִּי לְעוֹלָם הֵם, וְכִי
- לֹא יִשְׁבְּתוּ עַד יוֹם וְלַיְלָה יִשְׁבְּתוּ.

כ

מאורה.

- א. מָה אֶתְּנָה בְּכַפֵּר עֲפָר שְׂאֵרֶת
- אוֹלֵי וְעוֹד לְפָנַי יִצְיִץ מִסּוֹרֶת: (א)
- ב. יוֹנָה יִפֹּת עַל־מֹות אִם אֵלֵי תוֹבְלִי
- לְבָשִׁי כְּלֵי רִקְמוֹת אַךְ פָּנַי חֲלִיבִי
- וְאֵנִי כְּלֵי נִקְמוֹת אֶלְבָּשׁ לְנִקּוֹם לִי

הערות רשד"ל

- (א) מה אתן? כלומר כל אשר לי אחסוך לתת לפריון אהובי שהלך לו, ולא לפריותו ולהצילו ממש, אלא למען ישוב אלי ויצוץ לפני מסורה. עופר כנוי שיריו לאהוב, כמו יעלה ועפרה כנויים לחשוקה.
- (ב) ג"ל כי דרך צחות אמר פאן כלי רקמות, ואח"כ כלי נקמות, וגם יתכן להגיה לבוש רקמות.

- מַה תִּשְׁקָבִי בְּאָפֶר ? צִיץ וְיִשְׁעָךְ פָּרַח
 וְאֶזְכְּרָה לְבָנִי אֶהְבֵּת בְּגֹרְתֶכָּה
- ג. הַדּוֹד אֲשֶׁר קָרָאתִיו מֵעַמְקֵי מַיִם
 הִקְשֵׁב לְשִׁיר עֲנִיתִיו נִגְדַּד שָׁמַיִם
 עַד־אֵן לְחִטָּא עֲשִׂיתִיו אָקַח כְּפָלִים ?
 אִם נִכְתְּבוּ בְּסֶפֶר חֲטָאִי, תִּסְכַּח אֵי
 חֲדָדָךְ, וְעַל עֲוֹנִי מִי חֶסֶד תִּמְרָה
- ד. וְלֹא לִבַּת עֲגוּנָה תִּתֵּן עֵת רְצוֹן בִּי
 וְרַעוֹת רְעִי אֲמוּנָה לְפַלְטַת הַצֹּאן ג
 עַד־אֵן אֵהִי בְּחוּנָה עִם חֲמָדִי לְצוֹן ?
 בֵּין עַם אֲדוֹם וְעֶפְרַיִם נִגְדָדָךְ מִדְּאֶצְרָח ד
 מְבוֹר יְגוֹן שְׂאוּנִי רֹאשׁ גְּזֵרֵי קִבְחָה
- ה. הַמֵּי הֵלֵא לְטוֹבָה בְּעַת הַשְּׂאֲרִיתֶיךָ
 עַת גְּאֻלְךָ קְרוּבָה הִגֵּה בְּשִׁרְתֶיךָ
 תִּנְשְׁעֵי בְּשׁוּבָה שׁוּבֵי כִי זְכַרְתֶּיךָ ו

הערות רשד"ל

- א) תסרה הוא כאן פעל יוצא (אתה תסרה ותעדיף את חסדך), אע"פ שבמקרא (שמות כ"ו י"ב) הוא פעל עומד (עיון נמוקי הכתור, שרש סרח), ואולי המשוור היה מפרש המסוק לנכח משה, כי (ויאמר) הנושא איננו היריעה העורפת (שהיא לשון נקבה) אלא חצי היריעה (שהוא לשון זכר), או סרח העורף (שהוא זכר).
- ב) וְלֹא, לשון בקשה, כמו שפירש רד"ק ולא ילך נא אתנו אמנון אחי (ש"ב י"ג כ"ו). ולרעתי ולא (שם ובמלבים ב' ה' י"ז) כמו ואם לא.
- ג) ותתן לפלטת הצאן לרעות במרעה אמונה (רע"י מלבים א' ה' ג') והכוונה על ארץ ישראל.
- ד) עַפְרַיִם, סבני קטורה (בראשית כ"ה ד').
- ה) קָרַח, נעשה קָרַח.
- ו) חושעי בשובה, כמו בשובה ונתת חושעון — כי זכרתיך, השוא הזה הוא חוץ מן המגין.

ממזר דרור וכפר	מנתתה ארת א
אף מועדי אמוני	בר יהיו טבח ב
התעוררי סגלה	מאכלה עורי
באתי לגן תהלה	אריתי מזרי
אורה כבתהלה	בא, קומי אורי
דורה אשר בעפר	מחיקה קרח
שב, וכבוד יי	עלה זרח.

כא

בהשמע (שמועת שוא) כי גאולת ישראל קרובה לבוא.

- א. יזנת רחקים בגני הוטיבי
ולקוראך טוב טעמך הטיבי
- ב. דנה אליהך קראך, מהרי
השפתחי ארץ ושי הקריבי
- ג. ופני אלי קנה, לדנה אהלה
ציון, וציון בענה הטיבי
- ד. הורה אשר הגלה לרוש פעהלה
הוא גואלהך היום, ומה הטיבי ?
- ה. התנצבי לשוב לארץ הטיבי
ושנה אדום ושנה ערב הכאיבי

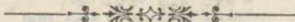
הערות רשד"ל

- א ארח כמו אריח .
- ב כנגד מה שכתוב חרשיכם ומועדיכם שנהא נפשי הון עלי לשרח .
- ג ומה הטיבי לו גמול על חסרו זה ?
- ד הכאיבי (סלפים ב' ג' ו"ט) . והנה ר' יהודה הלוי יגק אכונתו השתורה טשורי התניין

ו. בית מחריבין באף התריכי
ולאיתקף בית אהבה תרתיכי.

הערות רש"ל

ודברי רז"ל, אבל במלאכת שיריו איננו נקי מהתליכה בדרכי משוררי ישמעאל ובררכי קצת משוררים יהודים שקדמוהו, שלמדו גם הם מדרכי הישמעאלים. והנה הערביים היו אוהבי מלחמות, ורודפי נקמות, ושונאים בעלי דת אחרת, ומבקשים להשיב מ' העמים לאמונתם, או להמם ולאכדם; וכן משורריהם משבחים הגבורה והנצחון, והשמדת האויבים. וישראל כהפך, היו תמיד אוהבי שלום, וכל הפצם היה לשבת יהת גשם ותאנתם רבטח, ומעולם לא התאוו שיהיו שאר הגוים מתיידיים, כי תוררם היא סגולה מיוחדת להם, מורשה פרטית לקהלת יעקב. וכן משוררי ישראל לא הגדילו בשום זמן מעלת הגבורה והנקמה, רק בקשו מהאל שיושיע את עמו מיד הכניקים לו, והורו לשמו כשהיו נושעים מאויביהם. והגאולה העתידה הנביאים ציירו איתה תמיד כמעשה אלהי, לא כחיל ולא כבה כי אם כרוחו, והם מציירים את העמים שישראל מפוזרים בתוכם, כעוזרים אותם לשוב אל ארץ אבותיהם, וכמו שהיה בגאולת מצרים ובגאולת בבל (ולקחום עמים והביאום אל מקומם (ישעיה י"ד ב'), עיין שם צירופי). והנה מה שהמשורר אומר כאן: ושרה ארום ושרה ערב הכאיבי, בית מחריבין באף התריכי, חז דברים בלתי ראויים למשורר יהודי, ואף כי לחכם מופלא בתורתנו כר"ל הלוי, אבל הם דברים לתפארת השיר על דרך משוררי ישמעאל, ואולי בימי נעוריו כתבם. אבל בספרו הכוזרי, ששם הוא מדבר לא כמשורר, אלא כחכם תורני, כגובה שמים על הארץ גבהו דרכיו מדרכי השיר הזה. הנה שם בסוף המאמר הראשון המלך אומר אל התבר: ובאשר תמצא ידכם תהרגו אויביכם; והחבר משיב: מצאת מקום חרפתי — ואם ח"ו כך היתה אמונת המחבר שבוסן הגאולה ראוי לישראל לעשות נקמה בגוים, היה משתדל להצדיק מעשה הריגת האויבים, ולא היה אומר שתאי חרפתנו.

מחלקה ג.

שירי אהבה וידידות

א

(לר' יצחק בר ברוך).

- א. לרב יצחק נשיא כל-הנסויים
 חסדים אל-בני בניו משוכים
- ב. שמו על בן-בנו נקרא כהיום
 ושם עליו יבי חסדו סמוכים
- ג. יליד נקרא במרום בן-אלהים
 ונקרא באדמה בן-מלכים
- ד. ילדהו ברוב שובן אדמה
 ולו בין מלאכי אל מהלכים
- ה. מקור מים לכל-בשר עיפה
 ונגה לאשר הלה חשבים
- ו. שמו ברוך והוא כשמו מברך
 וסמך-ברכים בשמו ברוכים.

ב

לר' יוסף הלוי אבן מיוגש בשבתו על כסא רבו הר"י אלפאסי.

- א. עָרְבוּ כִּיּוֹם בְּעֵינָי
וְהוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב
- ב. רְאוּ גַּם כִּי אֹרֹךְ עֵינַי
וְרָחַשׁ לִפְנֵי דְבַר טוֹב
- ג. וְנִקְּרוּ אֶל טוֹב אֲדֹנָי
וְכִי יִי דְבַר טוֹב
- ד. גַּם יִי יִתֵּן אֶת הַטוֹב
כִּי לֹא יִשׁוּשׁ אֲדֹנָי
- ה. וְאִמְנָם הַיּוֹם יַבְעֵתִי
כִּי כְתוּבָנוּ אֲדֹנָי
- ו. עוֹרֵי צַפּוֹן הִפְתִּיתִי
גְּנִי יוֹלוּ בְּשִׁמּוֹי
- ז. וְתִמְנֵן גְּשָׁמִי עַל רוּחִי
וְהִטִּיבִי שִׁיר מְגַעֲמֵי
- ח. וְעַל כְּגוֹר לֹוִי צִלְחִי
וְשִׁימִי לְדֶרֶךְ שִׁיר פְּעָמָיו
- ט. וְיָשׁוּב לִימֵי עֲלוֹמָיו
לְעַמּוֹד לְשִׁרְתָּ לִפְנֵי אֲדֹנָי
- י. הִזֵּי כֹה צָמָא וְכָל כּוֹסֶף
רְאוּ כִּי מִחֲנֶה אֱלֹהִים זֶה
- יא. וְלָכוּ שִׁבְרוּ כֹלָא כְּסָף
דַּת מוֹרְשָׁה כִּיּוֹם הַיּוֹם
- יב. וְנִשָּׂם אֶתְּהָ יוֹסֵף
לְחַק עַד הַיּוֹם הַיּוֹם

- יג. הקר בגדול תוה
 זה סיני לפני אדני
 יד. אמנם את ראש פלילות
 יהוסף רב העלילות
 טו. הקימה אלהים להחיות
 ולהפליא בת לתושיות
 טז. לשמה חמדת משביות
 ומגדל בנוי לתלפיות
 יז. על בן משחה אל להיות
 על כסא מלבנו אדני
 יח. היום יד האמת גברה
 וצדק עמד על בנו
 יט. ונבהו מעלות התורה
 וכבוד הושב לאיתנו
 כ. ובשמה גדלה משרה
 וחסד שקט במכוננו
 כא. ואת גורתו ובגינו
 ובה בחר אדני
 כב. ושמחו ימים ובישת
 ונחד קרים ורגנו
 כג. ושאנאיה ולבשו בשת
 ואהל רשעים איננו
 כד. ונעים גיב פה וארשת
 שפתים ולב וכוננו
 כה. ובשמה שיר ישננו
 ברוך אתה לאדני .

ג

(עוד לר' יוסף הלוי).

א.	דורשי תורה ותהלכו	מעיר אל עיר דגן יחפשו
ב.	קול אומר: אל יוסף לבו	אשר יאמר לכם תעשו
ג.	למדו תורה מאין מחיר	מעל מיני מעל ארון
ד.	מפי יוסף מפי בחיר	זרע משה ואהרן
ה.	נפת כל פה מר כל גחיר	ולכל צוארן סהרון
ו.	לנות חן עליו ומשכו	חשן על לבו ירפסו
ז.	באמונה ידיו תמכו	ובצדק מתגיו שנסו
ח.	התהלכתם על כל גאות	הרועים ותלא ראות
ט.	עינות חכמה היוצאות	מן המקדש מופת ואות
י.	אל כל און הוד נושאות	בכל עון חן מוצאות
יא.	באשר מדבריו גתכו	אבגו גזר ותנוססו
יב.	ואשר עפרותיו לחכו	בבשמים ראש יתנוססו
יג.	הלוחות לא נשפתרו	וארון וכרוב לא נקברו
יד.	מימי עגיוו יגברו	וצמא כל צמא ישגברו
טו.	תורה וגדלה חברו	וכאנשי שם אז נדברו
טז.	חכמי דור אם עז תדרכו	בנעים עלי בזאו חסו
יז.	ונשיאי בו יתברכו	ובמשפחתו יתחסו.

ד

(לר' משה בן עזרא).

- א. הַתְּמִיר בְּזִקְנִים הַבְּחֹרוֹת
וּמַחְלִיף הַשְּׁחֹרוֹת בְּצַחְרוֹת

- ב. וְלֹא תִמְרַר עֵבֶדְךָ בְּחֵירוֹת
וְתָשׁוּב לְחֵנוֹת בֵּין יָמָּה וְחֵירוֹת א)
- ג. בְּלֵב וְלֵב תְּדַבֵּר , כִּי תִחַגֵּן
בְּקוֹל חֶלֶק וַיְדִים שְׁעִירוֹת ב)
- ד. תִּפְתָּה בְּאִמּוֹר כִּי נַעֲמֹו לָךְ
שְׁחֹר פָּנִים וְלִבְנֵת הַשְּׁעִירוֹת ג)
- ה. וְכִי דָמֹו לְבָנֹת תוֹךְ שְׁחֹרוֹת
יְמֵי רִצּוֹן בְּתוֹךְ לֵילֵי עֲבָרוֹת ד)
- ו. וְתַעֲרֶךְ שְׁחֹרוֹתָ לְעֶרְפֶּל
וְשִׁיבָה זְרָקָה כָּךְ לְמִנּוֹרוֹת ה)

הערות רשד"ל

א) הנה אתה מזקין והולך, ואתה מחליף ימי הבחירות בימי הזקנה, והשער השחור נהפך ללבן, ועדיין לא תבחר לצאת לחפשי מעבודת התאוה, ואתה עדיין נבוכך ותועה בדרכיך, ואתה דומה לישראל בשעה שהיו חוגים בין פי החירות ובין הים, שהיה נראה כאלו נבוכים הם בארץ. הדברים האלה המשורר אומר ללבן, כאלו הוא מוכיח את עצמו כי עדיין בהיותו קרוב לימי הזקנה הוא תועה בהבלי הבחורים.

ב) כשאתה מתפלל אינו אלא בלב ולב, וקולך קול יעקב הירדים ירי עשו, כי לכך זונה עדיין אחרי השוא.

ג) אתה מפתח עצמך באמריך כי השער הלבן איננו משחית יוסי הפנים, כי בתוך תערובות השחור והלבן (אם מראה הפנים נוטה לשחור והשער נהפך ללבן) הוא דבר נחמד ונעים. אולי כך אמרו משוררי ישמעאל, וידוע כי קצת מהערבים מראה פניהם נוטה לשחור.

ד) ואתה אומר כי השער הלבן המעורב בתוך השער השחור הוא דבר יפה ונחמד, כעין ימי רצון המעורבים עם לילי עברה וזעם. גם זה נראה שאמרוהו משוררי הערבים; ואמנם הרצון והעברה, הכונה בהם על שעת זעם ושעת פיוס, המצויות בחושקים, כאשר אמר המשורר הרומי: Terentius: Amantium irae, amoris redinte-
gratio est.

ה) ואתה ממשיל שחרות פניך לערפל ולובן שערך למנורה. גם זה נראה שאמרוהו משוררי ישמעאל.

- ז. פתילי חור, והם חזרי פתגים
 וכמאורות, וטוב מהם מאורות א)
- ח. ויתהלל בשיבה איש אשר שב
 ובפיו מתמוך נער געורות ב)
- ט. כרב משה אשר משל ברוחו
 ומאותיו ביד שכלו מכורות
- י. וידיו מעשות תועה אסורות ג)
 ושפתותיו ליון פאנה גירות ד)
- יא. ומנע מחשבותיו מתוך חוץ
 והם לפני יי געצרות ה)
- יב. לבקש האמת מימין ומשמאל
 וקולע, ולא יחמיא שערות ו)

הערות רשד"ל

- א) ואתה אומר כי השערות הלכנות רומות לחוטי משי לכן, תחת אשר באמת רעה הם ולא טובה, ואין ראוי להמשולם אלא לחור פתן. ואתה מרמה אותם למאורות, ולפי האמת מאורת צפעוני טובה מהם. וכל הענין הזה אינו אלא המצאה שיריית, והיא פתיחה להכנס בדברים להלל ולשבח את ר' משה בן עזרא. ועיין דוגמת זה בבתולת בת יהודה עמוד ה'.
- ב) לא לאיש כמוך להתנשא בלובן שעריך, ומי הוא שהוא כדאי להתהלל בשיבתו? מי שהוא נקי מהבלוי הנעורים כרמב"ע. והתהלות האלה יש בהן גוזמא והפלגת השיר, ואין ספק כי המשבח היה משובח הרבה יותר מהמשוכח, אבל השירה הזאת היא תשובה לשירה אחרת שכתב לו רמב"ע, ואם רמב"ע בשירתו הרבה בשכחו של ר' יהודה, הוכרח ר' יהודה לשלם לו בנמולו.
- ג) כאלו הן אסורות בחבל ובכבל.
- ד) כאלו הן נזירות לבלתי שתות ממנו.
- ה) מלשון נעצר לפני ה' (שמואל א' כ"א ח'), הוא שוה ה' דנגדו תמיד, ומחשבותיו עומדות תמיד לפני ה' בהיכלו, ולא יניח אותן לצאת משם ולחור אנה ואנה בחבלי העולם.
- ו) הוא קולע אל האמת ולא יחמיא קליעתו בחוש השערת.

- יג. ובנטע אמת יצמח לבנון
 ובגתש ריק ושוא יחשוף יערות א)
 יד. אשר ישב בצל חכמה ולבש
 בגדיו התמדות הטהורות
 טו. וראה כל בני אדם ערמים
 והם לא יעשו להם חגרות ב)
 טז. דמות פקחים, והם עורים וחרשים
 בפה רחב ובלבבות סגורות ג)
 יז. אנשים הם בעת-בחן בגשים ד)
 בלב היתל ומועצות תקרות
 יח. עצתם נבקה בעצת בגות לוט
 בהנעץ בכירות עם צעירות ה)
 יט. הקולף זה, גביר משה ושמה
 אשר ינעם לאזני מבשרות ו)

הערות רשד"ל

- א) כח חקירתו עצום ורב, עד שיתכן לומר כי כשהוא נוטע האמת יצמחו מנטיפעתו אילנות גדולים כארזי לבנון, וכשהוא עוקר ונותש השקר והסעות הוא עוקר אילנות גדולים ויחשוף יערות (בעקירת האילנות, היער נשאר מגולה וערום). ומה נכבד הבית הזה! ומה יקרו בני אדם הראויים לשבח כזה!
- ב) הוא ישב בצל החכמה ולבש בגדים חמורות וטהורות, ושאר בני אדם לפניו כערומים, ואפילו חגרות אינם עושים להם.
- ג) אותם בני אדם הם נראים כפקחים, ובאמת אינם אלא עורים וחרשים, ופיהם רחב לרבר דברי הבל ולבם אטום מהשביל.
- ד) הם אנשים אשר אם יבחנו ימצאו כנשים.
- ה) לשון רבים במקום לשון יחיד, וזה מצוי הרבה בשירים העשויים על דרך משוררי ישמעאל.
- ו) אחר שהגיד תהלות רמב"ע ויתרונו על שאר בני אדם, הוא מסב דבורו אליו, לתת לו תודה על שירה שכתב לו. מבשרות, יותר מבשרות טובות.

- כ. כְּתִב יָדְךָ, וְלֹא שָׁדָה וְשָׁדוּת
וְהוֹד קוֹלְךָ, וְלֹא שָׁרִים וְשָׁרוּת א)
- כא. תַּחֲדַשׁ טוֹבָה כָּל-יוֹם, לְעֶבֶד
שִׁפְתָיו מִסְפּוֹר טוֹבָה קְצוֹת ב)
- כב. הִלְסְפוֹר אוֹ לְסַפֵּר מִהֶלְלֶךָ ?
- כג. לֵךְ בַּמָּה גַּפְשׁוֹת גַּעֲבָדוֹת
בְּתַגְמוּלֵי חֶסְדֶיךָ אֲסוֹרוֹת
- כד. עֲלִיָּהֶם עָלֶיךָ תִּכְבֵּד בְּכַבּוֹד ו)
- כה. וְתוֹקִיר הָאֲבָנִים הַיְקָרוֹת ה)
- כו. וְלִקְחֵתִי לֵךְ גָּסֵף וְזָהֵב
וְעֲשִׂיתִי לְרֵאשִׁיָּהֶם עֲטוֹרוֹת
- כז. אֲבָל הִנֵּה לְעֶבְדֶּךָ פִּי שְׁנוּם
בְּחֶסְדֶּךָ בְּמִשְׁפַּט הַבְּכוֹרוֹת
- כח. וּמִתִּי אוֹכְלָה אֲצֵא לְחַפְשִׁי ?
- כט. וְסִסְדֶּךָ יַעֲבִידֵנִי לְדוֹרוֹת
עֲבַדְתִּיךָ שְׁנֵי יְלָדוֹת וְשַׁחְרוֹת
- ל. וְעוֹדִי עֲבָדֶךָ לְשָׁנֵי גְבוּרוֹת

הערות רשד"ל

א) כתב ירך כתיב לי מכל נשים יפות, וקולך כתיב לי מקול שרים ושרות. ומעם המליצה הזאת כאלו תאמר: אם יאמרו לי כחר לך אחר משני דברים אלה, אבחר דבר זה ולא דבר זה.

ב) אתה מתדש טובך כל יום לעבדך זה אשר שפתיו קצרות מלספור טובך.

ג) היוכל לספור או להגיד מהללך איש אשר כבר נלאה ולא ידע לספור כי אין מספר?

ד) תכבוד עליהם עול חסדך, בכבוד שאתה עושה להם.

ה) אתה גורם שהאבנים היקרות תהיינה ביוקר יותר מן הנהוג, וזה על ידי רבוי העשרות שאתה מעטיר את ירידך, וכמו שמפרש והולך.

- כט. ואיך יתגו כְּבִלְתָּהּ א) מִחֻשְׁבוֹתַי ?
 והן מִיַּיִן יִדְרוֹתֶיהָ שְׁכוֹרוֹת
 ל. וְהִלְבִּשְׁתָּ בְּנוֹת שִׁירֵי עֲדָנִים
 וְהָיוּ אֲלֻמְנוֹת חַיִּוֹת צְרוּרוֹת ב)
 לא. תְּבוּנָה נִתְּנָה יָדָךְ בְּיָמַיִם
 וְשָׁם שָׁכַל יְמִינֶךָ בְּנִהְרֹת ו)
 לב. לָךְ תּוֹרוֹת, וּבָהֶם טוֹב לְהוֹרוֹת
 וְלָךְ תּוֹרוֹת, וּבָהֶם טוֹב לְהוֹרוֹת ד)
 לג. לְשׁוֹנֶה תִּהְפֶּךָ אֶל עֲלֻגֵי-פֶה
 נְגִידֵי הַשְּׁפָתוֹת הַכְּרוּרוֹת ה)
 לד. לָךְ תּוֹךְ לִבֶּךָ פְּרִדָּם עֲדָנִים
 וְתוֹכוֹ בְּאָרוֹת, חֲכָמָה מְקִירוֹת ו)
 לה. יִדְעַתְּנִי בְּמִתְבָּרַת פְּנִינִים
 אֲשֶׁר מֵאֲגָרוֹת חֲכָמָה אֲגוּרוֹת ו)

הערות רשד"ל

א) באיש אחר זולתך.

ב) על ידי ידירותך ועל ידי מה שלמדתי ממך קנו בנות שירי (מחברותי) יתר שאת ויתר עו, וכאלו על ידך לבשו בגדי ערבים ככלה תעדה כליות, ואלמלא אתה היו כאלמנת צרות אלמנות חיות.

ג) בתכונתך ובשכלך ידך מושלת אפילו בימים ובנהרות. הפלגה ישמעאלית.

ד) אתה חברת פיוטים, ובהם טוב להורות לה, ואתה כתבת על עניני התורה והאמונת ובתכונך טוב להורות לתלמידים, ונראה שהכוונה על ס' ערוגת הבשם שחבר רמב"ע בעניני האמונה.

ה) המליצה לקוחה מפסוק אהפוך אל עמים שפה ברורה. נגידו, מן כי נגידים אדבר (משלי ח' ו').

ו) ובתוך הפרדם הוא יש בארות אשר מהן נובעת חכמה. מקירות, מן כהקיר ביר מימה.

ז) הנה עתה ידעתי וכברתני בענק של פנינים האסופות ממכתבי החכמה.

- לו. לְמַעַנְיָו וְאֵל נַחַל עֵדְנָיו א)
 אֲנִי צָמָא כְּצִיָּה לְמַטְרוֹת
 לו. וְלֹא יִהְיֶה יְדֵי מֹשֶׁה כְּבָדִים
 וְעֵבְיו תְּהַיְיֶגָה לִי עֲצוּרוֹת ב)
 לח. וְשָׁלוֹם יִכְתְּבוּ אֵלַי וְרִצּוֹן
 וְאֵל נָא יִכְתְּבוּ עָלַי מִרְרוֹת
 למ. לְטַטְפוֹת עָלַי עֵינַי אֲשִׁימָם
 וְגַם אוֹתוֹת עָלַי יְדֵי קִשּׁוּרוֹת :
 מז. בְּנֹת שִׁירֵי עַמּוּסָה מְשֻׁלָּמִי
 וְהֵם מִמַּחְצֵב גַּפְשֵׁי גְזוּרוֹת ד)
 מא. תַּעֲוֹפֵיגָה, וְלֶךְ תִּשְׁמַחֲוֵיגָה
 כְּהַשְׁמַחֲוֹת שְׂפָחוֹת לַגְּבִירוֹת
 מב. וְלָמָּה יַחְרִירוּךָ תִּלְאֹת ?
 וְקִירוֹת לְבָךְ מִפְּגַע לְקוֹרוֹת ה)

הערות רשד"ל

- א) של אותו פרס אשר כתוך לבך .
 ב) מלת לא שבתחלת הבית עומדת במקום שתיים .
 ג) המכתבים שיכתוב לי יהיו לטוטפות בין עיני ולאות על ידי .
 ד) מחברתי זאת תבוא אליך טעונה שלום וברכה (ואולי צ"ל בלשון רבים משלומי) ודבריה יצאו מקירות לבי .
 ה) והלא לבך חזק, ולא יוכלו לו קורות העולם, כמו המפגע והמטרה שאינו מרגיש כשהחצים פוגעים בו, כך פירשתי, והקשה תלמידו כוהר"ר יהודה אריה אוסימן כי המטרה אע"פ שאינה מרגשת, הנה החץ נוקב אותה ונכנס בה, והנה היא מקבלת נזק ממנו, והוא מפרש מפגע ענין מוקש, וכוונת המשורר לומר: אין קורות העולם מגיעות עד לבך, כי סביבותיו קירות חזקות, והן כמו מוקש אל התלאות, אשר לא תוכלן לעבור ולהכנס אל הלב, ונכונים דבריו .

מג. התעצב ? וקך שבע שְׁמֹחֹת
וּיָצַר לָהּ ? וְאַתָּה עֲזָרָה בְּצָרוֹתֵי א).

ה

(עוד לרמב"ע מתנצל על תוכחתו).

- א. בָּכָה עַל מִחְרַת הַיּוֹם ב) בְּלִילוֹ
וְיָעִיב הַמַּעֲקָה שְׁחַק וְהִילוֹ
- ב. וְעַל פְּנֵי פְרוֹשׁ בְּנֵפִי יִגְזִימִים
וְהִזְסַף מֵאֶפֶל עַל בּוֹאֲפֵלוֹ ג)
- ג. וְהִלְבִּישׁוּ מְעִיל קְדָרוֹת בְּמִתְקָא
לְבַל יִקְרַע בְּגַד בְּרַק מְעִילוֹ ד)

הערות רשד"ל

א) על דרך שאמר אליפו לאיוב. הנה יסרת רבים וגו' כושל יקימון מליך וגו', ומלת עזרה בצרות היא ג"ב רמו לשם משפחתו אכן עזרא.

ב) המשורר מדבר לנפשו, ומעורר את עצמו לבכות ולהתאונן על פרידת אוהבו, והוא אומר לעצמו: בכה יומם ולילה, גם בכה בלילה בשביל יום המחרת, כלומר בלילה שאתה בודד ואין לך מטרידים, הגדל וכסוף בכיחך כנגד מה שאולי ימנע ממך הבכי ביום המחרת. וכל כך ראוי לך להרבות בבכיה, עד שדמעותיך יחשיכו את השמים וכל צבאם.

ג) השחק הנזכר, אשר כבר החשיכו אותו דמעותיך, פרוש עוד עליו כנפי יגזימים, ועל ידי כן תוסף אפלה על אפלתו, מלת פניו כתבתיה מסברא, ובכ"ו שמיו, ונ"ל ס"ס.

ד) פרוש על השחק מעיל שחור עב וקשה כתחרא, כדי שלא יוכל השחק לקרוע אותו אפילו קרע דק שיעבור בתוכו ברק; כלומר יהיו שמיד אפלים, תכלית האפלה, וגם ברק אתר לא יאיר אפלתם אף רגע. ולדעת תלמידי היקר מוהר"ר משה עהרענרייך הלוי מעיר ברארזו אין הכוונה על דקות הברק, אלא על כחו, שהיה מעיל הקדרות כל כך עב וקשה, שאפילו הברק לא יעצר כח לקרעו, וכן נכון.

- ד. ועל שחר פרוש שחרות לְבָבְךָ
לְבַל יָדַע יְמִינוּ מִשְׁמַאלוֹ (א)
- ה. וְגַל שְׁמָלָה אֲשֶׁר פָּרַשׁ אָבָא רוּם
וְבִשְׁלֵף בְּעֵדָה נִזְמִי שְׁלָלוֹ (ב)
- ו. וַיִּתְנַצֵּל עָדִי צְדָקוֹ וַנְּגַהּוּ
וַיִּסִּיר אֶת בְּגֵי עֵשׂ עִם בְּסִילוֹ (ג)
- ז. קָתָה סְהָרוֹ אֲשֶׁר הוּא שְׁהָרוֹנוּ
וְכַס בְּיָמָה אֲשֶׁר הָיְתָה עֲגִילוֹ (ד)
- ח. וְכַנּוּרוֹ בְּיַד מַגִּים מַגְהוּ
וְלִבְנוֹת יַעֲנָה תָן אֶת חֲלִילוֹ (ה)
- ט. וְנָקַל לַעֲשׂוֹת קְוָה וְקָתָה
לְפָרוֹד דוֹד אֲשֶׁר אֵין דוֹד בְּגִילוֹ

הערות רשד"ל

- (א) השחר הוא הגורם לאדם להכיר את חברו ולהכיר בין חבלת לברתי, ואתה פרוש עליו שחרות לבבך הנעצב, עד שהשחר עצמו לא יוכל להכיר דבר מברר, ולא יבדיל אפילו ימינו משמאלו.
- (ב) על שם ונגלו כספר השמים, ועל שם ופרשו את השמלה וישלכו שמה איש נזם שללו (שופטים ח' כ"ה). והנה השמים דומים ליריעה (תהלים ק"ד ב') או לשמלה, וצבא השמים הם הפרשים אותה, והמשורר אומר לעצמו: גלול השמלה הוא בשחק, והשלך בה כל כוכבי השמים וכמילוחם, שהם כנומים ועדיים ורקיע.
- (ג) וישאר השחק ערום מעדייו, כגון כוכב צדק ונגה ועש כסיל וכימה.
- (ד) קת מהרקיע הירח, וכמה הכימה, אשר גם הם צבי עדין והוד יפיו.
- (ה) כנור (Lyra) הוא שם לאחד מן המזלות הצפוניים, והמשורר המציור שלולת הרקיע מכל עדין, אומר ללבו הנכאב שיקח ממנו גם כנורו ויתנהו לתנים ובנות יענה, אשר קולם קול יללה, כאופן שגם הכנור השמימי יהפך לאבל ולקול בוכים. חלולו, לא מצאתי השם הזה בין הכוכבים, ואולי דרך סליצת השיר אחר שהזכיר כנור הזכיר גם חליל, ולדעת תלמידי מותר יהודה אריה אוסימן אין הכוונה על המול הנקרא כנור, אלא הכל על המוזיק שהיו קצת הפילוסופים מייחסים לגלגלי השמים.

- י. כָּלִיל חֲמֹזֹת וְתַפְאֶרֶת מְזֻמּוֹת א)
- קָרִיא מוֹעֵד, גְּבִיר הַדּוֹר אֲצִילוֹ
- יא. אֲרוֹן הַחֶק אֲשֶׁר גָּזָה לְרַחֲוֹק
- וְלֹא פָנָה אֵלַי דְּרָךְ גְּבוּלוֹ ב)
- יב. וְעֵינַי אֶחְבּוֹ כִּי מִנְחָל
- לָעֵת שׁוּבוֹ לְשָׁלֵם אִו לְשִׁילוֹ ג)
- יג. וַיֵּשׁ אֶחָד וְאִין שְׁנֵי, וְגַם בֵּן
- וְאָח אִין לוֹ, וְאִין קֶץ לְעַמּוֹלוֹ ה)
- יד. חֲנָנִי הַזְּמַן רַע אֲמוּנָה ו)
- כִּיּוֹם אֶחָד, וּבְשָׁנֵי גְזֻלוֹ
- טו. כְּאֵלֹ מִלְּבָבֵי צוֹר חֲצָבוֹ
- וּמְרוֹחֵי וְנִשְׁמָתֵי אֲצִלוֹ ו)
- טז. לְמִי יִגִּיד אֲנוֹשׁ נִגַּע דְּבָבוֹ ?
- וְזֶמֶן חֲרָשׁ וְרָא יִשְׁמַע לְקוּלוֹ

הערות רשד"ל

- א) כליל נאמר כאן בהוראתו בלשון ארמי, שענינו עטרה, והער ותפארת מזמזמת, והוא על דרך שאומרים בשחרית בשבת כליל תפארת בראשו נתת. וכן אמר רי"ה בציון הלא תשאלו: ישנה ויחלף כליל כל ממלכות האליל, ענינו עטרת, וכן פירשתי בישעיה והאלילים כליל יחלף, ומהאלילים יחלף ויסור הכתר.
- ב) הוא מכנה את רמב"ע בכנוי ארון החק, כלומר ארון התורה שולח, כמו שאירע בימי פלשתים, אלא שהארון שב אח"כ דרך גבולו (ש"א ו' ט') ורמב"ע לא שב.
- ג) מיתל שישוב לאחד מן המקומות אשר היה שם אהלו בתחלה, והזכיר שלם ושילה, כי בשולה היה המשכן ובירושלים בית המקדש.
- ד) הוא ר' יהודה הלוי שלא היו לו בנים, כי אם בת אחת (עיון דברי ידירי החכם רי"ל דוקום בספר גנוי אקספורד עמוד מ"ה).
- ה) הוא רמב"ע רע נאמן לר' יהודה הלוי.
- ו) אותו רע נאמן שאמרתי הוא חביב לי כאלו האל חצב אותו מלבבי, וכאלו הוא חלק מרוחי ובשמתי.

- יז. הַלִּפְנֵי הַרְגִי אֶפִּיל תִּחְנָה ?
וְרוֹצֵחַ הַיּוֹכֵחַ עַל חֲלָלוֹ ? א)
- יח. הֲלֹא הוּא הַזְּמַן בְּגֵד, וְכִחֵשׁ
בְּחֻמָּמוֹ, וְלֹא הַבִּיר פְּתִילֹב ?
- יט. גָּמְלוּ מִחֶלֶב שְׁחֵרוֹת וַיִּלְדוּת
וְלוֹ חֶסֶד גָּמְלוּ לֹא גָמְלוּ ?
- כ. הַמִּצָּף עִם-גִּדּוֹד יָכִיל לְכַבֵּי ?
וְהַמִּצָּף עִם-גִּדּוֹד הֵר לֹא יִכִּילֹה ?
- כא. וְאִם יִזְכּוֹר בְּתוֹכָחֹת יָדִידוֹ
וַיִּזְנוּ אֶהְבֶּה בְּמִי רִיבוֹת מְהֵלֹ
- כב. אֲשֶׁר הַבִּיר בְּתֵב יָדוֹ, וְהַזְּכִיר
שָׁמוֹ, וַיִּבְרַךְ וַיִּשָּׂא מִשְׁלֹה ?
- כג. לֹאט ! אֶל-נָא יְדִיגְנִי אֲדוֹנִי
לְכַף הַזְּכָה, וַיִּזְכּוֹר מִהֲלָלוֹ ?

הערות רשד"ל

- א) ההרג והרוצח, הוא הזמן.
ב) על שם החותם והפתילים שהכיר יהודה ואמר צדקה ממני, יאמר: הזמן אינו מבחין בין צדיק לרשע, ולא יכיר מעבדיהם, לתת לצדיק כבוד כסיו.
ג) גמלו הראשון לשון גמולי מחלב, והשני ענינו התחלת הטובה או הרעה, והשלישי ענינו השבת הטובה או הרעה (עיון רד"ק בשרשים). יאמר: הזמן לקח מרמב"ע כל הצלחתו אשר היתה לו בימי נעוריו, תחת אשר הוא איש צדיק תמים שאם היה הזמן עושה עמו כל חסד שבעולם עדיין לא היה יוצא ידי חובת תשלום גמולו.
ד) נראה לי שהקריאה ע"ס נדוד בפתח, והמכוון בו אנשי הנדוד, בני אדם הנודדים בארץ לא להם לא בכחירה, אלא בהכרח, ואנשים כאלה על הרוכ. נפשם מרה להם, ונוחים לבעוס וקשים לרצות, וועמם קשה וכבד ואפילו הר לא יכילהו ולא יסבלהו. ע"ס נדוד במקום איש נדוד, לשון רבים במקום יחיד, והכוונה על אותבו רמב"ע שבעם עליו, והוא אומר כי אין בלבו כח להכיל ולסבול כובד קצפו.
ה) אשר הביר חוזר לירידו הנזכר בכית הקורם, והוא ר' יהודה הלוי אשר בראותו כתב ידי רמב"ע, ובהזכירו את שמו בכה והתעורר לחבר השירה הזאת.
ו) לאט מוסב על ואם יזכור, והוא תשובת התנאי. מהללו, כבודו ומעלותיו, שאם

- כד. אני מודה ומתנהגת למשה
 ולא אהיה כקרח או קהלו (א)
 כה. ותליצה לכחש מפעלותיו
 ותחסד אשר קדם גמלו (ב)
 כו. והוא גס-הוא כבר צרף לבבי
 והקדיל את-זקבתי מקדילי (ג)
 כז. ולא אדאג בגגדו, כי בפייה
 ובשפתיו, ולבו יענה לא (ד)
 כח. אקבל כל-אשר ידיו לבבו
 עלי לבי, ושמתייהו פלילו (ה)
 כט. אני עקדו ובן-ססדו, יבקר
 גטע ידו ויהום עץ עמלו
 ל. ואמרים כי זמן בלה אהבי
 עלי-עש יאמרו כי עש אכלו (ו).

הערות רש"ל

- ידיו את ירדו לבק חובת, הרי זו פחיתות מצדו, וכאלו הוא שוכח כבודו, כי לא לכבוד יהיה לו המעשה הזה, ובלתי מסכים עם מעלתו ודרכיו המשובתים.
- (א) שמרנו במשה.
- (ב) הלילה לרמב"ע שיכחש עתה מה שעשה לפניו והחסד אשר גמל מקדם את רי"ה, שאם יקצוף עליו, יהיה קצפו כמכחש אהבתו הקדומה, וכאלו הקצה מעיד על האהבה הקודמת שהיתה בטעות, ושארן רי"ה ראוי להיות יודרו.
- (ג) והוא גם הוא (רמב"ע) יודע שלא היתה אהבתו בטעות, כי כבר בחן את לב רי"ה כמו בתוך כור, וידע כמה יש בו מן הזהב הצרוף ובמה בדיל מעורב בו.
- (ד) ולא אדאג שמה יבגוד בי, ויחשבני לו כצרו, כי אי אפשר שיעשה זה אלא בפיו מן השפת ולחיון, אבל לבו יזיב את שפתיו, ויאמר: לא!
- (ה) כנגד מה שאמר רמב"ע בשירתו הַיְיָ אֵתָה פִּלְלוּ דוֹנָנוּ.
- (ו) מי שיאמר כי אהבתי אותו נחלשה במשך הזמן ויבל לומר כמו כן כי התולעת חקטנה הנקראת עש אכלה את הכוכב הנקרא עיש או עש.

1

(עוד לרמב"ע בעת פרידתו).

- א. איך אתרִיף אִמְצָאָה מְרֻגָע
מָנַע, וְהַלֵּב עִמָּךְ יִנָּע א)
- ב. לולי אֶהְבֹּת וְחָלוּ יוֹם שׁוֹבֶךָ
אָז יוֹם פְּרִידָה מִמְּנוּ לִגְנֹע ב)
- ג. גַּר מְעַרְבִי! שׁוֹבָה לְמַעַרְבָּךְ, הֵיחָ
חֹתֶם עָלַי כָּל-לֵב וְכָל אֲזוּרָע י)
- ד. הֵן מְרִי בְּתֵר יַעֲדוּן בִּי מִשֶּׁר
שָׁחַק מְאֹד בִּילִי וְדָמְעֵי שִׁנְע ד)
- ה. שָׁפָה בְּרוּרָה! מֵה־לֶּךָ אֵל עֲלָגִים ה)
אוּ מָה לְטַל תְּרַמֹּן אֵלַי גִּלְבֹּעַ ?

1

(עוד לרמב"ע).

- א. מִן גִּימָה בְּשָׁמִי מִפְּאֵת כְּלִיל יוֹפִי
מֵרֶם זְמַן יִמְסָה בְּגִדוֹד שְׂאֵר גּוֹפִי

הערות רשד"ל

- א) המשורר מתאונן על פרידת אוהבו שהוכרח לצאת מארצו ולעזוב אותו, ואומר כי אחר שנשע והלך רחוק ממנו אינו מוצא מרגוע והנחה, כאופן כי בכל מקום שהוא הולך נע ונד, גם לבו (של רי"ה) נע ונד עמו, כלומר כי תמיד אוהבו שוכן בתוך לבו ותמיד הוא לנגד עיניו.
- ב) אם אהבתי אותך לא נתנה בלבי תוחלת ותקוה לצפות את היום אשר בו תשוב לארץ מגורך אצלי, או ודאי ביום שהתרחק ממני הייתי סת. תמנו לגוע, וכי מלת אהבות, שניהם רבים במקום יחיד, וזה מצוני הרבה במשוררי הדור ההוא. ובגנזי אקספורד במקום אהבות כתוב לבבות והענין אחר והכוונה על לבו של רי"ה.
- ג) תלה לרמב"ע, ואומר לו שישוב אל ארץ מולדתו שהוא במערב, כדי שיהיה קרוב אל לבות אוהביו.
- ד) ההרים המפורדים כיני ובינג' הן המה עדים נאמנים כי המסר הוורד מן השמים הוא מעט כנגד הדמעות הנוספות מעיני ממכאוב הפרוד; וזו השלגה ישמעאלית. הבית הזה חסר בגנזי אקספורד.
- ה) תלה לרמ"ע: אתה שפה ברורה ונעים זמירות ישראל, מה לך לגור עם אנשים לעגני שפה, ודבריד הנעוטים והנחמדים שמרוב חשיבותם ויקרם נמשלים לטל חרמון, מה להם לרדת על הרי גלבע הארוזים (שמואל ב' א' כ"א).

- ב. היום נהר בכי עַל תְּמוֹל כִּים אֵיתָן
 כִּי אֲזַכֶּרָה צְבִי תִאֲרוּ כְּגֹן בֵּיתָן
 רַק הוּא לְבַד דִּי מִזְמַן בְּעַת נָתַן
 ג. אֹר לַחַיּוֹ עַמִּי גַר וְשָׁם בְּפִי צוּפִי
 לַיִל שְׁעָרוֹ מִבֶּסֶה בְּעַדִּי פָּנֵי צוּפִי
 ד. כִּמְעַט וְאִין מוֹשֶׁה אֲטַבְּעָה כִּים דְּמַעָּה
 לוֹלֵא פָּנֵי מוֹשֶׁה זָהְרוּ כְּאֹר שְׂבָעָה
 ה. כָּל גְּדוֹד אֲנִישָׁה כָּל יְדִיד, וּבֹ אֲשַׁעָּה
 סִתְרֵי וְאֹר יוֹמִי מִתְחַמֵּד כְּאִין דּוּפִי
 ו. לֹא עַל כְּסִיל כְּפֹא וְעֲלִיוֹ נְגִידִי כִי
 אִם הַזְּמַן יִצַר כִּל אֵהִי בְּחִבְרַתוֹ
 ז. אִז יֵד תְּלוּם תִּקְצַר מֵאַחֲזוֹ תְּמוֹנָתוֹ
 לְכִי דְרוּשׁ וּפְצַר אֵל דְּמִי בְּאַהֲבַתוֹ
 ח. אִם נִחְשָׁוָה נּוֹמִי מִחֲזוֹת בְּאַלּוּפִי
 כָּסֶם וְאוֹב גָּסָה בְּעַדוֹ וְלֵה שְׁפִי
 ט. יוֹם נִזְעָדָה חִבְרָה רוֹזְנִים כְּהַנְסָדָם
 כִּי חִשְׁקָה מִשְׁרָה לְהִיֹּת נְגִיד סוּדָם
 י. גַּם דְּבָרָה תִּזְרָה כְּלִשׁוֹן כְּנִי אָדָם.

ח

(עוד לר' משה בן עזרא אחרי הפרדו מעמו).

- א. יִבְעִנְוָה גְּדוֹד מִיּוֹמֵי עֲלוּמִים
 וְנִסַּח תְּכִי נִסַּח קְדוּמִים
 ב. הָרַב עִם הַזְּמַן עַל לֹא תִסָּאָה
 וְעַם יָמִים וְאִין עֵזוֹ לְיָמִים

- ג. פְּלָכִים הֵם בְּקוֹ אֶדְק יְרוּצוּן
וְאִין נִפְתָּל וְעַקֵּשׁ בְּמִרוּמִים
- ד. הָזֶה תְּדַשׁ, וְאִין תַּבֵּל תְּדַשָּׁה
וְחִקְיָה בְּאֶצְבַּע [אֵל] רְשׁוּמִים
- ה. וְאִיהּ יִשְׁנֵי דְבְרֵיהּ, וּבְכֵלִם
בְּטַבַּעַת יְמִין עֲלִיוֹן תְּתוּמִים
- ו. וְכִלְסָה מְצוּאָה בְּמִסְכָּה
וְכֵל תְּדַשׁ בְּבֵר הָיָה פְּעָמִים
- ז. וְלֹא חֶבֶר אֲנֹשׁ בִּי אִם-לְפָרֵד
לְהוֹצִיא מִלֵּאם אַחַד לְאִמִּים
- ח. וְלֹלֵא נִפְרְדוּ [מֵאֲזוּ] בְּנֵי אִישׁ
אֲזִי לֹא-מִלְאָה אֲרֵץ עֲמֻמִּים
- ט. וְיֵשׁ דְּבַר אֲשֶׁר יִטַּב וְיִרְעַע
וְכֹו שְׁקוּי וְרַקֵּב לְעֲצָמִים
- י. בְּהִתְקַצְּפָה אֲנֹשׁ, יוֹמוֹ וְקִלְלָה
וְיִקַּב אֶת רַגְצֵי הַזְּעוּמִים
- יא. וְהוּא הַיּוֹם יִבְרַכּוּהוּ אֲחֵרִים
אֲשֶׁר אוֹתוֹ יִבְלוּ בְּנַעֲמִים
- יב. וְכִלְמֵאֲבָל בְּפִי בְרִיא בְּנִפְתָּה
וְהַנִּפְתָּה בְּפִי חֵלָה רְתָמִים
- יג. וְדֹאג יִחְשְׁכוּ אוֹרִים בְּעֵינָיו
וְלֹא יִרְאֵם וְהֵם לוֹ גַּעְלָמִים
- יד. בְּעֵינֵי יוֹם שְׂכוֹן עֲנֵן עֲלֵיהֶם
לְגוֹד מִשָּׁה, וְהֵם יוֹרְדוֹת וְרָמִים
- טו. מְקוֹר חֲכָמָה אֲשֶׁר אִמְצָא בְּפִיהִי
מְקוֹם הַפִּזּוֹ וּמִחֻצַּב הַכְּתָמִים

- מז. וידות קשרה נפשי בנפשו
 בעוד לכה נדר אינם רתומים
 יז. בעוד לאיגפתה נפשי פרידה
 ואתנו בני ימים שלמים
 יח. ולדונו בנות ימים פרודים
 ובת אהבה ילדתנו תאומים
 יט. אמונים על ערוגת הפשמים
 ויונקי שד שגרי בת הפךמים
 כ. זכרתיה עלי הרי בתרים
 תמול היו כה הרי בשמים
 כא. ועפעפי מגוללים בדמעה
 ותדמעה מגוללה בךמים
 כב. המירה לי זמן בוגד בכל איש
 אשר לבו קרב וכפיו שלומים
 כג. אדבר בם ואם אמצא בפיהם
 תמורת מנה תציר ושומים
 כד. חמסי וחמתי על פתאים*
 אשר תמה בעיניהם חכמים
 כה. אשר קראו לשקריהם אמונות
 וקראו שם אמונתי קסמים
 כו. אשר זרעו וקצרו שבליהם
 ושקחו בם ואם תמה צנומים
 כז. וצנני זבר חכמה חדשים
 לבסות הפגנים הפגומים
 כח. ולי גרות אחפש בם תדריו
 ואוציא מנגזיו הלשמים

* המשורר שופך חמתו כנתיב האלה על הפתאים הקדמונים שעברו לעז ולחן.

כט. וְסָבַל בִּי יִבְקֹשׁ סוּד, עֲנִיתִי
 עָלַי אֵף הַחַיִּיר מִהַלְגֻּמִּים
 ל. וְאִיךָ עַל לֹא מְקוּם זָרַע אֲבִקֵּשׁ
 עֲנִי לְעֶרְוָה עֲרִי גִשְׁמִים
 לא. וְצָרְבִי לְזֶמֶן גָּזַל וְנִדְמָה
 כְּמוֹ צִרְךָ גִשְׁמָה לְגִשְׁמִים
 לב. אֲשֶׁר מִדֵּי יִכִּילוּךָ תַּחֲתַיִם
 וְאִם גָּלְאוּ עֲזָבְתָם צְלָמִים.

ט

(לר' שלמה בן פריצול קרובו בשובו ממסעו).

א. בַּעֲלַת בְּשָׂפִים אֲשֶׁר	אָרְכּוּ גִדְדֶיהָ
יָמִים, וְקָצְרוּ יָמֵי	חַיֵּי יְדִידֶיהָ
ב. יָפָה בְּשֵׁשׁ אֶבֶל	לֹא פָנְתָה לְעֶרֹב
לְחִתָּהּ עֲרוּגָה וְלֹא	כָּלוּ גִדְדֶיהָ
ג. רָכָה עֲנוּגָה מִשֵּׁ--	נָסַת כְּמִתְנָה וְאִין
לָהּ מַחְגֶּרֶת לְבָד	חַד מִצְמִידֶיהָ
ד. עֲלִתָהּ בְּלַחֵי אֲשֶׁר	יִקְדִיר לְבָנָה בְּלִבֵּ--
נָתַו וְצָפְתָה בְּעַד	מִסָּה רְדִידֶיהָ א
ה. פִּשְׁטָה כְּסוּתָה וְלֹא	נִוְתָרָה עֲרָמָה, אֶבֶל
הָחַן וְהַחֹד וְהֵ--	יִפִּי בְּגִדֶיהָ
ו. שְׁלוֹם לְבַת הַיָּפִי	מֵאֵת מְתֵי אֶהְבָּה
תִּשָּׂא גְבֻרַת שְׁלוֹם	אֶחָד עֲבָרֶיהָ!
ז. נִפְשֵׁי פְדוּת לֵיל אֲשֶׁר	בּוֹ לְאִסְרָהּ פְדוּת ב

הערות ר' יה"ש

(א) נשקפה בעד מסך צעיפה.

(ב) כלומר אחן נפשי פדיא עליל אשר בו לאסירך פדות.

בַּל מִחֲמִדִּיהָ	בַּק הַאֲדָמָה בְּחָ--
אֲדָם וְרוּת בְּצוּף	ח. שְׁתֵּה וּמְצֵה שְׁפֹת
הַכּוֹס מִגְדִּיהָ	פִּיהָ מִגְדִּי וּפִי
שְׁנֵי וְשֵׁם חֲבֻבָה	ט. פִּתְחָה לְשׁוֹרֵר שְׁפֹת
כַּצֵּיר יִלְדִּיהָ א	כְּנוֹר כְּמוֹ אִם וְהוּא
לוֹ תִאָּצֵּץ מַעֲנָה	י. סִמְכָה וּמִינָה כְּאָ--
יָה מִלְמוּדִיהָ	פִּיהוּ לְפִיתָ וְהָ--
פְּרוּד וְעַת חֲנֻנָה	יא. פִּתְחָה לְשׁוֹרֵר עָלִי
בְּבָבִי כְּבִדִּיהָ	קוֹלָה בְּקֹט שְׁפֹבו
דְּמַעַת עֲדֵי פִּנְיָה	יב. שְׁפָכָה בְּדֹלַח בְּמִי
גִּי דָם עֲתוּדִיהָ	עֵינֵי לְבָרוּק פְּנֵי--
תִּבְכָּה בְּאֵלוֹ שְׁלֵ--	יג. מַה לְאַבִּיָּה אֲשֶׁר
יָה מִגְדוּדִיהָ	מַה חֲגִבִיר נָד וְהָ--
מִשְׁרָה לְשִׁכְמוֹ וְהָ--	יד. הִשֵּׁר אֲשֶׁר יֵאֱמָה
צוֹ גַעְבִּדִּיהָ	גַּה הַאֲדָמָה בְּחֻפָּ--
עִיר אֲחֵרִיו בְּאֲשֶׁר	טז. נִסַּע וְחִשְׁבוּ פְּנֵי
בּוֹ כֹל צְדָדִיהָ --	וְרָחוּ לְפָנָיו בְּשׁוֹ--
כּוֹנֵה פְּעַמָּיו עֲדֵי	טז. גְּבַהָה אֲדָמָה דְרָ--
פִּתַח צְעָדִיהָ	שְׁמָה מְרוֹמֵי וְכוּל
לֵת אֲהַבָּה צְמָאָה	יז. אֲרִיץ נְבוּכָה כְחוֹ--
בְּבָה יְקוּדִיהָ	אֲלוֹ וְעַת שְׁחָרָה
עוֹ אֲהָ בְּשׁוּבוֹ כְנֵ--	יח. יִרְדָּה פְּלָאִים בְּנָס--
לִימֵי מְרוּדִיהָ	עַם תִּאָּרוּ שְׁחָתָה
אִי רוּם בְּמִרְבַּבְתָּהָ	יט. שׁוּבָה שְׁלֹמָה נְשׁוֹ--

הערות ר' יה"ש

(א) כונתו כי הכנור הוא רק כצעיר ילדות.

כ. וַיֵּלֶךְ הָלֵא כָּל בְּנֵי עוֹשֵׁי פְרִדְיָהּ א
 לְבַשׁ זְמַנְךָ כְּתֹ-- נֶת הוֹד גְּשֵׁי אִים נָתַם
 שׁוֹלֵי כְתָנֶת וְאֶת בְּלָבַד רְבִידָהּ.

(על ר' שלמה זה עת באה הבשורה
 שנהרג קודם השלמת השיר הקודם).

- א. [אָתָּה לֹא יוֹם בְּשׁוֹרָה לָךְ יְדִידִי
 בְּאֶמְרֶךָ פִּי כְּבָר גְּתֵרֵג שְׁלֹמֹה
 ב. הַפּוֹךְ רֵאשִׁי הַפּוֹךְ שִׁירָךְ לְמַסְפָּד
 לְבֹא שְׁכָר פִּיֵד קָנָה שְׁלֹמוֹ.

י

(שיר מספד על הריגת ר' שלמה הנוכר).

- א. זֹאת הַתְּלָאָה לְכָל אֲשַׁבַּח מְצִירֶיךָ
 קִירוֹת לְבָבִי אֲשֶׁ-- וְהָ אֶת סְפָרֶיךָ
 ב. עֲבָרָה כְּמוֹקֵד בְּתוֹךְ בְּתֵרֵי לְכַבּוֹת מְצִי--
 אֲתָם כְּאֲשֶׁפָּה לַחִין קָטַב מְרִירֶיךָ
 ג. קִדְמָה, וְלוֹלֵי דְמִ-- עוֹת הַמְּכַבּוֹת קֶצֶת
 אִשָּׁה, כְּקַט נִשְׂרָפָה עֲצָמוֹ בְּאוּרֶיךָ
 ד. יֵאֱמָרוּ הַתִּירָא מִגּוֹר מִבֵּל? עֲנִיתִים וְאִיךָ
 אִירָא וְיִחַדּוּ בְּבָר בְּאוּ מִגּוֹרֶיךָ!
 ה. עוֹד לֹא אֶפְסֵד לְכָל יְגוֹן וְלֹא אֲשַׁמְחָה
 אֶל גִּיל וְלוֹ יִבְקְדוּ נְגִדֵי הַרְרֶיךָ

הערות ר' יה"ש

(א) כלומר פרדי הסרכבת הם בני עיש.

- ו. רב לזמן מבגוד ברביד גרזנו וד--
 ז. עמי אנהה תפוז-- יה האדמה להש--
 ח. לאיש אשר קבאו בעל עשנה ות--
 ט. יחד בני איש ויה-- פת מנחיריה
 י. או האדמה בתו-- צבאות שתקים לאור
 יא. רבו אמונות אשר איהו כפיריה
 יב. ונתה, ולו חקמה ארץ דברים אכל
 יג. אמה ונתנה בקפ-- עגון דבריה
 יד. הגה ואם אראה לה מעבד לו סג--
 טו. יגמול אלהים לת-- בעל געוריה
 טז. טמנה בחבה בעד נתן בתזקה והיא
 טז. לו גדבו בתדמ-- רבו קשריה
 יז. יום.. לשנים בד-- אז נכבשה לו כמו
 יז. לא עצרו עד אשר רז כל יקריה
 יח. מיחו ערבים עלי ארץ בדי אדרשה
 יח. יום.. לשנים בד-- אדרוש מאוריה
 יח. לא עצרו עד אשר צלמו ביום בתלום
 יח. מיחו ערבים עלי עוד אבגדה בה ולא
 יח. יום.. לשנים בד-- יגמול אלהים לת--
 יח. לא עצרו עד אשר טמנה בחבה בעד
 יח. מיחו ערבים עלי לו גדבו בתדמ--
 יח. יום.. לשנים בד-- יום.. לשנים בד--
 יח. לא עצרו עד אשר לא עצרו עד אשר
 יח. מיחו ערבים עלי מיחו ערבים עלי

הערות ר' יה"ש

(א) שלש מלות אלה: עלי ובלו גהיות, חסרות בכ"ו.

- יח. אל טל עליכם שגדי שער לעולם ובב
 לכם בדמעה במי דימון שעירייה *)
 יט. שחת היותם למש-- בת בית שלמה והיש--
 לכתם צפירה ות-- ללחם גזריה
 כ. רגב גאון יעקב פתאום הפכתם למר--
 גבת ופחון, וצל-- מנת סגריה
 כא. קינים והגה והי הז הז ואוי ואבוי
 מבת יהודה ממ-- רבת אמריה
 כב. ופשוט עדנים ול-- בוש בלבבות אשון
 חשה ושום מקלו-- אי שק חגוריה
 כג. דה לי גבירי למי זה אחקה תהי
 משרת הדרך ומצ-- גפת פאריה ?
 כד. לקוח אהי מבגיי חיים ואמה געי--
 פתה מסגר באש-- בגי קריה ?
 כה. אל מי וגוסון מעט הצאן וגלות ספרד
 בלמה ומי יהיה רועה עדריה ?
 כו. ולמי לנהל טל-- איה בחצון ומי
 מוזות [אסירים] יפ-- פח מאסיריה
 כז. רוש האבלת עז-- ביה ואמר שתות--
 ה בום שאול תפקדו למצות שמריה
 כת. שברו כלי שיר והא-- וינו ליונת רחוז--
 קים עת תקונן עלי פרוד חבריה
 כט. חגן תמגן במר קולה ולבי מאד
 וברך בדתו אשר צירי בציריה

הערות ר' יה"ש

(*) מלאון כשעורים עליו דשא שפירושו לד"ק גשם שומה מלי סער.

- ל. רגו יפת הענק אל המרוים בתר--
 עלה ואולי תעי-- רון את שבוריה
 והיו לעדה עלי דמעה אשר תערוב
 עם דם בגדי עני אדמו נהריה
 לה. הנה למקנן תמול על עיש וסיום בעד
 דלת עפרות בלי תסב בעיריה
 לא. אכרות לעיני ברית בל תחנה עוד יקר
 אחר יקרו ור-- עד לא אפירה
 לד. לא אוקרה עוד כאב אחר כאבו וזאת
 המלה לא צרי גלעד יסירה
 לה. ישוט לבכי באני חזמי ונפשי תמי--
 נר בבכי אל מרז- רות רזש מוריה
 לו. לא ותנני יקוד רוחי השיבה ומה
 אשיב לרוח אשר תשרוף פגריה
 לו. אם התלצה מאד קשה בשמיר הלא
 מצאה לבבות תר-- קים מושמיריה
 לח. מי לי באדר יקר אחר גסוע גור--
 ית הגביר אל שאול עם כל הדריה
 למ. תראה מהומה ביום גסעו אלי מחנה
 בגועי אדמה והו-- בן בתריה
 מ. לבן שעו עד אמי-- נר בבכי פן אבי--
 קע את צחיחה וא-- בוא תוך סגנריה
 מא. אמש רקיעי על ראשי ראיתיו אנה
 ארצי כבר סתמה עליו שעריה
 מב. יאמרו כבר געלמה מקה תמונת גביר
 לא ידעו כי בעין הלב אשוריה

- מזג. די לאַדמָה גתון בְּשֵׁמֶאל גְּעִימוֹת וְכוּ--
 מִינָה תְּכַוֵּן לְחַץ מְנֹת יִתְרִיהָ
 מזד. עֲשֵׂר פְּעָמִים תָּסוּ-- בָּב עַל אֲנוּשׁ לְעֶרְוָה
 תִּקְצוֹר וְתִלְקוּט וְת-- פֶּן לְאַחֲרִיהָ
 מזה. הַבֵּל בְּעֵינָה מְלוּ-- בַּת הַמְּלָכִים וְלֹא
 תִשָּׂא פָּנֶי שׂוֹר וְלֹא תִשְׁעָה עֲשִׂירִיהָ
 מזו. גִּזְרָה בְּנֶפֶת בְּרֵא-- שִׁיתָה וְסוֹפָה בְּרוּשׁ
 מִי יִתְּנֵנִי וְלֹא אֲטַעֵם יַעֲרִיהָ
 מזו. פֶּחַד וּפְחַת וּפַח תִּקְרָא לְיֹבֵשׁ וְלַח
 עַד תִּאֲסוֹף עִם עֲטוּ-- פִּיהָ קִשּׁוּרִיהָ
 מזה. שְׂפָכָה דְּמֵי בְּעָהּ-- בִּיּוֹדֵי רִשְׁעִים לְג--
 לֹת מוֹם וְנֹתָה לָהּ-- כִּיֹּא אֵל מְעוֹרִיהָ
 מזט. יוֹם גִּשְׁבָּעָה לְאַסּוֹף-- שָׁמַשׁ בְּחִיקָה וְעַת
 נִקְבֵר שְׁלֹמָה הָלֹא קָמוּ אֲסָרִיהָ
 נ. בְּכוּ גְּבוּרִים לְאוּ-- סָף אֶת פֶּאֶרָה וְבֵן
 בְּכוּ עֲנִיִּים לְאוּ-- הָהָ אֶת חֲבוּרִיהָ
 נא. טוֹב הַשְּׂמָנִים אֶתָּה גִּשְׁפָּךְ וְגִלְקָח אֲרִיִן
 בְּיוֹם אֲבִיצִיִן הָצִי-- קוּיָה מִצִּירִיהָ
 נב. רוּם אֶתְּלֵי אֶתְּלָה שְׁפַל בְּהִיּוֹם וְאִי
 כְּבוֹד וְחֶבֶל דְּרוֹר מוֹר מִצְרוּחִיקָה
 נג. מֵאֶתְּלִיבָה יָקָר גָּסַע וּבְשֵׁמָה לְמַק
 גִּתְּפָךְ וְנַעֲלָה כְּרוּב מֵתוֹךְ דְּבִיחִיהָ
 נד. סִכּוּ יְדִידִים לְמֶר-- בְּגַת תְּגַהֵג אֲדוּ--
 גִּיהָ בְּעֶצֶר וּבְכִי-- בְּדוֹת אֲשׁוּרִיהָ
 נה. סָגֵר שְׁלֹמָה סָבֵ-- כוּתוּ שְׁלֹמֹת בְּצַד--
 קָתוּ אֲשֶׁר שְׁלַחָה עַד יִם קִצִּירִיהָ

- נו. וראו תמונה נשוי-- את חן רדומה ול--
 כה ער ישנה וטוב זכרה יעירה
- נו. תישן ותכלה בע-- פך אף בעודה שמה
 חדש בכל יום והוא הגיון גבירה
- נח. ובעת עטוף בן בחיק אמו ללחם תהו--
 ביר שם שלמה ותס-- עד לב צעירה
- נמ. בקרה מאד מחלת אכלו עדי כתרה
 יתרת בגדי ועב-- רה בין בתיה
- ס. ישפוך אלהים מטר זעם עלי בת (אדום)
 שרשה ירצץ וק-- צין את אמירה
- סא. ושוב תחיקה גמול בשכול ואלמון ונש--
 כיב פה תמונה בכל צלמי אשריה
- סב. מגל ישלח ויק-- צור את קצירה ונת
 ידרוך לעמה עדי תם כל בצירה
- סג. ודבר גביאיו ימ-- הר שום לנפת נח--
 ליה וארצה כמו גפרית זמירה
- סד. מנחום ידבר לג-- פש העגומים לא--
 מין את לבכה ולב-- נות את גדריה
- סה. ופגי חקריו יג-- לה על שלמה ועל
 נפש אבדיו לרפ-- אות את שבגיה
- סו. ננה ישו לו בראש ישרי אדמה וב--
 ית גאמן יעשה לו עם גבירה
- סז. על כל פשעים יב-- פך לו וימחה גלוי
 חטאת שלמה ונע-- בור על סתריה
- סח. שמש צדקה תהי זרחה בפניו לעו--
 למים וישבון עדי עד בתגריה

- סז. וישבר חסידים יקה-- ריע באוניו ויש--
 זיע מאמונה געים שורות זמורה
 ע. הסר אלהים באב מנעקב ושלום
 נפש שלמה שלח מכל עברה
 עא. יום גהרג הגביר עשרים באיר שנת
 תתסח ספורים עלי אלפי ספורה
 עב. לא גשלומו לו לאר-- בעים שנותיו ובא
 יום קץ לנפשו וב-- אה אל מגורה
 עג. לפי ועיני גת-- תימו סקידים עלי
 זאת התלאה לבל אשבת מצורה.

יב

(קינה קטנה לר' שלמה הנזכר המרכבת מראשי המלות בקינה הגדולה הקודמת).

- א. ועק יער עלי ארו והילל
 אשר קנה לאור שחר והא ליל
 ב. אמת לא ידעה נפשי בטכם
 ספותו פי ימותו עש והילל א.

יג

(לר' שלמה בן קרשפין).

- א. אראה זמן רוקד גנדי ושמו
 גם העסיסים החלו קמנרים

הערות ר' יה"ש

(חילל הראשון ענין יללה, וחשני מלשון חילל בן שחר, ומלת והא ליל היא כמו הא דרכך בראשך נתתי, הא לכא נרע, כסוכן הנה.

- ב. וְצִבִי בְּיָדוֹ כּוֹס יַיִן, וּבִשְׁתוֹתוֹ
 תִּרְאֶה דְמוּת שְׁמֵשׁ נוֹשֵׁק לְיָרֵחַ
 ג. אִם יַעֲנֶה מִפִּי שִׁירָה סָגוּר יִקְרַע
 אִז יִדְוָמוֹן עֵינָיו כְּבֵד יִפְלֵם
 ד. יִשְׁתָּה וְיִשִּׁיר לְשִׁלְמוֹה יְדִירוֹת, קוֹל
 שִׁיר אִם יִחַגֵּן, לֵב שׁוֹמְעֵיו יִגְתֵּם.

* * *

- ה. הַשֵּׁר אֲשֶׁר יוֹמֵם וְלַיִל כְּאוֹר בְּקָר
 יוֹרֵחַ, וְהַשְּׁמֵשׁ שׁוֹאֵף וְזוֹרֵחַ
 ו. גִּפְסוֹן אֲשֶׁר הַמֹּר מֵאֲשַׁכְּלוֹתֶיהָ
 וּפְאָר קִצִּירָה עֲבִי יָם תִּשְׁלַח
 ז. תִּבְלֵל מְקַטְרֶת מִמֹּר וּמִקְדִּמוֹן
 אֲךָ שְׁם־שְׁלֹמֹה לָהּ רוֹבֵל רוֹנֵקֵם
 ח. שְׁמֵשׁ תִּשְׁחַר אֶת פְּנֵיו וְתוֹדָה לוֹ
 אֵף כִּי לְבָנָה טוֹב זָכְרוֹ תִשְׁבַּח
 ט. גַּם הַפְּדוֹת נִשְׂאָ עַל רֹאשׁ בְּגֵי גוֹלָה
 עַל מַס בְּגֵי מִשְׂא מַהֲמָם יִפְתַּח
 י. כְּרֵאוֹת אֱלֹהִים רְאִיתִי הִדְר פְּנֵיו
 כִּי כָל־אֲנוֹשׁ בְּפִגְיַעְתּוֹ יִשְׁבַּח
 יא. וְאִמְצָאָה קִירוֹת לְבִי שְׂמֵחִים לִי
 זֶה יַעֲנֶה שְׁלוֹם, זֶה שִׁיר יִגְצֵם
 יב. אֲזַרְח בְּכָבוֹד מֵאֲבוֹת יִרְשֶׁהוּ
 אֲךָ כָל־אֲנוֹשׁ בּוֹ בִלְעָדָיו כְּאוֹרֵם

יג. יוסיף אלהים על ימיו, ויזרישו
 לבני בני בניו יתר וסורח
 יד. וישלום שלמה וענה תמיד
 ויהי בשוכה עוד רטוב ופורת.

יד

וזאת תשובת ר' יהודה הלוי לר' יוסף ו' צדיק.

- א. שפתי היתה אתמול יתרה
 אבל היום מצאתיה חסרה
 ב. וילדי המזמות לא מצאתים
 ולא היתה מזמתי עקרה א
 ג. ערוגות חסדכם לשקות בטל שיר
 אבקש עב, והעב געצרה
 ד. וגם כי שמשכם פסה מאורי
 ועם שמש היאיר אור מנורה?
 ה. ואין חדש בזכרי מעלתכם
 והיא על פי זמן תמיד קדורה ב
 ו. הכי ג כל-נחלי משרה ותורה
 צעיריכם, ולכם הבכורה
 ז. מסכתם לי אהבות עם גדבות
 ונפשי בעסיסיהן שכורה

הערות רשד"ל

- א) לא מצאתי ילדי מזמות, גם כי מלפנים לא היתה מזמתי עקרה.
 ב) הזמן מגיד תמיד מעלתכם (הפלגה שריוית), ואין חרוש אם גם אני **אזכרה**.
 ג) לא גמנעו המשוררים הקדמונים לומר **הכזי להוראח פי**, בחשבכם שתבא ה' לאמתת
 הרבר (עיון רד"ק סוף ערך פי').

- ח. וְעָבְרוּ מִיְדֵיכֶם כִּי גְהֹרֹת
וְזָרְחָה מִפְּגִיבֵיכֶם לִי גְהֹרָה
ט. כִּשְׂכֹנֵי עֲבֹתוֹת אֲהַבְתֶּם
י. וְהֵן נִפְשֵׁי אָמֶת בְּכֶם קְשׁוּרָה
י. הֲלֹא דִי כִי קְנִיתֶם אֶת־לִבְכִי
י. בְּאֶהְבֵּת לֵב פְּגִיבָה מְהֹרָה
יא. עָדִי תִרְשָׁא מִחִירוֹ עוֹד, לְמַעַן
י. תְּהִי לְכֶם חֻזְקָה בּוֹ גְמוּרָה
יב. שְׁאַלְתִּי יְדִידוֹתְכֶם לְבִדָּה
וְאִין דְּבַר בְּרַגְלֵי אֲעַבְרָה.

טו

- לאוהב ששמו ר' דוד בנתנו להמשורר במתנה טלית יפה.
א. שְׁלָמָה בְּהוֹד גּוֹתְנָה מְעַלְפָּת
עֲלֵי כְּרִקִּיעַ מְחוּסְפָּת
ב. דְּקָה וְאִם רוּחַ תְּגִיפָהּ
רוּחַ בְּשָׁמַיִם הִיא מְנוּסְפָּת
ג. אִם גְּזֹלָה לְבַנֵּת מְאוֹר שְׁמֵשׁ
אוּ מְעַלֵּי שׁוֹשָׁן מְאֻסְפָּת ?
ד. כִּי פִרְשָׁה אַרְבַּע בְּנָפִים
עֲלֵי וְתִרְאָה מְרוּסְפָּת
ה. מַגִּיד בְּלֹא לְשׁוֹן יִקַּר דָּוִד
דוֹרָה וְטוֹב זְכָרוֹ מְצַסְפָּת.

טז

- קריאה לר' יעקב צרפתי לאכול אתו לחם.
א. אֲרוֹן חֲכָמָה אֲשֶׁר עָלָיו
מִכּוֹן מִקְדָּשׁ וְאֶהְלִיו

- ב. אֲשֶׁר אֲגִדִּיל בְּמַהֲלָלָיו
 וְלוֹ עֲדִים בְּמַעֲלָלָיו
 ג. אֲשֶׁר עָמָה מְעִיל צָדֵק
 וְהִתְעַטֵּף בְּמַכְלוּלָיו
 ד. וְטוֹב זָכְרוּ בְּפַעֲמוֹנָיו
 וְרִמּוֹנָיו עָלֵי שְׁוֹלָיו
 ה. רְצָה הַיּוֹם לְמַלְאֵת אֶת
 רְצוֹן עֲבֹדָהּ וּמִשְׁאָלָיו
 ו. וַיִּתְקַדֵּשׁ בָּהּ לַחֲמוּ
 וַיִּשְׁלַחֲנוּ וְכָל בְּלִיו .

יז

וזאת אשר כתב ר' יהודה לר' יוסף הנ"ל
 ביום נסעו מקרמובה.

- א. גְּבִיר תּוֹרָה וְגִבּוֹר הַתְּעֵבָה
 יְהִיָּה! קִדְמָה פָּנָיו בְּתוֹרָה א
 ב. וַיִּשָּׂא אֶת שְׁלוֹמֶהּ לוֹ בְּכָל יוֹם
 בְּנֶפֶשׁ בְּרַק וְלֹא בְנִפְי חֲסִידָה
 ג. קָתָה מִפְּיוּ לָהּ תּוֹרָה וְשִׁים אֶת
 אֲמָרָיו עַל-לִבָּהּ לְעֵדָה
 ד. וְלֵב בּוֹסֵף לְרַב יוֹסֵף יֵאָסֵף
 פְּרִי דָתוֹ בְּטָרְמֵם הַפְּרִידָה

הערות רשד"ל

(א) המסורר מדבר אל לבו ומזוה את עצמו לקדם בתורה את פניו ר' יוסף אשר
 הוא גביר תורה וכו' .

- ה. הלא רב מן דרך להסתיק
 קתה מן עדיני פיו לצדה
 ו. ומלתו ראה ענת רצפים א
 סעד ולך בכת הסעודה
 ז. לקוט המון לה היום, ומחר
 תבקשהו בבקש האברה
 ח. והשב לו אמת מנחה שלוחה
 פניני שיר בכל אבן חמודה
 ט. ואולי הן תהי מוצאת בעיניו
 ואולי תעבב מנחת יהודה.

יח

בעברו בגרנאטה ולא ראה את ר' יהודה בן גיאת.

- א. בעברי על פני רמון מפחד
 ופני קדמו כל דוד וגואל
 ב. מקום פגעם קראתיו מחנים
 כמו פגעו בעקב מלאכי אל
 ג. ואלו אחזה הרב יהודה
 קראתיו מחנים עם פנואל.

יט

במצרים, לר' משה (הבה אללה בן אלששי).

- א. אדון יצרו, אסיר יוצרו וקונו
 ואין רצון ללב רק רצונו ב

הערות רשד"ל

(א) חשוב דבריו כאלו הם ענת רצפים שאכל אליהו (מלכים א' י"ט ו').

(ב) רק רצון יוצרו.

- ב. אֲשֶׁר לְבַשׁ בְּמַצְרַיִם מְעִיל הוּד
וְנִשְׁמַע עַד סְפָרַד פְּעֻמּוֹנוּ
- ג. וְרַקָּה מְרַקְמֵי תוֹרָה בְּצִנְעוֹן
וְהַרְיָחוּ בְּשִׁנְעָר קַנְמוֹנוּ
- ד. וְהַתְּחַד וּמִדְּעִיו בְּדַעוּ
וְהַתְּפָרַד וְרַעוּ בְּעִיּוֹנוּ א)
- ה. וַיְדוּ גְלִלָה אֶבֶן גְּדוּלָּה
אֲשֶׁר עַל-פִּי בָּאָר וַיִּשְׁק צֵאֲנוּ
- ו. וְהִשִּׁיק אֶת-נִכְאָתוֹ מִנְכַּת-הַב
וְהַרִיק אֶת מְעוֹנוּ מְעוֹנוּ ב)
- ז. וְעֵץ דַּעַת וְעֵץ חַיִּים גְּמוּעִים
בְּתוֹךְ לְבוֹ וּפְרָרִים עַל לְשׁוֹנוּ
- ח. אָמַזְר לְהוֹר וְאֵל וְדָאָג בְּעוֹדוֹ ד'
וַיִּסִּיר מִלְּבָבוֹ עֲצָבוֹנוּ
- ט. הַיִּפְסָחָד ? וְעֵדִינוּ שֶׁר-צָבָא
וְעוֹרָר אֶת-תְּהִיָּתוֹ תְּחַבְּמוֹנוּ
- י. וְלִפְנֵי יַחְרַד הָעַם לַיִם-סוּף ?
וְהַמַּטָּה בְּיַד מֹשֶׁה גְּאֹנוּ.

הערות רשד"ל

א) אף אם ישב יחירי ונפרד מבני אדם, דעתו ורעיוניו הם עומדים לו במקום רעים ומודעים.

ב) והשוק מן והשיקו היקבים תירוש ויצהר, תרגום יונתן ויטוסון, ורש"י פירש השמעת קול כשהקילות יורד. ונכאת הראשון ענינו בשמים, מן נכאת וצרי ולוט, והשני ענינו אוצר, מן ויראם את כל בית נכחה, והנה הכוונה הויל בשמיו מאוצרו.

ג) הראשון ענינו שמים, והשני בית מושב.

ד) כל זמן שר' משה חי.

כ

לר' יהודה אלסגלת אשר נתן לו במתנה
שקל הקדש .

- א. אִשֵּׁי שְׂמֵהּ סִגְלָה לְסִגְלָה
- יְשִׁמָּה עוֹד תְּהִלָּה לְתִהְלָה
- ב. עָבִי יִתְהַלְלוּ בְּךָ מְהֵלָּלִים
- בְּחִבְרָה לְתוֹרְתֶךָ גְדֻלָּה
- ג. בְּעֵינַי אֵל מְאֹד נִפְשָׁה יִקְרָה
- וְאִם הָיְתָה בְּעֵינֶיךָ גְּקֻלָּה
- ד. יְהִי כְפֻנָּה בְּכֶסֶף הַשְּׂקָלִים
- שְׁלַחְתָּם פְּעָדֵי חֶמֶן לְבִלָּה
- ה. מְעֻטָּרִים מְפֹאָרִים בְּתַבְנִית
- גְּלִיל זָהָב בְּתַרְשִׁישִׁים מְקֻלָּא
- ו. יְדִידוֹתֶיךָ וְלֹא בְּכֶסֶף וְזָהָב
- יְדִידוֹתֶיךָ בְּכֶסֶף לֹא תִסְלָא
- ז. תְּהִי מְנַחְתֶּךָ רֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן
- בְּיַד בְּנֵי יְהוּדָה בְּתַתְלָּה א.

הערות רשד"ל

א) השקל שנתת לי במתנה, והוא נעשה מקדם בירושלים, גם כתוב עליו ירושלים הקדושה, יהיה בידי כסגלה ראשונה שראיתי מציון, וזה בתחלה קודם שאגיע לשם. והמשך הענין כך: אני חפץ ידירותך ולא כסף וזהב, ואולם הכסף הזה ששלחת לי יקר הוא בעיני וחביב לי, להיותו המסמך הראשון שבא לידי כפי צרכי ציון, וצ"ע.

כא

באלכסנדריואה, אל ר' אהרן החבר הנ"ל ובניו.

- א. אֵיךְ כְּבוֹד הָאֵל וּמוֹרָאוֹ?
 ב. כִּי אִם בְּיַד אֱהָרֹן מִקְרָאוֹ
 ג. חֵבֶר קָרְאוּהוּ בְּלִי חֵבֶר
 ד. כִּי הוּא יְחִיד הַדּוֹר וּמִפְּלֹא
 ה. נִרְאָה כְּבוֹד הַחַן בְּהַנְלִדוֹ
 ו. עָלוּ, וְלֹא יוֹסֵף לְהִנְרָאָה
 ז. עַד הַעֲלָה בְּדִים כְּכֹזְבֵי אֵל
 ח. דָּמּוּ כְּמוֹצְאָם לְמוֹצְאוֹ
 ט. מַעֲיֵן יִפְתֵּה נֹף יִשְׁקֵן אֶרֶץ גֶּף
 י. אָנַעַם בְּטוֹב פְּרִיז וּמִרְפָּאוֹ
 יא. רוֹפֵא וְעֵץ חַיִּים בְּמִרְקָחוֹ
 יב. בּוֹטָה וְעֵץ דַּעַת בְּמִבְטָאוֹ
 יג. בּוֹ יֵאֱתָה גְּאוּהָ לְנֵא אֱמוּן
 יד. תִּנְאָה בְּשֵׁר צָבָא וּבְצָבָאוֹ
 טו. גַּם לֹא שְׂכוֹל תִּירָא וְלֹא אֱלִמוּן
 טז. כִּי אֶאֱצְאֵיו יִשְׁבִּי כְּסֹאוֹ
 יז. תִּבְטַח וְתִסְעַד בְּהַנְעַד
 יח. לְעֹלוֹת לְבַיִת דִּינּוֹ וּמִקְרָאוֹ
 יט. אֵל יִחְלַק א) לְבָם וְאֵל יִתְעָה
 כ. עֲדָר בְּמִרְעִיתוֹ וּמִכְלָאוֹ

הערות רשד"ל

א) הוא פעל עומד, לסיכך נקדתינו בפתח, ואע"פ שלא נמצא במקרא רק יחלק, יחלקו, שם הוא פעל יוצא, וככה יחלש פעל יוצא, יחלש פעל עומד

יא. אהרן ובניו ותנו אותם
איש על-עבדתו ומשאו.

כב

באלכסנדרריאה, אל הנ"ל.

פעמון זהב ורמון עם אבני זקרון
שבו לבגי יעקב והיו על לב אהרן.

- א. המעין אשר מיווי
אף כי ענגי שקיו
התבשרו חלמיו
חלמו בגא אמון
וכרוב להם קרוב;
ב. הגה לציון מנהל
כפא משפט, ואהל
גיא חזיון צוהל
מפארן וישימון
ממדבר-צן עד רחב
ג. יגיל ולא יחיל
הגה גוחל ומנהיל
כל-מחמדים יוחיל
קגה וקגמון
תורה ומשנה ושם טוב ולכל צואר שחרון
- מן המקדש יוצאין
מר ואהלות נשאים
ונרגינו הראים
כי בינותם ארון
ויהי הוא הפתרון
מפנים ולדה
צדק, וקריא עדה
ובסיני קול תודה
כל-עין-ער ירון
עד הים האחרון
קבש להדרתו א
העז ומשנתו
באהרן ובתבנתו
ורביד עז כל גרון
צואר שחרון

הערות רשד"ל

(א) להדרתו של ר' אהרן, יגיל ולא יחיל מדבר קדש.

- ד. קול מהיכל יענה לגמול גדבותיה
 באשר היו משפני קדש מושבותיה
 מה-יעשה המקנא? ואלהי אבותיה
 נמן לה מטמון הוסף בעת ויתרון
 יוסף איכה מכאב ומקנאה חסרון
 ה. קול קורא אל-אהלן ואל-בניו לאמר
 ללמוד מקם בשרון באתם מהר המור
 לבם יאות כל-רן כל-שיר וכל-מזמור
 ירד בטל חרמון לתבצלת שרון
 או בשמן הטוב ירד על-ראש אהלן.

כג

באלכסנדריאה, אל הנ"ל, תשובה על שיר שכתב לו.

- א. ראה כי ענני גשמי וטלי א
 עצורים לא בשלה כי בשלי
 ב. הלא אודה חסדיה, ואמה
 כבוד יערי וכרמלי וצלי
 ג. ובה אורי וזיו שחרי וגרי
 וגם דגלי ומגדלי ותלי
 ד. הלא אמשכה אחר רצונה
 ומוטומי בידה ועלי
 ה. אכל לא אמצאה מענה, ואבוש
 להקביל את דבר קדשה בחלי ב

הערות רש"ל

(א) משל על חבור השירים. (ב) לשון קדש (חול).

- ו. מאד אָקטן געניי מהשיבך
 עדי כי געשה פרעש גמלי
 ז. ומהללי מהוללים לגנדה
 וארדך תהלה ישום בהלי
 ח. ואולם אדרשה שלום, ואחויק
 במענה ושלום מעשה-לי.

כד

באלכסנדרריאה, אל הנ"ל, בלכתו משם.

- א. סעפי בתגבה לא שמתים
 לפרנה אדוני גאנתים
 ב. ואיך יטב לבכי בך? ואיך
 עלי ערשי, וקר מרנח סרותים א
 ג. ונלו בך ימי סבה תמודה
 ובימי התגבה בך רצותים ב
 ד. בקרבה שקנו פרדם שלתים
 בקרקק שקנו ציי ציתים
 ה. אני אשפינה דודי בדודה א
 בקשמוני ובניו המשוחים

הערות רשד"ל

- א) הוא מדבר עם ר' אהרן כאלו מדבר עם תשוקתו, והוא דרך משל, וסימן לעוצם אהבתו אותו.
 ב) סעפי חלו חולי אהבתך בימי חג הסכות (כי או בא ר' יהודה לאלכסנדרריאה, ור' אהרן הביאו אל ביתו), ובימי חנכה הם רצוחים ומתים בחולי אהבתך, להיותי מוכרח להפרר מסך.
 ג) אני משביעך בשם איש החביב לך, והוא חשמונאי, שתזכור ביום פירודתני דודי אהבתנו

- ו. זְכוֹר דְּדָדִי יְדִידוֹת יוֹם פְּרִידוֹת
וְאֵל יִהְיֶה בְּעֵין שְׂכָלְךָ שְׂכוּחִים
ז. וְהַבְּחִין בֵּין שְׂתָלִים לְרַחֲלִים
וְשׁוֹשְׁגִים לְבֵין קוֹצִים בְּסוּחִים.

כה

ממצרים, אל החבר ר' אהרן הנ"ל
(אולי באגרת, בה הגיד לו כי חלם היותו אצלו).

- א. אֲשֶׁר־י וְתֶאֱרַכְנָה תְּנוּמוֹתַי
לֹא יִחַלְטוּ א) מְנִי חִלּוּמוֹתַי
ב. אֵלֶךְ וְאֶרְאֶה פְּנֵי הַשֵּׁר
תִּשְׁתַּחֲוֶינּוּ לּוֹ אֲלֹמוֹתַי
ג. אוֹדָה וְאֶתְוַדֶּה לְמַנְעֻמִּי
מִפִּי וּמִלְבִּי וְעֲצֻמוֹתַי
ד. אֲשָׂא זְמִירִי מִקִּירוֹתָיו ב)
כִּי מְנַעִימוֹתָיו נְעִימוֹתַי
ה. אֵל יִחַשְׁבַּ עֲזוֹן אֲדָנִי לִי
כִּי אֶבְדוּ עִמּוֹ מְזֻמוֹתַי.

כו

ממצרים, באגרת לר' חלפון הלוי (ע"ל עמוד 44 שיר כ"ג).

- א. יֵלֶד לְגוֹ-עֲרֹן: בְּצַנְעֵן אִישׁ וְאִישׁ ר)
אֶתְדָּ שְׁמוֹ חֲלָפוֹן וְהִשְׁנִי יֵאָר

הערות רשד"ל

- א) כלי שיחטפו ממני את חלומותי.
ב) ארום שירי ע"י מה שאלמד משירי.
ג) להיות כגן עדן, ליהנות בהם בני אדם.
ד) שני אנשים, דרך שיר היא היתה בנחתה את ר' חלפון ונילוס.

- ב. הם שִׁלְחֹנֵי יוֹם גְּדוּד , וַיִּתְּפְכוּ
 בְּלִמְעַקֵּשׁ מִיִּשׁוּר וְכָל־מַחְשֶׁה לְאֹזֶר
 ג. לֹא יַחֲסְרוּ כָּל־טוֹב בְּמַצְרִים , בְּעוֹד
 חֲלָפוֹן וּפִישׁוֹן הֵם לְכָל־הַמְּדָה שָׂאֵר .

כז

ברמיאמה לר' יחזקאל בן יעקב בנסעו משם .

- א. יֹאזֶר יוֹאֵר , אֲשֶׁר דָּמָה לְנֶתֶשׁ
 עֵקְלָתוֹן , וְאַרְחֹזְתִּי (עֵקֶל א)
 ב. אֲשֶׁר אֲשֶׁר אֲרָמִי לְפָרִידָה
 וּפְנָה לְגְדוּד דְרָךְ וּסְקֶל
 ג. יִמְזַק אֶל קֶרְבֵי הַעֲמוּסִים ב)
 ד. בְּפָרוּד בְּוִקְהָת : הַיִּשָּׁר יַחְזָקָאֵל
 פָּאֵר בְּלִשָּׁר וּמַחְמֵד בְּלִגְדִיב לֵב
 וְכָל־קִצִּיִן וְכָל־סִפְרִי וְשִׁזְקֶל
 ה. אֲשֶׁר מִנּוּ בְּפִי וּמָטַר עֲנָנוּ
 וְלֹא גָמַם וְלֹא הָיָה קִלְזָקֶל .

הערות רשד"ל

א) כי מדמיאמה עומדת במקום שנילוס הולך עקלתון בצורת משולש הדומה לדלת יונית , ועל כן נקרא Delta ; ובמליצה שוריות המשורר מקלל את נילוס , כי הוא הכין לו הדרך לנסוע מדמיאמה ולהפך מר' יחזקאל (כי מדמיאמה הלך על נהר נילוס למצרים) , וכדרך שאמר למעלה (שיר ב' במחלקה א') כי סחרת אקוב כנף קערב .

ב) מסובלים במשא כבד .

ג) שהיה לוי א בכך אני אומר מסברא .

כח

במצרים, היא אלקאהירה, לר' שמואל הנגיד.

א. הַגֵּעַ זְמַן קֶץ לַפֶּקֶד׃
וְיִסַּף יי קרא עוד

אַרְיָאֵל א)

שְׁמוּאֵל ב).

ב. הַקּוֹל עַד לְשִׁנְעָר עָלָה׃
וְלִמְעָלָה בְּקוֹלָהּ ג) צְהֵלָה סְפָרֵד
וְלִבְכִי לִפְנֵעוֹ בָּלָה׃
כִּי אֶעֱמֹד בְּבֵיתוֹ בְּעֵמֹד׃
גַּם אֶחְזֶה בַּהוֹד פְּנֵי הוֹד׃

וַיְבַרד ה)

בְּבֵית אֵל

אַרְיָאֵל ה)

סוֹחֵר

לְאַחֵר

כּוֹשֵׁחֵר ו)

כְּבוֹד אֵל

לְהֵרָאֵל

כִּי־סָף

לְאַסָּף

יִשְׁסָף

ג. לְבוֹ בְּזִמְן בְּאֵנִיּוֹת

חֶלְקוֹ יַעֲזֹב בּוֹשְׁפֵיּוֹת

אֵךְ הוּא סוֹד נְשֻׁמּוֹת חַיּוֹת

לֹא יִתְחַמַּד יָקָר, אֵךְ יִתְחַמַּד

לְהַיּוֹת יִסוֹד לְעוֹלָם וַיִּסוֹד

ד. יֵצֵא בְּכָל־גְּבוּל מִצְרַיִם

אֶת־גְּדֻחֵי יְרוּשָׁלַיִם

אֵךְ כָּל צִרְרֵי אֶפְרַיִם

הערות רשד"ל

א) ירושלים.

ב) ה' קרא שמואל שני שיושיע את ישראל כשמואל הראשון.

ג) ספרד אשר היא למעלה (כי קמטילואה מקום ר' יהודה הוא ארץ הרים) צהלה בקולה (מלשון צהלי קולך בת גלים):

ד) מאז היותו בארץ מולדתו היה נכסף לפגוע ולראותו.

ה) מלאך.

ו) אינו נתנה מעשרו, אך מתנה ממנו את אחרים, ואינו מבקש לעצמו רק הסובות

כי מפני חצציו ידוד מנאל
 עד להיות קבוציו כל-דוד וגואל
 ה. כל פעל למענו, עגנה ונאוה
 חלק הזמן בין הדוה ומצנה
 גם-נפשו כמו-כן הנה ורנה
 הקבדו בקרב-עם כקבדו למואל א
 אך לפני אלהיו יקד כשואל.

כט

אל הנ"ל.

- א. הן חן לנטר ברמו
 לשגשג נפנו ביום נטעו
 ב. שמואל שמו, כי אל שמו
 נשא את-מנו ישעו
 ג. ושמ צלצלי שמע לשמו
 ובבל-הארץ שמעו
 ד. נגיד הרש טוב לעמו
 ודבר שלום לכל זרעו
 ה. צדיק משל באדם
 משל בנראת אלהים
 ו. להתאמין באל קדם
 ואמר גאחיו בגבהים

הערות רשד"ל

הרוחניות. זהנה מנהגו בטובות הזמן כאניות סוחר, חמלאות הון ועשר אך
 אינו להנאתו, אלא להביאו לאחרים.
 א) שלטה המלך.

- ז. קדושים הביאוהו בסודם
 ואמר עמד בסוד נגהים
- ח. אז איךיו רפתה ידם
 ואז נדברו רואים ורואים א)
- ט. יי אלהיו עמו
 הוא מצודתו והוא סלעו
- י. יום ועמד על שר-שרים
 רחוקים שמו את-פניהם
- יא. ולא האמינו לדברים
 עד אשר-ראו בעיניהם
- יב. וימצאו מאה שערים
 על אשר-שמעו באזניהם
- יג. כלם אתו מאמירים
 למשול עליהם ועל בגיהם
- יד. והוא משרה על-שכמו
 וקמת משלים כערעו
- טו. כנען למצרים חמד
 כי מאור פניו יאור
- טז. וישגער מהלכיו למד
 ושואל מאדיר ונאור
- יז. לראות מלך העמד
 ממעל למימי הים
- יח. וספרד בם יצמד
 לתאור את-גבולו תאור

הערות רשד"ל

- יט. אולי יהי מדרך לפעמו
ומדרך לרכבי פרעה א)
- כ. זה מלכי אמרה אריאל
אשר בסל יחלתיהו
- כא. ללמוד משפט ביישראל
לשר ושופט קבלתיהו
- כב. הכי קרא שמו שמואל
כי טני שאלתיהו
- כג. אשר לא השבית לי גואל
פניאמר צר יבלתיהו
- כד. עשה שלום במקומי
והסד לדוד ולגרעו.

ל

אל הנ"ל.

עיני כל-ישראל עליך פי שם יי נקרא עליך

- א. גשמע בקל-ישראל קול מגיד
גאמן שמואל לוי לנגיד
- ב. יגיד הפה והעין מעיד
בא גר ועתה שא גא בליך
- ג. רצה לשכון כבוד בינינו
ושמך יוצא וקא לפנינו

הערות רשד"ל

א) ספר מתחברת לכנען ושנער, והולכת וסוכבת את גבול ר' שמואל, אולי תומה
שיבא בה במרכבותיו שהם רכבי פרעה, כלומר רכבי מצרים.

- ד. אין כל בלתי לך עינינו
 ג. רד כשטל וגרד המון עליך
 ה. תקיחו לקבוצת ממוחשבותיה
 ו. וזרמו עבות מגדבותיה
 ז. למי כל-חמדה בק לאבתיה
 ח. יקרו מנחיליה ונחליה
 ט. יקרו שריגי גפן פוריה
 י. עיני לענבימו צופיה
 יא. מחר המר הר המריה
 יב. מטע קדש מטע שתיליה
 יג. יגדלו ומרשיונה ישרו
 יד. ולחלוך בדרךיה ישמרו
 יו. ומאז פני הדרתה יאזרו
 יז. ויאר יי פניו אליה.

לא

אל הנ"ל.

מבחר נזרים למבחר מגזרים *
 ושיר השירים לשר השירים.

א. העמוד המצפה אשר יראה נגיד
 וראה מרוב שמואל הנגיד
 ותפים ומחלות אשר סביביו העמיד

הערות רשד"ל

(א) לשון מנוריק בארבת.

- לְכַל-צִנּוֹר רָבִיד וְעַל-כָּל-יָד צָמִיד
 יֵצֵא בְּאֵלָפָיו וְכֵן יִהְיֶה תָמִיד
 לְהַצִּיל נַמְסָרִים וְהִמָּר גְּאָסָרִים
 ב. וְיִפְסֹת מִגְּנֵי אָדָם
 וְכֵן זָכִיתָ לְהַיּוֹת נְגִידָם
 וְצִלָּה חֶסֶה עַל-כָּל-כְּבוֹדָם
 שְׁלוֹמָם בְּשִׁלּוּמָה וּמִהוֹדָה הוֹדָם
 בְּצִלָּה יְחִיו עִם גֹּזֵי מַעֲבָדָם
 בְּשׁוֹשְׁנֵי דָרִים בֵּין הַדְּרָדָרִים
 ג. הוּא לְעַמּוֹ רָבִב וְהוּא פְרָשִׁי
 וְעַץ חַיִּים מִרְפָּא יִבְכַר לְחַדְשִׁי
 עַל פְּלִגְי-צָדֵק יִשְׁרָשׁ שְׁרָשִׁי
 אֲשֶׁרִי עֲבָדִיו וְאֲשֶׁרִי אֲנָשִׁי
 עוֹד רָד עִם-אֵל וְגִאֲמֹן עִם קְדוֹשִׁי
 וּמַעֲשָׂיו גִּזְרִים לְלַמֵּד מִיִּשְׁרָיִם
 ד. לֵב גְּאוּנִי שֶׁנֶּעַר לְחֻזּוֹתָ יְהִים
 וַיִּזְעַצֵּי מִצְרִים אַתְרֵי סִיו נְגָהִים
 כִּי מַחֲשָׁבָיו בְּסוֹד אֵל נְגָהִים
 כְּאֲשֶׁר יִשְׁאֵל אִישׁ בְּדַבַּר אֱלֹהִים
 מִחֶסֶה וְעַז לְחַרְדִּים וְתַמְהִים
 בְּמַעֲוֹנֹת כְּפִירִים וְהָרֵי הַנְּגַמְרִים
 ה. אֶל-כִּנֶּף הָאָרֶץ שָׂאוּ בָּהּ, רִנְנִי!
 וּבְשָׂרוֹ כְּסִפְרָד לְאִתִּי וּבְנִי א'
 כִּי אֲנִי מִשְׁרַת שְׁמוּאֵל רֹאשׁ קַצִּינִי

הערות רשד"ל

(א) נראה שהכוונה בני כותהיו.

ושמואל מִשְׁרַת אֶת־פְּנֵי יי
 וְלֹא הִאֲמַנְתִּי לְרֹאוֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינַי
 לְשׁוֹן מִרְפָּא פְּגָרִים וְחַיֵּי בְּשָׂרִים.

לב

אל הנ"ל, ושלשה בניו.
 ליהודים הייתה אוֹרָה בְּשִׁלְשֵׁת קְנֵי הַמְּנוּרָה.

- א. י אֵתָה מְמַשְׁלָה וְרַב־ב
 לְמְנוּרָה כָּלָה זָהָב
 לְגֵאוֹן יַעֲקֹב הַגְּאָהֵב
 הָאֵסֵף גְּדֻלָּה וְתוֹרָה
 ב. ה רְגִינוּ בְּגֵי שְׁשׁוּעִים
 הַמְּשׁוּתִיִּם לְהִיּוֹת רוּעִים
 וְלְהַפְּגִיעַ בָּם צוּעִים א)
 הָאֲמָרִים שְׁחֵי וְנַעֲבֹרָה
 ג. ו לְמִי הַחֲמֻדָּה תוֹחִיל?
 כִּקְנִחַל גְּדֻלָּה וּמִתְחִיל
 מִפְּגִי מַסִּים וּמִתְחִיל
 רָקֵם מֹר וְקַטְוֹרָה
 ד. ה דְּלִקֵּי אֹרֶךְ בְּיִשְׁעֵם וְעֲזָרָם
 גְּזֵרֶת פְּגִינִים גְּזָרָם

הערות רשד"ל

א) כפעם אם לא הפגעתו כך בעת רעה ובעת צרה את האויב, וצועים מן ושלחתי
 לו צועים וצעוהו. והנה הוא אומר כי בני הנגיד עתירים ששונאי ישראל (האוסרים)
 שחי ונעברה) ידברו עמם בלשון רבה ודרך בקשה.

מדור לדור יַעֲמֹד נִזְרָם
 לֹא יַעֲבֹד עֲלֵיהֶם מִזְרָה
 ה. הַ תְּפִשֶׁר, אֲכִיר הָרָעִים!
 כִּי אֶלְחוּ בְּבֵיתְךָ גְּמוּעִים
 גַּם עֲמָדוֹ מִמֶּךָ זְרוּעִים
 וּבִשְׂרֵשׁ תִּהְיֶה הַזְּמִירָה
 ו. לְ שִׁמּוֹאֵל גְּדֹלַת הַנְּגִינָה (א)
 מִתְחַזְּרֶת עָלַי אֲכַסְנִיָּה
 כְּנִי יִשְׁכְּנֶנּוּ כְּנִיָּה
 אֶל-בֵּית אָב וְחָדֵר הַזֶּה (ב)
 ז. וְ כִבֵּן יִשְׁבַּחֲוֶהוּ לְאֲמִים
 עַד-מִדְבָּר וְאֵי יָמִים
 כִּי יַעֲמֹד לְגַם כָּל-עַמִּים
 וּלְגִגַּד וְלוֹ הַכְּבוֹרָה
 ח. וְ גִדַל שֵׁם יְיָ וְיִקְדֹּשׁ
 בְּיָמֵיהֶם, וּמַלְכוּת תִּחְדָּשׁ
 וּכְרָנָה תָּשׁוּב לְמִקְדָּשׁ
 אֱלֹהֶיהָ גְּאוּת שְׁחֹרָה.

לג

אל הנ"ל.

א. יִרְנֹו זָמִים וְעֵתוֹת תִּשְׁמַחְנָה
 וְרוּחוֹת נִפְעָמִים יִגְזֹוֹת תִּשְׁבַּחְנָה

הערות רשד"ל

(א) שם אביו של הנגיד.
 (ב) לשון ואל חדר הורתי.

ומגיל ושלומים אַנְחֹזֹת תִּכְבְּרָנָה
 ופיות גְּאֹלָמִים רִנְנֹת תִּפְצַחְנָה

וְלַעֲד מִכָּל-יָקָר בָּא לְפָנַי מִזֶּה
 גְּדוֹל יִהְיֶה כְבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה

ב רוח חַן וְשִׁבְהָ וּמִשְׁכָּן יָפוּחַ
 וְזֶה מִשְׁכָּן אֱהָבָה לְשִׁמְחָה פְּתוּחַ
 לְאִישׁ שֶׁנִּפְשׁוֹ כְּאֵבָה לְמַעַן יָנוּחַ
 כִּי טוֹב אֵל יוֹבָא וְהָיָה סְרוּחַ

על-צדי המִשְׁכָּן מִזֶּה וּמִזֶּה גְדוֹל יִהְיֶה וְכוּ'

ג. בְּרוּךְ יְיָ אֲשֶׁר לֹא הִשְׁבִּית גּוֹאֵל
 לְכְבוֹד וְלִישׁוּר וְחִמְדַּת יִשְׂרָאֵל
 הַיּוֹם נִתְאַשֶּׁר כִּי גָאֲמוֹן שְׁמוּאֵל
 וּמִטּוֹב נִתְבַּשֶּׁר נֹאמַר לְכָל-שׂוֹאֵל

אֲבֵן יֵשׁ יְיָ בְּמִקוֹם הַזֶּה גְדוֹל יִהְיֶה וְכוּ'

ד. מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת שׁוֹרְרוּ
 כִּי קָמָה סִפְתָּ אֲמוּנִים הַתְּחַבְּרוּ
 וּבְצִדְקַת וּבְרַבְתָּ אֱלֹהִים יַעֲזְרוּ
 וְכָל-נַפְשׁ זַבַּת אֲהַבְיָהּ, עוֹרְרוּ

לְשִׁשׁוֹן וְלְשִׁמְחָה וְקָרָא זֶה אֶל-זֶה גְדוֹל יִהְיֶה וְכוּ'

ה. בְּהִשְׁקַט וּבְבִטְחָה תִּהְיֶה מְנוּחַתְכֶם
 גִּצְחַת גְּשִׁיחָה בְּנַעַם תְּכַבְּרְתֶּם
 שְׁלוֹמִים גְּנוּחָה וְנִרְאָה בְּשִׁמְחַתְכֶם
 שְׁלוֹם אֵל וְהִנְחָה יְנוּחוֹן בְּגִנְתֶּם

תְּמִיד, וְעַד יֹאמְרוּ מִחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה גְדוֹל יִהְיֶה וְכוּ'.

לד

- מר"י הלוי לר' אברהם בן עזרא .
 א. עֲרָבָה שְׁנֵתִי לִי וְאַהֲבָתָהּ
 יוֹדֵי הָעִירְתָּנִי רְאוּת צִלְמָהּ
 ב. כַּתוּת וְכוּל כְּחָרוּ כְּשִׁירָהּ
 הֵן הֵם שְׁלַחוּנֵי קְרוּא כְּשִׁמָּהּ
 ג. בּוֹא נָא וְנִשְׁרָה וְעַל עֵפֶר
 נִשְׁכַּב וּמָה לָּהּ לְחַיּוֹת גְּלָמָהּ .

לה

- ר' יהודה הלוי לאוהב מעיר צור ששאל בשלוחו .
 א. לֹא הֶעֱנִנִים הֵם אֲשֶׁר נִבְקְעוּ
 כִּי אִם שְׁתִּי עֵינֵי אֲשֶׁר דָּמְעוּ
 ב. אַט שׁוֹחֲרֵי פֶן אִשׁ אֲנָתָה תִּשְׁרַפֶּם
 וּמִנְחָמֵי פֶן בְּבָכִי יִמָּדְעוּ
 ג. כִּי יִחְזוּ מוֹקְדֵי קַרְבֵי יֹאמְרוּ
 אֵיכָה נִחְלִים מִיְקוֹד נִבְעוּ
 ד. לוֹ יָדְעוּ מִקְצַת לְבָבִי תָמָהּ
 אֶל אֵל יִנַּפֶּם בָּם וְאֵל יָדְעוּ
 ה. עָלֵי לְיָמִים חוֹב וְהִגֵּה לְקַחוּ
 הַגִּיף וְהִנְגָּשׁ וְלֹא נִפְרְעוּ
 ו. אֲבָבָה וּמִנִּי אִו נְעִירֵי אִו נְדוּד
 קִירוֹת לְבָבִי עַל שְׁלִשְׁתָּם זְעוּ
 ז. יָמִים הִשְׁכָּנוּם כִּי תְמִידִים הֵם וְהֵם
 מִתְנַהֲלִים בְּלֹט וְלֹא יִפְסְעוּ
 ח. גִּתְלוּף וְלֹא נָבִין כְּרוֹכְבֵי יָם אֲשֶׁר
 נִחְשְׁבוּ חוֹנִים וְהֵם יִסְעוּ

- ט. ימים עברנום בחלום גם בחלום
 קעו ומארץ לארץ געו
- י. אומרים להפךר שבילים מצאו
 אומרים להקבץ בשכור קעו
- יא. צרכי נדיבים דפקרו עם הזמן
 על בן נדיבים לזמן נכנעו
- יב. ודגי בליעל חשנקי הזמן
 ישנו עלי ברקיו וישתעשעו
- יג. פמה יעצוני ידירי מועצות
 שלום וסוף דבר לריק יגעו
- יד. צמחו קלבי מחשבות לקדור
 לא נטעו מאז ולא זרעו
- טו. כמעט שארית הגשמה אבדה
 לוי שלומי דודי אשר ישעו
- טז. שלום לאיש ישלח שלומו יום ליום
 אפגע במלאכיו ובי יפגעו
- יז. פרש זהב אופיר ספריו ערכו
 בכלי ירידות לא ביד רקעו
- יח. שואל הנס לחי לאט אל תזכרה
 הם התמונות שפכר גועו
- יט. לו תחנה פנים צבנעי הוד וחו
 איכה בקדרות הזמן נצבעו
- כ. פנים אשר אתמול בפה חן קרעו
 היום בפה ליל נדוד קרעו
- כא. תראה אסיני אהבה מתפרצים
 מאת אדום אחרו נכנעו

- כב. בָּגְדוֹ וְחִלְיָהּ לָהּ אֶת מִבְּגָדוֹ
 לְעִקּוֹר אֲהָבָיִם עַל אֲמֹת נָטְעוּ
 כג. נִפְשׁ יְדִירָה הַגְּדֹלוֹת בְּקִשָּׁה
 לוֹ הַגְּדֹלוֹת אֶל מִבְּקָשָׁם שָׁעוּ
 כד. לוֹ יַחֲזֹר גִּלְגַּל וְלוֹ יִבְקְעוּ
 הֵם הַשְּׁחָרִים שְׁתִּמּוּל גִּבְקְעוּ
 כה. שְׁלוֹם עָלֵי צוּר תַּחְכְּמִיָּה אֲשֶׁר
 בְּלֵב בְּחֹזֶתָם אֶת שְׁמוֹ קִבְּעוּ
 כו. חֹזְנִים בְּתוֹךְ הַיָּם הִדְרְעוּ כִּי בָבֶת
 עֵין מִבְּבָה אֲהֵלֶם תִּקְעוּ
 כז. הוֹדִים בְּשׁוֹשְׁנֵי מְזֻמּוֹת לְקַטּוּ
 גַּעִים בְּגַנְי הַתְּבוּנוֹת רְעוּ
 כח. הֵן רַחֲמֶיךָ יִכְבֵּד מְאֹד עָלַי אֲבָל
 וְקַל בְּנִסְעָה אֶל אֲשֶׁר נִסְעוּ
 כט. יִטֵּב לְבָבְכֶם בְּאֲשֶׁר יִכְאֵב לִבִּי
 עִם נִפְרָדוֹ מִמֶּנּוּ וְלֹא יִדְעוּ
 ל. אֵיכָה יַחֲיֵי עִם מִמֶּנּוּ יִפְרָדוּ
 או אֵיךְ יִמּוּתוּן עִם בָּהּ פָּגְעוּ.

לו

מר"י הלוי אל רביע בן גבאי.

- א. בְּשׁוֹמְטֵי מַעְבְּרוֹת מִזְרַח וְחִמְיוֹן
 יַחֲדֵי מִבְּלֵי קְרוֹב בְּאַלְמֹן
 ב. שְׁאֲלוּנֵי הַתְּצִיטֵד בְּלֵי יָד
 וְאֵין חֹמֶל לְרַעְבוֹנָה וְרַחֲמֹן

- ג. עגיתים הזמן זמן לְדִי
 אֲחִי אֶדְקֶךָ וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל וְנֶאֱמָן
 ד. אֲשֶׁר מִן יִאֲכִילֵנִי בְּכָל יוֹם
 וּמִטְעָמָיו בְּפִי מִמֶּטֶק וּמִשָּׁמֶן
 ה. וְאָמְרוּ אֵין בְּתַבֵּל מִן עֲגִיתִים
 וְאִם אֵין מִן בְּתַבֵּל שָׁם אֲחִי מִן .

לז

- לֵאחַד מֵאוֹהַבָיו שְׁלֵמָה בְּשֵׁמוֹ .
 א. שְׁלוֹם שְׁלוֹם רַב לְשְׁלֵמָה
 יֵט אֵל אֱלֹו בְּנֶהֱר פִּישָׁן
 ב. הַשֵּׁם לִילֹדֵתִי שְׁמֵרִים
 וּבְעַד חֲלִוִי דְמַעֵי לְיִשׁוֹן
 ג. הוּא וְנִדְוֹדוֹ גְּרָשׁוֹ נֹכְחִי
 מֵה לִי אֲחֵרוֹן מֵה לִי רֵאשׁוֹן
 ד. כִּי הִרְעַב לְעֵנִי כָּל
 שָׁנָה וּפְרִיד מֵעַל אִישׁוֹן
 ה. גַּם הִשָּׁבַע לְעֵשִׂיר
 אֵינְנוּ מִגִּים לֹז לְיִשׁוֹן .

לח

- מִשֵּׁפֶט הַמְשׁוֹרֵר עַל שִׁירֵי יִצְחָק וִיעֶקֶב .
 א. אָמַת אֲשַׁפּוֹט וְאֲדִינָה בְּצֶדֶק
 וְחֲלִילָה לְהִתְעוֹלֵל עַל־לֹדֵת
 ב. וְאָמַר כִּי לְיִצְחָק שָׁבְלִי שִׁיר
 בְּחֵר מֵהֶם וְקִטְפָתָהּ מִלִּילֹדֵת
 ג. וְשִׁיר יַעֲקֹב בְּזִרְנָעֵי אֲדָמָה
 וְהֵם חֲטָה אֶבֶר חֲטָה אֶפִּילֹדֵת .

לט

תשובת המשורר לשואל מדוע חדל מכתוב שירים.

- א. בַּעַת גְּרַפְּשׁ מְקוֹר הַשִּׁיר וְנִשְׁחַת
מֵאֲסִתִּיהוּ וְנִפְּשִׁי גְּעָלָהּ בּוֹ
- ב. וְאִיכָּה גּוֹר אָרִי וְטַ אֶל גְּתִיבוֹ
וְשִׁנְעֵלִים קָטָנִים הִלְכוּ בּוֹ .

מ

לאוהב ששלח לו כד יין לתשורה.

- א. בָּךְ אָעִיר וְמִרוֹת בָּל יְמוֹתֵי
וּבְעֵסִיסְךָ אֲשֶׁר מָצוּ שְׁפָתַי
- ב. וְאֲחִי אֶקְרָאָה אֶל־בֶּד שְׁלַחְתּוֹ
וּמִפִּי אֶמְעַמָּה טוֹב מִגְּדֻגְתִּי
- ג. עֲדֵי רַעִים הִשְׁבִּינִי לְסוֹבָא
וְעַקֵּב זֹאת שְׁאֵלוֹנִי לְמַתִּי
- ד. עֲנִיתִים , אִיךְ אָרִי גִלְעָד לְגִגְדִי
וְלֹא אֲשַׁתָּה לְרַפָּא מִחֻלְתִּי
- ה. וְאִיכָּה אֶמְאַסָּה בְּבֶד עֲדָנָה
וְעוֹד לֹא נִגְעוּ עַד ב"ד שְׁנוֹתֵי .

מא

שיר אהבה .

שְׁלוֹם לְאֶבְיָה גַּעְרָה
וְאִם אִישׁ חִשְׁקָהּ בִּי בַּעְרָה
נִעְלָה בְּשִׁמְשׁ עֲלִתָּה
דוֹדָה בְּגִדְרָה עֲנִתָּה
אִם הִרְעָה לִי כִלְתָּה
מֵאֲתָה אִז אִם גִּדְרָה
וְלִהְרִגִי אֶסְרֶה אֶסְרָה

- ב. חיים בְּרִצּוֹנָה יִשְׁכְּנוּ
 וְרַפְאִים עִמָּה נִתְלַכּוּ
 מִדְּבָרֶיהָ חַן יִתְנוּ
 בְּדִלְחַ מִפִּיהָ פִּזְרָה
 וּמִנְהוּ שְׁנֵי טוֹרִים חֲבֵרָה
 ג. צְהוּבַת שְׁעַר תְּמִימַת יָפִי
 צִבְיָה וְאִיהָ בְּאָרֵי תְּמָרָפִי
 הַטּוֹב כִּי אִישׁ גָּקִי תִגְפִי
 בְּעֵינֶיהָ בְּפִשִׁי לֹא יִקְרָה
 בְּעֵינֵי דְמַעָה לֹא נִגְרָה
 ד. הֵן בְּלִתְנוּךְ שְׁהֵדִי
 דִּמְיִי כִי עָלִי תִשְׁקְדִי
 לְסִפּוֹתַי טָרָם מִנְעֵדִי
 זֹאת חֲטָאתְךָ לֹא נִסְתָּרָה
 רְאִי כִי לֹא תוֹכְלִי בַּפֶּה
 ה. אֲזִכּוֹר הַיּוֹם אֲשֶׁר יָעַדָה
 לְבַחֲיוֹתַי כּוֹ וְלֹא בָגַדָה
 וּבְשִׁנֵּי תַפּוּחִים רִפְדָה
 בְּפִשִׁי וּלְגוֹפֵי חֲזָרָה
 וּקְדָם אֹתִי בָם דָּקְרָה
 ו. כָּל הַיּוֹם צָדִי חֲבָקָה
 יַעַת בּוֹא הַשְּׂמֹשׁ חֲמָקָה
 לְלֶבֶת לָהּ וּמֵר צָעָקָה . (סוף השיר חסר)
- מב
- ע ל ע פ ר ה .
- א. עֲפָרָה תִכְבֶּם אֶת־בְּגָדֶיהָ בְּמִי
 דְמַעֵי , וְתִשְׁטַחֶם לְשִׁמֶשׁ וְהָרָה

ג. לא שאלה מו העונות עם שמי
עיני, ולא שמש בפי תארה.

כז

עפרה אל ידדה והוא ישן.

- א. עורה ידדי מתנוקתה
אשפע בקמין את-תמונתה
ג. אם-תחזה בחלום נשק שפתיה
איהיה אני פותר חלומותיה.

כח

עפרה מדברת על לבה.

- א. נקלתי ודלתי בפרוד
צבי, ויהיו בצל יצרי א
ג. עדי שבתו ולא מרב שנותי
והן עדי שגני לחיי מגורי
ג. אכל שבתו בקגדו כי ואלו
ישיבני ושובון לי געורי.

כט

עפרה מדברת מדודה.

- א. יום שעשעתיהו על ברפי
ונרא תמונתו באישוני
ג. נשק שמי עיני מתעתע
את תארו נשק ולא עיני.

הערות קאמפף

(א) כמו ויצרי בצל, איוב י"ז ו'. ר"ל צורת פני השתתה לרוע.

מו

על הפרוד .

- א. על מה גביר מתן ושר היופי
בגד בחשק אין בחושקו דפי
- ב. הלך וברח ממסבי מהיות
נושק שפת שני אשר בה צופי .

מו

על הפרוד .

- א. דוד מתקו מליו מאד מנפת
ובמחנה פניו לאישים מופת
- ב. בטה יחידתי לה גבספת
ולנודה לבי במנקד תפת .

מח

על הרוד כי זקן .

- א. ילבי זמן בפגי צבי הוסרו
וראו על פניו כתבנית רסן
- ב. קתב שערז על לחיו משני צדיו
דעו בי לא לעולם חסן .

ממ

שיר לחתונה .

- א. יונה על אפיקי מים
פאנה היא לעינים
- ב. הן יש לבסוף מוצא
וכיונתי מי ימצא ?
- יפה בעיתי בתרצה
גאנה בירושלים

- ג. וְלֹאֲנָה וְאֲנָה תִּפְנֶה
 לְשִׁבּוֹן בְּאֲהָלִים? וְהִנֵּה
 בְּלִבִּי לְשִׁכְנָה מִחֲנֶה
 גְּדוֹל וְרַחֵב יְדוּם
- ד. דָּהֵיָה לְבָבִי שְׁמוֹ
 וַיַּעֲשׂוּ בִי וַיְנַסּוּ
 לְהַטִּיחֵם, אֲשֶׁר לֹא עָשׂוּ
 בֶן חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם
- ה. הַיּוֹד אֶבֶן יִקְרָה הָבֵן
 עַת תֵּאֲדָם וְעַת תִּתְּלַבֵּן
 וְתִמְהַ בְּחֻזֹת עַל-אֶבֶן
 אֲמַת שְׂבָעָה עֵינַיִם א
- ו. הַפֶּבֶר לִי לְצוּף רֹאשׁ פָּתָן
 כִּי כָל-אִישׁ בְּהוֹן יִתְחַמֵּן
 וְאֲנִי לָךְ לְבָבִי אָמֵן
 מְנַה אֲמַת אֲפִיִם
- ז. לִּי חַי שׁוֹשֵׁן וְעֵינַי קִטְפִים ב
 שְׂדֵי רֵמוֹן וַיְבִי אֲסָפִים
 אִם שִׁפְתוֹתַי רִצְפִים
 מְלִקוֹתַי בְּמִלְקוֹתַיִם ג
- ח. וְשָׁמַי מִחֲלָפוֹת בְּאוֹרֵב
 מִשְׁעָרָה וְאֲבִי עָרֵב ד

הערות רשד"ל

א) מראי פנים יפות צח וארום, וזה או זה מתנבר לפי התפעלויות הנפש בכל רגע ורגע, והמשורר ממשול זה לאבן יקרה שמראה משתנים (שילען).
 ב) הלחיים הם כשושנים, ואני זן עיני בהם, וכאלו עיני קוטפות מאותם השושנים.
 ג) אם שפתותי כנהלי אש, חכי הוא כמלקחים לקבל נשקותיך.
 ד) מחלפות ראשך הן כאורב, כי משערך יוצאים כעין זאבי ערב, לסחוץ ולברוח כל רואיך.

- אור לְחֹךְ בָּם מִתְעַרֵב
 בְּאֹר בְּקָר בֵּין עַרְבִים
 ט. וְיַעֲלֵת חֵן וְכֶתֶם אֹפִיר
 בְּמֵאוֹרָה מְאֹר יוֹם תַּחֲפִיר
 וְלִבְנָה כְּלִבְנֵת סִפִּיר
 וּבְעֵצִים הַשָּׁמַיִם
 י. חַשֶּׁה אֵין לִנְגֵד זְהֵרָה
 לֹא יִבְרָה בְּלִילָה גְרָה
 וְעַל אֹר יוֹם נוֹסֵף אֹרָה
 וְיִהְיֶה לְשִׁבְעֵתַיִם
 יא. זֶה דוֹר וְאֵין רַעְיָה לְצֵדוֹ
 בְּאֵי הָיִ עֹזֵר כְּנִגְדּוֹ
 כִּי לֹא טוֹב הָיִוְתוֹ לְבֵדוֹ
 וְטוֹבִים הַשָּׁנִים
 יב. קָרְבוּ לָךְ עֵתוֹת דוֹרִים
 וּבָא מוֹעֵד לְהִיּוֹת אֲחֵדִים
 בֵּן יִקְרַב מוֹעֵד מוֹעֵדִים
 לְמַחֲלַת הַמַּחְנִים.

ג

לחתן בעלותו לספר תורה.

- א. וְיִסְכַּח חֶמֶן בְּשׁוֹשָׁן
 בְּחֶפֶת הַדָּר מִתְבַּסִּים
 חוֹפֵף עֲלֵיהֶם וְהֵם שְׁשִׁים
 וּבְצֹל סְעִפּוֹ נִכְנָסִים
 בְּהַבְּסִים עוֹמְדִים סְבִיבּוֹ
 וְהוּא עוֹמֵד בֵּין הַתְּרַסִּים
 ב. תַּ יוֹם בְּמִלָּה בְּצֵאתוֹ
 אֹר בְּלִבְנָה סְבִיבוֹ
 יֵצֵא חֶמֶן מִגְּנוֹתוֹ
 צְבָאוֹת בּוֹכְבֵי חֲבָרְתוֹ

וְלָתַת בְּבוֹד לְאֱלֹהָיו עוֹמֵד נֹכַח פְּנֵי דָתוֹ
 וְיִשְׁמַח בְּאַהֲבַת רַעֲיָתוֹ וּבִטְחוֹנוֹ עַל-אֵל יֹשִׁים
 ג. וְיַעֲלֶת הַחַן תַּעֲרִירוֹ בְּאַהֲבָה וְתִתְרַפֵּק עָלָיו
 הִכִּי הִיא דְמוּתָהּ וְנִמְשָׁלָהּ צְבִיָּה בְּקָרֵב אֱהָלָיו
 בְּעֵרוּגַת בִּשְׁם בְּגִנּוֹ וְדַבֵּשׁ וְחִמְּאָה בְּגִתְלָיו
 מִשְׁכְּלָה לְבִשְׂה רַקְמוֹת וּמִיַּפְיָה עֲשֵׂתָה שְׁבִיטִים א
 ד. דְּבָר יֵצֵא מִיִּי לְחַבֵּר סֹהַר עִם חֲמָה
 וְלַעֲשׂוֹת עֶזֶר לְעַבְדּוֹ כְּנִגְדּוֹ כְּמוֹ יוֹגֵה תַמָּה
 וְיִצְמְדוּ וְיִהְיוּ אֲחֵרִים וְיִי יִהְיֶה שְׂמָה
 לְכוֹנֵן גַּעַם פְּעֻלָּתָם וְאֵת כָּל-אֲשֶׁר הִמָּה עֲשִׂים
 ה. הַיּוֹדֵם לְעַד לֹא יִשְׁגָּה וּבָם יִשְׂרָאֵל יִתְבָּרֵךְ
 וְיִוָּדַע כְּעַת חִיָּה כִּי כוֹכַב מִדָּם דָּרָךְ
 וְעַמּוֹ יִבְשֶׁר בְּיַמֵּיהֶם כִּי גַר מְשִׁיחוֹ אֵל עֲרֵךְ
 לְפָדוֹת נַפְשׁ עַבְדָּיו וְלֹא יֵאָשְׁמוּ כָּל-הַחוֹסִים .

נא

נראה שהוא על כלה ששמה אסתר.

- א. מה-תעלה שמש ומה תופיע?
 תר בת-אביתיל בבר הגיע
 ב. תחפיר פני שמש בזהר תארה
 וצבא זבול ממעשיו תפרוע
 ג. לא בתרה לשכן רקיעי מעלה
 ותעשה מן-ההדום רקיע.

הערות רשד"ל

א) שכלה הוא סאר לה כבנדי רקמות, ויפיה הוא לה כתכשיטי שביטים.

נב

גראה שהוא כמו הקודם לכלה ששמה אסתר.

- א. מִן הַיְהוּדִים עַל הַדְּרֹסָה נִשְׁבְּחָה
רוּחַ אֱהָבִים רָפְאָה חֲלֵי אֱהָבָה
- ב. גִּינוֹת עֲרוּגוֹת בְּשָׂמִים עֲבָרָה
וּפְנֵי צְבָאִים בְּמִנְחָה שְׁתַּרְהַ
וְלֹאט עָלַי לֵב שְׂגִיחַם דְּבָרָה
נֶד הַיְהוּדוֹת אֲלֵיהֶם בְּתָבָה
הַנְּאֻחָבִים עַת לְחַבְרָם קִרְבָּה
- ג. הֵא לָךְ מְנוּחָה בְּשֹׁמֵר גְּבֻקָעָה
תִּתֵּן לָךְ אֹר וְהִיא לֹא נִגְרָעָה
אָבֹן בְּגֹן הָאֱלֹהִים נִטְעָה
אָבֹן יִקְרָה וּמִיָּקֵר חֲצָבָה
מִסְקוֹר גְּדִיבִים מַעֲיָגֵי יָקֵר שְׂאֲבָה
- ד. עוֹרָה חֲתָגֵי וְיִגַּל לָבָה
יוֹנֵת רְחוּקִים רְאָה בְּמִסְבָּה
הוֹאֵה א) לְגִנְדֵּךְ בְּשִׁיר תְּהַגֵּה בָּהּ
שָׁגַל אֲשֶׁר עַל יְמִינֶךָ נִצְבָּה
לָהּ שִׁי מְשׁוּבִים רְכְּלֵי שְׂבָא וּסְבָא
- ה. לָבֵב וְעֵינַי בְּיַסְיָה נִקְשְׁרוּ

הערות רשד"ל

א) מלשון כאשר יראה הנשיא.

וַיִּחַזּוּ תִּאֲרָה וַיֵּאֱשְׂרוּ א)
 גַּם בְּחִזּוֹתֵם גִּנְתָּה אָמְרוּ
 עֵישׁ מְקוֹמָה בְּמִרוֹם עֲזֹבָה
 וּבְבֵית ב) אֶהְיֶה הַדָּם יִשְׁבָּה .

נג

עוד לחתונה.

- א. מְרוֹנַת הַדָּסִים וְעַרְשׂ בְּשָׂמִים
 לְתֵאֵמִי אֲבִיָּה בְּמִזְל תֵּאֲזִמִּים
 ב. לְגַצֵּר גְּדִיבִים וְחִטָּר נְצִיבִים
 לְקַל לֵב אֲהוּבִים בְּכָל פֶּה גְעִימִים
 ג. תְּתַלַּת רְקֻמוֹת וְגִבִּישׁ וְרֵאמוֹת
 וּמְבַחֵר עֲלֵמוֹת לְמַבְחָר עֲלֵמִים
 ד. וְגַם מְנַזְמִים עֲלֵיהֶם קַסְמִים
 לְבַלְתִּי הֵיוּתָם לְבַלְתּוֹ שְׁלָמִים :

נד

גם הוא לחתונה.

בַּן פֶּתַח יִפְהַ עֵינַי בַּן פֶּתַח עֲלֵי עֵינַי

- א. עֲפָרָה שְׂכָנָה קְרָבִים לְדוֹדָה שִׁירֵי אֲתָבִים
 בֵּא גְדִיב לְבַת גְּדִיבִים כִּי טוֹב אֵת וְכִי טוֹבִים
 דוֹדִיָּה מִיָּיִן

הערות רשד"ל

א) מן ראוה בנות ויאשרוה.
 ב) כאן חסרה תבה אחת, אולי נְצִיבִים, או קְרוֹבִים, ואולי רְנָבִים, ותהיה הכוונה: עיש עזובה מקומה במרום ויררה לשכון בבתי חומר וישבה באהלי הדם, כלומר בבית הדסה היא אסתר.
 ג) מלשון שלמים הם אתנו, הנזמים אינם בשלום רק לחתן, ואם יקרב איש זר לגשק אותה, ויוקוהו, כאלו יש עליהם קסמים וכשופים, כן גלל.

- ב. מה־נַעֲמוֹ שְׁנֵי גִטִּיעִים בְּאִים מִמְקוֹר שׁוֹעִים
 חֲכָרְתָם לְשַׁעֲשׁוּעִים לְחֻבְרִים וּמַרְעִים
 שׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יוֹן
 ג. בֵּן יִשְׁמַח עִם אָבִיוֹן עַל מִקְדָּשׁ וְאַפְרָיוֹן
 יוֹם יֵשֵׁב בְּצַל עֲלִיוֹן וּבְשׁוֹב יִי צִיוֹן
 וְרָאָה צִוֹן בְּעֵינָיו
 ד. מְלִכּוֹ לְפָנָיו יַעֲבֹר אָסִיר לְהַעֲלוֹת מִבּוֹר
 וּמִמַּטָּה עָלוּ יִשְׁבְּוּ וְיִיקֶץ גְּאֹלוֹ בְּגִבּוֹר
 מִתְרוֹנֵנוּ מִיּוֹן.

נה

כמו כן לחתונה.

מה־יִפִּית יִפֶּת הָעֵין וּשְׁכֹרֶת וְלֹא מִיּוֹן א.

- א. הִיפָה אָנָּה תּוֹלִי ? וְלֹאֵט עָלִי לְבָבוֹת מְשָׁלִי (ב)
 תַּעֲלֵ חַטָּאתָם תְּכַלִּי (ג) שְׁחָטָאוּ בְּמִרְאֵה עֵין ?
 ב. גַּא הִרְאִי אֶת־מְרָאֶךָ מִה־תִּהְיֶשְׁבִּי אֶת פְּנֶיךָ
 בְּלִי־יָחִיו בְּךָ חֲזוֹנֶךָ מִמֶּךָ לֹא תִשְׁבַּע עֵין ?
 ג. הֵן לְבַגְת סִפִּיר לְתוֹךְ וּמִתְאַרְךָ עֲדִית עֲדֶךָ (ד)
 אֵיךְ לֹא יֵאוּ לְהִבִּיטֶיפֶיךָ תִּגְבֵּר שְׁתֵּם הָעֵין ?

הערות רשד"ל

- (א) מראה פניה צה וארום, ונראית כשבורה.
 (ב) עשוי מלוכה על הלכות כנחת, ולא כמושל עריץ ואכזרי.
 (ג) תמנעי, והוא חוזר למראיך ופניך הנזכרים אח"כ, כלומר תתמנעי מראיך ותסתורי פניך מן הרואים, לענש מה שחטאו מקדם בראית העין ?
 (ד) אינך צריכה לערום, כי תארך הוא עריך.

- ד. דודי אשר יעיר להקים לכה נתעלסה באהבים
 מנין חקים א) כי טובים דודיה מני יין
 ה. שתי דודים ושכרו רעים בבית גדיב מטע שועים
 ובשמחת בן-שעשועים השקו הגזירים יין.

נו

לנשואי ר' יוסף הלוי בן מיגש.

- א. גבעלה שמש לסהר כל-יקר אין די למחר
 גפלאו בפאר ויהר אות ועדות ביהוסף
 ב. הזד תהלת תולדותיו ויתרון עז מעלותיו
 כיתרון שכט אבותיו מבגני יעקב ויוסף
 ג. מבנות מלה פנימות לה מבאינה רקמות
 יקרו מפז וראמות נתלי זהב וסף
 ד. סמכו בדמי ענבים לב לחולת האהבים
 תדשו שרים ערבים שיר, וכזה תאמרו ליוסף ב):

- ה. (* הלא עצה בין שגני האורים שלישי
 לבנה אספי לפניו אורה ובזשי

הערות רשד"ל

- א) רמז לנשיקות, ובאמרו אחר זה כי טובים דודיה נראה שנתכוון לדעת הגאון שהביא
 הראב"ע בתחלת שיר השירים, שנקרא דודים הריר שתחת הלשון.
 ב) יהוסף הראשון הוא בנוי לכנסת ישראל, יוסף השני הוא בנה של רחל, והשלישי
 שם החתן.
 ג) בתחלה עגמה נפשי בקרבי, כראותי העקר חסר מן השיר הקודם, כי איך יתכן

- ו. ראו השמש אשר לא ימש מאורו
אשר לא ישבות ביום וליל הדרו
ביום יופיע וישקיף מעל לורו
זמן יקרא לו: בך מעטה אור לבושי
בך לא אשאל עלות אור סהרי ושמשי
- ז. ביוסף שבה צפירת כבוד לעדנה
מנת חלקו היא והוא גם הוא לה למנה
לוייה תאמר א) ותגאה בו על בתנה
יקנאו עליו בני בית מחלי ומושי
אני ראש כלם והוא לנית חן לראשי
- ח. לבנה תחמד ושמש לבא בסודך
באילת חן אלהים אנה לידך
לשונה תחליק ב) באמרי שפר לצונדך:
אני השמש לבושי שני ומשי
ולי עוד יתרון בשמי יערי ודכשי
- ט. ירדתי! צמחו בגנת עדני עדנים
שני שדים גתונים הם לך גתונים
והיום למנה לידך הגה נכונים

הערות רשד"ל

- שהיה סימונו וכה תאמרו ליוסף? ושמתתי אח"כ כמוצא שלל רב כאשר מצאתי בהוסף הדעת כי סימן צ"ש אשר לא נרשם עליו רק "ואמר עוד" (וקאל איצא), והוא עוסד נסרד ורחוק מהקודם, הוא הוא השיר העקרי, אשר הקודם רק בהקדמה אליו, כי הנה מתוכו נראה בכירור שנעשה לחתן לוי שמו יוסף.
- א) לוייה אומרת: ביוסף שבה וכו', וכו' היא מתמארת ומתגאה על הכתובה.
- ב) לשונה תחליק על הבלה נאמר, והיא האומרת אני השמש וכו' עד להשיא.

וְאִם תִּרְאֶה תוֹף עֲרוּגַת לְחַיֵּי נְחָשִׁי א'
 גִּשְׁתָּה אֶל-תִּירָא הֲלֹא שָׁמְתוּ לָךְ לְהִשְׁיֵא ב'
 תְּנֶה בֶן יֶקֶר תְּנֶה אֶזֶן אֶל אֲמָרִים
 אֲשֶׁר תִּהְיֶה-בָּם צְבִית חֵן מִתְּדָרִים
 בְּךָ תִּתְרוֹגֵן כִּי־זֶה מִבְּיַן אֲמִירִים
 "לְמַתִּי אֹחִיל צְבִי אֶפְדֶּהוּ בְּנַפְשִׁי ג'
 וְמַתִּי אֲרָאָה שְׁמֵאלוֹ תַּחַת לְרֵאשִׁי?"

נז

ר"י הלוי על כלת איש אשר שמו יהודה,

וכמדומה הוא המשורר בעצמו.

- א. ראו חֶפְזָה ראו עֶרְשׂ כְּבוֹדָה
לְאַלְתֵּי אֲהָבִים היא עֲמִידָה
- ב. כְּבוֹד מִלְכַּת שָׁבָא שְׁלַחָה לְמִנְחָה
וְהִיא תִבּוֹא לְנַפְוֹתְכֶם בְּחִידָה
- ג. וְתֹאמַר: מִי צְבִי יִגּוֹר בְּבֵית גּוֹר
וְלֹא יִגּוֹר וְלֹא עָלְיוֹ חֲרָדָה?
- ד. עֲנֵנו אֹתָהּ: הֲלֹא אַתְּ הַצְּבִיָּה
אֲשֶׁר הוֹבְאָת לְגוֹר אֲרֵנָה יְהוּדָה.

הערות רשד"ל

- א) תלתל שער הרומה לנחש.
- ב) מענין הנחש השיאני, וכאן הכוונה להבעיר אש תשוקתך.
- ג) צבי אשר מרוב אהבתי אותו אתן נפשו בדיון נפשו.

נח

קינה על מות ר' יצחק אלפאסי, תתס"ג.

- א. הרים כיום סיני לך רעשו
 כי מלאכי האל בך פגשו
 ב. ויקתבו תורה פלוחות לך
 ויכבי כתריה לך חבשו
 ג. לא עצרו כח נבונים לעמוד
 לולי תבונות ממה דרשו.

נמ

על מות אבו-הרון משה אבן עזרא.

- א. עלי בזאת תבקינה שאננות ותהימנה
 ומספר מר תשאנה ותקבענה בתנות
 ב. עלי בזאת התונה אין לדמעות פונה
 ובכל גפוש דאנה ובכל לב מגנות
 ג. על אגרת אדר יקר געקר וכל לב עקר
 וכל עין נקר ויחשיך אישונות
 ד. ענו בעלי ידידותיו ומליצותיו ויחידותיו
 וכתבו את אודותיו על ספר הקינות
 ה. גביר אורה אשר פגור שכן במעצר ומסגר
 ותסת בעים אוגר האנחות והיגונות
 ו. על כל ראש קרחה ובכל חוצות צנחה
 והנחה התי אנחה ועינים מעינות
 ז. והוי אדון והוי הודו ספרו על מקקרו
 ולתנות על מרודו התחברו לענות

ח.	עמרת גאות ספרד	איה מראשותיו ירד
ט.	וישאר מפחד	מבנים ומבנות
י.	בת אחים ארבעה	כמו בימה נבקעה
יא.	רוח איה נקעה	ונקעה בארבע פנות
יב.	והשליכם אל ארץ	אחרת ביום הרץ
יג.	ופרץ בהם פרץ	אשר אין לגדור ולבנות
יד.	הרס מבנה עירם	ולערים העבירם
טו.	ונמש את אדירם	בבית גרות לענות
טז.	אסרוהו במחבואים	בשוכן בית בלאים
יז.	צועק מתחלואים	וממכות נאמנות
יח.	איה אשכול כפר	איה חכם וסופר
יט.	ונתן אמרי שפר	ושיחותיו בנגינות
כ.	פאר זקנים וישישים	מתערב בקדושים
כא.	עם יי ועם אנשים	גאמן שומר אמונות
כב.	נעים ומרות ישראל	והוד הארצות האל
כג.	ומחזיק בתורת האל	ומחמד התבונות
כד.	סתומיו מי יבאר	ודור ערום ישאר
כה.	אחריו כמי ותפאר	בגוים ובלשונות
כו.	גביר העם ובהיר	אבן בעין דורו
כז.	סתם אל את אורו	והשכין עליו עגנות
כח.	משה משה אחי!	מאור סתרי ומזרחי
כט.	וגרי ונגה זרחי	משנים קדמוניות
ל.	כאבי גוסף ביוסף	לדמותו אכסף
לא.	אללי כי אאסף	ולא אביט לתמונות
לב.	בתשוקתם גאסף	ובגפש מרה סף
לג.	ביום אשר נגדע וסף	אל תבאנה רגנות

כא. יִדַע יְגוֹנוֹתַי וְהִמְקִצֵר אֶת שְׁנוֹתַי
 יִכְפֹּר בָּם עֲוֹנוֹתַי הַגְּלוּיֹת וְהַצְּפוֹנוֹת
 כב. וַיִּנְחַם אֶת אֲבְלָיו וַיִּפְרֹשׂ כְּנָפוֹ עָלָיו
 וַיִּפְגֶּה בְּרַחֲמִים אֵלָיו וַאֲחִיוֹתַי הַבְּחוּנוֹת
 כג. וַיִּתֵּן אֶת מְהַלְבֵּיו בֵּין כְּרוֹבָיו וּמְלֹאָבָיו
 בְּצֵל שְׂדֵי מַעֲרָבָיו וּבְמִנוּחוֹת שְׁאֲנָנוֹת.

ד

על מצבת רבינו אברהם א' מר"י הלוי.

- א. הִידְעוּ הַדְּמְעוֹת מִי שֶׁפָּקַם ?
 וַיִּדְעוּ הַלְּבָבוֹת מִי הַפָּקַם ?
 ב. הַפָּקַם הוּא מְאוֹרָם תּוֹךְ רִגְבֵימָם
 וְלֹא יִדְעוּ רִגְבֵימָם מִהַבְּתוֹכָם
 ג. בְּתוֹכָם שֶׁר וַגְּדוֹל תָּם וַיִּשָּׁר
 יִרְא הָאֵל וַאִישׁ נִבּוֹן וְחָכָם.

הערות קאמפף

(א) אולי הוא ר' אברהם בן מאיר אשר לו יחד הרמב"ע את ספר התרוש"ש.

מחלקה ד.

מכתבים.

א

תשובה אל החבר ר' אהרן עם שיר יפי קול המובא
במחלקה א' סימן כ"ו.

תובל האגרת, בשלום ועתרת, אל מחמד עינינו,
ונעם אזנינו, ומתק לשוננו, צרור מורנו,
מלקושנו ויורנו, חפצנו, כבוד ארצנו, מר' ור'
אהרן החבר המעולה, הדיון המופלא, בן כב'
גד' קד' צפירת תפארת השר הגדול, המעוז
המגדול, החכם המופלא, הרופא המעולה,
מר' ור' ישועה תנצב"ה, מאת המתהלל בתהלתו,
והמתגדל בגדולתו, הקורא בשמו, השואל לשלמו,
השואף אל מקומו, יהודה הלוי ביר' שמואל ג"ע.

על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי וגו',
דברתי אני עם לבי לאמר, אלך לי אל הר המור, ועוד אני
מדבר, טרם אכלה לדבר, והאלהים אנה לידי מכתב שלוח,
על כנפי רוח, בהדמי שלומים רקוח, מאוצרות רוכלים לקוח,

בשמן משחת קדש משוח, ריחו כריח התפוח, אל אשר יהיה
 שמה הרוח, מור עובר העביר, ואזכרת לבונה הזכיר, ואת
 אחיו לא הכיר, לא יסלה בכתם אופיר, בשהם יקר וספיר,
 טוריו ממולאים בתרשיש, מסולאים בראמות וגביש, תפארת
 העכסים, והשביסים, והוד השהרונים, תורי משלים, חרווי
 מְהַלְלִים, אל מִי השכל פתוח שרשם, אשר יצאו משם, מְעִינִים
 מנוולי שחק שאובים, וענינים ממאורי אור גנובים, ומן הצבא
 ומן הכוכבים, טוריו מן השחר קצובים, ורקועיו מן הרקיע
 חצובים, והמה בכתובים, מערכי לבו רקמוהו, ורעיוני קיימוהו,
 ומועצותיו קבצוהו, וזממיו שבצוהו, ומחשבו ארגוהו, ואצבעותיו
 כתבוהו, את אשר כבר עשוהו. נטה לו תחלה, אהל גדלה,
 חצרותיו בתהלה, עשה לו אפריון תבונה, והציב לו שפירי
 אמונה, ואין קצה לתבונה. מְעִינִי מתגברים, ועניניו
 מתחברים, הם המדברים, ומן המקדש המרה יוצאים, מקדש
 מעט לכל אמוני, כי שכן עליו כבוד ה', הוא כב' גד'
 קד' יקרת הדרת צפירת תפארת מר' ור' אהרן החבר המעולה,
 הדיין המופלא, השר, הטפסר, אבי המוסר, תפארת
 החברים, ראש המדברים. אורה לתורה, ונהורא לסברא,
 ועמוד לתלמוד, ומסעד למורא, שרש החכמה, ותִרְשׁ המזומה.
 אשכול הכפר, הנותן אמרי שפר, נטע נעמנים, ערוגת שושנים.
 גפן אדרת, עטרת תפארת, ארזים הגבוהים, בעדן גן אלהים,
 לנועם פריו תאבתי, בצלזל חמדתי וישבתי, בן החמודות, ומשכן
 התעודות, ולי במלך עשר ידות. הנה כה מבטי, ועיר מקלטי,
 ואני אתנהלה לאטי, אליו מפאטי, לישר מְעַפְּטִי, להוציא לאור

משפטי. כי איך יתגדל על מניפו המשור? ומעללי הולכים
 וחסור. אבדו רעיוני, ולא מצאו חנון מה', ילדי מזמותי לא
 מצאתים, כי נחמתי כי עשיתם, כי הלכו עמי בקרו, ויהיו
 בבית המרי. העוו פניהם, וַיַּעֲצְמוּ עֵינֵיהֶם, ואטמו אזניהם,
 ואלה הפשפטים אשר תשים לפניהם. פרשתי רשתי, ודרכתי
 קשתי, ואין איש אתי, למשוך אותם אל רצוני, להביאם ככפל
 רסני. ואקרא בשמך אליהם, לתת לך רוכבים עליהם, והנה רץ
 לקראת רץ, כי כבר החזון נפרץ, ומי לא ינבא? ואסור היום
 לדרוש שלומך ולשחר מקומך, ואודיע לאדוני, את יגוני, כי
 עזבתיהו, אחרי אהבתיהו, וכאשר זכרתיהו, בקשתיהו ולא
 מצאתיהו, נהפכו לי הימים אימים, והלילות לילות, והעתות
 מְבַעֲתוֹת, והשָׁדִים תכפוני, והשעירים אפפוני, וכדור צנפוני,
 ובכור צרפוני, ועוד מעט ושרפוני, אחרי אשר הדפוני, ורדפוני,
 וכשחל טרפוני, וכנחל גרפוני. לולי כתבך שעשועי, גנת נטעי,
 ופרדס זרעי, המה אחי זרעי, וקרובי ומיודעי, ממתקי גביעי,
 ומנעמי יצועי, אקראם לרגעי, ויפוזו זרועי, ששים גבורים סביב
 למטתי, מְכַבְּי אִשִּׁי, ומשיבי נפשי, וכמעט התנחמתי, ונהמתי,
 ונאמתי, מה לי לדרך מצרים לשתורת מו שחור? ולבי עצור
 ועוזב לאחור, ואולם התאפקתי, ונדוד הרחקתי, עד אשר דבקתי,
 אחרי אשר חשקתי, ואבא מצרים, ויראו העיניים, כפלי כפלים,
 מאשר שמעו האזנים, אצל כבוד שר השרים ונגיד הנגידים,
 מְעִין הנגידות, ומשכן הידידות, כל יקר ראתה עיני. ראיתי איש
 חמודות, במראה ולא בחידות, נאמן עם קדושים, וטוב עם
 אנשים, אוסף גדולה ותורה, וזוכה לשתי שלחנות, אבל הוא

בענותנותו יסיר התמיד, להעמיד העתיד, ויפזר את מטמוניו, ברצון אדניו, ויבלה את ימיו, בדרוש טוב לעמיו, מראהו כמראות פני אלהים, ועצתו כאשר ישאל איש בדבר אלהים. מלאכיו הפגיעוני, ומנעמיו השביעוני, וגנזכיו הגיעוני, ומרעיו (אולי: ומַדְעִי) הודיעוני, ידי כבדים מלספור, ושבחי יגיעים מלספר, אם מצאתי חן בעיניך, השאילני לשונך, ונגידי ענייך, והעניקי מפנייך, והטריח ענייך, יצא דבר שבח מלפניך, לגמול מקצת טובותיו, ומעט מנדיבותיו, יציץ נזרו, ויהיה שדי בעזרו, ומעלתך אצלו יתרה, ונפשך בעינו יקרה, ומעלה בקדש ולא מוריד, ודבר הנרגן באוני לא מעלה ולא מוריד, ולא יבאיש ריח, ולא ירעיש כוטה, ואוהב לא יפריד, ושוכב לא יחריד, ורבצת ואין מחריד, וחלו פניך רבים. ומי לא ידע במעלתך? והוא המצרף לכסף והכור לזהב, וזהב קָלֶךְ, וזמם אין בכך, ומי מן הזקנים אשר כגילך, ימושילך, או יערוך אליך? להם שם הדיין, ולך הענין, והם הבורות ואתה המעין, לא כל נוזל מים, ולא כל אהל שמים, ולא מכל הַרְזֵן וְנֶלֶד אהרן, ולא מכל אורן, יעשה תורן. יאתה לו המלוכה, ויאתה לך להיות משנהו, ושר צבא מתנהו, ואין מחנכים מזבח הזהב אלא בקטרת הסמים. תתהלל במשֶׁרְתָּךְ, ויתהלל בשירתך, (אולי: בשירותך). האל יצמיד מְשֶׁרְתְּכֶם, ויתמיד חכמתכם, ונשוב כמעט לשעשועי יין, ותעתועי עין, לקנות אהבה ולב אין, כי זכור אני ואתה השירים, המחוברים, בימי הנעורים, מה יפו, לולי אשר עפו, ושאלת היתכן, להעשות כמו כן, והלב נעור מן הנערות. ונק מן השחרות, יביט סביבו, ולא יגה סביבו, ולא יזל רביבו. ויהי

היום ואוהביך שותים, ואש אהביך חותים, השכירוני, והזכירוני, עד התעוררתי, ושוררתי, ודברתי נגידות, וחברתי ידידות, ונסמכתי על איש חמודות, ואתה בחסדך תקח מנחתו, ותרקח משחתו, ותסלה משחתו.

ב

ממכתב לר' דוד בן יוסף מנרבונא לתשובה על שאלות חכמה ששאל בהור חכם ממכיריו מר יהודה הלוי (ראה למטה מכתב ד').

אדוני בושתי ונכלמתי ודוממתי ונאלמתי על כי התעלמתי להשיב על המשוגרת מאת הבחור הנעים החכם והנבון נר הבינה אשר מנרבונה קרית חנה דויד יעזרה אלהים כי לא נתכונה לי שעת פנאי להשיבו דבר אל מכתבו וכל שכן לעשות את בקשתו בשכבר נתכנו עלילות ודברו עלי גדולות ונכבדות מדובר בו שבה לאל ורבו המכזבים במהללי ורבו המאמינים לכל דבר ויבקשו ממני חכמת כלכל ודרדע ואני בער ולא אדע. ובכן אני מתעסק אפילו בשעה שאינה (לא) מן היום ולא מן הלילה בהבלי רפואות והוא לא יוכל לרפוא להם והעיר גדולה ויושביה ענקים והם אדונים קשים ובמה יתרצה עבד אל אדוניו כי אם בכלותו ימותיו בחפציהם ובכלות שנותיו ברפאות מדויהם ורפאנו את בבל ולא נפתה ובקשתי מאלהי ושאלתי מלפניו להטיב סבות

וכהנה עמו רבות למהר פדות ולקרוא דרור מעבדות ולתור לי
 מנוחה ולהגלותי אל מקום המים החיים היוצאים ממעינותיך
 ומעינות החכמים אשר כגילך כי מן המקדש הזה יוצאים. ועתה
 תיקר נא נפשי בעיניך ואל אהיה בעיני הבחור הזה כאשם וכפר
 פניו בעדי ואיש חכם יכפרנה וְדַבֵּר טוב עלי וה' ידבר טוב עליו
 ויענה את שלומו ויביאהו שלום אל מקומו.

ג

אל ר' דויד נרבוני הנ"ל.

חזות קשרי הוגד לי וגו' השומע ישמע והחדל יחדל וגו',
 שמעתי ונאנחתי, לא שקטתי ולא נחתי, ונפשי הומיה, קודרת
 ובוכיה, סוערת כאניה, כי החכמה, יושבת שוממה, והמוזמה,
 כרחל נאלמה, ומלכי התורה גמהרו, ושק חגרו, ולארץ סחרו,
 וכח לא עצרו, למען הימים, אשר קמו בקמים, ופרשו חרמים,
 ולכדו תמימים, ורחקו נעימים, וקרבו זעמים, והשפילו רמים,
 והקדירו מרומים, וזמן שלח יד ופלא פָּגַד, והשח כרוב ממשח,
 והגיע לעבים, וַיִּפֹּל ארצה מן הצבא ומן הכוכבים, ובא עד
 הצבי, וַיִּשָּׁב ממני שבי, באה שמועה, וארץ התרועעה, ועין
 דָּמעה, ונפשי יָרעה, וממרורים שָׁבעה, וראש פָּרעה, וּמִדָּה
 קרעה, ומספד קבעה, להילל נפל, ומאור אפל, וגבוה שפל,
 והמלך התאבל כי חָרב ספו, ודעך רשפו, וחשכו כוכבי גשפו,

היום ההוא יקחהו אפל, וישכון עליו ערפל, ותשכון עליו עננה, ואל יחד בימי שנה, נדיבֵי עֲמוֹ) אל תאיצו לנחמו, כי מכל עבריו, באו מגוריו, ובכל אשר יצא, מנוחה לא מצא, ואין מתום בלבבו, ואין מכאוב כמכאובו, אבלות בגלות, ותאניה בארץ נכריה, ויסורין חזקים, באיים רחוקים, הורד ממצבתו, ונפרד ממחברתו, ושוֹדֵד מארץ מולדתו, ונמשכה תוחלתו, ונהפכה מחשבתו, ונעקשו דרכיו, ונוקשו מהלכיו, ומעשיו הפריע, ובגוים לא הרגיע. זאת ועוד אחרת, היא החודרת, המרה והנמהרת, כי מסביביו, כמו מחריביו, ובתוך קרביו, ארבו מארביו, ומבית מבטחיו, יצאו מדיחיו, שועלים קטנים, לצלע נכונים, עוללו כרמו, ועוררו זעמו, וגרמו עֲצֵמו, ומצצו דמו, וּמְרָרו נַעִימו, ה' נתן וה' לקח, יהי שם ה' מְבֹרָךְ.

אבי אבי רכב ישראל, שר וגדול בישראל, עליך עיני ישראל, לדעת מה יעשה ישראל, אם קטון אתה בעיניך, גדול אתה בעיניך, ובצור איתן מחניך, ובמרום עז משכנך, רבים אשר יסרת, ועצומים אשר הוכחת, וידיים רפות חזקת, וברכים כושלות אֲמַצַת, ועתה מדוע נחשלת, ומה לך כי נבהלת, הֲלֵב אריה ימס, אם נפש כפיר תִּרְפָּה, או הר תלול יפול, וצור חזק יבול. הפץ עברות אפך, והסר זעמך וקצפך, וּגְעַר בימים ויתחטאו, והריע על הרעות וַיִּבְכְּאוּ, צדקתך תפיצם, וככלי יוצר תנפצם, איך תתרפה ביום צרה, ותשכים ותעריב בנפש מרה, רב לך כתר התורה, ודי לך עטרת יִחַס ומורא, ומחנות כְּעֵדֶן מוכנות, ונעימות נצה צפונות, ומעט הם אשר זכו לשני שלחנות, ועדיין אין להתרעם על הימים, ולא טוב להתיאש מן הרחמים. הנה

חכם אתה מדניאל, ואין כמוך בישראל, משמים החכימוך, וכל
 סתום לא עממוך, חוקות עולם תדע, ודרכי ימים תבין, תכיר
 מעבדיהם, ותחקור מצפוניהם, ותבין מחכמתך כי כוכבי השמים
 ובסיליהם, וגבוהים עליהם, כלם בשם נקראו, ולצביון נבראו,
 ברואים לעשות רצון קוניהם, ואנה ותקוה אין להם, ומאומה אין
 בידיהם, לפי תומם ירשיעו ויצליחו, וכל (צ"ל ואל) הפץ
 אנוש לא ישגיתו, וגלגל חוזר בשמים, מרזיץ באבנים, מועף
 ביעף, נחפו ונדהף, הולך נכוחו, לעשות רצון שולחו, כי ה'
 אלהים שלחהו ורוחו, להוריד ולהעלות, להחסיר ולמלא, להכל
 להסתיר ולגלות, לרפאות ולחלות, להחל ולכלות, והכל
 בכתב מיד ה', למלא את דבר ה', ורוי הימים, סתומים
 וחתומים, מכוסים ועלומים, כקשר אשר לא הותר, וכחלום
 אשר לא נפתר, ימי אנוש אחדים, עולים ויורדים, וכחלום
 נודדים, ימיו מנויים, וחיוו תלויים, ומאוייו עתים נפקדים
 ועתים מצויים, שוכנים ונוסעים. דוחקים ונוגעים, מתכנסים
 ומשתרעים, ימי הטובה יעבורו, ימי הרעה לא יעמדו, זה
 נכנס וזה יוצא, זה עושה וזה מעשה א), זה נושא וזה מנשא,
 אין להתהלל ביום מחר, ואין להתעצב לצרת מחר, כי לא
 נדע מה ילד יום, פליאה דעת.

(מכאן ואילך חסר ככ"י).

ד

עוד אנרת אל ר' דויד נרבוני.

מכנף הארץ זמירות שמעתי משירי דויד נעים זמירות
 ישראל, אחרי אשר הוגד לי דויד בניות, וכי הלך בציות,
 ועיני בכל זאת צופיות, אקרא בראש הומיות, צאינה בנות
 גליות, ללקוט מרגליות, לכל יד צמיד, ולכל צואר רביד,
 זה שלל דויד, והוא פקיד נגיד בבית האלהים אלוף ביהודה,
 ומאלף התעודה, רוח קדושים עליו שפוכה, ואהבת אנשים
 אליו משוכה, ועוד לו אך המלוכה, אות האותיות «), ומופת
 הקדמוניות, נשוא פנים ושר חמשים, תחכמוני ראש השלישים,
 הנבזה בעיניו, היקר בעיני אדוניו, המתנדב במעלותיו, ונותן
 לזרים תהלותיו, יהי רצון לחדש בקדם ימיו, וישוב לימי
 עלומיו, ולנהגו עלמות, ולהשיבו לקדמות, ממני יהודה המודה
 לחמדיו, והצעיר בעבדיו. קראני כתב ידו, וכל טוב אדוניו
 בידו, והתנערתי, ופי למלקוש פערתי, ואני שמעתי ולא אבין,
 כי דברותיו נפלאות, ומחשבותיו נוראות, עצות מעמיקים,
 וסודות ממתיקים, והדברים עתיקים, ולא אתנו יודע אף אין
 שומע, גאון הירדן הלף ביהודה וְגַבַר, ושטף ועבר, גִּפְנֵי
 קישון, אפפני פישון, וַיִּפְּנֵי בלשון, וחרב אין ביד דויד. וַיִּפְּן
 הספר על אשר לא ידע ספר, ונקראת האגרת, ועל אין

סוגרת ומסוגרת, ואולם היתה בעיני כמוצאת שלום, גשם
נדבות מנופפת, ועל להבת לבבות מרחפת, צופיה ונשקפת,
בעלמה תופפת (ב), בשם קוטפת, ונופת נוטפת, פעם מעופפת,
ופעם מתנפפת, ואופיר מתעטפת, וספיר מתעלפת, אשר
ירקח כמהו, בוטח על תהו, ולא יוכל עשוהו, ואשיבה ידי
כבוצר על סלסלות, נוצר עלי עוללות, והנה לא נשאר מן
הנחל היורד, אפילו דלף טורד, נוזלי מימיו עמדו, ופני
תהומיו התלכדו, מעינותיו נסתמו, ומזלותיו נעתמו, ומה
לתבן את הבר, איך יתערב ערבי עם אבי כל בני עבר,
לשון הקדש תשיחך, ורוח ה' תניחך, הי נפשך אדוני אם לא
כמעט קרעתי לבושי, וקראתי לנפשי, אוי לי כי נדמיתו כי
איש טמא שפתים אנכי, ואתה תבקש טהור מטמא ויקר מזולל,
ואם אתה רביתה תורה ותהיה אצלה אמון וכל רו לא אנם
לך כי תורתך יוצאת לקראתך, התשאל אותיות, מלשון נכריות,
ולא דעתך כי לא כמצריות העבריות, כי הנה חיות, בטרם
חיל ילדו, ועת משבר לא עמדו, כתר לי זעיר עד אערוך
לפניך חרוזים רקים, צנומים ודקים, כם עור ופסה שנואי נפש
דויד, צויתי עליהם, ואדבר אליהם, דברו אל דויד בלאט,
והוא בחסדו ימחול על אשר הקדמתני, ומה אשלם על אשר
גמלתני, הנה כחסדך בי יגעת, ואותי הודעת, כי מיום נסעת,
שם טוב זרעת, וזכר טוב נטעת. עמודים קבעת, וקרשים
הרקעת, ואדנים הטבעת, ויתדות תקעת, וכרובים קלעת,

ואת נפשך הודעת, והגדת והשמעת, ויהודה לעולם יושב
 בתוך האהל אשר נטה לו דויד, ואולם יש לי להתרעם עליך
 כי הובשת פני לפני שומעי מהללך, כי באו להשמעות אזנים,
 ולא מצאו מים^ג, וכמעט עמדתי מהשיבך, ונמנעתי מענות
 מכתבך, לולי יראתי דברי דויד האחרונים. פן ישכחו את
 הראשונים, פן יפגעו בי ממלאכיו שרפים, בידיהם רצפים,
 ויקדמוני מגדודיו אנשים מרי נפש, והכרתי והפלתי והגבורים
 אשר לדויד לא היו עמו, והנה תקפוני צעיריו. ואיך אתחרה
 את אביריו, ואלחם עם אדיריו, ואערכה לפני כביריו, ואיך
 אעביר לפני נמריו שועלי, ונכה כפיריו, רחלי, ונגד נשריו,
 נמלי, והנה הכה את הארי ואת הדוב, והפך את הסלע,
 כאבן הקלע, ואיך אפגיע אמיר בשמיר, ואלונים בסלונים,
 וברושים בבאושים, וערמונים בקמשונים, ושקדים באטדים,
 ודגן שמים בשומים, ופנינים בצנינים, וסוחרת ודר, בקוץ
 ודרדר, ואולם בטחתי על כבודו, והתחזקתי על ידו, ואיש
 יהודה דבקו במלכם, כי עשר ידות לי במלך, וגם בדויד לא
 דברתי עד הנה. סוף דבר הכל נשמע (אולי צ"ל הקול נשמע),
 כי קרבת אלינו, ולמה לא באת בגבולנו, והלא החצים מוכך
 והלאה, והנה כל הנפשות, אליך חשות, וכל הלכבות, נתנו

ג) הכוונה כי ר' דוד כתב לר"ה שורה סלאה תשבחות מופלגות. והוא מתרעם על
 זה כאלו שומעי התהלות העצומות הן באו אליו מארץ רחוקה לשמע חממתו.
 ובכואם מצאו שאין בו כל המעלות הן, והבור רק אין בו מים, ונשאר ר"י בוש
 ונכלם, ונכלל בזה ג"כ ענין הבחור שכתב לר"ה שאלות עמוקות, מפני ששמע
 דברי ר' דוד שהיה מרבה לספר בשבחיו של ר"ה.

לדויד רבנות, לשמוע צלצליך, וזעם מליך, ותפיק וחליליך, ושופרות יוכליך, וכנוריק ונבליך, והוד קולך כפטיש יפוצץ, וכברק ירוצץ, וכשמש ינוצץ, אזני אל בשורותיך, ועיני אל צורתך, ולבי אל תורתך, או אל ספרתך, תהיה תמורתך, ושניכם קדש. תודיעני בחסדך, דקדוקי אודותיך, ומסתרי קורותיך, כי הוגד לי זר ימים מעט נסוף חדשות, וכי דבר האיש אדוני הארץ אתנו (אולי צ"ל אתך) קשות, ברדתך אל מערכות פלשתים, ואמתת הדבר נפלאה ממני, עד תרצה ותודיעני, אולי הרכוזת את ערפו, והשבורת (ג"ל וְהַשְׁבוֹתָ) את זעפו, ומה ראית ומה הגיע אליך. ה' אלהיך יִשָּׁר ארחותיך, וישים מחשך לפניך לאור ומעקשים למישור וכו' (ראה למעלה מכתב ב').

ועוד אני מתודרה ומפיל תחנתי לפני אדוני, שיעביר על מדותיו, ואל יבא במשפט עמי על החרוזים שְׁיַעֲדֵתִי בתחלת דברי, כי נשאתי נפשי לקבצם ורצתי אחריהם להביאם בכפל רסני, ונעשו פראים למודי מדבר, לא יכלתי לכבשם, ואעזבם נטושים פזורים על פני השדרה, ואולי יודמן לי ערַת ועוֹנָה ללחש עליהם בשמך הערב, ואולי יתפתו, ואשלחם אליך מליצים בעדי ומדברים טוב עלי, ושלום אדוני רבה לעדי עד.

ה

אל אוצר התבונה, ומבצר הבינה, נור החכרים,
 וראש המדברים, תהלת התורה, וגלת המנורה,
 מרנו ורכנו נתן החבר בן כבוד גדולת קדושת
 מרנו ורכנו שמואל החבר ז"ל, מאת המשתחוה
 לפניו, המתאוה לראות פניו, יהודה הלוי בירבי
 שמואל נ"ע א).

אבני נור מתנוססות, ובנור דורנו מתעלסות, ולאבן
 שתיה מתיחסות, ובכל אבן יקרה מתקלסות, הוא הנור,
 הנקבע על אבן העזר, אבני חפץ כל גבולו, ואבן הראשה
 ממעל לו, ואבני חן מימינו ומשמאלו, וקרנים מידו לו, ימים
 אפורר, ורפאים אעזרר, כי אתעזרר, לשורר, בבא אלי נתן
 הנביא, והמו עלי מורשי לבבי, והוטל מכתבי, בין ידי
 מחשבי, ענני וענגני, כי נהגני, בכבוד ובכבודות, ויתן על
 את הנור ואת העדות, עטפני חליפותיו, וצנפני מצנפותיו,
 ותקפני בתועפותיו, מי יחפש נוריו, ומי ילבש כתריו, שערי
 צדק שעריו, והרי נשף הרריו, ונשפי חשק שחריו, יחנקק,
 וכל עצה יבוקק, וייעץ, וכל שבט ירעץ, וכל פה יאלם, ובעל
 דברים יכלם, ואשר שירים יחברו, פה להם ולא ידברו,
 מעינותיהם נסתמו, וכאבן ידמו, לפני מקור לא יזבו מימיו,

(א) נראה כי שלח לך האגרת הזאת עם שיר כ"א ממחלקת א"י.

ולא יקדרו שמיו, ולא יעצרו גשמיו, השיקן אסמיו, והריקו בשמיו, מי הקשוב אל מליו, ירד המן עליו, דברותיו נפלאות, ומתברותיו נוראות, ים ודרום יאברו, וממרום ידברו, הכזה תתפשהו מצרים? ותכסוף אליו ירושלים, והארץ מרתים, צרור המור מתופש בידים, ומחופש בין שדים, יגיד עליו ריחו, ומה שיחו, מרקחי שמניו, יקראו אברך לפניו, וספריו, יגלו את סתריו, ושמיו, נתן טעמו, ומעדני נועמו, החכם המופלא, הנזר המעולה, ושמיו גדול מכלם, מרנו ורבנו נתן החבר נזר החברים בן כבוד מרנו ורבנו שמואל החבר הצדיק ז"ל, מאת חלק מאוריו, ופלב מנהריו א, השולח לבכו, טרם כתבו, הירא ורך הלכב להשוב על עניניו, האצלה בצאתי, במחרשתי ואתי, לקראת חברתי והפלתי, אל גוי איתן, ומערכות נתן, כבניהו ואיתן? מי אנכי ומה היי, ומה בקשתי ומאוויי? עפר נקלה, נהיה ונחלה, דואג על עוניו, ועל חטאת נעוריו וזקוניו, ויתן פניו, לעמוד על אדניו, בתחנוניו, אורח נטה ללון, והוא לוי והוא גר שם. כמה יתקרב, ואיכה יתערב, את הקמקשל והרהב, ואת לשון הזהב? עצות מרחוק קראתי, וכלי נשאתי, ונכנסתי ויצאתי, וטוב משתיקה לא מצאתי, נבלמתי והתבוששתי, וממענה נואשתי, ומצאת לקראתו נחלשתי, וקיר בעלטה גששתי, וכענך מששתי, ומחבואים בקשתי, עד אשר פגשתי, בנוגשים אצים, דוחקים ולוחצים, מאת החכם המופלא, השר הטפסר המעולה, מר' ור' חלפון הלוי הקורא בשמך מתעורר להחזיק בך, אדוני וגאוני, ירום ונשא וגבה מאד, העומד בינינו,

(א) כ"י פטרסבורג מוסף: "יהודה הלוי צעירו, ולקט קצירו, ופרט בצירו" (ה).

לחבר את לבבנו, בשליחות כתבינו, ובדירות אֶהְבִּינוּ, נגשני
 ואלצני, הציקני והקיצני, ומבור עצלות הריצני, מתרפק, ולא
 מתאפק, לאמר לי לכה נא אנסכה, ובלה מעשיך, ותן תוכן
 התכונה, כאשר בהיות תבן התכונה, ועשרה עם הזקנה,
 מעשה העדנה, ודע לפני מי אתה עתיד נותן א) את החשבון,
 ואצל מי תכתוב ואצל מי תחתום. קוסמיו הבהילו, וחרטומיו
 הגדילו, עד הפירו את נדרי, והתירו את אסרי, וימסו אסורי,
 ויתחדשו נעורי, ויתרגשו שירי, ויתנגשו כנורי, ויִנְשׂוּ מגורי,
 ושני חיי מגורי, ולא זכרתי כי פנה היום לערוב, והמלון
 קרוב, והמלאכה לרוב, והתערבתי את הערוב, וּפְגַעַר לנערות,
 ואשחר את השחרות, ואכחש את השיכר, כְּכַחַשׁ הגנבה,
 וכחשי בפני יענה. אז מדברותיו אצלתי, ונפתולים נפתלתי,
 ועם הארי יכלתי, וכדל און הצלתי, ובנפשי התלתי, כי אל
 סופרי המלך התמשלתי, ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך.
 ואדוני בחסדו, ימתול לעבדו, ולא ידקדק אחריו, ולא ישקול
 את דבריו, ולכף זכות ידינני, ובדין חכמתו אל יביאני. והנה
 פרי רעיוני, ומכתם שגיוני, ומיטב הגיוני, כפי השג ידי
 ולשוני, עד אשר אבא אל אדוני, ואשקוד על פתחיו, ללקט
 בדולחיו, ולמלאת את שבחיו, הן אלה קצות ארחיו, ומעט
 מזהר ירחיו, ועושה שלום במרומיו, ירבה את שלומיו, וישלים
 משלימיו, וילחם את לוחמיו, ויקים את זממיו, ובטוב יבלה
 ימיו, והשלום בחותמיו, אמן.

א) צ"ל ליתן, או להיות נותן. (ה).

1

מדמיאמה אל מצרים, לר' שמואל הנגיד.

אִם רְצוֹן בְּשִׁשְׁכֶם לְמַלְאֵת רְצוֹנִי
 שְׁלַחוּנִי וְאַלְקֵה לְאַדְנִי
 כִּי מְנוּחָה לֹא אֶמְצָא עוֹד לְרַגְלִי
 עַד אֲכַוֵּן בְּבֵית מְעוֹנִי מְעוֹנִי
 אֶל פְּעָמֵי תְּאֶחְרוּ מִנְסוּעַ
 כִּי אֶפְתָּח פֶּה וְקִבְּנִי אֶסוּנִי א
 שְׁאַלְתִּי תְּסוּת בְּבִגְדֵי כְבוֹד אֶל
 וְהָיִיתָ עִם מְלוֹן אֲבֹתֵי מְלוֹנִי

וה' ברכני, ולא הצריכני, רק אין דבר ברגלי אעבורה,
 הבאתי בְּיָדֵי דַיִ, והשארתני אחרי ברכה, והיה עם לבבי
 שְׁאֶקְבֵּד וְלֹא אֶקְבֵּד עַל אָדָם, ודמיתני לעשות אלכסנדריה
 קפנדריה, וְלֹא גַתְתִּי לַפְעָמֵי הַמְרַכְבָּה עַכְבָּה, עד שפגעתני
 במי שתקוף ממני, מְשַׁרְתַּת מְשַׁרְתַּת אֲדוֹנִי, החכם המופלא, החבר
 המעולה, מורנו ורבנו אהרן הריון, אדוני ועבד רשוונך, זכור
 לטוב, קדמוני חסדיו, ונעימות ידיו, ומיני מגדיו, ובית מנוחיים,
 ומשכנות מבטחים, ועליות מרווחים, משכן ודירה, ושלחן
 ומגורה, תקפוני מנעמיו, והקיפוני מטעמיו, והקביל את בעסי

(א) נבא ולא ידע! ומי יתן ולא ירד למצרים, אלא עלה מיר לאדמת הקדש, כאשר
 היתה תחלת מחשבתו! כי אז אולי היה מאריך ימים על האדמה. ודרך שיר
 יתכן לומר כי היה אף אדמת הקדש בו ולא קבלתו, בעון אשר פקד תחלה ארץ
 אחת, ושהת בה ימים רבים, ונפתה לבו אחר הכבוד המדומה שכברוהו אוהביו,
 וקבל מתנות וגם עסק כסחורה (כאשר תראה דמטה); ולא התיש פעמיו לשלם נדונו.

ברצון, ואת מואונו בפתוי, וַיִּפְתָּהּ ויוכל, וַיָּבֵא לִי וְאָכַל, אני ורעי וגואלי, וכל הנלוים עלי, מסתופפים בצלו, וחונים על דגלו, למטות צנועות, ומנותרות שרועות, נְתַיֵּמַר בפתבגיו, ונשתכר בתענוגיו, ועד הנה לא פתח חלציו, ולא נִתְקַן נעליו, וְלֹאֹ מֵהַלְלִי, על כל מה שהקדים אלי, הוא ובניו, וכל העומדים לפניו, וזכרו לטוב נשאני בראש הנשואים, ושמני בראש הקרואים, ויחלוק לתלמידו כבוד רבו, ושם את ילדו במעלת יולדו א, כמה אקדמנו? וּשְׁבַחְתִּי צעירים ממנו. וכל זה מי השילוח לנגד גאון הירדן בא ביהודה שטף ועבר, בבא דבר אדוני אל יד אדוני החכם המופלא המעוז המגדול, התם הישר, אבי היושר, אחי הכושר, ויודע כל פשר, מר' ורב' חלפון הלוי, מְגַי, וְלֹנִית חָנִי, גבר עלי חסדו זה שנתים ב, וַיִּכְפַּל הַיּוֹם לִשְׁבַעֲתַיִם, במנה אפים, וכסות עינים, ועליו הַשְּׁלֵכְתִּי, ובחסדו נסמכתי, להיות לי אצל אדוני למליץ, ובידו תקותי, לתקן מְעֻתִי, ולהגיע אל אזני אדוני אֲחֻתִי, כפי תְּאֻתִי. ואחרי כן הגיעה האגרת, בכל עוז הוגרת, וכל הוד אוגרת, וכמעט היתה משוגרת, אל און סוגרת ומסוגרת, פליאה דעתה ממני נשגבה לא אוכל לה, מְלֵאֲתַת הַחֲכֵמָה, אשר לה הרקמה, מרה נעמו פנייה, ועמקו עניניה, אין למלאת את

א) ר"ל כי שם אבי המשורר הוא כשם הנגיד שמואל, והנגיד כבד את בן שמואל (ר' יהודה הלוי) בכבוד הראוי ליולדו (ר' שמואל הנגיד בעצמו). (ה)
 ב) אולי ר' חלפון היה בספרד שתי שנים קודם לכן, ואז הכיר את ר' יהודה והשיב עמו, ועתה בבוא ר' יהודה למצרים עשה עמו כל מיני טובות וחסדים, הן כמה שאסף אותו אל ביתו בדמיאטה, והן כמה שהודיע תהלתו לנדיביו אלכסנדריואה ואלקאהורא, והעיר את רוחם להתחפר עמו.

פניניה, ואין לרקוח כשמנייה, ומי זה אשר יבונה, אף כי
זנכי אענקה. ובהגיע שלוחו והודיע את שוחו, כלתה הנפש
למנוחו, וחלה הלב לאור ירחו, ולנגה זרחו.

אָמַר לְרֵב־חַיָּה: רְאֵה
הִנֵּה בָּצֵעַן הַצָּרִי

סָבִיב לָךְ אֵשׁ לְחֶכְךָ א
עֲמֵה לְכָה אֲשַׁלְּחֶךָ

ואמר לשלוחו נהג ולך אל תעצר לי לרכוב, כִּשְׁכְּנֵי אל
משכנו, ושלחני אל שלחנו, אל נתעלם מְעִינֵי, עד שנראה
מְעִינֵי, כי הקים משכנו, וערך שלחנו, ופרש עננו, והוריד
מנו, והויל מְעִינֵי, אין מעמד, עד שנראה הנחמד, ואין
להתאחר, עד פניו נִשְׁחַר, בגן ה' בארץ מצרים, נחמד להשכיל
ותאוה (לעינים), והיה לי לידים ולרגלים, עד אבא אל ירושלים,
בעזרת שמים, אחרי תִּפְקִי מִדְּרָךְ נַעֲלִי, והתאבקי בעפר רגליו,
ואדוני הנגיד בחסדו, ימחול על כבודו, לעבדו, כי יתמהמה
כמעט, ויתנהל לאט, ויעבב את ארחו, בעל כרחו, כי נטרד
בעסק סחורה, ויקרא שמה עשק כי התעסק עמה ויתמהמה.
וקדם סָפְרוּ, להיות קָפְרוּ, לכפר פני אדוניו, במנחה ההולכת
לפניו, יקבל המעט מקטון עבדיו, וצער תלמידיו, ותשא
ישיבתו, שלום תשובתו, על האגרת המפארת, אשר היתה
לי עטרת ותפארת. וכשמוע האזונים, וכתבו הידים, קנאו
העינים, ונועדו עם הרגלים, לאמר קומו ונגיע, ונִרְאָה ונופיע,
ונדע ונודיע, ונגיד ונשמיע, וכל קרבי שוקקים, ומשתקשקים,

(א) באבני זכרון (עמוד 78) תקן רש"ל לְחֶכְךָ: (ח).

עד יערה עלינו רוח ישאנו, ויִקְרָאוּ לַפְּנֵיךָ מֵרְאוּנו, תִּקְרַב הֵעַת
וַיִּגַע הַזֶּמֶן, אִמֵּן.

יערב על אדוני שיחי, כי דברתי כפי כחי, לא כפי
תהלתו, ופרשת גדולתו, אשר גדלו ה', ואת אשר נשאו, והרים
את כסאו, ממעל לכוכבי אל, ירום ונשא וגבה מאד, הנה כי
כן יברך גבר ירא שמים בסתר ודובר אמת בלבבו, לא אלמן
ישראל ויהודה בימיו, יקומו וממיו, וינועו קמיו, ויועו מתקוממיו,
וירעפו שמיו, וטללו שלומיו, מאת עושה שלום במרומו, ו
ותחכמונו ותלמידיו, ואנשי המקרא ובעלי המשנה וישראל
וזקניו, ושומרינו ושופטיו ומשרתיו ורואי פניו, ועבדיו העומדים
לפניו, ולשלהם הכנסיות, וראשי הומיות, ומרגליות, שהם
קְרִי גְלוּת, וְרַבֵּי הַתּוֹשִׁיּוֹת, אֲצִילֵי וּמְשַׁכְּלֵי, הַנִּכְבָּדִים עָלַי,
הַנִּחְמָדִים אֵלַי, אֱלֹהִים יַעֲנֵה אֶת שְׁלוֹמָם, לַיְלָה וַיּוֹמֵם, וְגַם
כָּל הָעַם יִבְאוּ בְּשָׁלוֹם אֶל מְקוֹמָם.

על גב הכתב

לחשרת גשמינו, והדרת שמינו, וגזרת לשמינו,
וקטרת סמינו, ומשמרת אסמינו, מְרַנְנו וּרְבֵנו,
פְּרִישְׁנו וְרַבְּנֵנו, קִשְׁתָּנו וְחִרְבְּנו, כְּבוֹד אֵל בְּקִרְבְּנו,
שְׁמוּאֵל הַנְּגִיד, עוֹז רַבֵּי הַתְּעוּדָה, שֶׁר צִבָּא
יִשְׂרָאֵל וַיהוּדָה, בֶּן כְּבוֹד גְּדוּלַת קְדוּשַׁת יִקְרַת
צִפְרִית הַשֶּׁר הָאֲדוֹן שֶׁר הַרְּפָאִים מְרַנְנו וּרְבֵנו
חַנְּנִיָּה מְנוּחָתוֹ כְּבוֹד.

מאת מְשַׁרְתּוֹ, עֶבֶד מְשַׁרְתּוֹ, וְלוּיַת חִבְרָתוֹ, הַנְּלוּהָ עָלַי,
הַמְתַּלְוִה בְּאֵהֲלוּי, הַלְּוָה מִמֵּהֲלָלוּי, יְהוּדָה הַלוּי בִּירְבֵי שְׁמוּאֵל נ"ע.

(ב) חידות ופתגמים.

האשיות.

אשיות מבלי יין קבדות
והן תרם ככל-תרסי אדמה
ויקלו בעת יהיו מלאים
כמו תקל גויה בגשמה.

אשרי ירדים למדו דתנו
יתחברו תמיד בתברתנו (ב)
אם יעבור זר בין שגיניו נגזרה
אותו, ונשובה לקדמתנו

כאמור

ומה-בכה בלי עין ועפעף
בבכייה ישמחו בנים ואבות
ועת תשחק ולא תבכה בעינה
בשתקה תעצוב בלהלכות.

אם אמר

השיר הזה סובא מר' שלמה פרחון, תלמיד ר"י הלוי, במחברת הערוך שלו, דף י"ב ע"ב כשרש גיר, ואלה דבריו: . . . בחוץ היא הנפש, והיא סובלת את הגוף, לפיכך יהיה קל עד שתמרד איך (ואין ?) מי סובלו. לפיכך ככד . . . ואמר ר"י הלוי ז"ל בזה הענין יפה, אשיות מבלי וכו' ;
(ב) אולי יותר נכון לקרוא, כחברתנו,

ומה-מת על פני ארץ משלה
וערום יקברוהו האנשים
ויתיה תוף קברתו ויליד
ילדים יצאו כלם לבושים.

עמט עמט

ומה עור אשר עינו בראשו
ובו צרף לקל-דרי גשיה
אשר יגיע ימי חייו להלביש
קמי ארץ, והוא ערום וערףה.

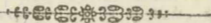
עמט ע

ומה צפור אשר יקיא שתורים
ישרים גם תמומים בעברים
והוא חלש והוא גבור והוא על א
והוא אלם ורגן פמהירים
והוא לא חי וגם לא מת, ודמו
ישו מרפא למו קטב מרירים.

עמט ע

קלי מכיל לאין סבלית וקצה
והוא קטן בנדף תאמתוהו
ורחוק ממה לתפוש אשר בו
ואם עין בעין מתנהו.

עמט ע

תקונים והערות

מאת

המעריך.

מחלקה א.

לשיר א — לפי מחזור קלבריוו הוא רשות לשבת שמעו. נדפס:
בב"י עמוד 53. דיואן הנדפס לרשד"ל סימן א'.
אגרות רשד"ל (עמוד 494). ומשם בבית הבחירה לפיליב עמוד 1.
ונפקד מקומו בעמודי העבודה ללאנדסהוטה. ובדיואן כ"י רשום
עליו בערבית: ולה פי אלטרויק אלי בית אלקדם (ולו בהיותו
בדרך לירושלים). ומשקל השיר מצוין אצל הרשד"ל שלא כנכון
כי באמת הוא: יתד ותנועה, יתד וד' תנועות, יתד וב' תנועות
בכל בית, כאשר עוד נראה בסמוך.

בחרוזה* א', בית ב' — תחת לך נראה דצ"ל לך (ומוסב על יפה
נוף ומשוש תבל ולא על קריה). ועי' יבוא המשקל על
מכונו, ולא נצטרך לומר עם רשד"ל כי נמצא בשיר זה „תוספת
שוא אחד (או חטף או ו) לפני התנועה הראשונה על הרוב ולא
תמיד". והכריחו לזה הנקוד של מלת לך. — שם. תחת מפאתי
נמצא בב"י מירכתי (אגרות רשד"ל שם). ונראה כי זהו
הנוסח הנכון והוא מקביל אל המלות בסוף מערב בשיר
השני אצלנו. — בחרוזה ד'. להערת רשד"ל ע"ד המלה ואם
ראוי להוסיף כי המלה הזאת שגורה בפי קדמונינו מארצות
הערבים כי בה יתרגמו את המלה הערבית ואן (ואם בהוראת
אף כי). ולפי זה ההערה בעטרות לדיבון (עמוד 41—40)
אך למותר היא. ומצאתי בפי' קהלת כ"י לר' יהודה נ' בלעם
(באוצר הספרים הקיסרי פה) לפסוק וחכמת המסכן בזויה (ט' ט"ז):
אלואו הנא במעני ואם אי אן אלהכמה כיר מן אלשגאעה ואן
כאנת חכמה אלמסכין מהינה וכלאמה גיר מסמוע [הוא"ו בפה
הוא בהוראת המלה ואם. ור"ל כי החכמה טובה מהגבורה אף
כי חכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים]. ומוזה נראה כי

* חרוזה — Strophe. ובהוראה זו השתמש רשד"ל במלה זאת.

ן' בלעם שהיה מבני הדור הקודם לר"י הלוי השב כדבר פשוט שהמלה ואם בעברית יש לה הוראת המלה הערבית ואן = גם כי או אף אם. — חרוזה ה'. אַחֲזֵן. לא העיר איש שהמלה הזאת היא נגד המשקל בפה הדורש מלה בעלת ב' תנועות. לכן נראה להגיה אַחֲזֵן (ע"ד וחנתי את אשר אחן) או אַרְצָה (ע"ד כי רצו עבדיך את אבניה), כמו למטה בשיר ציון הלא תשאלו בית י"ד. לשיר ב — נדפס: בב"י 53. דיואן רשד"ל סימן ז'. לקט שושנים לגראַטין עמוד 90. פיליב עמוד 5.

לשיר ג — נדפס: בב"י 57. דיואן סימן ח'. פיליב עמוד 6. חרוזה א' — לבית הועד. נראה כי הוא ע"ד הערבי שיכנה בשם מסגד אלגאמע את בית התפלה היותר חשוב, וכונתו הוא לבית המקדש.

לשיר ד — נדפס: בב"י 54. דיואן סימן נ"א. קאמפף ניכטאנד, פואיזי חלק ב' עמוד 233. פיליב 34.

חרוזה ד' — ונעמתי. בעטרות לדיבון (עמוד 44) חשב רייכערסאָהן לתקן ונאמתי על כי נמצא נעים רק בתאר ולא בפעל [ופיליב בחפזו כתב עליו: „ושכח מקרא מלא נעים זמרות ישראל" !]. אכן באמת נמצא כמה פעמים גם בפעל כמו נעמת (שמואל ב', א' כ"ו, יחזקאל ל"ב י"ט, שה"ש ו' ו'). ינעם (משלי ב' י', ט' י"ז, כ"ד כ"ה). וכמו כן ידוע כי המשוררים ירשו לעצמם להשתמש גם בפעלים חדשים והוראות חדשות שלא נמצא דוגמתם במקרא. וההוראה החדשה פה הוא שעור המלה ונעמתי בהוראת והיה נעים לי או והתענגתי.

לשיר ה — נדפס: דיואן ע"ה. פיליב 68—69. ובכ"י רשום עליו פזמון לשבת ורשד"ל לא מוצא בו שום דמו לשבת. ובאמת אף כי נזכר בחרוזה ב': והיא רצתה

שבתותיה סמך חלוש הוא. וכמו כן אין ידים להשערת בעל עטרות לדיבון (עמוד 47) שהוא מקביל לעמת הפזמון יום שבתון אין לשכוח שבספק גדול הוא אם מחברו הוא ר' יהודה הלוי.

חרוזה א', בית ג' — לגבול חמת וינוחה. על שאלת רשד"ל מה ראה להזכיר גבול חמת, השיב ר"מ רייכער-סאָהן בעטרות לדיבון (עמוד 48) כי הוא לפי מאמרם במגלה (דף ה' ע"ב) חמת זו טבריא. — החרוזה הד' היא תשובת הקב"ה לכנסת ישראל.

לשיר ו' — לבד מהמחזורים הרבים והקינות נדפס בדיואן רשד"ל ט"ז ומישם פיליב 13, גראָטץ 97, ובהעתקות רבות ללשונות שונות ופירחוד לאשכנזית, והערות על אודותיו ונוסחאותיו ראה בב"י עמוד 22, גנזי אָקספּאָרד עמוד IX, גייגער דיואן 156, קאָמפּף 237, ופירחוד רשד"ל בדיואן, ובכ"י רשום עליו בערבית: ולה פי אלשאם וכצאיין א"י ופצאילהא (ולו אודות ארץ ישראל תכונותיה ומעלותיה), ובכ"י אחר: אלמרתיה (הקינה) להר"י הלוי ז"ל אשר קונן על עיר קדשנו ותפארתנו תוב"ב, ובגנזי אָקספּאָרד שם הביא רשימה: ולו כשהגיע לערי דמשק אמר כנגד ציון וירושלים [אשר אמנם דמשק בפה נולד אולי מהעתקת המלה אלשאם שלפעמים הוראתו גם דמשק ובספרי ישראל על הרוב הוראתו ארץ ישראל], ועוד נמצא בכ"י רשימות מוטעות: עלי ספר תורה, או: להוצאת ספר תורה בשבת שמעו:

בית ג' — ושלום אסיר תאוה. כן נמצא בכל הנוסחאות המדויקות שנדפסו אחרי הערת רשד"ל בב"י 22 (לבד מגראָטץ בלק"ש שבכלל אינו מדויק), וכאשר נדפס מאמרי הרוסי סודות ר"י הלוי (1881) עם תרגומי מקינה זאת כתב לי

המשורר רי"ל גאָרדאָן, כי לדעתו אסיר תקוה היא הנוסחא הנכונה כפי לשון הכתוב. והשבתי לו כי אולי האמת אתו על כי המלות אסיר תקוה שגורות גם בפי רי"ה (ראה למשל בשיר י' ממחלקה זאת בית ב' ובשיר א' ממחלקה ב' בית ה'). אולם אח"כ ראיתי באיזה כ"י מדויקים ובכלם הנוסח תאוה. גם שבתי וראיתי כי במקום הזה הנוסח הזה יותר נאה לענין. כי האיש המקוה יושב במקומו ומצפה שיבוא מבוקשו ואינו עושה מאומה, ולא כן המתאוה ומשתוקק כי הוא יתאמן וישתדל בכל כחו להשיג מאויו, וכן עשה רי"ה.

בית ט — רשד"ל העיר כי בכ"י כתוב ואם תחת ואיך, ובכל זאת הניח את הנוסחא השניה מפני שהוא לשון יותר מבורר, ונגד זה ראה ההערה בעטרות לדיבון (עמוד 42) כי הנוסחא הראשונה עיקר. וראוי לצרף עתה את הערתי אודות המלה ואם לשיר א'.

בית כט — הריב"ל העיר כי במלת ואם הבלם ידמו לתמיך ואוריך, הכונה לאַראקעל. ואף כי הערה יפה היא, בכל זאת בספק גדול הוא אם היא אמתית, כי מאין ידע רי"ה את האוראקעל של היונים הקדמונים? ויותר פשוט הוא כי כונתו לחרטמים ואשפים של מצרים ובכל הנזכרים בתורה ובס' דניאל, על כי דבריו בבית זה מוסבים על שנער ופתרום (בבל ומצרים).

לשיר ז — נדפס בחדשים גם ישנים (במה"ע המצפה פט"ב 1886 עלה ב' עמוד 5) ע"פ כ"י דפה.

חרוזה א' בית ג' — תִּשְׁכַּח הוא טה"ד תחת תִּשְׁכַּח כמו בכתוב (תהלים קל"ז ה').

חרוזה ד' בית ב' — כי לא יפנה. הוא פעל שחסר שם פועלו, וישעורו: כי לא יפנה הפונה;

לשיר ח — נדפס: בב"י 54, דיואן רשד"ל סימן פ"ו. גראָטין 100.
 בית י"ז — הנביאים השלוחים, ע"ד הערבי שקורא לנביא
 רסול (שליח).

בית כ"ד — כי רפאים שם יקומו, הוא ע"ד מאמר חז"ל (בסוף
 כתובות) כי תחית המתים עתידה להיות בארץ
 ישראל, וכן למטה (שיר י"ד בית כ"ב, ושיר כ"ז בית י"ד).
 בית ל"א — צ"ל בסוף: ברב שיגים ושיחים.

לשיר ט — נדפס: בב"י 62, אָריענט 1850, עמוד 474, גייגער
 ציצים ופרחים 15, (קאָמפף 229), גראָטין 103.

בית ג' ד' וה' — במגיד 1864 עמוד 374 הביא הנוסחא הלא
 אבכה, הלא אזכר, ע"ד יהודה עזראל ויצחק
 הנוכרים פה, היותר מקובל על הדעת היא השערת רשד"ל
 בהערותיו שהיו תלמידיו, וקאָמפף שער (I, 261—2, II, 229)
 כי היו נכדיו, ואחריו הלך פיליב (עמוד 8 בהערה) מבלי הזכיר
 שמו, אולם סגנון הלשון: פרדס נטע תיו, הצליחו
 צמחי, מבהר פרחי, כבן חשבתיו נאה יותר על
 תלמידים, והם הם בני ביתו ורעיו ואחיו הנוכרים
 בהרוז ג', ומיוצאי חלציו ידבר בשיר אחר (בשיר י"ז), ובמגיד
 שם הנוסחא בסוגר בית ה': והוא שמושי והוא גרש ירחי.
 בית ו' — בית התפלה, נגד הנוסחא כל התפלה המובאה
 במגיד שם תעמוד המלה במדרשיו בסוגר (ואף
 לפי הנוסחא במורשיו שם).

בית ז' — והדר, במגיד שם והדרת, והיא נוסחא ישרה.

בית ט' — הדרי, במגיד שם הדרי בחי"ת.

בית י"א — על כף ועל אף, הרשי"ר (כרם חמד ז' 267) יציע
 לקרוא (תחת ועל אף) ועל סף, ר"ל שאיננו

הולך על סף איזה בית, וכנוסחא זאת סף (או גוף) הובאה

גם במגיד שם. קאָמפּף (II, 229) יפרש כי על כף ועל אף הוא כמו על כפים ועל אפים, ר"ל איננו רוצה ללכת עוד אפים ארצה בקידה בכריעה ובהשתחויה לפני בשר ודם בלתי לפני ה' לבדו. אולם המשך השיר „ונתתי בלב ימים ארחי, עדי אמצא הרום רגלי אלהי" יעמוד לנגד פירוש זה כי תחסר פה ההתנגדות השירית.

בית י"ג — במגיד שם: „ואסתופף בקדשו ואקבל בפתחי שערי שחק פתחי", וזו היא נוסחא גרועה.

בית י"ד — במגיד שם: „ואשליח בשלוח שלחי" (ואפשוט במי השלוח את בגדי) ואחר הבית הזה נוסף עוד בכ"י שם בית שלם: „ה' לי ולא אירא מפחד, ומלאך רחמיו נושא שלחי" (מלאך ה' נושא חרבי וכלי זיני).

בית ט"ו — חיותי, במגיד שם: היותי.

לשיר י — נדפס: בכ"י 63, גראָטץ 104.

בית ב' — ושם רוחו ביד רוחות. ר"ל כי רוחו ונפשו וחיוו תלויים ברוחות הנושבות, כי אם יעמוד רוח סערה ותשבר האניה הלא יהי קץ לחיוו, וכמו שמבאר להלן (בית ד' וז').

בית ג' — צ"ל יָהּ יַעֲבֹר לְנַחֲת וְיָהּ לְנַחֲת, ר"ל רוח זה ינחנו אל מחוץ חפצו. ורוח שני ידחנו הרחק להלאה מן המטרה שאליה מוגמת פניו. וכבר הביא רשד"ל עצמו את התקון הזה בשם תלמידיו (אבני זכרון 78, אגרות רשד"ל עמוד 711). ואחרי כן מצא דוקעס בכ"י את הנוסח המתוקן (גנזי אָקספּאָרד 60), וכן הוא אצל גראָטץ.

בית ו' — ואין רגליו משלחות. ר"ל אינן בנות חורין ללכת באשר יחפוץ. וכן למטה (שיר י"ג, בית ח') שלוח בהוראת חפשי.

בית ט — שם. הרשי"ר בכ"ח שם הגיה שם כנכון.
 לשיר יא — נדפס: בב"י 65. דיואן רשד"ל סימן ב'. פיליב עמוד 1.
 בית ד' — ערבי. להערת רשד"ל כי העי"ן ראויה להיות בקמץ. ראה
 דברי הר"ר אד"ם הכהן (עטרות לדיבון 35) כי אין זה
 מוכרח, ונוכל לגזור את המלה מהקל, ודין העי"ן בחטף פתח.
 לשיר יב — נדפס: בב"י 65. דיואן רשד"ל סימן ג'. פיליב
 עמוד 2.

בית ג' — ר"ל עתה אף ארץ הרים ובורות וגם המדבר ינעמו לו.
 בית ד' — ואשגיה לכל עזבך. כבר בעת קריאתי את הדיואן
 בפעם הראשונה תיכף אחרי צאתו לאור תקנתי לכל
 עזבך, כפי אשר יורה המשך הבית, וכן תקן הר"ר קלמן שולמאן
 (בעטרות לדיבון 35).

לשיר יג — נדפס: בב"י 66.
 בית ד' — מה נכספו לך עָם. הוא ע"ד סגנון לשון ערבי לומר
 עָם (ובערבית קום) גם על יחיד. ראה למשל בתשובת
 דונש על רס"ג (עמוד 30) וזכרון לראשונים מחברת ה' (עמוד
 צ"ט, הערה ט').

בית ח — ועת שלוח. ר"ל חפשי וכן חורין (ראה למעלה שיר
 י', בית ו').

לשיר יד — נדפס: בב"י 67.
 בית ב' — לגולל לחייו. ר"ל להשתחזת אפים ארצה וכשהוא
 משתחזה לחייו מתגוללים בעפר.

בית ה' — וגער בדודים. ר"ל כי גער באוהביו אשר חפצו
 לפתותו להשאר עמהם בספרד ולא לעלות לארץ
 ישראל, כמו שמבאר בפרטות להלן (בית י"א וי"ב).
 בית כ"ב — ומשם אחכה תחית פגרים. ראה ההערה למעלה
 (לשיר ח', בית כ"ד).

בית כ"ג — בעד הרגבים, ר"ל כי הכרוכים והלוחות הם טמונים וגנוזים ברגבי עפר.

בית כ"ה — עפרו ואצלו ועליו, הכנויים הם מוסבים על מקום הפלאות שבבית הקודם.

בית ל"א — נאף כי עונות ימי הזקנות, ר"ל כי ירא הוא מעונות ימי הנעורים, ועוד יותר יש לו לירא מעונות ימי הזקנה שאין לו שתחון פה להצטרק כי נערות היתה בו ועל כן נכשל בחטאים.

לשיר טו — נרפס: בב"י 70, אריענט לשנת 1850 עמוד 462, גנזי אַקססוּאַרד 59, קאָמפּף II, 225, גראָטץ 98.

בית ו' — וסור מעל חמשת הרגשים, ר"ל החושים (כהערת רשד"ל) כי כל התאות שבעבורן ימנע האדם מנאות אל עצת ה' מקורן בהרגשות החושים.

בית ט' וט"ו — פּלִיִּישִׁים בְּדִישִׁים, בעבור וההווי והמשקל, והראוי לַיִּישִׁים דִּישִׁים כמו צִיתִים לִילוֹת.

בית י"א — ידיהם כמלחים, ר"ל חלשים ורפים, כבלווי סחכות הנרקבים (ירמיה ל"ח, י"ב).

בית כ"ה והלאה — מסוף השיר תמצאנה שתי נוסחאות, האחת אצל דוקעס בג"א וגראָטץ, והשניה באַריענט

ואצל קאָמפּף, ועל הרוב היתרון לשניה, אולם יש גם להפך.

בית כ"ח — שיגרשו מימיו רפשים, בנוסחא השניה: שגרשו אותם רפשים, והיא בטעות כי על מה מוסב הכנוי אותם הלא המים לא נזכרו כלל?

בית כ"ט — ותזכור לו, כפי הנראה היתרון לנוסחא השניה ותזכיר לו, שם בשתי הנוסחאות זכות לבות טמאים

שואין לו מובן (וגם כפל המלה זכות בבית א' הוא דבר שאינו רגיל כל כך אצל ר"י הלוי). לכן נראה כי צ"ל זנות, ור"ל אתה

תזכיר בתפלת הודוי ובקשת הסליחה את זנות לבך הטמא שונה מאחרי ה', אולם ה' יזכור לך זכות האבות הקדושים ובעבורם יכפר לך.

בית ל' — שיר מחול מחלים, בנוסחא ב' תחסר המלה מחול הדרושה לפי המשקל.

בית ל"ב — וידמו עדרים, בנוסחא א' נשתבשה המלה עדרים ונחלקה לשתיים עדיים.

בית ל"ד — במלואת גבישים, בנוסחא א' במלואים גבושים, בית ל"ה — גְבוּזִים, צ"ל כבנוסחא ב' גְבֻזִים.

בית ל"ז — וכדמותם, כן בשתי הנוסחאות, ואולי יש להגיה ובדמותם.

בית ל"ז — עדיים, כן בב' הנוסחאות, ונראה דצ"ל עלויים, בית ל"ח — שניהם אז, בנוסחא ב' בטעות שניהם אז, (ים דומה לרקיע ע"ד מאמרם סוטה י"ז, מנחות מ"ג).

בית ל"ט — בשוא, בנוסחא ב' בשוא.

לשיר מז — נדפס: בב"י 73.

בית ב' — אם תאמן, הבית הזה והבא אחריו הם הדברים שהמשורר אומר ללבו.

לשיר יז — נדפס: בב"י 73 (רק ב' הבתים הראשונים). דיואן

רשד"ל סימן ט', גנזי אַקספּאָרד 45, אַרוענט לשנת

1850 עמוד 474, קאָמפף II, 234, גראָטין 104, פיליב 6.

בית ג' — לעבור בי, דברי רשד"ל בהערה א': „אין כאן עצירה“

מוסבים על הנוסחא לעצור בי בגנזי אַקספּאָרד, ואמנם

נוכל להצדיק גם את הנוסחא לעצור בהוראת למשול

ולשלוט ע"ד זה יעצר בעמי (ש"א ט' י"ז), אך יותר נראה

נוסחת רשד"ל וקאָמפף גם מטעם אחר, כי לעבור בי הוא

ע"ד סגנון הערבי לומר באהלך עבר עם ב' השמוש בהוראת

את או עם. וראה עוד למטה (בית כ"ד משור כ"ב, ובית א' משור כ"ה).

בית ו' — בהערה ג' מרשד"ל, צ"ל Berberi, ודברי פיליב: „נעלם מרשד"ל השערת בשינג" וכו' הם דברי הבאי, כי רשד"ל לא דבר מאומה ע"ד מקור השם ברברי.

בית י"א — אחות נפשי והיא לי רק יחידה. ראה הערה א' לרשד"ל, וראוי להוסיף כי מן התאר אחות נפשי

נראה כי בת ר"י הלוי היתה מבינה בלשון וספר וחכמת לב.

ואם כן לא רחוקה היא השערת המיחסים לה את הקינה בת ציון (ראה חדשים גם ישנים 5, I). ורשד"ל עצמו חשב בראשונה

כי היא לר' אליהו לוי וחזר בו אח"כ, ודברי צונץ (ליטעראטור-געשיכטע 496) הם ע"פ דברי רשד"ל הראשונים באגרותיו לצונץ.

בית י"ב — ואין לי בלעדי זכרו לחידה, ע"ד המלה האחרונה רבו ההשערות והבאורים, בג"א הנוסתא למדה.

גייגער (דיואן 162) ישער כי צ"ל לחמדה או חמודה. קאמפף יתקן לבה (עם ה' הנוסף), ובעטרות לדיבון (עמוד

36) יפרש רייכערסאָהן כי זה מוסב על נכד ר"י הלוי ובן הראב"ע ששמו יצחק, ורק משנאה או מבושה הסב המשורר את שמו

יהודה, והחידה היא מבוארת בבית י"ג: ואיך ישכת יהודה את יהודה, ר"ל ששכת את עם יהודה והלך ונצמד לדת מחמד.

ובשם הר"ר אד"ם הכהן מובא (שם 37) פירוש דומה לזה, כי החידה היא איך שכת הנכד יצונץ את יהודה וקנו עם יהודה עמו

(את כמו עם). גם ישער שם, כי המשורר כלל במלה לחידה עוד כוונה שניה מלשון חז"ל נעינה בשרו חידודין, כי נשאר

לו רק זכרו לצער ומכאובים. ופיליב יאמר, כי לחידה הוא כמו לחידה מהארמית חֲדָה, או כמו לחידה מן ויחד יתרו, ומכלל

הבאורים וההשערות האלה נראה יותר באור רשד"ל הפשוט אם

הנוסחא לחידה היא האמתית, ואם נבחר לתקנה—הטוב שבתקונים הוא לחמדה כהשערה גייגער.

לשיר יח — נדפס: בב"י 73.

בית ד' — אחוג הראשון הוראתו תנועה וטלטול מן יחוגו (תהלים ק"ז, כ"ו) הנאמר ג"כ על יורדי הים באניות בעת יעמוד עליהם רוח סערה, והוא נופל על לשון אחוג השני שהוא מענין הג.

לשיר יט — נדפס: בב"י 74.

חרוזה א', שורה ג' — ואם אין מלכו. בב"י כתוב (בעדות הרשד"ל) כמלכו והרשד"ל הגיה מלכו. ועל זה

העיר קאמפף (II, 235) כי אולי יש לקרוא כמלכו, ר"ל כעצתו (של יועץ ומקים), ואין צורך להגהה. וגם לי נראה לקיים נוסחת הב"י ולקחת המלה כמלכו בהוראתה הפשוטה: ואם אין האיש עושה כפקודת מלכו ובוראו. גם נוכל לומר כי ואם אין מוסב על דרכו: ואם אין הדרך כדרך אשר צוה ה'. אולם הערת קאמפף השניה כי נסכו מוסב על לאיש היא אך למותר. חרוזה ב' שורה ט' — והאני חלה. בב"י חולה, ורשד"ל הגיה חלה מפאת כי חשב שהמלה נגזרה משרש חול. אולם

נוכל לקיים גם נוסחת הב"י ולומר כי נגזרה משרש חלה, ור"ל האניה מתנועת בחולה שלא תוכל לעמוד על רגליה מרפיון וחולשה, ולהלן בחרוזה ג' הוא מדמה את האניה לשכור ג"כ מטעם זה. חרוזה ד' שורה ד' — וקול בן אמתו לך אקריבה. אתפלל אליך כתפלת הנביא יונה בן אמתו ממעי הדגה במצולות ים. חרוזה ה' שורה ח' — קול הצעדה. ע"פ הכתוב בשמעך קול הצעדה (שמואל ב', ה' כ"ד) שאז נושע דוד,

לשיר כ — נדפס: בב"י 77.

בית ב' — אישר שבטו. אם לא נשתבשה המלה שבטו תהיה הוראתה כי גם אבותיו של אלעמאני הוּו כמוהו חכמים גדולים ונדיבים, כאשר יבאר מעלותיו בבית הסמוך. קאמפף (I, 284, וכן גייגער 95) יכתוב באשכנזית Al-Amani, ובאמת צ"ל Al-Omani, כי הוא כנוי על שם המחוז עמאן (Oman) בערב.

לשיר כא — נדפס: בב"י 84.

בית א' — להערת רשד"ל השניה צריך להוסיף, כי הוראת המלה חרוזיו השניה, היא חרוזי השירה.

בית ח' — למזיו. להערת רשד"ל צריך להוסיף, כי אולי צרף המשוורר גם את ההוראה לאנשים נכבדים וחשובים, כמו שנקראו כן בתלמוד (ברכות דף כ"ח ע"א) ע"ד העברה מזה בן מזה.

בית ט' — והוא עושה חזיוו. ר' אהרן בעצמו עושה את חזיוו המטר שלו, ויוכל בעבור זה לתת תמיד גשם נדבות.

לשיר כב — נדפס: בב"י 86.

בית א' — הפשט הזמן בגדי הרדות. משוררי ערב ויהודי ספרד יצוירו תמיד את הזמן כמקור כל הרעות והצרות.

בית ג' — וכל מזרע יאור תשבין. כל השדות על שפת נחל הנילוס נראים כאלו הם משבצים.

בית ה' — צבאות הם. צ"ל הן, שהן. וכן להלן ידיהן, צעדיהן, ואף כי לפעמים השתמש רי"ה בל"ז תחת ל"ג, אך בכאן יוכל להיות שבוש המעתיק.

בית ז' — ולב יפתה. ר"ל לב האיש הזקן יפתה במקום הזה, וישכח שהוא זקן, כי יחשב את עצמו כאדם שנתחדשן לו ימי עלומיו.

בית י"ב — שקודות. בכ"י נקודות. ואולי אין צורך להגיה כי תהיה כוונת המשורר לנקדות הכסף (שה"ש א' י"א), או הוראתה נקודות ומנומרות בצבעים שונים מרהיבי עין, ע"ד לשון הכתוב (בראשית ל').

בית ט"ז — איש חמודות, אוי היה נביא כמו דניאל הנקרא איש חמודות (דניאל י' י"א).

בית כ"ד — עברו בו, ראה ההערה למעלה (לבית ג' משיר י"ז).
 בית כ"ו — קרבוני, ר"ל הספינות הנזכרות בבית כ"ד.
 בית כ"ח — עטרות הם, ר"ל הנזרים הנזכרים בבית הקודם.
 בית ל"ג — לבניו ולמודיו, לבני ה' ולמודי ה', רבים במקום יחיד, כי זה מוסב על ר' נתן.

לשיר כג — נדפס: בכ"י 89.

חרוזה ד', שורה ד' — כפירי, ר"ל כי ביום צרה ומצוקה יעמוד ר' חלפון על ימינו להושיענו ברוח אמצ' וגבורה ככפיר ואריה.

חרוזה ה', שורה ד' — צ"ל כפירי.

לשיר כד — נדפס: בכ"י 91, דיואן רשד"ל סימן מ"ז, פיליב 33, ועליו רשום בערבית בכ"י א': ולה פי אלניל (ולו על יאור גילום), ובכ"י שני טוב מזה: ולה איצא ואנה פי אלניל (ולו גם כן בהיותו על הגילום).

בית א' — אלהי, פיליב הביא הנוסחא מכ"י אקספֶּאָרד אל חי, ולא העיר כי הנוסחא הזאת בודאי משבשת היא, כי כל הבתים בשיר זה מתחילים ביתד.

לשיר כה — נדפס: בכ"י 91, דיואן רשד"ל סימן ד', אגרות רשד"ל 498, פיליב 3.

בית א' — נטה בו. ראה ההערה למעלה (לשיר י"ו, בית ג', ושיר כ"ב בית כ"ד), וכל ההערה בעטרות לדיבון (עמוד 41) אין לה מקום. רק אולי צדקו דברי רייכערסאָהן, כי הדבור מוסב אל האניה (ולא אל הנילוס, כדעת רשד"ל), ואם כן הוא, או צ"ל גטי, או השתמש המשורר בל"ז במקום נקבה, כאשר נמצא לפעמים בשיריו.

[ואחר הבית הג' נמצאו בכ"י אחד עוד ב' בתים שנשמטו בכב"י ודיואן, אך הובאו באגרות רשד"ל ואצל פיליב, וזה תארם:

ד. על זאת מאד גפשי דנה ונקאָה
 כי שב בתטאתי בקר לעת ערב
 ה. לִבִּי מֵאֵד יִכְלֶה ויִכְסֶּף לְהֵר הַמֹּר.
 כְּאֲשֶׁר תָּאֵז לְשִׁבּוֹן גִּפְשׁ בְּתוֹךְ קִרְבִּי.

אמנם הבתים האלה חשודים הם מפאת כי אינם לפי המשקל. ואם גם נוכל לתקן המלה הראשונה מבית ד' עלִי, הנה אין תעלה למחץ שארי המלות. אשר על כן אחשוב כי רשד"ל בכונה השמיטם, ועמו היו בעת כתבו אגרותיו ושלחם מעל פניו בדיואן].

לשיר כו — נדפס: כב"י 100. (והוא לכבוד ר' אהרן אלעמאני שאליו הושר השיר כ'). וקאמפף (I, 253, II, 227) חשב כי י"ו הבתים הראשונים הם שיר מיוחד שנתחבר עם הבא אחריו ע"י שבוש המעתיק. אולם אין כל הוכחה לדבריו, וצדקה דעת רשד"ל כי זהו ע"ד המשוררים הערבים להוסיף מבוא שאין לו קשור עם הבא אחריו, ומצינו כזאת גם בשירי הנגיד ור"ש נ' גבירול.

בית ג' — מבת בתואל. מרבקה שהיתה צנועה, כי לקחה את הצעיף ותתכס (בראשית כ"ד ס"ה).

בית ה' — החשוכות. צ"ל החשופות.
 בית י"ח — שאל חבר. דומה לזה בשיר ר"ש הנגיד (וזרון
 לראשונים א', עמוד 74) לאוהבו ר' יוסף. וכבר
 העירותי כי לפעמים הלך ר"י הלוי בדרך שירי הנגיד.
 בית כ"ב — חברים הם לשם. ר"ל כי גם הם נתכבדו בתאר
 הכבוד חבר, אך אם תבקשם ותבדוק אחריהם וכו'.
 בית כ"ט ול' — אלי ציון ובניה וכו' חמשה חברו. ראה הערת
 רשד"ל, ואולי הכונה לחמשה אנשים מבני ציון
 שר' אהרן אחד מהם וראשם. גם יוכל להיות שבעבור זה נקרא
 בן ציון כי באמת שם אביו היה ר' ישועה כנראה למטה
 ממכתב א'.

בית ל"ג, הערה א' — צ"ל סבוב.
 לשיר כז — נדפס: בכ"י 106. גראטין 106.
 בית ג' — שלוחי אל. הנביאים משה ואהרן. ראה ההערה למעלה
 (לבית י"ז משיר ח').

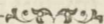
בית ז' — וישראל למצרים ובבל שלישיה, ע"ד הכתוב (ישעיה
 י"ט כ"ד); ובינותם מסלה (שם פסוק כ"ג).
 בית י' — מנהרי עדן נהרה. לפי דעת המתרגמים שפישון (אחד
 מד' ראשי הנהר היוצא מעדן, בראשית ב', י' וי"א)
 הוא הנילוס.

בית י"ד — ושם יחל אנוש. כי שם תהי תחית המתים. ראה
 ההערה למעלה (שיר ח', בית כ"ד).

בית ט"ז — אולי צריך להשלים החסר: ובינותם מחלה,
 וכונתו לצער גלגול מחלות לנקברים בחו"ל כמאמר
 חז"ל (בסוף כתובות ורש"י בפ' ויחי).

בית כ' — נחלה. בכ"י כתוב מחלה. ורשד"ל הגיה ופירש כפי
 דעת תלמידו כמובא בהערותו. ולי נראה לקיים הנוסחא

הכתובה וצריך לנקדה קחלה, ור"ל אם לא יאמינו כי קדושת ירושלים מעולה היא מקדושת מצרים אזי לא אמחול להם זאת. לשיר כח — נדפס: בב"י 109.
 בית א' — צנפני זמן. ע"ד הזמן ראה ההערה למעלה (לשיר כ"ב, בית א').

מהלקה שניה.

- לשיר א — נדפס: כרם חמד ד' 28, דיואן רשד"ל סימן י"א.
 פיליב 10. ורשום בעמודי העבודה סימן 45.
 לשיר ב — נדפס: דיואן רשד"ל סימן י"ב. פיליב 11.
 לשיר ג — נדפס: דיואן רשד"ל סימן י"ג. פיליב 11.
 לשיר ד — נדפס: דיואן רשד"ל סימן כ"א. פיליב 18.
 בית ו' — רום והשקף. על דרך הכתוב (תהלים נ"ז ו') רומה על השמים אלהים (עטרות לדיבון 48). ויש להוסיף עוד ע"ד הכתוב (ישעיה ל"ג י') עתה אקום יאמר ה' עתה ארומם, והשערתו השניה שם כי אולי צ"ל דום מלשון דממה והשקט וישוב הדעת — אינה מתקבלת על הדעת.
 לשיר ה — נדפס: דיואן רשד"ל סימן כ"ו. פיליב 20.
 בית ג' — ופלי. כמו בכתוב (שופטים י"ג י"ח).
 לשיר ו — נדפס: דיואן רשד"ל סימן כ"ז. פיליב 20.

בית א' — מה תחשבי קץ שבי, ראה הערת רשד"ל, ולי נראה כפשוטו, כי המשורר יסב פניו אל החושבים זמן קץ הגלות שבדורות, וע"י זה הם מטילים תמהון מבוכה ובהלה בין עדת בני ישראל, ואנחנו נדע כי בן דורו של רי"ה ר' אברהם בר חייא הנשיא חבר חבור מיוחד אודות הקץ ושמו מגלת המגלה, ראה בס' העבור שלו (עמוד X) וזכרון לראשונים ה' (עמוד קל"ג). וראה עוד למטה (שיר י', בית ג' וד') שבני הדור הקודם חשבו כי בשנת דתתכ"ח (1068) תבוא הגאולה, ואולי בעצם וראשונה השיר הזה היה ערוך כתשובה לשיר וי"ד ושיר ט"ו (חרוזה ב') והיה אחריהם.

בית ד' — והוא אשר יענך, דברי המענה הם למטה בבית ה', וסוף הבית הזה הוא מאמר המוסגר.

לשיר ז' — נדפס: דיואן רשד"ל סימן ל"ב, פיליב 24, בית ג' — דומה לבית הזה נמצא גם בשיר אחי תבל לר"ש ו' גבירול: ותבל בחלה נפשי, ונפשי בחלה מומה (פיליב שם).

בית ד' — חלצה, פיליב שם הביא כי בכ"י אַקספּאָרד הנוסחא חולצת, אך לא העיר כי מן המשקל נראה שהיא בודאי נוסחא מוטעת, כי נדרש פה מלה בעלת ב' תנועות, לשיר ח' — נדפס: דיואן רשד"ל סימן מ', פיליב 30, לשיר ט' — נדפס: דיואן רשד"ל סימן מ"א, פיליב 30, בית ב' — הבית הזה והבא אחריו הם תשובת היריעות להשאלה בבית א'.

לשיר י' — נדפס: דיואן רשד"ל סימן מ"ג, פיליב 31, וראה הערתו למעלה כי אולי שיר ו' הוא כתשובה לשיר זה.

לשיר יא' — נדפס: דיואן רשד"ל סימן מ"ד, פיליב 32, לשיר יב' — נדפס: דיואן רשד"ל סימן נ"ח, פיליב 42,

בית ב' — עזבם. ראה הערת רשד"ל המשער שהמלה משבשת.
 ואולי צ"ל עזרם שהוא מסכים עם רוח השיר הזה
 המצייר את מנסת ישראל כסובלת יסורין של אהבה ומקבלת
 הצרות בשמחה. ובעטרות לדיבון (עמוד 46) ישער, כי זה מוסב
 למעלה על המלות על שמך. ושעור המאמר לדעתו: על
 עזבם את שמך. ופיליב הביא שם השערת ר"מ וואלף כי עזבם
 הוא כמו עזרם מלשון עזוב תעזוב עמו. אמנם לא נראה כי
 ישתמש המשורר פה במלה דמשתמעא לתרי אפי, ומה גם כי
 לא מצאנו את הפעל עזב בלא המלה עם בהוראת עזר.
 לשיר יג — נדפס: דיואן רשד"ל סימן נ"ט, פיליב 43, ובעמודי
 העבודה רשום בסימן 116, וכתב כי נדפס גם בס'
 שירים וזמירות (קושטנטינא ש"ה).

בית א' — אשר לא חלתה. ראה הערת רשד"ל, ודבריו דייכער-
 סאהן בעטרות לדיבון (עמוד 37) אודות השמוש בפעל
 חלה בלא מלת פנים אינם שייכים לרי"ה, כי בימיו כבר
 הורגלו בזה כל הפייטנים והמשוררים מימות ר"א הקליר, ובכגון
 זה בודאי הותרה licentia poetica.

בית ב' — מדי עלותה להר קדש. השערת רשד"ל (בהערה ג')
 שנעשה השיר לימי הרגל נתקיימה ע"י ס' שירים
 וזמירות הנ"ל ששם נראה שהוא רשות לשמחת תורה.

לשיר יד — נדפס: דיואן רשד"ל סימן ס"ו, פיליב 49.
 חרוזה ד', שורה ב' — ויסמוך לקומם נפילתי. אם המלה ויסמוך
 אינה משובשת (מן ויחיש או ויאין וכדומה)
 אזי הוראתה פה: וימהר בזמן סמוך וקרוב.

לשיר מז — נדפס: דיואן רשד"ל סימן ע"ד, פיליב 65, ובעמודי
 העבודה הוא רשום סימן 64. ונמצא בכמה מחזורים
 וביוצר לשבת שלפני שבועות לפי מנהג פולין.

חרוזה ב', שורה ה' — לאהליבמה. ראה הערה ה' לרשד"ל
שיחשוב כי רו"ה לא דק. והפעם דברי השגתי שלא
כצדק, כי בעת ההיא היתה ירושלים ביד נוסעי הצלב כידוע,
והמשורר בעצמו יאמר (מחלקה א', שיר ב'): ציון בחבל אדום.
שם, שורה ח' — מתי קין הפלאות. גם מזה נראה שעסקו אז
הרבה לחשב את הקין, וראה ההערה למעלה
(לביית א' משיר ו').

חרוזה ג', שורה אחרונה — ולקין ימים נשאל נשאל, ראה
הערה ג' לרשד"ל, שיחשוב כי זה
מוסב על דודי הוא ה', וידחק לפרשו, ואחר כל הדוחק יאמר
כי הוא לשון בלתי ראוי. אולם מטעם זה באמת אין לנו לומר
כי הוא מוסב על ה', כי אם נקה את הדברים כפשוטם בהוראה:
כי נשאל מתי יהי קין הימים, או: קין הימים הוא
נשאל מאתנו. וזהו מסכים לשורה ח' בתיוזה ב' כאשר
העירתי בסמוך. (ואף כי יותר טוב היה לומר שאול נשאל
בחר המשורר בלשון הכתוב).

חרוזה ה', שורה ד' — אל היכל לפני. כמו לפני ולפנים
השגור בפי רו"ל.

לשיר מז — נדפס: דיואן רשד"ל סימן ע"ו. פיליב 69. והוא
מיוסד ע"י המלות המשותפות להוראות שונות, וזה
נקרא בערבית תגנים, ושירים רבים מזה המין נמצאו מר'
משה ן' עזרא.

לשיר יז — נדפס: מחזור ויטרי עמוד 188. דיואן רשד"ל סימן
ע"ז. פיליב 71. ובעמודי העבודה סימן 123.

חרוזה א' — תניח. במחזור ויטרי שם המלה הזאת כפולה, וכן
למטה המלות תדיח, תפריח, תצליח וכו'.

וכפי הנראה, זה מורה כי כן שרו את הפיוט הזה בבתי כנסיות,
החזן קורא והקהל עונה.

חרוזה ב', שורה א' — מבקש. במחזור ויטרי מבקש, ושתי
הנוסחאות נכונות.

חרוזה ד', שורה ג' — אז ישב. במחזור ויטרי עד ישב, ונוסחא
נכונה היא. שורה ד' — מי זדון. במח"ו
ומי זדון, וזהו נגד המשקל.

חרוזה ה', שורה ד' — עדר. במחזור ויטרי שם עד, וכפי הנראה
הוא טעות הדפוס.

חרוזה ו', שורה ד' וה' — בכאן נמצאו בדיואן רשד"ל שני ציוני
הערות (כ' ול'), וגוף ההערות הסר
מטעות הדפוס (ופיליב חזר והדפיס הציונים ולא העיר מאומה!).
ואשער כי בהערה כ' רצה רשד"ל לציין כי במח"ו שם שורה ג'
בחרוזה זאת היא קודם שורה ב', ובהערה ל' היה בחפץ רשד"ל
לציין כי במח"ו הנוסחא משורה ד' היא: עת תמלוך ביום
ההוא תצמיח (אשר אמנם לפי המשקל צ"ל ו ב יום), ובשורה
ה' במח"ו גרים יום ישעו, והיא הנוסחא הנכונה לפי המשקל,
ומזה מוכח כי גם בשורה ד' צ"ל עת כמו במח"ו.

לשיר יח — נדפס: מחזור ויטרי עמוד 187, דיואן רשד"ל סימן
ע"ח, ארבענט לשנת 1843 עמוד 820. פיליב 73,

ורשום בעמודי העבודה סימן 109, ובסדר תימן (כעדות ניי-
בויער במאָנאַטסשריפֿט לפֿראַנקעל 1871) נמצא במחלקה
המצוינה: שירים ותשבחות מן דיואן יהודה הלוי ז"ל, ומחרוזה
ד' שורה ג' נראה כי נתחבר השיר לחדש אב, ועל כי במחזור
ויטרי הוא כתוב בין השירים למוצאי שבת, לכן נראה כי הוא
נועד לשבת חזון או לשבת נחמו, אם לא כי נקבל הגהת

שולמאן המובאה למטה, וארשום פה חלופי נוסחאות ממח"ו
שלא ציין אותם רשד"ל.

חרוזה א' — במח"ו סוערה עניה סוערה, והכפלת המלה תורה
כפי הנראה כי נהגו בני הקהל להכפיל שתי המלות

הראשונות אחרי החזן, וראה עוד למטה בשאר החרוזות.

חרוזה ב' שורה ג' — תאסוף. במח"ו ולא סוף, אשר אמנם
הוי"ו בודאי נוסף בטעות. אולם הנוסחא

לא סוף יש ליושב כי זה מוסב על הנמרים האורבים בחוריהם
וע"ד לשון הכתוב אספתי את שלומי (ירמיה ט"ז ה'). שם שורה

ד' — במח"ו רום ביד נטויה רום. וכן שם בחרוזה ג' שורה ד'
שכנה לביאה שכנה, וחרוזה ד' שורה ד' קו לשון רמיה קו,

וחרוזה ה' שורה ד' העלה אניה העלה, וחרוזה ו' שורה ד'
אל נזה לוייה אל.

חרוזה ד' שורה א' — בפסליהם. במח"ו בפלויהם. שם
שורה ב' — אליליהם. במח"ו גלוליהם

(אולם הנוסחאות האלה לא יתכנו מפאת המשקל). שם שורה
ג' — אומרים לעת אב. ראה הערה ב' לרשד"ל. אולם ר' קלמן

שולמאן (עטרות לדיבון עמוד 38) יגיה לעין אב ע"ד הכתוב
(ירמיה ב' כ"ז) אומרים לעין אבי אתה, ואולי האמת אתו.

חרוזה ה' שורה א' — על שאר. במח"ו על שער, והיא נוסחא
נכונה, כי מקום הרמת הדגל הוא על

השער. שם שורה ב' — במח"ו מקום השורה הזאת אחר שורה
ג'. שם שורה ה' — ואסוף — במח"ו ולא סוף נגד המשקל

והענין.

חרוזה ו' שורה ב' — סבך חדק. במח"ו סבך וחדק בטעות.
לשיר יט — נדפס: דיואן רשד"ל סימן ס"א, פיליב 43.

לשיר ב — נדפס: דיואן רשד"ל סימן ס"ט. פיליב 55.

חרוזה א' — דברי כנסת ישראל וחרוזה ב' תשובת ה' לה, חרוזה ג' וד' דברי כנ"י וחרוזה ה' ו' תשובת המקום. לשיר בא — נדפס: דיואן גייגער עמוד 158, דיואן רשד"ל סימן ו', פיליב 4, בעמודי העבודה הוא רשום סימן 65. נגד השערת רשד"ל שנתחבר השיר בעת הגיעה השמועה ממשיח שקר, ורי"ה האמין לשמועה — ראה דברי גייגער שם, ובאמת אין כל ראיה מוכחת להשערה זאת, וקרוב יותר לומר שהמשורר ראה את הגאולה בחזיון רוח השירה כמו שראה בחלום את העבודה בבית המקדש (מחלקה א' שיר ד') ומפלת בני ישמעאל (דיואן רשד"ל סימן נ"ג).

מחלקה ג

לשיר א — נדפס: כב"י 25, והשיר הזה נתחבר (לפי דברי רשד"ל ע"פ כ"י א') לכבוד ר' יצחק בן ברוך אלבאליה עוד בהיותו בחיים, ביום הנתן ברית קדש בבשר בן בנו הנקרא ג"כ יצחק, ואם כן הוא היה המשורר בעת ההיא בן י"ג או י"ד שנה, אולם ראה נגד זה הוכחות הרב רש"ר (כרם חמד ז' עמוד 265 והלאה) וגייגער בדיואן שלו (עמוד 18—117), ורצ"ה חן טוב בגנוי אַקספּאַרד (עמוד XIII ושם הביא עוד שיר ליום הולדת נכד לר"י ז' ברוך) וגם קאָמפּף

(I, 242, II, 224) יתאמצו לקיים דברי רשד"ל בזה. אך זה לא כביר הביא ר"ד קויפמאן (יהודה הלוי עמוד 42) כי הרשימה הערבית על גבי השיר הזה בכ"י אחר באקספאָרד היא: ולה פי ר' יצחק בן ברוך (ולו על ר' יצחק בן ברוך) שלכבודו חבר רי"ה עוד שירים אחרים. והרשימה הזאת תמצא גם בקטלוג נייבויער (עמוד 612 נומ' 12). ואם זאת היא הנוסחא הנכונה אין להוכיח מן השיר הזה מאומה על זמן הולדת רי"ה.

לשיר ב — נדפס: גנזי אַקספאָרד עמוד XII, גראַטץ עמוד 76. והערות עליו קויפמאן 42 המשתדל להוכיח כי

השיר הזה אינו לרי"ה כי אם לר' לוי אלתבאן. אולם אין בכח ראיותיו להחליש את עדות הרשימה הערבית בכ"י: ולה פי רבינו יוסף הלוי ז"ל (ולו ר"ל לרי"ה על ר' יוסף הלוי ז"ל). בית ט' — וישוב לימי עלמיו. אם נאמר כדעת קויפמאן שזה מוסב על המשורר עצמו אזי יצדק בטענתו כי אין הדברים ראויים בפיו רי"ה. אולם נוכל לומר כי זה מוסב על ר' יוסף, וזה מוכח קצת מסוגר הבית: לעמד לשרת לפני ה' (שזה ראוי לדיין ואב"ד) ומבית הסמוך הוי כל צמא וכו', או זה מוסב על כנור לוי שהיה בבית המקדש.

לשיר ג — נדפס: גנזי עמוד 40. גראַטץ עמוד 77. ובכ"י רשום עליו בערבית: ולה מושח פי רב יוסף הלוי ז"ל (ולו שיר האבנט על רב יוסף, שזה בטעות כי זה אינו שיר האבנט כי אם השיר הקודם אצלנו, שיר ב'), והערות עליו ראה קויפמאן 48.

בית א' — דין. אולי צריך לנקד דין.

בית ח' — ותלא, נראה דצ"ל ותלאו.

בית י"ב — בבשמים ראש יתנוססו. המלה האחרונה היא חשודה בעיני על כי בה יסוים הבית הקודם, (ושם בודאי

הנוסחא נכונה ע"ד הכתוב זכריה ט' ט"ז), ואין זה מדרכו של רי"ה להשתמש במלה אחת בשני הרוזים סמוכים, (ובמקומות שצייין רשד"ל באבני זכרון 78 אינם סמוכים), ולכן נראה להגיה יתבוססו מלשון הכתוב מתבוססת בדמיך (יחזקאל ט"ז ו'). בית ט"ו — וכאנשי, צ"ל ובאנשי, ור"ל שהתורה והגדולה שחברו אצלן מוגש נדברו באנשי שם ואמרו להם: חכמי דור וכו'.

בית ט"ז — צלי, צל התורה, או צ"ל צלו ומוסב על רב יוסף, והאחרון עיקר.

לשיר ד — נדפס: אוצר נחמד א', עמוד 163.

בית י"א — ראה הערת רשד"ל (הערה ה'), ולי נראה כי כוונת המשורר שר' משה ו' עזרא חדל מהתעסק בספרים חיצוניים ויעסוק עתה לחבר שירי קדש, ובאמת חבר הרמב"ע את חבוריו ערוגת הבשם וכתאב אלמחא צרה בימי עלומיו, ואח"ז פנה לחבר פיוטים וסליחות (שבעבור זה נקרא בכנוי הסלחן), ולזה מכוונים גם דברי השיר להלן (וראה הערה הסמוכה), וכידוע גם רי"ה שר באחרית ימיו רק שירי קדש. בית י"ד עד בית י"ח — והוא עסק לפנים בחכמה במחשבה טהורה אולם ראה והתבונן כי כל הגיוני חכמי הפילוסופיא הבל וריק, ורשד"ל (בהערה ב') יפרש באופן אחר, בית כ"ד — ותוקיר, ראה הערה ה' לרשד"ל, ולי נראה כי הוראת המלה פה היא (ע"ד הארמי) מלשון כובד: ותכביד עליהם משא התודה כי הם אסירי תודה רבה לך כל ימי חייהם על אבני חסדך היקרות, ונמצא הסוגר מקביל לעמת עלך תכביד בדלת.

לשיר ה — נדפס: אוצר נחמד ג' עמוד 41, דיואן גייגער עמוד 138.

בית כ' — הקצף עם נדוד, ראה הערה ד' לרשד"ל, ויותר נראה כי במקום הזה צריך לנקד עם (אף כי בכלל צדקה הערת רשד"ל על מלת עם שהיא תרגום הערבי קום או אהל וכדומה) כי הרמב"ע כתב אל המשורר תוכחה בעת פרידתו (כמו שזכר בבית כ"א), ולכן יאמר המשורר כי שתי צרות גדולות כאלה פרידת האוהב וקצפו לא יוכל לשאת בבת אחת.

לשיר ו — נדפס: כרם חמד ד' עמוד 87 (ראשו), ושם בטעות אחריו תחת אחרים). גנוז עמוד 18, גראָטין עמוד 80, אוצר נחמד ג' עמוד 48.

בית ג' — נר מערבי, כי ארץ ספרד היא בקצה המערב כדבר המשורר (מחלקה א' שיר ב'): ואנכי בסוף מערב, וכן יכנה את רמב"ע בשיר עמדו עמודו (גנוז עמוד VIII), לשיר ז — נדפס: גנוז עמוד 39, והערות אודותיו, גייגער דיואן 133—5.

חרוזה א' שורה ב' — ימסה, כתקון גייגער, ובגנוז ימשה, וכן שאר התקונים לשבוישים שנמצאו בגנוזי שם, מגייגער הם.

חרוזה ח' — בסוף השיר יחסרו שני בתים בערבית המובאים אצל גייגער שם: יא קאדה אלעלם ואלגלאל ואלשרף הל בכם מוסי פארגעו אלי כלף. (אי! ראשי המדע והרומומות והחשיבות! האין ביניכם משה? לכן שובו לאחוריקם), ובוה יובנו דברי המשורר בשורה אחרונה: דברה תורה וכו'.

לשיר ח — נדפס: גנוז 42, קאמפף 228, II, גראָטין 77, והערות עליו דיואן גייגער 138.

בית ד' — באצבע [אל]. המלה המוסגרת היא הוספת גייגער לפי המשקל המשער ג"כ כי נוכל להוסיף הם.

בית ח' — [מאז] כמו כן מהוספת גייגער.
 בית ט' — ייטב וירע. ר"ל שימצא חן בעיני איש זה וירע
 בעיני אחר. וכן שקוי לזה ורקב לאחר. שם — רקב
 כן נקד קאמפף. אולם יותר טוב לנקד רקב כמו בכתוב.
 בית י"ב — רתמים. המאכל המתוק לא ימתק אל החולה והוא
 בפיו כמו גחלי רתמים.

בית י"ג — ודאג יחשבו אורים בעיניו. אל האיש אשר לבו מלא
 דאגת יגון וצער יחשבו המאורות כי עולם חשך בעדו.
 בית י"ד — שִׁכּוֹן עֵנָן. כן הגיה קאמפף במקום ש כן בגנוי.
 והגהתו היא אך למותר כי צ"ל שִׁכּוֹן עֵנָן בסמיכות.
 בית ט"ו — מקור חכמה. יבאר מדוע יצטער המשורר כל כך
 לפירוד הרמב"ע, לפי שזה האחרון הוא מקור
 חכמה וכו'.

בית ט"ז — רתומים. מלשון הכתוב רתם המרכבה (מיכה א' י"ג).
 בית י"ט — אמונים על ערוגת הבשמים, בת הכרמים, יתכן כי
 ירמו המשורר לשם חבור הרמב"ע שבעברית שמו
 ערוגת הבשם ובערבית כתאב אל חדאיק (ס' פרדס
 וכרמים).

בית כ' — הרי בתרים. מקום הפירוד שהוא כמו נחתך ונתבתר
 בו גוף אחד לשנים יכנה הרי בתרים מקביל לעמת
 הרי בשמים (מלשון הכתוב בסוף שה"ש). אמנם יוכל להיות
 כי יכנה מקום הפירוד הרי בתרים על כי הרגיש עליו צער
 וכאב כאלו חתכו במקום הזה את לבבו וגופו לבתרים.

בית כ"ג — ואם אמצא. ואף כי אמצא. ראה ההערה למעלה
 (לבית ד' משיר א' במחלקה ראשונה), וכן למטה
 (בית כ"ו משיר זה) ואם המה צנומים.

בית כ"ה — אמונות ואמונתי. אין הכוונה פה לאמונת הדת ולא מבעלי דתות אחרות ידבר פה כי אם מבני ישראל הפתאים שדעותיהם אינן צרופות ומזוקקות. ואמונות פה על דרך העברה, או על דרך פתי יאמין לכל דבר. בית כ"ה — הלשמים. האבנים הטובות, מן לשם שבו ואחלמה. בית ל"א — לגשמים. לגופות (כהוראת המלה גשם בספרי הפילוסופיא והיא לקוחה מערבית).

לשיר ט — גרפס: החלון א' (מהדורא ב' 1866) עמוד 132. גרפאטן 83. וראה אודותיו גייגער 146. והשיר הזה והבאים אחריו אודות ר' שלמה ו' פרוצאל גרפסו עפ"י העתקת פינסקער מכ"י שמצא פירקאוויץ, ועל השיר הזה רשום בערבית: ולה מדה ר' שלמה בן כרוצה בן אכת סדילה ענד רגועה מן בלאד [בן] רדמיר. ובעברית: ולו תהלת ר' שלמה בן כרוצה [צ"ל כמו בכ"י 21 ואריענט לשנת 1850 עמוד 647, 461 עפ"י שלשה כ"י: בן פרוצאל] בן אחות סדילה [נראה כהשערת גרפאטן בדברי הימים שלו VI, 110 שהכוונה להיהודי Cidellus יועץ המלך אלפונסו מקאסטיליאה] בשובו ממדינת [בן] רדמיר [הוא לפי השערת קויפמאן 14 אלפונסו הראשון מארגוניהא בנו של Rademir הנקרא בספרדית Ramiro], והמלה הנוספה בן לפי כ"י אקספארד. וגייגער חשב כי סדיל בערבית הוראתו איזו קורבת בשר, אך עד עתה לא נמצא בערבית בהוראה זו. ולכן ברשימת השיר צ"ל: לר' שלמה בן פרוצאל בן אחות סדילה. ובזמן ט"ו שנה שעברו בין המהדורא הראשונה והשניה מהחלון לא מצא יה"ש [הכנוי ר'] לשמו בשולי הדפים לא ממני יצא והוא הוספת המדפיסים] מה לתקן בשירים אלה הנדפסים אצלו בשבוישים רבים, ורק הוסיף להביא על רשד"ל הנפטר ז"ל דבה רעה ששקרותה נראה לעין כל בותן אוהב אמת.

בית ג' — מְצַמֵּי־דֵיקָה. אצל יח"ש בחלויִן בשבּוּשׁ מְצַמֵּי־דֵיקָה נגד המשקל וההוראה.

בית ז' — בְּחֻלּוֹן. בחלויִן בשבּוּשׁ בְּחֻלּוֹן.

בית י"א — בְּחֻלּוֹן. בחלויִן בְּחֻלּוֹן.

בית י"ב — לְבָרֶזֶק. המלה נראה כמשובשת, ואולי צ"ל לְבָרֶזֶת.

שם — עֲתוּדֵיקָה. צ"ל כמו בחלויִן עֲתוּדֵיקָה מלשון

ועתודתיהם (ישעיה י' י"ג).

בית י"ג — שְׁלֹמָה. בחלויִן שְׁלֹמָה.

בית ט"ו — כְּשׁוּבוֹ. אולי צ"ל כְּשׁוּבוֹ.

בית יז — שְׁחָרָה. בחלויִן בטעות שְׁחָרָה.

בית י"ח — שְׁכָחָה, ובחלויִן שְׁכָחָה. וצ"ל שְׁכָחָה (עם דגש בכ"ף

ומפיק ה"א) לפי המשקל, ור"ל ר' שלמה השכיח

את הארץ את ימי מרודיה.

בית י"ט הערה א' — צ"ל המרכבת.

לְשִׁיר י' — נדפס: גייגער דיואן 146 (הבית הראשון). החלויִן

133. גראָטין 84. ורשום עליו בערבית: וקבל

אתמאם הדה אלקצידה ואנפאדהא אקתל אלממדוח [בחלויִן

בשבּוּשׁ א ל מ ד מ ו ח] פאתצל בה דלך פקאל מקטועא (ולפני

השלמת הקצידה הזאת וטרם שלחו אותה נהרג המהולל וכאשר

שמע זאת אמר בהפסיקו את השיר שלמעלה כזה).

בית ב' — ביד קוה שלומו. אולי צ"ל בעד או ליד (תחת

ביד) ואצל גראָטין בטעות שלמה.

לְשִׁיר י"א — נדפס: אָרִיעֵנֶט לִשְׁנַת 1850 עמוד 461 (רק שלשה

בתים). החלויִן 134. גראָטין 84. ומראשי הבות

ראשי הבתים בשיר זה יוצא השיר הקצר הבא אחריו (שיר י"ב).
 ובערבית רשום עליו: ולה איצא ז"ל פי ר' שלמה אלמדכור
 ירתיה חין בלגה אנה [קתל] (ולו ז"ל גם כן על ר' שלמה
 הנזכר בקוננו עליו עת נודע לו כי נהרג).

בית א' — אשנה וכן באריענט. ובחלויץ בטעות אשנה.
 בית ג' — נשקפה. בחלויץ נשקפה נגד המשקל. שם באוריה,
 בחלויץ באוריה.

בית ז' — ותפת מנחיריה. מוסב על מלת י על הקודמת ור"ל
 מנחירי האנחה יעל התופת. ואולי צריך לסרס את
 הבית ושעורו כזה: בעת יעל עשן האנחה מנחיריה תפוצץ
 (האנחה) את הסלעים ואף את התפת.

בית ט' — הבית הזה נראה כמשובש. ואולי תחת ד ב ר י ם צ"ל
 ג ב ר י ם. או במקום י ת ד צ"ל יָחוּו (מפני המשקל
 תחת יָחוּו).

בית טו — בחלויץ: בַּחֲבָה בְּעֵד ת... ריה. וזהו בלי כל מובן.
 ותקנתי והשלמתי לפי הענין. ור"ל התבל טמנה
 בחובה (כלשון הכתוב איוב ל"א ל"ג) את האסון אשר הכינה
 לבן פרוצאל למען תוכל להסתיר מסתריה ממנו ולא יזהר מן
 הסכנה.

בית טז — אחרי המלה יום תחסר תנועה אחת. ואולי תחת
 ל פ נ י ם צריך להגיה מְלֻפְּנִים. והמלה נד ב ה מוסב
 על ת ב ל בבית הקודם.

בית כ' — תחת למר כבת אולי צ"ל למה פכת. וגם המלה
 יב חוץ נראה כמשובשת.

בית כ"א — מבט יהודה ממררת אמריה. וכדומה בשיר המיוחס
 לבת ר"י הלוי (חדשים גם ישנים 5, I): בת ציון
 שמעתי ממררת אמריה, ורשד"ל ייחסו בראשונה באגרתו לצונץ

ל'ר' אליה לוי ולכן רשום כזאת אצל צונץ (ליטעראטורגע-
שיכטע 496), אולם אחרי כן חזר בו רשד"ל כרשום אצלי
למעלה 178.

בית כ"ב — מבלזאי חגוריה. כן אצל יה"ש בשורק. וצ"ל
מבלזאי חגוריה בחולם.

בית כ"ו — מוטות יפתח. כן בנוסחת יה"ש שהעיר על זה „אולי
צ"ל מזסרות יפתח, כי בלעדי זה תחסר תנועה
בחרוז". וכד ניים ושכיב כתב זאת כי אין חלוק בתנועות בין
המלות מוטות ומוסרות וגם בדלת אין המשקל עולה יפה
לפי נוסחתו. לכן הוספתי עפ"י ההשערה את המלה אסירים.
והמלה ומי שמתו בדלת.

בית כ"ט — בדעתו. מוסב על המלה ולבי בדלת. או צ"ל
בדעתי.

בית ל"א — לערה. צ"ל לערה כתקון יה"ש. — תערוב, כמו
תתערב ע"ד ויתערבו בגוים, וכתבת ערוב מפני
לחץ המשקל.

בית ל"ב — בעד דלת. שעורו כמו אחורי דלת.
בית ל"ח — גוית. אצל יה"ש גוית וכפה"נ היא טעות הדפוס.
בית מ"ב — נעלמה. צ"ל נעלמה כתקון יה"ש.

בית מ"ה — ולא תשעה עשיריה. מפני המשקל החסיר המשוור
את המלה אל קודם עשיריה.

בית מ"ו — כנופת. אצל יה"ש בטעות כנופת.
בית מ"ז — ופחת ופח. אצל יה"ש ופחת ופח נגד המשקל. —

תאסוף עם עטופיה קשוריה. ע"ד לשון הכתוב
(בראשית ל' מ"א). ותאסוף וכן למטה לאסוף (בית מ"ט)

מלשון ויאסף אל עמיו אך בפעל עובר.
בית נ' — חבוריה. כן הגהתי עפ"י לשון הכתוב בראש ישעיה.

ואצל יה"ש נדפס סגוריה, אולם מה ענין זריה ורטיה
לסגורים?

בית נ"א — פיוס [ב]ציון. אצל יה"ש ציון נגד המשקל והענין,
כי בסמיכות לא תבוא ה"א הידיעה הנמצאת כמלה
פיוס.

בית נ"ב — אהלי, אצל יה"ש בטעות אהלי, והכוונה כי נשפל
רום אהלה ונסע יקר מאהליבה (בית נ"ג) ור"ל
כי גלה כבוד מבית ישראל ויהודה המכונים בשם אהלה ואהליבה.
ואהלי אהלה לשון נופל על לשון, — דרור מור מצרוריה
ע"ד מר דרור וצרור המור, ואצל יה"ש בטעות מצרוריה,
בית נ"ד — למרכבת, אצל יה"ש למרכבת, וגם זה אפשר
בית נ"ז — נשואת, אצל יה"ש נשואת.

בית נ"ז — שקמה, כן צ"ל עפ"י המשקל והענין, ואצל יה"ש
בטעות שם.

בית נ"ח — עטוף, אצל יה"ש עטוף שלא כנכון.

בית נ"ט — כתרה, צ"ל כתרה כתקון יה"ש.

בית ס' — הוספתי המלה אדום החסרה אצל יה"ש עפ"י
הכתוב למטה (בית ס"ג) הרומז לישעיה ל"ד ט'.

בית ס"ד — גדריה, צ"ל גדריה כתקון יה"ש.

בית ס"ט — יהרוע, אולי צ"ל יהודיע.

בית ע"א — ספורים עלי אלפי ספוריה, ר"ל שנת תתס"ה לבד
האלפים (ד' אלפים תתס"ה) = לפרט קטן.

לשיר יב — נדפס: דיואן גייגער 146, החלוקן שם 140,
גרמטן 88, ובכ"י רשום עליו בערבית (והרשימה

נדפסה מיה"ש בשבועים גלויים): ולה איצא ז"ל ירתי איצא פי
אלשכך אלמדכור ענד קתלה ג"ע מקמוע אלפאטה אול חרוף
אביאת אלקציד אלדי קבלה עמלה ראבט חתי יסהל רבטהא

[ולו גם כן ז"ל בקוננו על האיש הנזכר בעת נהרג נ"ע בשיר שמלותיו לקוחות מאותיות ראשי הבתים מהקציד (מין שיר ידוע) שקודם לזה, ועשה אותו מקושר למען יקל לזכרו].

לשיר יג — נדפס: גנוי 43, קאמפף 227, II, בית ח' — ר"ל אם השמש שהוא המאור הגדול ישחר את אור פניו אף כי הלבנה שהיא המאור הקטן.

בית ט' — עול מס בני משא, ר"ל בני ישמעאל, ע"ד הכתוב (בראשית כ"ה י"ד) ומשמע ודומה ומשא.

בית י"ג — יוסף אלהים, כן תקן קאמפף, ובגנוי כתוב: יוסף עליהם, ואולי נוכל לקיים הנוסחא הזאת ותהיה הכוונה: יוסף ר' שלמה על אבותיו (הנזכרים בבית הקודם) את הכבוד שירש מהם בעודו בחייו.

לשיר יד — נדפס: בב"י 59, גראמץ 102, והוא תשובה להשיר ששר הדיון ר' יוסף בן צדיק לכבוד ר' יהודה הלוי

המתחיל: ימיננו בחיק קצר עצורה (בב"י 58, גראמץ 101). בית א' — יתרה, כי דברתי בפני אוהבי דברים שאינם נצרכים, ואולי ההוראה היא שהיתה טובה ומתוקנת ע"ד מעלה ויתרון וכלה"כ ית ר מרעהו.

בית ח' — בבית זה והקודם לו ירמו אל המתנות ששלח לו ר' יוסף ביחד עם שירת דודים.

בית י"א — חזקה, מלשון התלמוד קונה בחזקה.

בית י"ב — ר"ל כשאלך ברגלי למסעי לא נצרך לי יותר מידידותכם.

לשיר טו — נדפס: חדשים גם ישנים 3, II לפי כ"י בפטרסבורג, ובערבית רשום עליו: ולה פי אנסאן אסמה דוד וקד אהרא אליה רדא ציצית [ולו לאיש ששמו דוד שנתן לו במתנה

טלית של ציצית]. וכפי הרשום מרשד"ל (כב"י 19) ר' דוד זה נקרא בן הדיין .

בית א' — כרקיע. לפי המשקל צ"ל כְּרִקִיעַ ובטעות נדפס כְּרִקִיעַ.
בית ה' — דודה. אולי צ"ל דודי .

לשיר מז — נדפס: חדשים גם ישנים 3, II מכ"י הנ"ל .
ובערבית הרשימה : ולה אלי אלרב ר' יעקב אלצרפתי פי אלמעני [ולו אל הרב ר' יעקב הצרפתי כפי הוראת השיר]. ולפי ההוראה הוא קריאה מהמשורר לסעוד אתו .
ואשער כי הרב הצרפתי הנזכר בכ"י 21 שר"י הלוי ערך אליו שיר הוא ר' יעקב זה. והשיר הזה נרשם בחלק א' מדיואן כ"י לרשד"ל בסומן קט"ז .

לשיר יז — נדפס: בכ"י 60 .

בית ד' — בטרם הפרידה . למען יהי ר' יהודה נפטר ממנו בדבר הלכה (ברכות דף ל"א ע"א) .

בית ו' — ולך בכח . ע"ד שנאמר באליהו אחרי אכלו עוגת רצפים (מ"א י"ט ח') וילך בכח האכילה .

בית ט' — תהי מוצאת . מוסב על המנחה השלוחה שנוכרה בבית הקודם .

לשיר יח — נדפס: בכ"י 61 גראַטין 103 . והערה מרשי"ר עליו בכרם חמד ז' 267 .

בית א' — מפחד . הרב רשי"ר בכרם חמד שם הגיה בצדק ספרד , כי רמון ספרד הוא שם העיר גרנאטה

(Granada) בעברית . ולהגת רשי"ר הסכימו גייגער 161 וגראַטין 103 .

לשיר יט — נדפס: בכ"י 104 .

בית ד' — ראה הערה א' לרשד"ל . ואמנם יוכל להיות כי הכוונה היא כי אף כי ר' משה עלת למעלה ראש

עד שהיה יהודי בזמנו בכל זאת לא שכח ברעיונו את אוהביו וידידיו מכבר .

בית ט' — ועדינו . ע"ד לשון הכתוב (ש"ב כ"ג ח') . — ועורר את חניתו (ש"ב כ"ג י"ח) .

לשיר כ — גדפס : בב"י 108 .

בית א' — סגלה לסגלה . רומז לכנויו אל ס ג ל ת ולשון הכתוב (שמות י"ט ה') והייתם לי סגלה מכל העמים .

בית ב' — בחברך . בכ"י בחברתך והגיהו רשד"ל בחברך . ואולם יוכל להיות כי צדקה נוסחת הכ"י ור"ל כי גם התארה מתרוממת על ידי מעלות ר"י אלסגלת , והוא על דרך ההפלגה הערבית .

בית ג' — ואם . ראה ההערה למעלה לשיר א' במחלקה א' . בית ז' — יהודה בתחלה . ע"ד לשון הכתוב (בראש יהושע) : מי יעלה בתחלה ויאמר ה' יהודה יעלה .

לשיר כא — גדפס : בב"י 78 .

בית ב' — חבר בלי חבר , הראשון תאר הכבוד , והשני בהוראת רצ ודומה לו .

בית ד' — עד העלה בדים , עד שהוציא ענפים ר"ל ילד בנים . בית ה' — מעין ארץ ישראל הנקראת יפה נוף ישקה את ארץ נוף היא ארץ מצרים , כי ר' אהרן בא למצרים מירושלים .

בית ז' — לנא אמון . אלכסנדריוא של מצרים לפי העתקת התרגום וכפי השגור בפי יהודי מצרים עד היום .

לשיר כב — גדפס : בב"י 80 .

חרוזה א' שורה א' — מן המקדש יוצאים . כנראה גם מזה בא ר' אהרן מירושלים למצרים , וכן נראה משורה ב'

בחרוזה ד' וה'. שם שורה ד' — בנא אמון . ראה ההערה לבית ז' בשיר הקודם .

לשיר כג — נדפס: בב"י 82 .

בית א' — לא בשלך כי בשלי , וכן בשירי רב שמואל הנגיד (זכרון לראשונים א' 103) : לך יתרון שירי ועלי מחסורם .

בית ג' — ותלי . מקום רם ונשא שלי .

בית ד' וה' — הוראת הכתים האלה היא כי בשיר שכתב ר' אהרן גלה את חפצו שר"י הלוי ישיר שיר לכבודו.

ולזה ישיב המשורר : אני נמשך אחר רצונך זה כי אסור אני באהבתך ששמה עלי עול ומוטות , אולם לא אמצא מענה ראוי והגון לשירך שכבדתני בו , ומתבויש אני להקביל דברי שהם דברי חולין לדברי קדש שלך .

לשיר כד — נדפס: בב"י 83 . גראָטץ 105 .

בית ב' — עלי ערשי , ראה הערה א' לרשד"ל . אולם יותר נראה כי ההוראה היא כפשוטה כי בארצות המזרח ישתמשו בערש ומטה גם לישיבה .

בית ד' — צ"י . נראה לנקד צ"י .

בית ז' — והבחין וכו' . אל תחליף ידירותי בידידות אנשים אחרים , כי אהבתם מול אהבתי היא כמו צאן מול אריות וקוצים מול שושנים .

לשיר כה — נדפס: בב"י 99 .

בית ד' — אשא זמירי . ראה הערה ב' לרשד"ל . ואולי הכוונה פשוטה כי אשא קול שיר וזמיר שלמדתי ממנו . כמו שיוורה הסוגר : כי מנעימותיו נעימותי .

לשיר כו — נדפס: בב"י 99 .

בית א' — ילד לגן עדן . כי יאר הנילוס שהוא פישון הוא אחד

מד' ראשי הנהר היוצא מעדן להשקות את הגן. ראה ההערה למעלה (בית י' משיר כ"ז במחלקה א').

לשיר כז — נדפס: בב"י 90.

בית ג' — בן קהת. ראה הערה ג' מרשד"ל המשער שר' יחזקאל היה לוי. אולם אחרי אשר לא נתכנה הלוי אשר כי צ"ל מִשֵׁר יחזקאל. ובן קהת מוסב על המשורר עצמו. ור"ל בפרוד בן קהת (ר"י הלוי) מן השר יחזקאל.

בית ה' — ולא נמס. אף כי מן שלו בפי בכל זאת לא נמס כמו המן שבמדבר שכתוב עליו וחס השמש ונמס (שמות ט"ז כ"א). — ולא היה קלוקל, כמו שכנו בני ישראל את המן (במדבר כ"א ה').

לשיר כח — נדפס: בב"י 92.

הרוזה ד' שורה ד' — ידוד מגאל. יברח וינוס כל מי שעושה מעשה פגול וגיאול. ראה זכרון לראשונים מחברת ה' (עמוד קס"ו).

לשיר כט — נדפס: בב"י 93.

בית ג' — צלצלי שִׁמְע. כן נקד רשד"ל. ונוכל לנקד המלה שִׁמְע כמו שנמצאת בכתוב.

בית י' — שמו את פניהם, 'התבונן במחזה נכבד כזה. בית י"ג — מאמירים. מן את ה' האמרת. ומסוגר הבית: „למשול עליהם ועל בניהם" נראה כי ר"י הלוי יפרש המלה האמרת כמו רב סעדיה גאון מן אמיר (Emir) שהוא מושל בערבית. ראה זכרון לראשונים ה' (עמוד צ"א-צ"ד). בית כ"ד — וחסד לרוד ולזרעו. מזה נראה כי ר' שמואל הנגיד במוצרים היה מיוחס ליוצא מחלצי זרע בית דוד המלך.

לשיר ל' — נדפס : בכ"ו 94 .
 בית ח' — מהר המר הר המורה, על כי הנגיד היה מורע בית
 דוד שבירושלים .

לשיר לא' — נדפס : בכ"ו 95, ונמצא גם בכ"ו פטרסבורג .
 ואציון פה את השנויים אשר אמנם לא כלם הם
 למעלותא .

חרוזה א' שורה ב' — מרכב, בכ"ו מרכבת, ובסוף כל חרוזה
 נוסף עוד : ושיר השירים, לשר השרים, מבחר נורים,
 חרוזה ב' שורה א' וב' — בכ"ו הנוסחא : „יפית אמת [נתקן
 בכ"ו מאוחר באמת] מבני אדם, וכן זכית עוד
 להיות נגידם". שם שורה ה' — ובצלך, שם שורה ו' — עם
 הדרדרים .

חרוזה ג' שורה א' — בכ"ו וגם הוא, שם שורה ב' —
 מבכר לחדשיו, שם שורה ג' — ישלח שרטייו .
 שם שורה ד' — כל אנשיו .

חרוזה ד' שורה ב' — ננהים, תאנים ומתאנים כמו וינהו (ש"א
 ז' ב'). שם שורה הא' — בכ"ו „מחסה לעד כי
 חסרים ותמהים, במעונות הכפירים והררי נמרים".
 חרוזה ה' שורה א' — כנפי רנני, שם שורה ב' — לכל
 אחי .

לשיר לב' — נדפס : בכ"ו 96 .

חרוזה ו' שורה ד' — הורה, כן הגיה רשד"ל תחת המלה
 תורה בכ"ו, ואולי צדקה נוסחת הכ"ו כי החרוזה
 הזאת מיוסדת על מאמרם ז"ל (כבא מצינא דף פ"ה ע"א)
 מכאן ואילך התורה מחזרת על אכסניא שלה, ואם כן המלה
 תורה מוסבת על המלות מחזרת עלי אכסניה בשורה ב' .

לשיר לג' — נדפס: בב"י 97. והוא נמצא גם בכ"י פטרסבורג.

ואציין פה את נוסחאות הכ"י הזה.

הרוזה א' שורה ד' — נאלמים, בכ"י הנוסחא אל מים.

הרוזה ב' שורה א' — ומשכן יפוח. בכ"י והיום יפוח.

וצדקה הנוסחא הזאת כי היא ע"ד לשון הכתוב

בשה"ש: עד שיפוח היום, גם המלה משכן תמצא בסמוך

בשורה ב'.

הרוזה ג' שורה ד' — נאמר, בכ"י יא מרו.

הרוזה ד' שורה א' — שוררו, בכ"י ישוררו, שם שורה ג' —

ובצדקת וברכת, בכ"י יותר טוב בצדקה

ובברכת.

הרוזה ה' שורה ג' וד': בכ"י הנוסחא:

„שלום ומנוחה בה [בם?] נראה שמחתכם

וישון והנחה ינחון בינותיכם”.

שם שורה אחרונה — בכ"י יותר טוב וְעַם, וראה ע"ד המלה

הזאת הערתנו למעלה (לשיר י"ג במחלקה א') ולמטה

בשיר ל"ה.

לשיר לד' — נדפס: גנוי 20, אריענט לשנת 1850 עמוד 476.

גראָטץ 113. המגיד לשנת 1864 עמוד 373.

ושם (ולא במגיד) נדפסה גם תשובת הראב"ע על שיר זה:

אחי יהודה שוב שכב בי אל

מאן לתתי להלוך עמך

עד אעשה בנים ומטעמים

אוכל ולא אטעם במן טעמך

נעצב אני עלי מותך אך זאת

עצב אשר לא אקחה ממך

והנה גייגער בדיואן (עמוד 150) יחשוב כי שני השירים הם מעשי ידי הראב"ע שכתבם אחרי מות ר"י הלוי בדרך צחוק (שערין). כאלו בא ר"י הלוי אחרי נותו לקרוא לו ללכת אתו לעולם הנצחי והראב"ע יטרב בזה. ומגייגער לקח גראָטין המכנה את השיר בשם: „שיר התולים על ר' יהודה הלוי" (!). ותקורא יעמוד כושתומם ויתפלא כי מדוע זה יהתל הראב"ע בר"י הלוי ומה גם אחרי פטירתו, ואיה אפוא בשיר זה תמונת ההתול? וקאָמפף (I, 226) יתנגד מטעם זה לדעת גייגער ויחזה דעתו כי באמת נכתב השיר הראשון מר"ה שקרא להראב"ע לנסוע אתו לארץ ישראל, והשערה רחוקה ודחוקה היא, כי מה תהי הוראת ערבה שגתי לי, ועל עפר נשכב, שוב שוב, ועלי מותך? ומדוע זה לא זכר המשורר בשיר כזה בתהלת א"י וקדושתה אף ברמז? — מטעמים אלה יוכל להיות באמת כי הראב"ע הוא מחבר שני השירים אך לא ע"ד צחוק והתול כי אם בתור חיון ומחזה שירית (Vision). ובמגיד שם נמצאו איזה שנויי נוסחאות שאציינם פה.

בית א' — דודי. במגיד דוד (עם סימן ר"ת: דו"ד שאולי דגא מטעות הדפוס).

בית ב' — הן הם. במגיד המה. שם — בשמך. במגיד לשמך.

בית ג' — ועל עפר נשכב. במגיד על עפר תשכב. שם — ומה לך לחיות גלמך. במגיד ומהלך (במלה אחת כפה"ג מטה"ד) לחיות צלמך. והיא נוסחא ישרה כי המלה צלמך תמצא כבר בבית ראשון. גם החרוזים צלמך. צלמך הם ע"ד שירי התגנים האהובים בעיני משוררי ישראל בספרד כאשר דבר ברחבה בענין זה הרש"ז נ"ע במאמרו באוצר הספרות שנה ד' מעמוד 90 והלאה.

ואעיר עוד כי בבית ב' מתשובת הראב"ע כתוב אצל גראָטץ
עוד תחת עד. והיא נוסחא ישרה.

לשיר לה — נדפס: גנוי 19. גראָטץ 110. והערות עליו גייגער
165 (שנעלמו מגראָטץ).

בית ד' — אל אל ינסם, כמו לא עליהם, לא עליכם.

בית ה' — נחלוף ולא נבין, היש מהר נחלוף לפני הימים
(הנזכרים בבית הקודם) ולא נתבונן בם.

בית י"ב — עלי, מתקון גייגער, ובגנוי ואצל גראָטץ על
בשבוש, שם — וישתעשעו, צ"ל וישתעשעו.

בית י"ג — מועצות שלום, כפה"ג צ"ל מועצות ש ל ו ה בהפך
מגדוד הנזכר בבית שלאחריו, שם — לריק, צ"ל
לריק.

בית י"ד — לנדוד, בגנוי וגראָטץ בטעות לנדוד, שם —
נטעו, נקדתי כפי המשקל הדורש יתד במלה זו.

בית ט"ו — דודי, צ"ל דוד (טעות הדפוס).

בית י"ט — נצבעו, כן תקן גייגער עפ"י כ"י, ובגנוי וגראָטץ
ש ב ע ו בשבוש.

בית כ"א — אחרי, כתקון גייגער במקום אחר בגנוי וגראָטץ.
בית כ"ד — יבקעו — צ"ל יבקעו.

בית כ"ו — קבת, צ"ל קבת.

בית כ"ז — לקטו, צ"ל לקטו.

בית כ"ט — עם, ראה ההערה למעלה (לשיר י"ג מחלקה א').
בבית הסמוך למטה.

בית ל' — איכה יחי, כן תקנתי לפי המשקל, ובגנוי וגראָטץ
כתוב איך יחיה, שם — יפָרְדוּ, צ"ל יפָרְדוּ.

לשיר לו — נדפס: גנוי 21. גראָטץ 110. והערות עליו גייגער
דיואן 165, ושם ישער כי רביע בן גבאי

אולי הוא אבו אל רביע שלמה (בטעות אצל גייגער בן שלמה) בן גבאי (הנזכר בב"י 21) ועפ"ז כתב גראָטץ שלמה אל רביעא. אולם אין מההכרח לומר כי נפלה טעות באחת משתי הרשימות, ונוכל לומר כי ר' שלמה היה באמת אבי רביע (כמו שכתב עדעלמאן בגנוי XIX) ובן גבאי הוא בגוי משפחה כמו בן עזרא. והשערה אחרת מגייגער ראה למטה בהערה לבית ה'.

בית ב' — התצטיד בלי יד, לשון נופל על לשון, והכוונה בלי מקום בטוח לפרנסתך.

בית ה' — אחימן, במלה אחי (וגם אבי) ישתמשו המשוררים בספרד בהוראת בעל כמו אחי צדק בבית ג'. ובחר המשורר בשם זה על כי אחימן הוא מילידי הענק (במדבר י"ג כ"ב). ולפי הוראת שמו הוא בעל מן כי יפרנס בנדיבות לבו את כל הנצרך לפרנסה. וגייגער ישער כי אולי הושר השיר הזה לכבוד ר' משה הבה אללה בן אל ששי אשר לכבודו שר המשורר אדון יצרו (שיר י"ט ממחלקה זו). וטעמו הוא כי ששי נזכר אצל אחימן מילידי הענק (במדבר שם). והשערה זו רחוקה היא בעיני, כי באופן כזה היה לו להמשורר לומר אחי אחימן.

לשיר לז — דרפס: גנוי 21, וכפי הנראה הושר במצרים כי נזכר בבית א' נהר פישון הוא הנילוס, וכפי השערת עדעלמאן (גנוי XIX) ר' שלמה זה הוא אבי רביע הנזכר למעלה. בית ב' — לילותי שמורים, ר"ל כי מפאת פרידתו לא אוכל לישון וכל לילה ולילה הוא לי ליל שמורים.

בית ג' — מה לי אחרון מה לי ראשון, ר"ל כאשר גזל שנתי ע"י נדודו אין הפרש אצלי במשך הלילה בין הזמן הראשון והאחרון (בין האשמורה הראשונה והשלישית), או בין היום

הראשון לפרידתו והימים הבאים אחריו כי כלם זמי עוצב ויגן הם, ואולי כוונתו: מה לי בין האיש השפל והאחרון במעלה (העני) והראשון במעלה (העשיר). כאשר יבאר בשני הבתים הסמוכים כי כעני כעשיר שניהם לא יוכלו לישון.

לשיר לח — נדפס: גייגער דיואן 153 לפי כ"י רשד"ל. ושם רשום עליו בערבית: ואסתפתאה ר' יעקב בן לביל וז' יצחק בן עשאל פי שער עמלה כל ואחד מנהמא פקאל (ושאלו אותו ר' יעקב בן לביל וז' יצחק בן עשאל אודות שיר שחבר כל אחד מהם והיתה תשובתו). והשיר הזה נמצא גם בכ"י פטרסבורג ושם הרשימה משונה מעט: ותנאט'ר ר' יעקב בן ר' לביל וז' יצחק בר מר עשהאל פי אביאת שער עמלהא ואסתפתאי ר' יהודה הלוי פקאל פי גואבה (והתוכחו ר' יעקב בן ר' לביל וז' יצחק בר מר עשהאל אודות בתי שיר שחברו שניהם ושאלו את ר"י הלוי ואמר בתשובתו).

לשיר למ — נדפס: גייגער דיואן 154. גראָטץ 89. ובכ"י רשום עליו בערבית מר' ישועה המאסף את הדיואן: ישועה קאל אנשדני אלדיין רב יחיאל ז"ל לרגל כתב ליהודה הלוי פי תרכה עמל אלשער בית א' והו (אמר ישועה ספר לי הדיין רב יחיאל ז"ל שאיש אחד כתב ליהודה הלוי בית אחד על אודות עזבו את מלאכת השיר וזהו): „יהודה החריש לו מעשות שיר.

והיא היתה מלאכתו מבחוריו" (אצל גראָטץ: מנעוריו). פאגאבה (והשיב לו המשורר).

בית א' — געלה. אצל גייגער נדפס בעלה והוא טעות דמוכה. ותקון גראָטץ הוא כפה"נ עפ"י כ"י רשד"ל. ואם הוא מסברת עצמו נוכל גם כן לתקן בחלה.

בית ב' — הלכו, צ"ל הלכו כלשון הכתוב (איכה ה' י"ח) ועפ"י המשקל.

לשיר ב' — נדפס: ארבענט לשנת 1850 עמוד 398, קאמפף II 225, גראָטץ 82, והערות עליו גייגער 126, ובערבית רשום עליו בכ"י בטעות: זקאל מתגזלא (כצ"ל ובארבענט שם בשבוש מתגזלה). וכן בעברית רשום: שם שיר חשק בערבי, אולם מתוכן השיר נראה ברור כי הוא ערוך לאוהב ששלח לו כד יין, וכן הבינוהו גייגר ואחריו גראָטץ. אולם קאמפף ואשר הבנתו בשירים קדמונים בכלל חלושה היא) כתב: „דבר הלמד מענינו הוא (!) שהמשורר כתב השיר הזה לחשוקתו“. וכפי הנראה סמך על הרשימה המאוחרת והמשובשת מארבענט. גם נשמטו ממנו הערות גייגער ותקוניו עפ"י כ"י רשד"ל, בית ב' — ואחי, בארבענט ואצל קאמפף בשבוש ואתי, וכבר תקן גייגער עפ"י הכ"י שצ"ל ואתי, וגראָטץ נקד את המלה וְאָחִי! (ע"ד vivat) ולפי דעתי לא קלע אל המטרה כנראה מן המלות אל כד, לכן הגתתי ואחי, ר"ל קראתי אל כד היין ששלחת: אחי אתה! שם — שלחתו, צריך לנקד שלחתו, ובארבענט וקאמפף שלחתי, וזה יגיה האחרון בספק שלחות שאין לו כל מוכן פה.

בית ג' — למתי, כצ"ל ור"ל עד מתי לא תחדל מלשתות יין? בית ה' — ואיך אמאסה בכד, כוונת הבית פשוטה: איך אמאס את כד היין ששלח לי האוהב בעוד אני בימי ילדותי (ושמח בחור בילדותך) ושנותי לא הגיעו למספר כ"ד, וקאמפף שטעה כהוראת כל השיר הלך גם פה בדרך רחוקה לחשוב את המלה בכד בדלת גם כן למספר השנים.

לשיר זא — נדפס: גייגער 123, גראָטץ 72, והוא חסר בסופו מפני שהחרוז האחרון (או החרוזים האחרונים) היה כתוב בשפה שלא הבינה המאסף וכתב ברשימתו הערבית: ואלכרגה אעגמיה לס אתבתהא (והסוף הוא בשפה לועזית לא

העתקתיו): וכפי השערת גייגער הקרובה היה הסוף בשפה ספרדית קאסטילית. ועפ"י טעות הדפוס לא נצטיינו מספרי החרוזות והבתים,

שורה ב' — חֶשְׁקָה · צוֹרֵךְ לִנְקֵד חֶשְׁקָה.

חרוזה ב' שורה ה' — שְׁנֵי טוֹרִים, צ"ל שְׁנֵי טוֹרִים, אֲשֶׁר אִמְנֵם הַכּוֹנֵה לְשֵׁנִים.

חרוזה ג' שורה ד' — בַּעֲיוֹךְ. כִּתְּקוֹן גִּיגְעֵר, וּבְכ"י בַּעֲיוֹךְ י

חרוזה ד' שורה ב' — עֲלִי. כִּתְּקוֹן גִּיגְעֵר, וּבְכ"י עֲלִיךְ.

חרוזה ה' שורה ב' — צ"ל בְּגֵדָה (טה"ד). שֵׁם שׁוֹרֵה ה' — צ"ל דַּקְרָה (טה"ד).

חרוזה ו' בסוף — אֹדוֹת שְׁתֵּי הַשּׁוֹרֹת הַחֲסוֹת רֵאָה הַהֶעֱרָה בְּרֵאשׁ הַשִּׁיר.

לשיר מב — נדפס: גנוי 24. קאמפף 226, II. ובכ"י פטרסבורג רשום עליו בערבית: ואגתאו בגסאלה

דאת חסן (ועבר לפני היפה-פיה בעת הכביסה).

בית א' — לְשִׁמְשׁ. צ"ל לְשִׁמְשׁ (טה"ד).

בית ב' — בִּיפֵי תֹאֲרָה. טוֹב מִזֶּה הַנוֹסְחָא בְכ"י פֶּטְרֶסְבוּרְג לִזְהַר תֹּאֲרָה. וּר"ל אֵין לָהּ צוֹרֵךְ לְמִי מַעֲיוֹנֹת

לְכַבֵּם בִּם עַל כִּי נִמְצְאוּ אֲצִלָּה שְׁתֵּי עֵינַיִם הַמּוֹרִידוֹת מִי דַמְעָה.

ולא נצרך לה אור השמש ליבש כי תארה הוא מזהיר כשמש.

לשיר מג — נדפס: גנוי 25. קאמפף 226, II. והערות עליו גייגער 122.

בית ב' — בַּחֲלוּם נוֹשֵׁק שִׁפְתֵיךְ. כֵּן בַּגְּנוּי, אֲךְ לִפִּי הַמִּשְׁקֵל צ"ל שִׁפְתֵיךְ נוֹשֵׁק כַּהֶעֱרָת גִּיגְעֵר, וּבְכ"י רֶשֶׁד"ל

כתוב נושק שפתך בחלום, וכן הנוסחא גם בכ"י

פטרסבורג וקאמפף יתקן: אִם בַּחֲלוּם נוֹשֵׁק שִׁפְתֵיךְ

תִּחְזֶה, וְגַם זֶה אֲפֹשֶׁר אֲבָל אֵינִי מוֹכֵרָה.

- לשיר מז' — נדפס: גנזי 25, קאמפף II, 226. בית ב' — שני [חיי] מגורי, המלה חיי היא הוספת קאמפף לפי המשקל, ור"ל כי שני חיי מגוריה על האדמה המעטים במספר יעידו עליה כי זקנתה אינה מרוב ימים ושנים, בית ג' — צ"ל ישיבני (טה"ד).
- לשיר מז' — נדפס: גנזי 24, גראטין 74, ולפי הרשימה בכ"י פטרסבורג הוא העתקה משיר ערבי (ולא קלב הדה אלכותין איצא: ושאמיה שאל מא כלית בהא וכו') לשיר מז' — נדפס: גנזי 25, ובכ"י פטרסבורג רשום עליו רק: וקאל פי מתל דלך (ואמר בדומה לזה), וקודם לו נמצא שם השיר עופר צבי הנדפס גנזי שם.
- בית א' — גביר החן, בכ"י פטרסבורג הנוסחא נגיד החן, ולפי הרשימה בדיואן רשד"ל (חלק א' סימן רפ"ג) נראה כי כזאת היא גם נוסחתו.
- בית ב' — הלך וברח, בכ"י פטרסבורג בגד וברח, שם — צופי, צ"ל צופי, מלשון צוף דבש, כמו למעלה (חרוזה ג' משיר ז' במחלקה זו): ושם בפי צופי שהכונה בו לנשיקות פיו, ראה הערת רשד"ל בדיואן גייגער 134 בהערה, לשיר מז' — נדפס: גנזי 25, ובכ"י פטרסבורג רשום עליו גם כן: וקאל פי מתל דלך (ואמר בדומה לזה).
- בית ב' — ולנודך, בכ"י פטרסבורג ולנגדך, וגם זה אפשר, אולם נוסחא א' טובה ממנה.
- לשיר מז' — נדפס: גנזי 27, אריענט לשנת 1851 עמוד 386, פיליב 95.
- בית א' — הוסרו, אצל פיליב בטעות הסירו! שם — כתבנית רסן, הזקן הלבן הסובב את פניו בצורת רסן הוא גם רסן לתאותיו.

בית ב' — צ"ל צדיו: (כי בסוגר יפרש מה כתב השער על להיו) לשיר מט — נדפס: בכ"ו 30, כוכבי יצחק מחברת כ"ו 62; גראטין 82.

חרוזה ב' שורה א' — הן יש לכסף, בכוכבי יצחק היש לכסף, ומצד המשקל אין להכריע כי גם חרוזה ז' תתחיל ביתד.

חרוזה ג' — בכוי"צ שם נתחלקו השורות בשבוש.

חרוזה ד' שורה ג' — להטיהם, בכוי"צ שם בלהטיהם, חרוזה ה' שורה ג' וד' — ראה הערה א' לרשד"ל, ואולי הכונה כי עיני רבים צופות אל הכלה לרוב יפיה, ואחו לשון הכתוב שבעה עינים (זכריה ג' ט').

חרוזה ח' שורה א' — מחלפות, בכוי"צ מחלפות כמות, שם — כאורב, ראה הערה ד' לרשד"ל, אולם

בכוי"צ שם ובהמגיד (לשנת 1864 עמוד 374) הנוסחא היא כעורב, ור"י ספיר העיר במגיד שם: „והוא עפ"י הכתוב (שה"ש ה' י"א) שחורות כעורב, ופתרונו שתי מחלפות בשערך השחורות כעורב הם כזאבי ערב הטורפים לכל פוגעיהם". ובתשובת רשד"ל לספיר במגיד (לשנת 1865 עמוד 5 כמו שהודיעני ידידי הר"ר שוח"ה גר"ו במכתבו) הודה לו כי הנוסחא הזאת יותר טובה.

חרוזה ט' שורה ב' — מאור יום, בכוי"צ תחסר מלת יום שלא כנכון, שם שורה ג' — ולקנה, בכוי"צ ינקד ולקנה.

חרוזה י"א שורה ג' — היותו, בכוי"צ שם היות, שם שורה ד' — וטובים, בכוי"צ טובים.

חרוזה י"ב שורה ג' וד' — כן יקרב הקץ שנאמר בו מועד

מועדים וחצי (דניאל י"ב ז') לכנסת ישראל שנאמר עליה מחלת
המחנים (שה"ש ז' א').

לשיר נ — נדפס: בב"י 34. והערות עליו בהמגיד לשנת
1864 עמוד 374.

חרוזה ב' שורה ב' — או כלבנה סבבוהו, במגיד שם הנוסחא:
או כלבנה סביבתו, ועל זה העיר

הר"י ספיר שם: „וכן נכון ואמת עפ"י הכתוב (תהלים י"ט ו')
על השמש: והוא כחתן יוצא מחפתו, וזה מקביל לעמת או
כלבנה סביבתו". קול דברים אני שומע ותמונת רעיון ישר
אינני רואה, כי אם נאמר שזה מוסב על הכלה, על מה נמשך
הסוגר צבאות כוכבי חברתו?

חרוזה ג' שורה ד' — במגיד שם הנוסחא משונה: „שכולה
לבשה רקומת (צ"ל רקמות) ומפיה
נשאה שביסים, ר"ל היא בלה לבושה בגדי רקמה אבל
חן אמרות פיה כתכשיטי שביסים היותר נעים ויקר מהמלבושים".
ונוסחת בב"י יותר טובה בעיני.

לשיר נא — נדפס: בב"י 40, ובכ"י פטרסבורג רשום עליו:
וקאל פי אלמעני איצא (ואמר גם כן על ענין זה),
וקודם לו נמצא השיר עפרים עמדו בין ההדסים, והוא
ברשימת הדיואן לרשד"ל סימן קל"ג מחלק א'.

בית ב' — וצבא זבול ממעשיו תפריע, על ידי זה שתאיר
בוהר תארה ותאיר לארץ ולדרים עליה תפריע צבאות
שחקים ממעשיהם שהוא כמו כן להאיר על הארץ.

בית ג' — ותעשה מן ההדס רקיע, ר"ל כי בחרה לשכון אצל
ההדס שהוא כנוי לחתן, ואולי ירמוז עוד ליריעת
החופה שהיא מתוחה על ראש הזוג כרקיע.

לשיר נב — נדפס: בב"י 40, ולפי הערותי למטה אין כל

הוכחה ששם הכלה הוא אסתר כהשערת רשד"ל. ואם יש לסמוך על הרשימה בכ"י פטרסבורג הוא פיוט אהבה, כי קודם לו כתוב: אהבה איצא (ג"כ אהבה) בוא ירדני בוא וכו'. ועליו רשום: גירה איצא (אחרת גם כן).

חרוזה א' — מן ההדס על הדסה. לפי הערתי בשיר הקודם לזה ההוראה היא: מן החתן על הכלה.
חרוזה ה' בסוף — ראה הערה ב' לרשד"ל. ואולי צריך להשלים המלה החסרה חֲתָנָה, החתן שלה. ואולי הדס הוא גם כן בית החתן (ולא בית הכלה כדברי רשד"ל בהערתי).

לשיר נג — נדפס: בכ"י 44.

בית א' — במזל תאומים, ר"ל בחדש סיון שמזלו תאומים.
לשיר נד — נדפס: בכ"י 48. ומכנני בן פורת לחתן נראה ששמו היה יוסף. ואולי הוא ר' יוסף בן מיגש שלחתונתו שר גם את שיר ג"ו למטה.

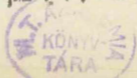
לשיר נה — נדפס: בכ"י 49.

חרוזה ג' שורה ב' — שתם העין. מזה נראה כי ר"י הלוי פירש שתם בהוראת פתוח.

חרוזה ה' בסוף — השקו הנזירים יין. ר"ל כי בשמחה גדולה ועצומה כזאת הותרה שתיית יין גם לנזירים כיוצא מן הכלל.

לשיר נו — נדפס: בכ"י 37. גראָטץ 75 (רק ד' החרוזות הראשונות, כי לא התבונן בהערתי רשד"ל כי מחרוזה ה' והלאה הוא המשך השיר).

חרוזה ט' שורה א' — בגנת עדני. בכ"י בגנות. ותקון רשד"ל בגנת אינו מוכרח. גם נקד עדני, ויותר טוב לנקד בגנות עדני. ר"ל בגן עדן שלי.

לשיר נז — נדפס: אריענט לשנת 1850 עמוד 475, קאמפף II, 225. והערת זה האחרון כי הכלה היא בלת המשורר בעצמו תלויה באויר ואין לה על מה שתסמוך.

לשיר נח — נדפס: בסוף הלכות ר"י אלפסי, גראָטץ 75. בית א' — לָךְ רעשו. לפי המשקל צ"ל לָךְ. שם — קָךְ. צ"ל קָךְ (טה"ד). בית ב' — לָךְ חבשו. צ"ל לָךְ (טה"ד).

לשיר נט — נדפס: גראָטץ 89 לפי העתקת רשד"ל. חרוזה ד' שורה א' — בְּעָלִי. אולי צ"ל בְּעָלִי. ר"ל בדפי מחברותיו, כי הוא חבר שירים ומליצות על האהבה והידידות וכו' ותוכלו להשתמש בסגנונו.

שם שורה ב' — וּכְתָבוּ. צ"ל וּכְתָבוּ (טה"ד). חרוזה ה' שורה א' — וּמִסְגֵּר. צ"ל וּמִסְגֵּר (טה"ד). חרוזה ט' שורה א' — אַרְבַּעַה. כי לר"מ ן' עזרא היו עוד ג' אחים (ראה גנזי עמוד V-VI).

שם שורה ב' — נִסְעָה. אצל גראָטץ נִסְסָה, ותקנתי לפי החרוז והענין.

חרוזה י"א שורה א' — מִבְּנֵי. צ"ל מִבְּנֵה (טה"ד). חרוזה ט"ז שורה א' — סְתוּמִיּוֹ. נראה דמוסב על ישראל בחרוזה הקודמת, או אולי כנה את הדברים

הסתומים שהיה הרמב"ע מבאר אותם כאלו הם שלו. חרוזה י"ט שורה א' — בְּיוֹסֵף. כפי הנראה הוא אחי הרמב"ע שגוע וימת קודם רמב"ע ונקרא אבו אלחגאג (גנזי שם)

חרוזה כ' שורה א' — בְּתִשׁוּקָתָם. מוסב על תמונות שבחרוזה הקודמת.

חרוזה כ"ב שורה ב' — ואחיותיו . אולי הכונה לבת אחיו של הרמב"ע שנפשו חשקה בה .
 לשיר ס — נדפס : גנזי 27 . אריענט לשנת 1850 עמוד 476 .
 קאמפף 237 , II .

מחלקה רביעית .

עמוד 146 שורה א' מלמעלה — בכ"י פטרסבורג רשום על המכתב בערבית : ולה מגאובה אלי אלחבר באלאסכנדריה מע אלקציד אלדי אולהא יפה קול וכו' (ולו תשובה אל החבר באלכסנדריא עם הקצידה שתחלתה יפה קול וכו') . והדה נסכה אלענואן (זו נוסחת הכתובת על גב המכתב) : תובל האגרת בשלום וכו' . והדה נסכה אל כתאב (ויוו נוסחת המכתב) : על משכבי בלילות וכו' ..
 שם שורה ב' מלמטה — אכלה לדבר . צ"ל אכלה לחבר (כחרוז עם מדבר) .

עמוד 149 שורה א' מלמעלה — בענותנו . צ"ל בענותנות (כחרוז עם שלחות) . שם — יסיר התמיד

להעמיד העתיד . נראה כמשובש ואולי צ"ל : יסיר הצמיד .
 עמוד 154 שורה א' מלמעלה — הרשימה בכ"י פטרסבורג היא : ולה מכאתבה אלי רבינו דוד הרב נרבוני ג"ע (ולו מכתב אל רבינו דוד הרב נרבוני ג"ע) מכנף הארץ וכו' . שם שורה ג' — דויד בניות . בכ"י פטרסבורג כי דוד בניות . שם — וכי הלך . בכ"י פטרסבורג וכי הנך .

וכפי הנראה הוא שבוש המעתיק אף כי יש לישובו .
 עמוד 155 הערה ב' — תקון רשד"ל טושפת לא נהירא כי

המליצה לקוחה מלשון הכתוב (תהלים ס"ח כ"ו) עלמות תופפות.
 עמוד 157 שורה א' מלמטה — רבה, בכ"י פטרסבורג ירבה
 ביאות.

עמוד 158 שורה א' מלמעלה — בכ"י פטרסבורג רשום עליו:
 והדא מא גאוכבה ז"ל אל נזר סופר הישיבה
 ואלענואן מנה (וזאת תשובתו ז"ל לכבוד סופר הישיבה, ועל
 גב הכתב): אל אוצר התבונה, ומבצר האמונה (ולא הבינה)
 וכו'. והרה נסכה אלכתב (וזאת נסחת המכתב): אבני גזר
 גזר מתנוססות וכו'.

עמוד 59 שורה ז' מלמעלה — ומעדני נועמו, בכ"י פטרסבורג
 ומעדנים עמו.

שם שורה ח' וט' — בכ"י פטרסבורג: נתן החבר שר החברים
 בן כבוד גדולת קדושת מר' ור' שמואל וכו'.
 שם שורה י' — חלק מאוריו, בכ"י פטרסבורג: חלק מיאוריו.
 והיא נוסחא ישרה.

עמוד 164 שורה ח' מלמטה — אחרי המלות וקטרת סמינו
 בכ"י פט"ב מוסיף המלות „ותמרות בשמינו”.
 שם שורה ד' מלמטה — השר הארון בכ"י פט"ב השר האדיר.
 והיא נוסחא ישרה.

עמוד 165 — הפתגם אישיות גרפס: מחברת הפרחון ירש
 גיד (רף י"ב ע"ג), אריענט לשנת 1843 עמוד
 822, נחל קדומים 43, אוצר נחמד ב' עמוד 40, כוכבי יצחק
 כ"ד עמוד 28. קאמפף 236, II. והערות עליו בדיוואן גייגער
 125, ושני הבתים האלה תרגם רי"ה מערבית לעברית בכתוב
 בדיוואן רשד"ל כ"י (ראה אוצר נחמד כוכבי יצחק וגייגער שם)
 וכן נמצא בכ"י פט"ב.

בית א' — חרס, חרסי, בכ"י רשד"ל ופט"ב חרש, חרשי.

בית ב' — ויקלו בעת יהיו מלאים. בארבענט שם הנוסחא:
ואמנם המלאות הן נקלות. ובכ"ז הנ"ל:
ואולם מלאו יין וקלו. והאחרונה היא הנכונה. שם בסוגר
— תקל. יותר טוב לנקד תקל בצרו (כמו בראשית ט"ז ד').

שם — החידה אשרי ידירים נדפסה: ארבענט לשנת 1849
עמוד 709. דברי הפין מעדעלמאן 11. קאמפף 235, II.

שם — החידה ומה בוכה נדפסה: גנוי 46. קאמפף 236, II.
בית ב' — ועת תשחק, כפי הנראה יכנה המשורר את העננים
שלא ימטירו בשחוק על כי נמצא ביניהם ריות פתוח
כמו בין שפתי האיש המשחק, ולא כן בעת שימטירו כי אז וכסו
את כל הרקיע. ויש לפרשו גם באופן אחר.

עמוד 166 — החידה ומה מות נדפסה: גנוי 45. קאמפף 23,
II. פיליב 96.

שם — החידה ומה עור נדפסה ציצים ופרחים 10. דברי הפין
12. קאמפף 235, II. ובערבית רשום עליו: וקאל מלגוא
פי אלאברה (ואמר בדרך חידה על המחט). וכבר העיר דוקעס
בדברי הפין כי בערבית נמצא משל דומה לזה על המחט שילביש
אחרים והוא עצמו ערום.

שם — החידה ומה צפור נדפסה: דברי הפין 12. קאמפף
236, II.

שם — החידה כלי מכלי נדפסה: דברי הפין 11. ציצים
ופרחים 10. קאמפף 235, II.

בית א' — כלי. בציצים ופרחים שם בלי, ומן ההעתקה האשכנזית
(שם בחלק האשכנזי 19) נראה שאין זה טעות הרפוס.
אך עכ"פ היא נוסחא משובשת.

עמוד 171 שורה אחרונה — צ"ל אודות ר"י הלוי.

השממות.

עמוד 170 שורה 3 — ויוכל להיות כי מלבד לשון המקרא עוד רחף לפני המעתיקים בית י"ב משיר, ציון הלא תשאליו ושם באמת הנוסחא הישרה היא ואתונן את עפריך.

עמוד 170 שורה 10 — ונוכל לומר גם כן כי רי"ה יכנה את בית המקדש בשם בית הועד בעבור ששם התאספו הסנהדרין בלשכת הגזית, שם חרוזה ב' — לגדוד, לפי המשקל צ"ל לגדוד, שם חרוזה ג' — בכל לפי המשקל צ"ל כל. עמוד 171 שורה 8 — שם חרוזה ג' — חרב יונה. מלשון הכתוב חרב היונה (ירמיה מ"ו ט"ז).

עמוד 171 שורה אחרונה — סודות צ"ל אודות.

עמוד 173 שורה ב — בית י"ד, הלנו נחלה רק, הוראת המלה רק בפה היא כמו לבד או זולת.

עמוד 175 שורה 5 מלמטה — בית י"ד, כצפור מקשר ביד הצעירים, המליצה הזאת לקוחה מר"שן גבירול בשיר שזו פה נזו פה חרוזה אחרונה (חדשים גם ישנים ג' עמוד 6) קשורה ביד צר כצפור בכף תינוק, ובחרוזה אחרונה מקינה בת ציון שמעתי כתוב: קשורה כצפור ביד צר, וראה ההערה לבית י"א משיר י"ז.

עמוד 195 שורה אחרונה — לא אוכל לברר עתה אם התקונים הנמצאים במהדורא ב' מהחלוץ ימצאו גם במהדורא א', ואם לא ימצאו שם אזי דברי הערתי אלה צריכים שנוי. עמוד 112 שורה ט"ז — ראוי להוסיף כי כל זה נאמר ברוח השירה, כי בלי ספק לא עבר רי"ה על דרשת חז"ל על הפסוק ועצם עיניו מראות ברע (ישעיה ל"ג ט"ז).

